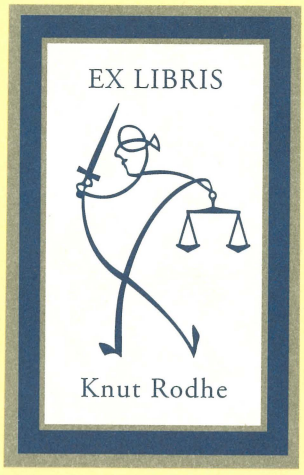
FÖRLAGSAVTALET

AV

HANS SAXÉN

ÅBO 1955

EX LIBRIS
Knut Rodhe

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f43a4

Till Professor Kurt Rodhe
vördsamt från
förf.

HANDELSHÖGSKOLAN I STOCKHOLM
BIBLIOTEKET
10 0078153 4

FÖRLAGSAVTALET

AV

HANS SAXÉN
JURISLICENTIAT, HOVRÄTTSFISKAL

AKADEMISK AVHANDLING,
SOM MED TILLSTÅND AV JURIDISKA FAKULTETEN
VID HELSINGFORS UNIVERSITET FRAMLÄGGES TILL
OFFENTLIG GRANSKNING I AUDITORIUM XII LÖR-
DAGEN DEN 26 MARS 1955 KL. 12

SKRIFTSERIE UTGIVEN AV
HANDELSHÖGSKOLAN VID ÅBO AKADEMI
A:7

ÅBO 1955
ÅBO TIDNINGS OCH TRYCKERI AKTIEBOLAG

FÖRORD.

I den juridiska litteraturen i Norden ha upphovsmannarättsliga avtal sällan behandlats, oaktat de ofta förekomma i praktiken. En rättslig undersökning av dem är därför motiverad. En framställning av alla existerande upphovsmannarättsliga avtalstyper bleve likväl alltför heterogen, varför en avgränsning varit ofrånkomlig.

Att denna avhandling begränsats till att gälla just förlagsavtalet beror på att detta är ett av de vanligaste upphovsmannarättsliga avtalen och att för det utbildats fastare regler än för övriga upphovsmannarättsliga avtal. I de nyligen utarbetade förslagen till gemensamma nordiska upphovsmannarättslagar ägnas det sålunda särskild uppmärksamhet. Med visst fog kunde man göra gällande, att också förlagsavtalet är alltför vidlyftigt såsom föremål för en avhandling och att framställningen bort avgränsas till att gälla några centrala förlagsavtalsrättsliga spörsmål. Det har likväl synts mig viktigare att försöka ge en något så när samlad bild av hela förlagsavtalet än att behandla blott en del förlagsavtalsrättsliga frågor.

Till alla de personer, som givit mig hjälp vid avhandlingens utarbetande, riktar jag ett varmt tack. Alldeles särskilt är jag mycken tack skyldig professorerna T. M. Kivimäki och L. E. Taxell, vilka inspirerat och sporrat mig till att påbörja och fullfölja arbetet och fortlöpande bistått mig med värdefulla råd och anvisningar. Jag tackar även bokförläggaren Bertel Appelberg för givande samtal och för det källmaterial han vänligen ställt till mitt förfogande.

Kansler vid Helsingfors Universitet har tilldelat mig ett för unga idkare av vetenskap avsett stipendium. Svenska Vetenskapliga Centralrådet och styrelsen för Waldemar von Frenckells stiftelse ha beviljat mig understöd för avhandlingens utarbetande. Dessutom har Handelshögskolan vid Åbo Akademi, i vars skriftserie avhandlingen intagits, givit ett kännbart tryckningsbidrag. För alla dessa understöd frambär jag mitt uppriktiga tack.

Åbo i oktober 1954.

Hans Saxén.

INNEHÅLL.

LITTERATURFÖRTECKNING XI

FÖRKORTNINGAR XX

KAPITEL 1. INLEDNING 1

I. Förlagsavtalet i äldre tid. Dess reglering i lag och praxis 1

1. Förlagsavtalet i äldre tid s. 1. — 2. Förlagsavtalets reglering i lag och praxis s. 3.

II. Definition på begreppet förlagsavtal 6

1. Kontrahenterna s. 6. — 2. Utgivande av ett verk s. 7. — 3. Uteslutande rätt s. 9. — 4. Utgivningsplikt s. 10. — 5. Utgivande på förläggarens risk s. 11.

KAPITEL 2. UPPHOVSMANNARÄTT OCH FÖRLAGSRÄTT 13

I. Upphovsmannarättens föremål och innebörd 13

1. Upphovsmannarättens föremål s. 13. — 2. Upphovsmannarättens innebörd s. 14.

II. Skyddet för upphovsmannens ideella intressen (droit moral) 17

1. Droit moral-befogenheterna s. 17. — 2. Droit moral i vidsträckt bemärkelse s. 19. — 3. De intressen droit moral tillgodoser s. 20. — 4. Förhållandet mellan droit moral- och droit pécuniaire-befogenheterna s. 21. — 5. Det allmänna personlighetsskyddet s. 26. — 6. Förfogande över droit moral-befogenheterna s. 28. — 7. Droit moral vid upphovsmannens död s. 29. — 8. Allmänt om droit moral-skyddet s. 31. — 9. Förläggaren har icke någon egen droit moral s. 32.

III. Förlagsrättens förhållande till upphovsmannarätten 33

1. Överlåtelse av hela upphovsmannarätten s. 33. — 2. Allmänt om förlagsrättens förhållande till upphovsmannarätten s. 34. — 3. Är förlagsrätten en accessorisk eller pliktbunden rätt? s. 35. — 4. Är förlagsrätten en rätt att utöva upphovsmannarätten? s. 36. — 5. Belastnings- och delrättsteorin s. 37.

KAPITEL 3. ALLMÄNNA SYNPUNKTER PÅ FÖRLAGSAVTALET .. 43
I. Förlagsavtalet och angränsande rättsinstitut 43
1. Förlagsavtalet är en särskild avtalstyp s. 43. — 2. I fråga om upphovsmannens prestation liknar förlagsavtalet köp, arbetsavtal och arbetsbeting s. 43. — 3. I fråga om förläggarens prestation liknar förlagsavtalet arbetsbeting och sysslomannaavtal s. 46. — 4. Förlagsavtalets likhet med bolagsavtal s. 47. — 5. Sammanfattning s. 48. — 6. Tillitsförhållandet mellan kontrahenterna s. 49.
II. Förlagsavtal och licensavtal 51
III. Tolkning av förlagsavtal 54
1. Tolkning till upphovsmannens förmån? s. 54. — 2. Allmänna tolkningsregler s. 55. — 3. Tolkningen då ett formulär använts s. 57. — 4. Jämkning av avtalet s. 58.
IV. Förlagsavtalets ingående 62
1. Allmänna synpunkter s. 62. — 2. Förlagsavtal ingånget av omyndig s. 64.
V. Sanktionerna då upphovsmannen eller förläggaren kränker förlagsavtalet 66
1. Allmänt om sanktionerna s. 66. — 2. Ersättning för ideell skada s. 68. — 3. Sanktionerna då upphovsmannens ideella intressen läderas s. 69.
VI. Upphovsmannens och förläggarens talerätt vid kränkningar av utomstående 71

KAPITEL 4. UPPHOVSMANNENS HUVUDSKYLDIGHETER 74
I. Upphovsmannens skyldighet att överlåta förlagsrätten till förläggaren. Hans ansvar för verk med lagstridigt eller kränkande innehåll 74
1. Tidpunkten då förläggaren erhåller förlagsrätten s. 74. — 2. Hemulsskyldigheten s. 77. — 3. Upphovsmannens skyldighet att omtala tidigare offentliggörelser av verket s. 78. — 4. Upphovsmannens ansvar för verk med lagstridigt eller kränkande innehåll s. 79. — 5. Förläggarens skyldighet att prestera skadeersättning till en kränkt tredje person s. 80. — 6. Förläggarens rätt att låta en sakkunnig person pröva verket s. 82.
II. Upphovsmannens skyldighet att överlämna manuskriptet till förläggaren 82
1. Tidpunkten för överlämnandet s. 83. — 2. Orten för överlämnandet s. 85. — 3. Påföljderna av dröjsmål s. 86. A. Hävning av avtalet s. 86. B. Fullgörelse s. 88. a. När bör fullgörelsekravet icke bifallas? s. 89. b. Fullgörelsedomen och dess verkställighet s. 91. C. Skadeersättning s. 94.
III. Upphovsmannens skyldigheter med avseende på manuskriptets yttre skick och verkets inre egenskaper 96
1. Manuskriptets yttre skick s. 96. 2. Verkets inre egenskaper s. 97.

— 3. Förläggarens undersökningsplikt s. 100. — 4. Påföljderna av fel i manuskriptet s. 101.

IV. Upphovsmannens prestationsskyldighet vid förlagsavtal angående framtida verk och vid optionsavtal 103

1. Förlagsavtal angående framtida verk s. 103. — 2. Optionsavtal s. 104. A. När är optionsavtalet bindande? s. 105. B. Publiceringsvillkoren s. 108. C. Kränkning av optionsavtalet s. 109.

KAPITEL 5. OMFÅNGET AV FÖRLÄGGARENS RÄTT 111

I. Allmänt om förläggarens positiva och negativa befogenheter 111

1. Förläggarens befogenhet att utnyttja verket s. 111. — 2. Förläggarens befogenhet att förbjuda andra verkets utnyttjande s. 112 .— 3. Framförande av verket samt spridande av exemplar, mångfaldigade på annat sätt än genom tryck s. 114. — 4. Efterbildande av verket s. 115.

II. Förläggarens befogenhet att genom tryck eller dylikt förfarande mångfaldiga och sprida verket 116

1. A. Kvantitativa begränsningar av förläggarens rätt s. 116. B. Påföljderna då förläggaren överskrider sin kvantitativt begränsade rätt s. 117. — 2. A. Kvalitativa begränsningar av förläggarens rätt s. 118. B. Påföljderna då förläggaren överskrider sin kvalitativt begränsade rätt s. 120.

III. Förläggarens befogenhet att förbjuda andra att utgiva verket 123

1. Förbudsrätten då förlagsrätten är kvantitativt begränsad s. 123. — 2. Rätten att förbjuda utgivande av översättningar och bearbetningar s. 124. A. Översättningar s. 124. B. Bearbetningar s. 125. — 3. Förbudsrätten då förlagsrätten är kvalitativt begränsad s. 129. A. Allmänna synpunkter s. 129. B. Bestämmelserna i Normalkontraktet och Försl. 1953 s. 132. — 4. Förbudsrättens karaktär s. 135.

IV. Upphovsmannens och förläggarens rätt att utge ett nytt självständigt verk 137

1. Upphovsmannens rätt att utge konkurrerande verk s. 137. A. Allmänna synpunkter s. 137. B. Rätt att citera och avbilda det tidigare verket s. 141. C. Konkurrensklausuler i förlagsavtalet s. 141. D. När innebär det nya verkets utgivande illojal konkurrens s. 142. — 2. Förläggarens rätt att utge konkurrerande verk s. 144.

KAPITEL 6. FÖRLÄGGARENS HUVUDSKYLDIGHETER 147

I. Förläggarens skyldighet att mångfaldiga verket 147

1. Mångfaldigandets utförande 147

A. Allmänna synpunkter s. 147. B. Mångfaldigande av ny upp-

laga s. 148. C. Påföljderna av felaktigt mångfaldigande s. 150. D. Korrekturläsningen s. 150.

2. Begreppet upplaga. Antalet exemplar förläggaren har rätt och plikt att utge 153
A. Allmänt om begreppet upplaga s. 153. B. Upplaga enligt vår rätt s. 154. C. Antalet exemplar förläggaren har rätt att utge s. 155. D. Antalet exemplar förläggaren har plikt att utge s. 157.

3. Ändringar av upphovsmannen 159
A. Ändringar i första upplagan s. 160. a. Tidpunkten då ändringar få göras s. 160. b. Ändringar som öka utgivningskostnaderna s. 160. c. Övriga inskränkningar i ändringsrätten s. 161. B. Ändringar i ny upplaga s. 163. a. Allmänna synpunkter s. 163. b. Bestämmelserna i Försl. 1953 och Normalkontraktet s. 164. c. Ändringar efter upphovsmannens död s. 165. d. Förläggarens försummelse att ge upphovsmannen tillfälle till ändringar s. 166. e. Ändringsplikt för upphovsmannen s. 167.

4. Ändringar av förläggaren 168
A. Allmänt om upphovsmannens rätt att förbjuda ändringar s. 168. a. UpphL:s bestämmelser s. 168. b. Bestämmelserna i Försl. 1953 s. 170. B. Ändringar av förläggaren s. 172. a. I regel ändringsförbud s. 172. b. Tillåtna smärre ändringar s. 172. c. Upphovsmannens samtycke till ändringar s. 177. d. Ändringar i ny upplaga s. 179.

5. Upphovsmannens paternitérätt 182
A. Allmänna synpunkter s. 182. B. Avstående från rätten att anges som verkets skapare s. 183. C. Är avståendet bindande? s. 184

II. Förläggarens skyldighet att sprida verket .. 188

1. Spridandets utförande 188
A. Uthyrande s. 188. B. Spridande i utlandet s. 189. C. Rätt att vidtaga med utgivandet medan annan ännu innehar förlagsrätten s. 190.

2. Propagandan för verket 192

3. Tidpunkten för verkets utgivande 196

4. Påföljderna av förläggarens dröjsmål 198
A. Hävning av avtalet s. 198. B. Fullgörelse s. 201. a. När bör fullgörelsekravet icke bifallas? Ersättande av förkomna eller förstörda exemplar genom nytryck s. 201. b. Fullgörelsedomens verkställighet s. 204. C. Skadeersättning s. 205. a. Allmänna synpunkter s. 205. b. Ersättning för honoraret. Rätten att behålla uppburet honorar s. 208. D. Manuskriptet förkommer eller förstöres hos förläggaren s. 210.

5. Exemplarets försäljningspris 215
A. Prisets fastställande s. 215. B. Höjning och nedsättning av priset s. 217. C. Bortslumpande av exemplaren s. 218. D. Makulering s. 220. E. Realiserande och bortslumpande då förlagsrätten är tidsbegränsad s. 220. F. Meddelande till upphovsmannen s. 221. G. Påföljderna av att upphovsmannens rätt kränkes s. 222.

6. Förhållandet mellan exemplarförvärvarens och spridningsrättsinnehavarens rätt 223
A. Spridningsrättens konsumtion s. 223. B. Spridningsrätten konsumeras icke alltid s. 225.
7. Upphovsmannens friexemplar och hans rätt att uppköpa exemplar av förläggaren. Förläggarens överskottsexemplar 232
A. Upphovsmannens friexemplar och hans rätt att avyttra dem s. 232. B. Upphovsmannens rätt att av förläggaren uppköpa exemplar och avyttra dem s. 234. C. Karaktären av en olovlig avyttring s. 237. D. Förläggarens överskottsexemplar s. 237.

III. Förläggarens skyldighet att utge honorar till upphovsmannen 239
1. Sättet för honorarets beräknande s. 239. — 2. Honorar då avtal därom saknas s. 241. — 3. Honorarets storlek och erläggande s. 241. — 4. Återbetalning av uppburet honorar s. 243. — 5. Honoraret vid prisnedsättning och prishöjning s. 245. — 6. Redovisning av förläggaren s. 246.

IV. Förläggarens skyldighet att utge en ny upplaga av verket 248
1. Allmänna synpunkter s. 248. — 2. Dröjsmål med utgivandet s. 252. — 3. Publiceringsvillkoren s. 253.

KAPITEL 7. FÖRFOGANDE ÖVER FÖRLAGSRÄTTEN FRÅN FÖRLÄGGARENS SIDA 255

I. Överlåtelse av förlagsrätten 255
1. Allmänna synpunkter s. 255. — 2. Överlåtelse av förlagsrätten då förläggaren icke har utgivningsplikt s. 256. — 3. Överlåtelse av förlagsrätten då förläggaren har utgivningsplikt s. 258. — 4. Utgivningslicenser s. 262. — 5. Överlåtelse av hela förlaget eller en avdelning därav s. 262. — 6. Inskränkningar i överlåtelsefriheten s. 265. — 7. Överlåtelsens rättsverkan s. 266. — 8. Påföljderna av en otillåten överlåtelse s. 268.

II. Pantsättning av förlagsrätten 269
1. Förutsättningarna för pantsättningen s. 269. — 2. Formen för pantsättningen s. 272.

III. Utmätning av förlagsrätten hos förläggaren. Förläggarens konkurs 273
1. Utmätning av förlagsrätten s. 273. — 2. Förlagsrätten vid förläggarens konkurs s. 274.

KAPITEL 8. ÄNDRADE FÖRHÅLLANDENS INVERKAN PÅ FÖRLAGSAVTALET 278

I. Allmänt om ändrade förhållandens inverkan på ett avtal 278

II. Ändrade förhållandens inverkan på förlagsavtalet 282

1. Förändringar, vilka inverka menligt på verkets avsättning s. 283. A. Avtalsparts rätt att frånträda avtalet, då han icke mera har intresse av motprestationen s. 283. B. Bortfallande av verkets syfte s. 284. C. Förändringar i allmänhetens smak eller den allmänna ekonomiska situationen s. 287. D. Skadeersättning åt upphovsmannen s. 288. — 2. Upphovsmannens rätt att frånträda avtalet under åberopande av droit moral s. 291. A. Allmänna synpunkter s. 291. B. Frånträdande av avtalet då förändringen bort förutses eller mångfaldigandet redan påbörjats s. 295. C. Skadeersättning åt förläggaren s. 296. D. Verkets utgivande på annat förlag s. 297. — 3. Förläggarens rätt att frånträda avtalet utan att avsättningssvårigheter föreligga s. 298. — 4. Bestämmelsen i Normalkontr. § 9 s. 299.

BILAGA 1. Utdrag ur Försl. 1953 302

BILAGA 2. Normalkontraktet 304

SAKREGISTER 309

LITTERATURFÖRTECKNING.

Adler, Emmanuel: Verlagsvertrag. (Heinrich Klang: Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch). 2 uppl., bearb. av Robert Höller. Wien 1951—1952. (cit. Adler).

Alanen, Aatos: Yleinen oikeustiede. Porvoo—Helsinki 1948.

Allfeld, Philipp: Das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Tonkunst. 2 uppl. München 1928. (cit. Urheberrecht).

— Das Verlagsrecht. 2 uppl. München 1929. (cit. Allfeld).

Alménn, Tore: Om köp och byte av lös egendom. 3 uppl., ombesörjd av Rudolf Eklund. I—II. Stockholm 1934.

Andersen, Kristen: Selgerens erstatningsansvar når leveringen uteblir eller forsinkes. SvJT 1944 s. 625 ff.

Arnholm, Carl Jacob: Alminnelig obligasjonsrett. Dupl. kompendium. Oslo 1947. (cit. Arnholm).

— Forelesninger over norsk personrett. Oslo 1947. (cit. Norsk personrett).

Augdahl, Per: Den norske obligasjonsretts almindelige del. Oslo 1953.

Ball, Horace G.: The law of copyright and literary property. Albany N.Y. 1944.

Bappert, Walter & Maunz, Theodor: Verlagsrecht. München—Berlin 1952.

Basch, Raymond: L'auteur et son éditeur. 1948.

Becker—Bender, Walter: Das Urheberpersönlichkeitsrecht im musikalischen Urheberrecht. Heidelberg 1940.

Bergmann, Hans: Autorenhonorare und Verlegergewinne. Frankfurt am Main 1933.

Bergström, Svante: Anmälan av Jacobsen: Forlagsretten. SvJT 1953 s. 157 ff.

Birkmeyer, Karl: Die Kodifikation des Verlagsrechtes. München 1901.

Boor, Hans Otto de: Urheberrecht und Verlagsrecht. Stuttgart 1917. (cit. de Boor).

— Vom Wesen des Urheberrechts. Marburg 1933. (cit. Wesen).

— Konstruktionsfragen im Urheberrecht. Ufita 1944 s. 345 ff.

— Die Übertragbarkeit des droit moral des Urhebers an Werken der Literatur, Tonkunst oder bildenden Künste. (Beiträge zum Handels- und Wirtschaftsrecht, Berlin—Tübingen 1950). (cit. Beiträge).

— La notion de droit moral sur l'évolution en Allemagne. DA 1951 s. 87 ff.

Borchgrave, Jules de: Evolution historique du droit d'auteur. Bruxelles 1916.

Breit, James: Zum Kunstverlagsrecht. GRUR 1928 s. 265 ff.

Brusiin, Otto: Aineettoman vahingon korvaamisesta. Helsinki 1953.

Bry, Georges: La propriété industrielle, littéraire et artistique. Paris 1914.

Büchler, Robert: Rechtswirkungen einschränkender Vertragsklauseln bei der Übertragung des Urheberrechts nach deutschem und schweizerischem Recht Bern 1924.
Caselius, Ilmari: Rakennusurakka. Helsinki 1943.
Caselli, Piola E.: A propos de l'article 6 bis de la Convention de Berne revisée. DA 1935 s. 66 ff.
Castrén, U. J.: Tekijänoikeuden ulosmittauksesta. (Suomalainen Lakimiesyhdistys. Juhlajulkaisu 1948. Vammala 1948 s. 335 ff.).
Chartier, Jacques J.—F.: Les droits du musicien sur son oeuvre. Paris 1923.
Cheshire, G. C. & Fifoot, C. H. S.: The law of contract. 2 uppl. London 1949.
Chydenius, Jakob Vilhelm: Lärobok i finsk kontraktsrätt. I, 3 uppl., Helsingfors 1923. II, 1 uppl., Helsingfors 1918, 2 uppl., Helsingfors 1925.
Cloutman, Brett & Luck, Francis W.: Law for printers and publishers. 2 uppl., utg. av E. H. Hale. London—New York 1949.
Copinger, Walter Arthur & Skone James, F. E.: Law of copyright. 8 uppl. London 1948. (cit. Copinger).
Dawson, Thomas: The law of the press. 2 uppl. London 1947.
Delp, Ludwig: Der Verlagsvertrag. München 1951.
Dernburg, Heinrich: Das bürgerliche Recht des deutschen Reichs und Preussens. VI. Urheber-, Patent-, Zeichenrecht; Versicherungsrecht und Rechtsverfolgung, utg. av Josef Kohler. Halle 1910.
Desbois, Henri: Le droit d'auteur. Paris 1950.
Eberstein, Gösta: Den svenska författarrätten. I—II. Stockholm 1923, 1925. (cit. Eberstein).
— Immateriellt rättsskydd. Stockholm 1927.
— Författarrättens och konstnärrättens innehåll. TfR 1941 s. 411 ff.
— Författarrätten och bokutlåningen. SvJT 1943 s. 744 ff.
— Konstnärsrätten. Anmälan av Lund: Billedkunsten i retlig Belysning. SvJT 1945 s. 482 ff.
— Om författarrättens och konstnärsrättens föremål. NIR 1946 s. 81 ff.
Eckermann, Kurt: Die einseitige Auflösung des Verlagsvertrages. Köln 1932.
Ekström, F. W.: Något om s.k. förutsättningar vid rättsärenden. JFT 1920 s. 1 ff.
— Privaträttens allmänna läror. I—II. Helsingfors 1921—1925. (cit. Ekström).
Elster, Alexander: Übertragenes Urheberrecht. GRUR 1916 s. 19 ff.
— Das deutsche Urheber- und Verlagsrecht. Berlin-Leipzig 1923. (cit. Urheber- und Verlagsrecht).
— Selbstplagiat und Motivschutz. GRUR 1928 s. 362 ff.
— Das Urheberpersönlichkeitsrecht in der Rechtsprechung des Reichsgerichts. (Die Reichsgerichtspraxis im deutschen Rechtsleben, IV, Berlin—Leipzig 1929, s. 252 ff). (cit. RG-praxis).
— Muss der Verfasser ein »ausgabefähiges» Werk liefern? Ufita 1929 s. 47 ff.
— Das Änderungsrecht des Verlegers und des Herausgebers nach deutschem und österreichischem Recht. ZfAuIP 1936 s. 724 ff. (cit. Änderungsrecht).
— Grosse oder kleine Reform des Verlagsrechtsgesetzes. Ufita 1938 s. 97 ff.

— Gesetz über das Verlagsrecht. 3 uppl. av Voigtländers verk. Berlin 1939. (cit. Elster).
— Gesetz über das Urheberrecht. 3 uppl. av Voigtländers verk. Berlin 1942. (cit. Urheberrecht).
Engel, Gustav: Der Rücktritt vom Verlagsvertrage nach deutschem Recht und in der neueren ausländischen Gesetzgebung. Leipzig 1931.
Enneccerus, Ludwig: Recht der Schuldverhältnisse. 13 uppl., bearb. av Heinrich Lehmann. Tübingen 1950. (cit. Enneccerus & Lehmann).
Escarra, Jean & Rault, Jean & Hepp, François: La doctrine française du droit d'auteur. Paris 1937.
Esser, Josef: Lehrbuch des Schuldrechts. Karlsruhe 1949.
Fulda, Carl H.: Copyright assignments and the capital gains tax. Yale L. J. 1948—1949 s. 245 ff.
Fulda, Karl: Der Bühnenaufführungsvertrag. Berlin 1932. (cit. Fulda).
Gellner, Franz: Das Eigentum als Grenze des ausschliesslichen Verbreitungsrechtes. Berlin 1911.
Gierke, Otto: Deutsches Privatrecht. I. Allg. Teil und Personenrecht. Leipzig 1895.
Godenhielm, Berndt: Om säljarens bundenhet under ändrade förhållanden. Helsingfors 1954.
Goldbaum, Wenzel: Urheberrecht und Urhebervertragsrecht. 2 uppl. Berlin 1927.
Grundtvig, L. A. & Glahn, K. & Kruse, V.: Kort Fremstilling af Forfatterretten. 2 uppl. København 1918. (cit. Grundtvig).
Hainz, Fritz: Verlagsvertrag und literarische Unternehmen des Verlegers. München 1936.
Hakulinen, Y. J.: Die Zivilgesetze der Gegenwart. X, I, 2 a, A. Obligationenrecht, Finnland. Berlin 1936. (cit. Hakulinen).
— Pohjoismaista velvoiteoikeutta. LM 1940 s. 319 ff.
— Kauppalakireformi. DL 1946 s. 154 ff.
— Velkakirjalaki. Porvoo—Helsinki 1947.
— Anmälan av Kivimäki: Tekijänoikeus. DL 1950 s. 37 ff.
Hannikainen, Antti: Pidätysoikeuden rakenteesta silmälläpitäen Suomen voimassaolevaa oikeutta. Vammala 1948.
Hasselrot, Berndt: Handelsbalken jämte dithörande författningar. IX. (om arbetsbeting). Stockholm 1905.
Hedfeldt, Erik: Till frågan om förlagsavtalets reglering i lag. (Festskrift för Birger Ekeberg, Stockholm 1950, s. 231 ff). (cit. Hedfeldt).
— Om upphovsmannarättens föremål. TfR 1952 s. 152 ff.
Heikonen, A. R.: Avoin yhtiö. Porvoo—Helsinki 1948.
Heinitz, Ernst & Marwitz, Bruno: Das Reichsgesetz über das Verlagsrecht. 3 uppl. Berlin 1922.
Henneberg, Heinrich: Die Rechtsstellung des Verlegers nach modernem Recht. Berlin 1908.
Herder, Hermann: Der Verlagsvertrag in Spanien und den spanisch sprechenden Ländern in Südamerika. Freiburg im Breisgau 1952. (stenc.)

Herrmann-Otavský, Karl Edlen von: Zur Frage des »droit moral» im literarischen und künstlerischen Urheberrechte. (Festskrift för Franz Klein, Wien 1914).

Heymann, Ernst: Verlagsrechts-Fragen. ZfAuIP 1937 s. 2 ff.

Hillig, Curt: 385 Gutachten über urheberrechtliche, verlagsrechtliche und verlegerische Fragen. Leipzig 1928. (cit. Hillig I).

— Anmälan av Allfeld: Das Verlagsrecht. Ufita 1930 s. 108 ff.

Hillig, Curt & Greuner, Georg: Gutachten über urheberrechtliche, verlagsrechtliche und verlegerische Fragen. II. Leipzig 1934. (cit. Hillig II).

Hirsch, Hans Christoph: Die Übertragung der Rechtsausübung. I. Berlin 1910.

Hirsch-Ballin, Ernst: Anmälan av Hildegard Fehlig: Die einseitige Aufhebung des Verlagsvertrags, 1937. GE 1939—1940 s. 408 ff.

Hoffmann, Willy: Das Reichsgesetz über das Verlagsrecht mit Erläuterungen. Berlin 1925. (cit. Hoffmann).

— Fortbildung des Kunstwerkrechtes. GRUR 1927 s. 287 ff.

— Neue verlagsrechtliche Probleme. Ufita 1930 s. 4 ff.

— Grundfragen des Urheberrechts. GRUR 1932 s. 132 ff.

— Beiträge zum Verlagsrecht. Ufita 1933 s. 215 ff.

— Ein deutsches Urheberrechtsgesetz. Entwurf eines Gesetzes über das Urheberrecht mit Begründung. Berlin 1933.

— Ziele der deutschen Urheberrechtsreform. GRUR 1938 s. 1 ff.

— Verlagsvertrag. Särtryck ur Rechtsvergleichendes Handwörterbuch für das Zivil- und Handelsrecht des In- und Auslandes. Berlin 1939. (cit. Verlagsvertrag).

Howell, Herbert A.: The copyright law. 3 uppl. Washington 1952.

Isenschmid, Adolf: Das Verlagsrecht an Werken der bildenden Kunst und der Verlagsvertrag. Bern 1912.

Jacobsen, J. Hartvig: Ophavsretten. København 1941. (cit. Ophavsretten).

— Forlagsretten. København 1951. (cit. Jacobsen).

Jäntti, Yrjö A.: Kustannustoiminnasta. Porvoo—Helsinki 1945.

— Kirjakaupan ja kustannustoiminnan historia. I. Porvoo—Helsinki 1950. (cit. Jäntti).

Karlgren, Hjalmar: Anmälan av Ussing: Dansk Obligationsret, Almindelig Del. TfR 1938 s. 457 ff.

Kauppi, Kalle: Kauppaoikeus. (Liikemaailman Pikku Jättiläinen, utg. av Jorma Pohjanpalo, 2 uppl., s. 151 ff, Porvoo—Helsinki 1947).

Keckeis, Peter: Entwicklung und Verhältnis des Übersetzungsrechtes zum Urheberrecht in der Schweiz. Zürich 1948.

Kelber, Karl: Die rechtliche Natur des Verlagsvertrags. Borna-Leipzig 1905.

Kivimäki, T. M.: Asianajajan siviilioikeudellinen vastuu. Helsinki 1924. (cit. Asianajaja).

— Tekijänoikeuden luovutuksesta. LM 1939 s. 416 ff.

— Tekijänoikeudellisia probleemeja. LM 1945 s. 420 ff.

— Siviilioikeuden yleiset opit pääpiirteittäin. 3 uppl. Porvoo—Helsinki 1946. (cit. Yl.opit).

— Tekijänoikeus. Porvoo—Helsinki 1948. (cit. Kivimäki).

Klauer, Georg: Der Stand des Urheberrechtsreform nach dem Ergebnis der deutsch-österreichischen Ausgleichsverhandlungen. GRUR 1932 s. 639 ff.
Klostermann, R.: Urheberrecht und das Verlagsrecht. Berlin 1871.
Knoph, Ragnar: Om ophavsmannens »moralske» rett til sitt verk efter den nye norske lov om åndsverker. (Festskrift för Erik Marks von Würtemberg, Stockholm 1931, s. 316 ff).
— Åndsretten. Oslo 1936. (cit. Knoph).
Kohler, Josef: Urheberrecht an Schriftwerken- und Verlagsrecht. Stuttgart 1907. (cit. Kohler).
— Kunstwerkrecht. Stuttgart 1908.
Konow, Ulf von: Författares och tonsättares rätt enligt gällande lagstiftning. Stockholm 1941.
Kruse, Fr. Vinding: Ejendomsretten. I—III. 2 uppl. København 1945—1946. (cit. Kruse).
— En nordisk Lovbog. København 1948.
— Centrale retsproblemer i nordisk fælleslovgivning. TfR 1952 s. 369 ff.
Kuhnke, Hans-Helmut: Rücktritt und Kündigung beim Verlagsvertrag. Ufita 1936 s. 123 ff.
Ladas, Stephen P.: The international protection of literary and artistic property. I—II. New York 1938.
Larenz, Karl: Geschäftsgrundlage und Vertragserfüllung. München—Berlin 1951.
Lauterbourg, Werner: Du contrat d'édition et de la nature juridique du droit de l'éditeur. Paris 1915.
Lehtinen, J. N.: Työsopimuslaki selityksineen. Porvoo—Helsinki 1937.
Lepaulle, Renée-Pierre: Les droits de l'auteur sur son oeuvre. Paris 1927.
Lissbauer, Karl: Die österreichischen Urheberrechtsgesetze. Wien 1936.
Lund, Torben: Loven om Forfatterret og Kunstnerret. København 1933. (cit. Forfatterret).
— Nogle Bemærkninger om de immaterielle Rettigheders Indhold og retlige Karakter. (Festskrift för Vinding Kruse, København 1940, s. 64 ff).
— Aktuelle forfatter- og kunstnerretlige Problemer. Jur. 1942 s. 153 ff.
— Billedkunsten i retlig Belysning. København 1944. (cit. Lund).
— Ophavsrettens overgang ved ægteskab og arv. (Festskrift för Gösta Eberstein, Stockholm 1950, s. 158 ff).
— Erstatningsproblemet inden for ophavsretten. (Festskrift för Henry Ussing, København 1951, s. 313 ff).
Lüdin, Frank: Das Erlöschen des Verlagsrechtes nach schweizerischem Urheber- und Obligationenrecht. Liestal 1950.
Magnussen, O. K.: Naboretlige studier. København 1950.
Malmström, Åke: Immaterialrätt. I. Uppsala 1949. (stenc. kompendium).
Marwitz, Bruno & Möhring, Philipp: Das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Tonkunst in Deutschland. Berlin 1929.
Melliger, Alphons: Das Verhältnis des Urheberrechts zu den Persönlichkeitsrechten. Bern 1929.
Meyer, Herbert: Sittenwidrige Verlagsverträge. Leipzig 1926.

Meyer, Wilfried: Der Schutz gegen Änderung und Entstellung von Werken der bildenden Kunst. Lachen (Schweiz) 1937.
Michaélidès-Nouaros, Georges: Le droit moral de l'auteur. Paris 1935. (cit. Michaélidès).
Michaelis, Robert: Persönlichkeitsrechtliche Befugnisse im deutschen Urheberrecht und droit moral des französischen Rechts. Berlin 1936.
Mitteis, Heinrich: Grundriss des österreichischen Urheberrechtes. Wien 1936.
Munk, Walter: Die Rechtsstellung des Urhebers nach Übergang des Urheberrechts. Berlin 1933.
Müller, Arndt: Das »droit moral» in der europäischen Nachkriegsgesetzgebung. Halle 1930.
Müller, Ernst: Das deutsche Urheber- und Verlagsrecht. München 1901.
Müller, Josef: Der Verlagsvertrag nach schweizerischem Recht. Bern 1905.
Möhring, Philipp: Über die Zulässigkeit des Verzichts bei urheberpersönlichkeitsrechtlichen Befugnissen de lege ferenda. GRUR 1931 s. 39 ff.
— Das Urheberpersönlichkeitsrecht im Urheberrechtsgesetzentwurf. Ufita 1932 s. 459 ff.
Neumann-Duesburg, Horst: Das gesprochene Wort im Urheber- und Persönlichkeitsrecht. Regensberg-Münster 1949.
Nial, Håkan: Annonsavtalet. Stockholm 1949.
Nicholson, Margaret: A manual of american copyright practice. London 1946.
Nieland, Gerda: Der verlagsrechtliche Bestellvertrag. Würzburg 1938.
Nybergh, Gunnar: Auktorrättens juridiska karaktär enligt finsk rätt. JFT 1937 s. 140 ff.
— Auktorrätt till tonfilm. JFT 1937 s. 721 ff.
— Förlagsrättsliga studier jämte kritiska betraktelser över lagberedningens förslag till förlagsavtal. Särtryck ur JFT 1939. (cit. Nybergh).
— Om pantsättning av förlagsrätt. JFT 1942 s. 116 ff.
Olagnier, Paul: Le droit d'auteur. I—II. Paris 1934.
Olbrich, Wilhelm: Einführung in die Verlagskunde. Leipzig 1932.
Oldfield, L. C. F.: The law of copyright. 2 uppl. London 1912.
Oppenheimer, Fritz: Die Pflichten des Verlegers nach dem Gesetz über das Verlagsrecht vom 19 Juli 1901. Marburg 1912.
Palmgren, Gunnar: Om påföljderna av säljares mora. Helsingfors 1936. (cit. Palmgren).
— Konkurrensklausuler vid tjänsteavtal. Helsingfors 1939. (cit. Konkurrensklausuler).
— Om jämkning av kontrakt på grund av ändrade förhållanden. Korreferat. NJM 1951 s. 188 ff.
— Juridiken i affärslivet. 3 uppl., utg. av Curt Olsson. Helsingfors 1954. (cit. Palmgren & Olsson).
Pauli, Horst: Die einseitige Auflösung des Verlagsvertrages wegen veränderter Umstände. Würzburg 1938.
Pinzger, Dr.: Der verlagsrechtliche Optionsvertrag. GRUR 1930 s. 589 ff.
— Betrachtungen über verlagsrechtliche Zweifelsfragen. GRUR 1932 s. 940 ff.
Planiol, Marcel & Ripert, Georges: Traité pratique de droit civil français XI. Paris 1932.

Pollock, Frederick: Principles of contract. 13 uppl., utg. av Percy A. Winfield. London 1950.

Pouillet, Eugène: Traité théorique et pratique de la propriété littéraire et artistique et du droit de représentation. 3 uppl. Paris 1908.

Proceedings vid International publishers' Congress. 11 sess. London 1937.

Raninen, Huugo: Eräitä myyjän toimituksen viivästystä koskevia näkökohtia lähinnä ylivoimaista estettä silmälläpitäen. LM 1942 s. 232 ff.

— Suomen kauppatapalausuntoja selityksineen. I. Helsinki 1943. (cit. Raninen).

Ratzenberger, Max: Du contrat d'édition en matière littéraire. Lausanne 1908.

Rault, Jean: Le contrat d'édition en droit français. Paris 1927.

Rautiala, Martti: Holhousoikeus. Porvoo—Helsinki 1952.

Riezler, Erwin: Deutsches Urheber- und Erfinderrecht. I. München—Berlin 1909. (cit. Riezler).

— Die Geschäfte des Buch- und Kunsthandels. (Ehrenberg's Handbuch des gesamten Handelsrechts, V, 2, Leipzig 1915, s. 1 ff). (cit. Riezler i Ehrenberg).

— Zum Verlagsvertrag im deutschen Recht. (Deutsche Landesreferate zum II internationalen Kongress für Rechtsvergleichung im Haag 1937, Berlin—Leipzig 1937, s. 254 ff). (cit. Verlagsvertrag).

Robertson, George Stuart: The law of copyright. Oxford 1912.

Rodhe, Knut: Om jämkning av kontrakt på grund av ändrade förhållanden. NJM 1951. Bilaga V. (cit. Rodhe).

— Om jämkning av kontrakt på grund av ändrade förhållanden. Inledningsreferat. NJM 1951 s. 181 ff.

Ross, Alf: Ophavsrettens Grundbegreber. TfR 1945 s. 321 ff.

— Ophavsrettens indhold: Et punktum. TfR 1951 s. 85 ff.

— Anmälan av Jacobsen: Forlagsretten. Jur. 1952 s. 73 ff.

— Randbemærkninger om ophavsretten. TfR 1953 s. 410 ff.

Runge, Kurt: Urheber- und Verlagsrecht. Bonn 1948—1953.

Russell-Clarke, A. D.: Copyright and industrial designs. London 1951.

Rümelin, Gustav: Dienstvertrag und Werkvertrag. Tübingen 1905.

Ræstad Arnold: Bernkonvensjonen. Oslo 1929.

Scheringer, Martin Kuno: Das Recht der Neuauflage im Buch- und Kunstverlag. Berlin 1928.

Schilling, Walther: Der Verlagsvertrag im englischen Recht. Leipzig 1914.

Schubert, Rudolf: Das Verhältnis des Urhebers und seines Verlegers zu einander hinsichtlich der Rechte aus §§ 42, 43 des Urheberrechtsgesetzes vom 19. Juni 1901 und die Geltendmachung dieser Rechte im Zivil- und Strafprozess. Berlin 1909.

Selmer, Knut Sejersted: Noen ord om opphavsmannens enerett. TfR 1952 s. 204 ff.

— Anmälan av Jacobsen: Forlagsretten. TfR 1952 s. 536 ff.

Serlachius, Julian: Lärobok i obligationsrättens allmänna del enligt finsk rätt. Helsingfors 1902.

Sfetea, Jules: De la nature personnelle du droit d'auteur. Paris 1923.

Shafter, Alfred M.: Musical copyright. 2 uppl. Chicago 1939.

Sipilä, Arvo: Suomen työoikeuden käsite ja järjestelmä. Helsinki 1938. (cit. Sipilä).
— Suomen Työoikeus. I. Porvoo—Helsinki 1947.
Skone James, F. E.: Der Verlagsvertrag nach englischem Recht. ZfAuIP 1937 s. 40 ff.
Smoschewer, Fritz: Das Persönlichkeitsrecht im allgemeinen und im Urheberrecht. Ufita 1930 s. 119 ff, 229 ff, 349 ff.
Striffling, Raymond: Le contrat d'édition. Paris 1936.
Studer, Heinrich: Der Verlagsvertrag nach dem rev. schweiz. Obligationenrecht. Leipzig 1912.
Stämpfli, Jakob: Die Beziehungen zwischen Urheber und Verleger eines Schriftwerkes. Bern 1947.
Taxell, Lars Erik: Om avbeställningsrätt vid leverans och arbetsbeting. JFT 1949 s. 151 ff.
Telaranta, K. A.: Varallisuusoikeudellinen tahdonilmaisu. Porvoo—Helsinki 1953.
Thring, G. Herbert: The marketing of literary property. London 1933.
Torp, Carl: Kort Fremstilling af Læren om den ideelle Produktions Beskyttelse. København 1889.
Trinquesse, Marcel: Le contrat d'édition. Paris 1909.
Troller, Alois: Der schweizerische gewerbliche Rechtsschutz. Basel 1948.
Tuhr, Andreas von: Der allgemeine Teil des deutschen bürgerlichen Rechts. II, 1. München—Leipzig 1914.
Ulmer, Eugen: Urheber- und Verlagsrecht. Berlin—Göttingen—Heidelberg 1951.
Undén, Östen: Om panträtt i rättigheter. Lund 1923.
Unwin, Stanley: The truth abouth publishing. 6 uppl. London 1950.
Ussing, Henry: Dansk Obligationsret. Almindelig Del. 3 uppl. København 1946. (cit. Ussing).
— Enkelte Kontrakter. 2 uppl. København 1946.
— Aftaler paa Formuerettens Omraade. 3 uppl. København 1950. (cit. Aftaler).
— Køb. 2 uppl. København 1950.
Vahlén, Lennart: Formkravet vid fastighetsköp. Stockholm 1951.
Vaunois, Louis: Le droit moral. Son évolution en France. DA 1952 s. 63 ff.
Vaunois, Albert & Geoffrey, Henry & Darras, Maurice: La propriété littéraire et artistique. Kap. V, sect. 1. Paris 1929.
Weil, Arthur W.: American copyright law. Chicago 1917.
Weniger, Winfried: Die Neuauflage von Schriftwerken nach dem deutschen Verlagsrecht. Leipzig 1937.
Vihma, Väinö: Sopimussakko. Porvoo—Helsinki 1950.
— Eräitä ajankohtaisia kauppaoikeudellisia kysymyksiä. LM 1952 s. 617 ff.
Wikander, Hugo: Bidrag till läran om arbetsbetingsaftalet enligt svensk rätt. Uppsala 1913. (cit. Bidrag).
— Om det materiella arbetsbetinget och dess viktigaste rättsföljder. Uppsala 1916. (cit. Wikander).
Wittenberg, Philip: The protection and marketing of literary property. New York 1937.

Voigtländer, Robert & Fuchs, Theodor: Die Gesetze betreffend das Urheberrecht und das Verlagsrecht an Werken der Literatur und der Tonkunst. 2 uppl. Leipzig 1914. (cit. Voigtländer).

Wrede, R. A.: Anteckningar enligt professor R. A. Wredes föreläsningar över Obligationsrättens allmänna del. 4 uppl., utg. gm Lars Wasastjerna. Helsingfors 1942. (cit. Wrede).

Grunddragen av sakrätten. 2 uppl., utg. av Ilmari Caselius. Helsingfors 1947. (cit. Wrede & Caselius).

En del litteratur upptages under Förkortningar.

FÖRKORTNINGAR.

A.C.	Court of Appeal.
BB1(FrA)	Börsenblatt für den deutschen Buchhandel (Frankfurter Ausgabe).
Bernkonv.	Bernkonventionen.
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch 1896.
BGE	Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen.
CA	Copyright Act 1911 (England).
Ch.	Chancery Division.
DA	Le Droit d'Auteur.
DaKommBet. 1951	Udkast til lov om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker med tilhørende anmærkninger og Bernerkonventionen af 1948, utarbetat av Torben Lund. København 1951.
DaUpphL	Lov om Forfatterret og Kunstnerret 1933 (Danmark).
DL, rfavd.	Defensor Legis, rättsfallsavdelningen.
DRZ	Deutsche Rechtszeitschrift.
Entwurf till VG	Entwurf eines Gesetzes über das Verlagsrecht. Amtliche Ausgabe. Berlin 1900.
Entwurf 1932	Entwurf eines Gesetzes über das Urheberrecht, veröffentlicht durch das Reichsjustizministerium. Berlin 1932.
Entwurf 1939	Entwurf eines Urheberrechtsgesetzes. Vorschlag der Akademie für deutsches Recht 1939.
FrFörsl. 1947	Projet de loi élaboré en 1947 par la Commission de la Propriété intellectuelle du ministère de la Jeunesse, des Arts et des Lettres.
FrRegFörsl. 1936	Projet de loi sur le droit d'auteur et le contrat d'édition 1936.
FrSocFörsl. 1936	Projet de loi de la Société d'études législatives sur le contrat d'édition 1936.
FörfF 1880	Förordning angående författares och konstnärs rätt till alster af sin verksamhet 15.3. 1880.
Försl. 1920	Se Lagberedn. 1920.
Försl. 1938	Det i Lagberedn. 1938 ingående förslaget till lag om förlagsavtal.
GE	Geistiges Eigentum. Copyright. La propriété intellectuelle.
GRUR	Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht.
GåvoL	Lag om gåvoutfästelser 31.7. 1947.
ItalUpphL	Italiens gällande upphovsmannarättslag av år 1941, cit. enl. tysk översättning i GRUR 1942 s. 117 ff.

Jur.	Juristen.
JurD	Juristens domssamling.
K.B.	King's Bench Division.
KG	Kammergericht.
Komm.Bet 1953	Förslag till lag om upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. Helsingfors 1953. Kommittébetänkande 5/1953, utarbetat av U. J. Castrén och Harald Brunou.
Lagberedn. 1920	Lagberedningens förslag till lag om upphovsmannarätt till litterära och musikaliska verk (cit. Försl. 1920) samt lag om upphovsmannarätt till verk av bildande konst och till fotografiska bilder jämte motiv. Helsingfors 1920.
Lagberedn. 1938	Lagberedningens förslag till regeringens proposition till riksdagen angående förlagsavtal. Helsingfors 1938. Lagberedn. publ. 10/1938.
LG	Landgericht.
Macgillivray	Copyright Cases, utg. av E. J. Macgillivray.
Musikkontr.	Normalkontrakt för kompositörer, författare och musikförläggare.
MuW	Markenschutz und Wettbewerb.
NFM	Protokoll, förda vid nordiska bokförläggarrådets möten.
NIR	Nordiskt Immateriellt (Industriellt) Rättsskydd.
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, Avd. I.
NJM 1951	Förhandlingarna å det nittonde nordiska juristmötet (1951). Stockholm 1952.
NoKommBet. 1950	Innstilling til lov om opphavsrett til litterære og kunstneriske verk, utarbetat av Edvin Alten och Sigurd Fougner. Oslo 1950.
Normalkontr. eller Normalkontraktet	Normalkontrakt, antaget av Nordiska författarrådet och Nordiska bokförläggarrådet 1947.
Normalkontr. 1937	Normalkontrakt, antaget av Nordiska bokförläggarrådet 1937.
NoUpphL	Lov om åndsverker 1930 (Norge).
OLG	Oberlandesgericht.
Pataille	Annales de la propriété industrielle, artistique et littéraire.
Prop. 1877—1878	Hans Kejserliga Majestäts nådiga proposition till Finlands Ständer med förslag till Förordning, angående författares och konstnärs rätt till alster af sin verksamhet jämte lagutskottets betänkande och ständernas svar. Finlands Lantdagshandlingar 1877—1878 n:o 3.
Prop. 1926	Regeringens proposition till Riksdagen angående lagar om upphovsmannarätt samt rätt till fotografiska bilder. 1926-års riksdag n:o 89 jämte lagutskottets betänkande n:o 13.
Prot. 1947	Protokoll, fört vid förhandlingar mellan delegerade för Nordiska författarrådet och Nordiska bokförläggarrådet i Köpenhamn den 3 nov. 1947.
RG	Reichsgericht.
RGE	Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen.
SBL	Lag om skuldebrev 31.7. 1947.
SchwBGE	Entscheidungen des schweizerischen Bundesgerichtes.

SchwOR	Obligationenrecht 1911 (Schweiz).
SchwUpphL	Bundesgesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur und Kunst 1922 (Schweiz).
SchwZGB	Schweizerisches Zivilgesetzbuch 1907.
SvKL	Lag om köp och byte av lös egendom 1905 (Sverige).
SvKonstUpphL	Lag om rätt till verk av bildande konst 1919 (Sverige).
SvLittUpphL	Lag om rätt till litterära och musikaliska verk 1919 (Sverige)
TyKonstRiktl.	Richtlinien für Abschluss und Auslegung von Verträgen zwischen bildenden Künstlern und Verlegern 1926.
TyLittUpphL	Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Tonkunst 1901.
TyNormalkontr.	Normalvertrag zwischen schöngeistigen Schriftstellern und Verlegern. Anordnung des Präsidenten der Reichsschrifttumskammer 1935.
TyVetKontr.	Vereinbarungen über Vertragsnormen bei wissenschaftlichen Verlagswerken. Frankfurt am Main 1951.
Ufita	Archiv für Urheber-, Film- und Theaterrecht.
UpphL	Lag om upphovsmannarätt till alster av andlig verksamhet 3.6. 1927.
USACA	Copyright Act 1909 (USA).
VG	Gesetz über das Verlagsrecht 1901.
Yale L.J.	The Yale Law Journal.
ZfAuIP	Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht.
ÖstBGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch 1811 (Österrike).
ÖstUpphL	Bundesgesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte 1936 (Österrike).

Beträffande övriga förkortningar hänvisas till Y. J. Hakulinen: Finsk-svensk-tysk juridisk ordbok. Porvoo—Helsinki 1944.

Kap. 1.

INLEDNING.

I. FÖRLAGSAVTALET I ÄLDRE TID. DESS REGLERING I LAG OCH PRAXIS.

1. En upphovsman till ett alster av litterär eller konstnärlig verksamhet är oftast själv ur stånd att göra sin skapelse tillgänglig för allmänheten. Han är i behov av en person eller ett företag, som innehar nödiga tekniska och ekonomiska resurser att förmedla verket till publiken. En av de vanligaste och viktigaste förmedlarna är förläggaren.

Under antiken förekom avtal mellan upphovsman och förläggare i den form, att upphovsmannen för utgivning överlämnade sitt manuskript till en förläggare, vilken mångfaldigade verket och spridde de framställda exemplaren. Stundom erhöll upphovsmannen ett engångshonorar,[1] men oftast erhöll han intet vederlag, utan fick nöja sig med den ökning i renommé ett utgivande av verket innebar för honom.[1] Att honorar voro sällsynta berodde dels på att verkets mångfaldigande vållade förläggaren avsevärda kostnader, låt vara att arbetet utfördes av slavar, dels på att någon upphovsmannarätt icke existerade och varje verk sålunda till förläggarens förfång av envar fritt kunde avskrivas och säljas. Mottagandet av en direkt ersättning ansågs dessutom vanhedrande för upphovsmannen. Detta framgår indirekt av att vederlaget, där sådant förekom, kallades *honorarium*, hedersgåva. Genom att tillägna verket någon förmögen person kunde upphovsmannen likväl vinna dennes gunst och ekonomiska understöd, måhända ett årligt »salarium».

Under medeltiden låg förlagsverksamheten nere. Den ställde sig oerhört kostsam.[2] Först då pergamentet ersattes med papper och framför allt sedan

[1] Jäntti s. 13.

[2] T.o.m. *olovliga* eftertryck ansågos lovvärda. Kelber s. 2 anför såsom ett belysande exempel härpå, att Paris universitets statuter av år 1323 ålade bokhandlarna en *plikt* att t.o.m. utan tillstånd av vederbörande upphovsman låta mångfaldiga vissa verk.

boktryckarkonsten och träsnittet uppfunnits skedde en omsvängning. Till en början trycktes långa tider huvudsakligen verk representerande gammalt kulturarv.[1] I de fall förläggaren ingick avtal med en skapande upphovsman förekom honorar sällan. Däremot kunde upphovsmannen få ett större antal friexemplar.[2] Främsta orsaken till att honorar icke gavs stod att söka i att verk, som rönte större efterfrågan, kunde utges och ofta utgåvos i eftertryck av andra boktryckare,[3] varför den förste förläggaren blott hade förmånen av att vara först i marknaden.

Ett visst skydd bereddes förläggaren om han av myndigheterna lyckades erhålla ett privilegium, en ensamrätt att utge verket för ett visst område eller en viss tid. Det var således förläggaren som kom i åtnjutande av ett första upphovsmannarättsligt skydd, och upphovsmannen skyddades blott indirekt genom förläggaren. Stundom krävdes som en förutsättning för privilegiets beviljande att förläggaren gav verket en god utstyrsel.[4] I en del fall gåvos privilegierna även åt upphovsmannen.[5] Privilegiernas betydelse var likväl mångenstädes ringa, emedan överheten ofta ägde varken håg eller förmåga att övervaka deras efterlevnad.[6]

Så småningom begynte man anse privilegierna utgöra icke själva källan till rätten, utan blott ett officiellt konstaterande av att rätten existerade. Men först med Act Anne 1709 i England och upphovsmannarättslagarna i övriga länder trädde upphovsmannens intresse i förgrunden. Till följd av att verkets utgivande i tryck var närapå det enda sättet att ekonomiskt utnyttja det[7] — i England och USA bär upphovsmannarätten fortfarande namnet *copyright* — är det förklarligt, att upphovsmännen i regel överlätо *hela* sin rätt till förläggarna. Genom att verket började överlåtas icke blott mot engångshonorar, utan även mot honorar beräknat efter avsättningen, blev upphovsmannens intresse av att förläggaren åtog sig en utgivnings*plikt* avsevärt större.

---

[1] Se Jäntti s. 39 ff, Ladas s. 14.

[2] Josef Müller s. 8 f.

[3] Se Jäntti s 77 ff och 211 ff.

[4] Kohler s. 59.

[5] Se t. ex. det av Gustaf II Adolf år 1613 åt astronomen och astrologen Sigfrid Aronus Forsius meddelade privilegiet att utgiva almanackor, se Holger Nohrström, Förlagsverksamheten i Finland I, Helsingfors 1933 samt det av Lagberedn. 1920 s. 15 f omnämnda privilegiet åt boktryckaren Reusner år 1614, i vilket även författarens rätt i någon mån beaktades.

[6] Jäntti s. 131.

[7] Nämnas må, att IFL § 32 såsom skattbar tillgång framhäver förlagsrätt, men icke upphovsmannarätt.

2. Förlagsavtalet är hos oss ytterst knapphändigt reglerat i lag. Förordningen angående författares och konstnärs rätt till alster af sin verksamhet, given den 15 mars 1880, (cit. FörfF 1880) upptager i § 28 ett stadgande om överlåtelse av förlagsrätt. År 1920 avgav lagberedningen ett förslag till lag om upphovsmannarätt (cit. Försl. 1920). Häri upptogos icke några bestämmelser angående förlagsavtalen, utan lagberedningen rekommenderade en reglering av förlagsavtalet i en skild lag helt separat från upphovsmannarättslagen[1]. Däremot innehöll den proposition regeringen år 1926 avgav i saken (cit. Prop. 1926) ett kapitel ägnat förlagsavtalen. Detta kapitel intogs emellertid icke i Lagen om upphovsmannarätt till alster av andlig verksamhet av den 3 juni 1927 (cit. UpphL), utan riksdagen omfattade lagberedningens ovannämnda ståndpunkt, vilken vunnit lagutskottets godkännande. I UpphL intogs blott en hänvisning till bestämmelsen om förlagsrätten i FörfF 1880, varför nämnda § 28 i denna förordning ensam lämnades att stå kvar, då förordningen i övrigt av UpphL upphävdes.

År 1938 utgav lagberedningen ett förslag till lag om förlagsavtal (cit. Försl. 1938). Förslaget upptog flere detaljerade bestämmelser, av vilka många dessutom voro tvingande. N y b e r g h gav förslaget en rätt omild kritik i en längre uppsats i JFT 1939, och någon proposition i saken såg icke dagen.

På senaste tid har samarbete ägt rum mellan de nordiska länderna för åstadkommande av en enhetlig nordisk lagstiftning på upphovsmannarättens område. En nordisk kommitté har sammanträtt och i Norge, Danmark och Finland ha respektive lands medlemmar i kommittén framlagt sina, frånsett några smärre detaljbestämmelser likalydande förslag till upphovsmannarättslagar, i Norge 1950, i Danmark 1951 och hos oss 1953 (cit. Försl. 1953). Det svenska förslaget är att vänta i en nära framtid. Den nordiska kommittén anser, att någon utförlig lag om förlagsavtal icke är påkallad, utan att de bestämmelser om förlagsavtal, vilka äro nödiga, lämpligast placeras i upphovsmannarättslagen.[2] Flertalet av de föreskrifter, som upptagas i lagförslaget, innebär för övrigt endast en kodifiering av gällande sedvana hos oss, varför lagförslagets upphöjande till lag icke kommer att medföra några större förändringar för förlagsavtalens vidkommande.

Eftersom förlagsavtalet erhåller en särprägel genom sin karaktär av ett upphovsmannarättsligt avtal är det motiverat, att bestämmelserna därom

---

[1] L a g b e r e d n. 1 9 2 0 s. 42 f.

[2] Se Bilaga 1, där lagförslagets bestämmelser om förlagsavtal intagits.

upptagas i upphovsmannarättslagen. I konformitet härmed innehålla även gällande upphovsmannarättslagar i Sverige, Norge och Danmark några bestämmelser om förlagsavtalen. Av modernare lagar må nämnas ItalUpphL, som ägnat ett helt avsnitt åt förlagsavtalen. Tänkbart vore naturligtvis, att en helt skild lag om förlagsavtalen utgåves, såsom den tyska Gesetz über das Verlagsrecht (cit. VG) av år 1901. Däremot är det onekligen något överraskande att finna bestämmelser om förlagsavtalen intagna i den allmänna civillagen, såsom i Österrike i ÖstBGB §§ 1172 och 1173, numera likväl kompletterade med en del bestämmelser i ÖstUpphL av år 1936, eller bland obligationsrättens bestämmelser, såsom i Schweizerisches Obligationenrecht (cit. SchwOR) art. 380—393.

Frankrike, England och USA sakna skilda lagbestämmelser om förlagsavtalet. I Frankrike har man de lege ferenda vanligen tänkt sig reglera förlagsavtalet i upphovsmannarättslagen, så ett franskt regeringsförslag år 1936 (cit. FrRegFörsl. 1936) och ett lagförslag, framlagt år 1947 av »La Commission de la Propriété intellectuelle du ministère de la Jeunesse, des Arts et des Lettres» (cit. FrFörsl. 1947).[1] Däremot framlade »La Société d'études législatives» år 1936 ett förslag, som endast gällde förlagsavtalen (cit. FrSocFörsl. 1936).[2] Om den särprägel förlagsavtalen ha i England och USA se nedan kap. 3, II.

Medan på upphovsmannarättens område det internationella samarbetet lett till förnämliga resultat i form av Bernkonventionen 1886, reviderad senast i Rom 1928 och i Bryssel 1948,[3] och UNESCO-konventionen om skydd för upphovsmans rätt 1952, har det endast gjorts sporadiska försök att få till stånd en internationell kodifiering av förlagsavtalsreglerna[4]. Orsaken härtill står att söka i att internationella överenskommelser rörande upphovsmannarätten varit långt mera av behovet påkallade och i att regleringen av förlagsavtalet såsom ett huvudsakligen förmögenhetsrättsligt avtal i högre grad är beroende av varje lands interna förmögenhetsrättsliga lagstiftning och praxis.

I fråga om Bernkonventionen må här framhållas, att Finlands anslutning

---

[1] Av detta förslag har icke stått att erhålla annat än de två första kapitlen, vilka finnas avtryckta av Desbois s. 753 ff.

[2] Både FrRegFörsl. 1936 och FrSocFörsl. 1936 finnas intagna av Escarra & Rault & Hepp s. 173 ff.

[3] Finland har den 14 juli 1932 biträtt den i Rom reviderade Bernkonventionen. Vår anslutning till de i Bryssel gjorda ändringarna beror av den nya upphovsmannarättslagens antagande.

[4] Se Isenschmid s. 19, Elster s. 21.

till konventionen icke innebär, att den upphovsmannarättsliga lagstiftningen i Finland måste överensstämma med motsvarande lagstiftning i de övriga till konventionen anslutna länderna. Bernkonv. art. 4 förpliktar endast unionsländerna att bereda upphovsmän tillhörande andra unionsländer lika skydd som landets egna medborgare. Då konventionen dessutom ålägger varje unionsland att ge medborgare i andra unionsländer ett visst minimiskydd, ligger det emellertid i sakens natur, att unionsländerna eftersträva att i sin interna lagstiftning icke ge egna medborgare sämre rätt än utlänningar.

En följd av våra sparsamma lagbestämmelser om förlagsavtalet är att dess utformande blivit närapå h.o.h. beroende på uttrycklig överenskommelse mellan kontrahenterna eller sedvänjan på området. Stor betydelse bör härvid tillmätas det normalkontrakt, vilket 1947 antogs av Nordiska författarrådet och Nordiska bokförläggarrådet (cit. Normalkontraktet eller Normalkontr.)[1] Nämnda kontrakt gäller likväl icke dramatik och essayer och ej heller bilder-, barn- och ungdomsböcker, där illustrationerna ofta spela en stor roll och priset är lågt.[2] För sistnämnda slag av verk, liksom ifall kontrahenterna icke äro nödsakade att använda Normalkontraktet, brukar ofta dess föregångare, det år 1937 av Nordiska bokförläggarrådet antagna normalkontraktet (cit. Normalkontr. 1937) komma till användning. Om detta kontrakt kan allmänt sägas, att det ger parterna större frihet i regleringen av sitt mellanhavande än Normalkontraktet.

Normalkontraktet har av de ovannämnda organisationerna förklarats vara förpliktande för deras medlemmar. Något lagstadgande motsvarande KollAvtL § 6 finnes icke för förlagsavtalens vidkommande. Påföljderna av att i ett enskilt förlagsavtal intagas villkor avvikande från Normalkontraktets bestämmelser bliva således helt beroende av vilka åtgärder organisationerna tillgripa.[3] På ansökan kan vederbörande organisation bevilja dispens från Normalkontraktets bestämmelser.

För kompositörer, författare och musikförläggare existerar sedan några år ett nordiskt normalkontrakt (cit. Musikkontr.), men dess efterföljelse har ännu så länge icke ålagts medlemmarna i respektive organisationer på samma sätt som i fråga om Normalkontraktet. I en snar framtid kan man likväl vänta att det efter smärre ändringar skall förklaras förpliktande för organisationernas medlemmar.

[1] Se Bilaga 2, där det intagits.

[2] Se Prot. 1947 s. 2.

[3] Jfr Jacobsen s. 157 f, som förklarar att dylika avvikande villkor äro ogiltiga.

I Tyskland ha förlagsvtalen i praxis rätt nära anslutit sig till VG:s (så gott som genomgående dispositiva) bestämmelser, så att blott i få fall avvikelser från dessa förekomma.[1] För tydlighetens skull brukar man dock i förlagsavtalen intaga även VG:s bestämmelser.[2] År 1935 publicerade Reichsschrifttumskammer ett normalkontrakt för förlagsavtal angående skönlitterära verk, vilket till en del innehöll tvingande bestämmelser (cit. TyNormalkontr.).[3] VG gäller icke avtal angående konstverk. För förlagsavtal angående konstverk har i Tyskland år 1926 antagits »Richtlinien für Abschluss und Auslegung von Verträgen zwischen bildenden Künstlern und Verlegern» (cit. TyKonstRiktl.).[4] Dessa riktlinjer uttala liksom TyNormalkontr. till stor del ännu gällande praxis.[5] År 1951 ingingo i Tyskland Hochschulverband och Börsenverein Deutscher Verleger- und Buchhändlerverbände ett normalkontrakt upptagande avtalsnormer och tolkningsprinciper för förlagsavtal angående vetenskapliga kontrakt (cit. TyVetKontr.).[6] Hos oss förekommer intet normalkontrakt för vetenskapliga verk.

II. DEFINITION PÅ BEGREPPET FÖRLAGSAVTAL.

Man kunde tänka sig att med förlagsavtal förstå varje avtal en upphovsman sluter med en förläggare. En så vid definition på detta begrepp har dock knappast några förespråkare, eftersom den komme att omfatta flere avtal av helt olika natur. Huru förlagsavtalet skall avgränsas är man emellertid icke överens om. Avgränsningen är naturligtvis till en del, men ingalunda h.o.h. en smakfråga. En olämplig definition medförde, att under samma rubrik behandlades helt olikartade företeelser eller att tvärtom likartade företeelser upptoges under olika rubriker. I denna avhandling kommer begreppet förlagsavtal att avgränsas på följande sätt.

1. *De kontraherande parterna* i förlagsavtalet äro på den ena sidan en *upphovsman* eller en person, till vilken upphovsmannens rätt helt eller delvis övergått, och på den andra sidan en *förläggare*. För att en annan person än en upphovsman skall med en förläggare kunna ingå ett förlagsavtal kräves, att han vid avtalsslutet har eller sedermera förvärvar rätt att för-

[1] Delp s. 8.
[2] Delp s. 10.
[3] Detta kontrakt är avtryckt i Elster s. 181 ff.
[4] Detta kontrakt finnes avtryckt i Bappert & Maunz s. 484 ff.
[5] Bappert & Maunz s. 55.
[6] Detta kontrakt finnes avtryckt i Bappert & Maunz s. 478 ff.

foga över verket. Eftersom översättare och bearbetare numera allmänt likställas med upphovsmän till originala skapelser (så Bernkonv. art. 2, UpphL § 5, Försl. 1953 § 4), är det icke motiverat att i fråga om förlagsavtal placera dem i en särställning.[1]

Förläggaren är vanligen en juridisk person, ofta ett bolag, men kan även vara en enskild företagare. Nödigt är icke att han har förlagsverksamhet som yrke. Intet hindrar att det ifrågavarande avtalet är det enda förlagsavtal han ingår.

I det följande användes genomgående på parterna benämningen upphovsman och förläggare. Att i stället för upphovsman tala om förlagsgivare vore visserligen adekvatare, men alltför otympligt. I regel är parternas nyss anförda natur irrelevant för förlagsavtalet, varmed dock icke är sagt, att den icke i en del fall vore av betydelse. Gäller det t.ex. att gentemot förläggaren hävda icke-ekonomiska intressen, kan upphovsmannen själv göra anspråk på ett starkare värn än vad hans successorer kunna kräva. Förläggarens natur av fysisk eller juridisk person är åter av betydelse då fråga är om den befogenhet han har att till annan överlåta sin rätt enligt avtalet.

2. Genom förlagsavtalet överlåter upphovsmannen till förläggaren rätten att mångfaldiga ett *litterärt* eller *musikaliskt verk* eller ett *alster av bildkonst* genom att *framställa exemplar* (kopior) av verket samt rätten att *sprida dessa exemplar*. Då i det följande talas om rätten att *utgiva verket* avses därmed en sammanfattande benämning på denna rätt att mångfaldiga och sprida verket, låt vara att ordet utgiva närmast leder tanken till spridandet. Nödvändigt är icke att verket existerar vid avtalsslutet; förlagsavtalet kan även avse framtida verk.

Man ser stundom i litteraturen att till förlagsavtalen hänföras avtal om utgivande av grammofonskivor och andra överföringar på mekaniska tal- och musikinstrument.[2] Förhållandena vid dessa avtal äro dock mycket olika dem ett ordinärt förlagsavtal reglerar; framför allt gäller detta inspelningen. Detsamma kan sägas om utgivande av filmverk samt även om mångfaldigande och spridande av alster av tillämpad konst samt av skulpturer. På grund härav

---

[1] Så även KommBet. 1953 s. 74, DaKommBet. 1951 s. 145 f, Hedfeldt s. 235 ff.

[2] Så fr. allt i Frankrike, se t.ex. Rault s. 390 ff, Escarra & Rault & Hepp s. 96 ff. Jfr dock Desbois' uttalande s. 318. Även Hedfeldt s. 234 finner det »egendomligt att under bestämmelserna om förlagsavtal inbegripa musikverkens reproducering i tryck, men icke deras utgivning på grammofonskiva, vilken senare är ekonomiskt ofantligt mycket viktigare».

kommer förlagsavtalet i denna avhandling att begränsas till att, på samma sätt som i Försl. 1953 § 31, gälla endast mångfaldigande av litterärt eller musikaliskt verk eller alster av bildkonst *»genom tryck eller annat dylikt förfarande»*, t.ex. fotomekaniskt förfarande, mikrofotografering, ljuskopiering, stencilering eller gravyr.[1] [2] Ytterligare skall liksom i Försl. 1953 § 38 den inskränkningen göras, att avtal rörande bidrag till tidning eller tidskrift till följd av sin särnatur icke betraktas som förlagsavtal. Dylika avtal avvika från förlagsavtalen bl.a. i fråga om förläggarens utgivningsplikt och redovisningsskyldighet, upplagans storlek och upphovsmannens underlåtelseplikt.[3] Nödvändigt är däremot icke att vid förlagsavtalen mångfaldigandet sker på mekanisk väg, ehuru detta i praktiken är det vanligaste, då ju förläggaren strävar efter att sprida verket i ett stort antal exemplar. Uttrycket »annat dylikt förfarande» bör tolkas så extensivt, att det omfattar även ett mångfaldigande för hand, förutsatt att slutprodukten är av sådan art, att den kunnat framställas också genom tryck.[4]

Enligt FörfF 1880 § 28, jämförd med § 2, omfattar förlagsrätten blott skrifter, musikaliska kompositioner, byggnadsritningar samt teckningar och avbildningar, vilka till sitt huvudsyfte icke äro att betrakta som konstverk. Med hänsyn till att de sistnämnda numera uppräknas i UpphL § 2 mom.1 punkt 9 kan man säga, att FörfF 1880 § 28 gäller avtal rörande skrifter, musikaliska kompositioner samt i UpphL § 2 mom. 1 punkt 9 angivna planritningar, kartor och grafiska eller plastiska framställningar av vetenskaplig eller teknisk art[5]. Förlagsavtalet har således i denna avhandling getts ett vidare omfång än enligt FörfF 1880 § 28.

---

[1] Kivimäki s. 279 hänför mångfaldigande och spridande av konstverk till förlagsavtalen blott såvitt fråga är om ett utgivande av konstverket genom tryck (»tavalliseen tapaan painettuna»).

[2] Så även KommBet. 1953 s. 68 f, Lund, Forfatterret s. 104 och 182, DaKommBet. 1951 s. 144 f, Ross, Jur. 1952 s. 75 f. Lund s. 236 f uttalar, att avtal om reproduktion av konstverk genom grafiska metoder i regel böra uppfattas som förlagsavtal, men att reglerna om förlagsavtalet också kunna tillämpas inom andra områden, ifall avtalet självt ger uttryck härför. Lund anför a.st., att i Frankrike reglerna angående förlagsavtal ansetts tillämpliga på ett fall, som gällde avstöpningar av ett konstverk.

[3] Se KommBet. 1953 s. 73 f.

[4] Musikkontr. § 1 förutsätter, att mångfaldigandet sker genom tryck eller kopiering. Jfr härmed bestämmelsen i TryckfrL § 2:» Med tryckskrift förstås i denna lag varje skrift, som genom användande av tryckpress eller annat likartat medel mångfaldigats.»

[5] Kivimäki s. 278 f. Jfr Lagberedn. 1920 s. 41 f, som anser den i FörfF 1880 reglerade förlagsrätten omfatta även i skriftlig form utarbetade koreografiska och pantomimiska verk.

I Försl. 1938 § 1 låter lagberedningen förlagsavtalen omfatta alla litterära och musikaliska verk och verk av bildande konst samt ytterligare fotografiska bilder. Med hänsyn till att reproduktionsförfarandet och förhållandena i övrigt äro helt särartade vid konst- och fotografiförlag ansåg Nyb e r g h, att dessa borde uteslutas från lagförslaget, varjämte han fann en enhetlig legislativ behandling av musik- och bokförlagen bereda stora svårigheter.[1] Sant är Nyberghs påpekande att återgivandet av konstverk emellanåt kan kräva en konstnärlig insats av en mellanman och att ett musikverk ofta måste bearbetas av förläggaren, men detta synes icke hindra att förlagsavtalen angående dessa verk behandlas i samband med övriga förlagsavtal. Vid konstverk, varmed i det följande avses verk av bildkonst, spelar visserligen, i motsats till vad fallet är vid litterära och musikaliska skapelser, skillnaden mellan original och kopia en stor roll, men förlagsavtalen influeras icke nämnvärt härav. Observeras bör även, att Nybergh främst drog i härnad mot att bestämmelserna i sagda lagförslag till största delen voro av tvingande karaktär. Enär fotografiska bilder icke åtnjuta vanligt upphovsmannarättsligt skydd annat än då fråga är om fotografiska bildserier, som äga vetenskapligt eller konstnärligt värde (UpphL § 2 mom.2), är det på sin plats, att avtal mellan fotograf och förlag hänföras till förlagsavtalen endast för dylika bildseriers vidkommande. Om emellertid, såsom föreslagits[2], fotografens droit moral lagfästes i samband med den nya upphovsmannarättslagen, kunde avtal angående fotografiska bilder möjligen behandlas som förlagsavtal, förutsatt att de fylla övriga nedan anförda kritierier för förlagsavtal.

I Tyskland gäller förlagsavtalet enligt VG huvudsakligen enbart litterära verk och musikverk, medan avtal angående grammofonskivor, konst- och filmverk falla utom förlagsavtalen (VG § 1 och 2). ItalUpphL art. 118 gör inget annat förbehåll än att mångfaldigandet bör ske genom tryckning.

3. Ytterligare en specificering av förläggarens rätt är påkallad. Förläggaren bör erhålla en *utslutande rätt* att mångfaldiga och sprida verket. Denna uteslutande rätt kan med förebild i VG:s terminologi kallas *förlagsrätt*. Förlagsavtalet uppfattas visserligen mestadels såsom icke nödvändigtvis förutsättande en ensamrätt för förläggaren. Ifall denne icke utrustas med en ensamrätt är situationen dock i en del avseenden helt olik den som uppkommer, om han fått en ensamrätt. Ifall verket över huvud taget icke

[1] N y b e r g h s. 339 ff.

[2] Se Udkast til lov om retten til fotografiske billeder med tilhørende anmærkninger, København 1951.

åtnjuter skydd eller dess skyddstid utgått, brukar man f.ö. tala om ett oegentligt förlagsavtal. Om förläggaren icke har ensamrätt, utan när som helst kan få se en licenserad konkurrent dyka upp på marknaden, blir, även om verket är skyddat, hans ställning en helt annan, t.ex. i fråga om hans plikt att utge verket, honorera upphovsmannen och överlåta exemplar åt denne samt beträffande hans rätt att överlåta förlagsrätten.

Nybergh anser, att med förlagsrätt sedvanerättsligt avses en uteslutande rätt,[1] enligt Kivimäki är förlagsrätten i praktiken oftast en ensamrätt.[2] Normalkontr. § 1 och antagligen även *Lagberedn. 1920*[3] giva förläggaren en ensamrätt. Stadgandet i Försl. 1953 § 37, att förläggaren blott om annat icke avtalats förvärvar en ensamrätt, kan icke tagas som belägg för att förlagsavtalet icke borde definieras såsom förutsättande en ensamrätt för förläggaren. Nämnda stadgande visar endast, att man ansett intet hinder möta för att de i Försl. 1953 ingående, förhållandevis få bestämmelserna om förlagsavtal även tillämpas på avtal, där förläggaren icke getts ensamrätt. Man frågar sig för övrigt, huruvida det är lämpligt att bestämmelsen i Försl. 1953 § 34 om utgivningsplikt för förläggaren gäller då han icke erhållit en ensamrätt, utan även flere andra personer erhållit en utgivningslicens till ett kanske till på köpet obetydligt verk.[4]

4. Förlagsavtalet medför icke blott en rätt, utan även en *plikt för förläggaren att utge verket*. Om denna avgränsning av förlagsavtalet är man rätt allmänt ense. Här må hänvisas till bestämmelserna i Normalkontr. § 1, VG § 1, SchwOR art. 380, ItalUpphL art. 126 och ÖstBGB § 1172.[5] Förlagsavtalet är m.a.o. ett ömsesidigt förpliktande avtal, ett synallagmatiskt

---

[1] Nybergh s. 102. Se även Nybergh s. 79, där förlagsrätten definieras som en uteslutande rätt. Lagberedn. 1938 s. 6 uttalade, att förlagsrätten vanligen är en ensamrätt och att Försl. 1938 utarbetats med beaktande därav.

[2] Kivimäki s. 278.

[3] Lagberedn. 1920 s. 43.

[4] I Tyskland, Schweiz och Italien är upphovsmannen i regel förpliktad att skaffa förläggaren en uteslutande rätt, men nödvändigt är detta icke för att ett förlagsavtal skall föreligga, VG § 8, SchwOR art. 381, ItalUpphL art. 119. Eberstein s. 157 f, von Konow s. 96 och Jacobsen s. 74 anse förlagsavtalet giva förläggaren en ensamrätt.

[5] Så även Nybergh s. 80 och 102, Kivimäki s. 280, Försl. 1938 § 1, Eberstein s. 157 f, Skone James s. 40. Jfr Ross, Jur. 1952 s. 76, som icke är övertygad om lämpligheten av att avgränsa förlagsavtalet så, att det alltid innefattar en plikt för förläggaren. Ross anför, att samma rättsregler i flere fall gälla för ett avtal, där förläggaren icke åtagit sig någon utgivningsplikt.

avtal. Däremot är förläggarens skyldighet att erlägga honorar åt upphovsmannen icke något essentiale i avtalet.[1]

Har förläggaren icke någon utgivningsplikt får avtalet mellan honom och upphovsmannen en helt annan karaktär. Den omständigheten att förläggaren är helt fritagen från förpliktelser gentemot upphovsmannen eller åvilar endast honoreringsplikt utövar inflytande icke blott på upphovsmannens rättigheter, utan även på hans skyldigheter enligt avtalet.

Även Försl. 1953 stadgar i § 34 en utgivningsplikt för förläggaren. Att denna föreskrift icke intagits i den avgränsning av förlagsavtalet förslaget ger i § 31 beror måhända på att utgivningsplikten icke gäller avtal angående bidrag till samlingsverk (§ 38). Lagförslaget uppfattar icke förlagsavtalet som ett avtal, varigenom rätten att utge verket överlåtes till förläggaren med in dubio en plikt för denne att utge verket, utan enligt förslaget innefattar ett förlagsavtal — frånsett avtal angående samlingsverk — alltid en utgivningsplikt för förläggaren; bestämmelsen i § 34 är tvingande. En annan sak är att en oeftergivlig utgivningsplikt för förläggaren icke synes motiverad för det fall han icke erhållit en uteslutande rätt, vilket ju enligt lagförslaget är möjligt.

Ifall förläggaren förbehållit sig rätt att utge verket i flere former, t.ex. en roman även i översättning eller ett konstverk i flere olika reproduktionsarter, vore det likaså omotiverat att ålägga honom en utgivningsplikt beträffande alla utgivningsformerna.

Det sagda har avseende på Försl. 1953 i dess finländska version. I den norska versionen är stadgandet i § 34 dispositivt, medan § 34 i den danska versionen är tvingande endast så vitt angår dess andra moment. I detta moment åvälves förläggaren visserligen en plikt att vid underlåtet utgivande ersätta upphovsmannen all skada, men eftersom denne icke ges rätt att framtvinga ett utgivande, kan utgivningsplikten icke sägas vara ett essentiale i förlagsavtalet enligt det danska förslaget, se Ross, Jur. 1952 s. 76 f. A.å. Jacobsen s. 81 f.

5. Ett ytterligare kriterium för förlagsavtalet är, att *utgivandet* av verket sker *på förläggarens risk* (för förläggarens räkning). Detta framhålles uttryckligen i VG § 1 och ItalUpphL art. 118.[2] Föräggaren bär risken också då upphovsmannens honorar utgår i proportion till verkets avsättning eller till förläggarens vinst och även om upphovsmannen skall bidraga till tryck-

[1] Jfr FrSocFörsl. 1936 art. 14 och 60.

[2] Så även Nybergh s. 79, Kivimäki s. 280, Försl. 1938 § 1, Jacobsen s. 74, Rault s. 82 och 130, Escarra & Rault & Hepp s. 99, Adler s. 449. A.å. Hoffmann, Verlagsvertrag s. 186 f, som anser detta kriterium irrelevant för förlagsavtalet.

ningskostnaderna;[1] i dessa fall erhåller förlagsavtalet vissa bolagsrättsliga drag.[2] Ifall vardera kontrahenten bär risken blir bolagslikheten i avtalet så pass stark, att det icke synes mig riktigt att hänföra avtalet till de egentliga förlagsavtalen. Upphovsmannen bör här ges större medbestämmanderätt beträffande sättet för verkets mångfaldigande och spridande, prissättning o.dyl. än vad fallet är vid ett ordinärt förlagsavtal. Ett avtal, där vardera parten bär risken, är väl närmast att anse som en mellanform mellan ett förlagsavtal och ett bolagsavtal.[3] Detta synes i regel vara fallet, ifall upphovsmannen tillskjuter ett belopp, som når upp till eller överskjuter tryckningskostnaderna.[4] Bär upphovsmannen ensam risken har man vanligen att göra med ett kommissionsförlag och förhållandet mellan parterna har naturen av ett arbetsbeting eller mandat.[5]

Man kan icke göra gällande, att förläggarens avsikt med avtalet måste vara att nå förtjänst. Ett förlagsavtal uteslutes icke av ett rent ideellt syfte hos honom.

Ett avgränsande av förlagsavtalet på ovan anfört sätt utesluter icke, att vad som i det följande konstateras gälla förlagsavtalen mången gång kan tillämpas på andra upphovsmannarättsliga avtal mellan upphovsman och förläggare och t.o.m. på upphovsmannarättsliga avtal överhuvud, t.ex. avtal om ett verks uppförande på teater eller i radio eller överföringar på grammonfonskivor eller filmer.[6]

[1] Riezler s. 322, Hillig I s. 197 f, Runge s. 431. A.å. Goldbaum s. 352, som anser att ett dylikt avtal icke är något förlagsavtal.

[2] Elster s. 19, Ulmer s. 248.

[3] Bappert & Maunz s. 30: ett med förlagsavtalet sammankopplat bolagsavtal. Jfr Heinitz & Marwitz s. 19 och Allfeld s. 17, vilka anse, att även om upphovsmannen och förläggaren äro till hälften var delaktiga i vinsten resp. förlusten, förläggaren ändå behärskar utgivandet, varför fråga är om ett förlagsavtal.

[4] Jfr Runge s. 450, som anser att, även om upphovsmannen erlagt alla framställningskostnader, ett bolagsavtal föreligger blott om upphovsmannen i avtalet givits medbestämmanderätt angående verkets pris, utstyrsel, framställningskostnader o.dyl.

[5] Se t.ex. Riezler s. 322 f.

[6] Fulda s. 33 och Heinitz & Marwitz s. 15 f anse, att bestämmelserna i VG i tillämpliga delar kunna användas på uppförandeavtal.

Kap. 2.

UPPHOVSMANNARÄTT OCH FÖRLAGSRÄTT.

I. UPPHOVSMANNARÄTTENS FÖREMÅL OCH INNEBÖRD.

1. Alltsedan Kohler och Picard lanserade läran om upphovsmannarätten som en »Immaterialgüterrecht» resp. »droit intellectuel»,[1] har man allmänt ansett att upphovsmannarätten har till föremål ett immateriellt verk och innebär en ensamrätt att råda över detta verk. Man gör en skarp skillnad mellan upphovsmannarätten och äganderätten till verkets materialisationer, exemplaren.

På senaste tid har Ross opponerat sig häremot.[2] Han framhåller, att verket är en abstraktion, som man icke kan råda över annat än i fantasien. Verket existerar icke som en realitet på annat sätt än som en upplevelse hos individen. Upphovsmannarätten har därför icke till föremål något immateriellt verk, utan utgör en rätt att råda över de materiella betingelserna för en upplevelse av verket. Denna upplevelse kan enligt Ross förmedlas på två sätt, nämligen genom ett direkt betraktande av åskådliga (»anskuelige») exemplar av verket, vilken upplevelse förekommer blott vid konstverk, och genom ett framförande av verket medelst en fortlöpande process, som alstrar en räcka successiva intryck, exempelvis en recitation eller innanläsning eller ett musikaliskt eller dramatiskt framförande. En viktig roll vid framförandet spela de icke-åskådliga exemplaren av verket, såsom boken, grammofonskivan, filmrullen.

Ross har med allt skäl vunnit erkänsla för att han riktat uppmärksamheten på att upphovsmannarätten utgör en rätt att råda över de materiella betingelserna för en upplevelse av verket. Detta framhålles vanligen icke i den

---

[1] Se Borchgrave, spec. s. 65 ff och 101 ff.

[2] Ross, TfR 1945 s. 343 ff och TfR 1951 s. 85 ff samt i huvudsak instämmande med honom Eberstein, NIR 1946 s. 81 ff, Magnussen s. 36 ff och Jacobsen s. 16 ff.

upphovsmannarättsliga litteraturen, änskönt många auktorer helt säkert haft sakförhållandet klart för sig.[1] Å andra sidan förefaller det mig som om man utan vådliga konsekvenser kunde fortfara med att härjämte tala om det immateriella verket som upphovsmannarättens föremål. Detta uttryckssätt är framför allt motiverat därför att det visar, att upphovsmannarätten även omfattar verk, som existera blott i individens minne.[2] Eberstein, som omfattar Ross' teori, undrar om det icke ändå blir rum för ett enhetligt objekt såsom föremål för upphovsmannarätten, eftersom upphovsmannens rätt avser verket i alla de former, vari det kan taga gestalt utan att dess identitet går förlorad.[3] Gäller det t. ex. att visa, att upphovsmannens rätt omfattar verkets återgivande icke blott i oförändrat skick, utan även i översättning och bearbetning, har man nytta av att tala om det immateriella verket såsom ett sammanfattande begrepp för upphovsmannarättens föremål. De i upphovsmannarätten ingående befogenheterna angå samtliga upphovsmannens skapelse, det immateriella verket. Attributet immateriell vill därvid knappast ge uttryck för något annat än att föremålet för en upphovsmannarätt är olikt föremålet för en sakrätt.

2. UpphL § 1 uttalar, att upphovsmannen har inom de gränser lagen stadgar uteslutande rätt att göra verket tillgängligt för allmänheten. I 4 § förklaras detta närmare så, att han har uteslutande rätt att översätta och bearbeta, efterbilda, mångfaldiga och (offentligen) framföra verket samt sprida exemplar av det. Verket göres tillgängligt för allmänheten, det offentliggöres, icke blott vid dess första utkommande, utan även varje gång det på nytt bringas till allmänheten. Offentliggörelsen innebär att verket göres tillgängligt för andra än upphovsmannen utan att fråga likväl är om ett privat bruk av verket. Den svåra frågan om när enbart ett privat bruk av verket föreligger skall icke här behandlas.

Försl. 1953 ger upphovsmannen en mera omfattande rätt genom att ange,

[1] Av Escarra & Rault & Hepp s. 32 f framhäves det sålunda tydligt. Se även Ulmer s. 12.

[2] Hedfeldt, TfR 1952 s. 160. Även Malmström s. 3 f menar, ehuru han anser talet om ett immateriellt objekt vara rätt oklart, att det till en viss grad otvivelaktigt är fråga om ett ändamålsenligt bildspråk.

[3] Eberstein, NIR 1946 s. 84. Häremot Magnussen s. 38 ff och Jacobsen s. 22. Då Magnussen härvid anför, att även de flesta fysiska ting kunna mångfaldigas i den bemärkelsen att man kan skapa efterbildningar av dem, t.ex. genom att bygga efter en båt, och att någon fundamental skillnad mellan ett fysiskt ting och föremålet för en immaterialrätt sålunda icke existerar, förbiser han, att den egentliga frågan icke är om en efterbildning *kan* ske, utan om även efterbildningen omfattas av den ursprungliga rätten.

att upphovsmannarätten innefattar uteslutande rätt att förfoga över verket genom att framställa exemplar därav och göra det tillgängligt för allmänheten i ursprunglig eller ändrad form (Försl. 1953 § 2). Rätten begränsas således icke till vissa uppräknade befogenheter. Man har dock med fullt skäl icke gått så långt, att man skulle omfatta Kruses förslag om rätt för upphovsmannen att råda över verket »i enhver retning».[1] Konsekvensen härav bleve ju bl. a., att upphovsmannen hade full förfoganderätt över exemplar, vilka övergått i annans ägo.

Den avgörande roll Ross låter exemplaren spela kom även till synes i hans åsikt, att upphovsmannarätten borde normeras som en uteslutande rätt dels att framställa exemplar, dels att offentligen framföra verket.[2] Medan upphovsmannen enligt Försl. 1953 ges, förutom en uteslutande rätt att framställa exemplar, en ensamrätt att göra verket tillgängligt för allmänheten, inskränkte Ross således sistnämnda ensamrätt till ett offentligt *framförande* av verket. Denna uppfattning skulle för förlagsavtalets vidkommande ha den konsekvensen, att spridandet av exemplar av skrift- och musikverk vore förbehållet upphovsmannen blott som en följd av att han hade ensamrätt att framställa exemplaren och efter framställandet kunde förfoga över dem.

Den av Försl. 1953 intagna ståndpunkten är avgjort att föredraga[3] och även Ross har numera, om ock icke fullt tydligt, omfattat den.[4] Upphovsmannens uteslutande rätt att sprida exemplaren bör betraktas som en självständig rätt oberoende av hans rätt att framställa dem. Om han samtyckt till en framställning av några exemplar, men samtidigt förbjudit dessas offentliga spridande, bör han kunna genomdriva förbudet på grundvalen av sin upphovsmannarättsliga ensamrätt och följaktligen rikta det mot envar.[5] Redogörelsen nedan i kap. 6, II, 6 om förhållandet mellan spridningsrättsinnehavarens och exemplarförvärvarens rätt ger även vid handen, att upphovsmannens upphovsmannarättsliga befogenheter beträffande exemplaret icke äro uttömda i och med att han låtit framställa det, så att hans rätt över det därefter skulle regleras av enbart sakrättsliga regler. Tvärtom kan ett vidareföryttrande av exemplaret från dess förvärvares sida vara underkastat upphovsmannarättsliga inskränkningar.

Vår UpphL visar tydligt genom sitt ovan anförda inledande stadgande, att

---

[1] Se Kruse, Lovbog s. 124 och 458 samt TfR 1952 s. 406 ff.

[2] Ross, TfR 1945 s. 347 ff och TfR 1951 s. 88 ff samt i anslutning till honom Eberstein, NIR 1946 s. 82 ff och Jacobsen s. 19 ff.

[3] Så även Selmer, TfR 1952 s. 204 ff.

[4] Ross, TfR 1953 s. 413, jfr dock hans uttalanden s. 411 och 412.

[5] Selmer, TfR 1952 s. 207.

offentliggörelsen ansetts vara det viktigaste momentet i upphovsmannarätten.[1] Det centrala i denna är upphovsmannens rätt att offentliggöra verket, varigenom andra personer få möjlighet antingen till en engångsupplevelse av verket eller till att efter förvärv av ett exemplar när som helst ånyo uppleva verket. Man kunde uttrycka saken så, att upphovsmannarätten ger upphovsmannen befogenhet att bestämma, huruvida andra personer än han själv skola få uppleva verket. En dylik obegränsad rätt vore likväl alltför vid och på grund av sina konsekvenser ogörlig att tillerkänna honom, varför en del inskränkningar i den äro ofrånkomliga. Huru långt dessa inskränkningar skola utsträckas beror på huru stort skydd man vill ge upphovsmannen. Härvid bör lagstiftaren beakta bl. a. reproduktionsteknikens nivå och möjligheterna för upphovsmannen att övervaka givna föreskrifters efterlevnad.

Eftersom ett exemplar, i vilket verket fixerats, ger exemplarinnehavaren möjlighet att upprepade gånger uppleva verket och det dessutom föreligger fara för att verket via exemplaret göres tillgängligt för andra, är det förklarligt, att lagstiftningen i de flesta länder förbehållit upphovsmannen ensamrätten att framställa exemplar av verket.[2] Till följd av lättheten att nu för tiden framställa exemplar skulle upphovsmannens möjligheter att ekonomiskt tillgodogöra sig verket genom att föryttra exemplar i hög grad kringskäras, om ett framställande av exemplar för privat bruk obehindrat finge äga rum.

Den som med upphovsmannens samtycke förvärvat ett exemplar bör därmed anses ha erhållit rätt till upplevelse av verket för sig själv och sin privata sfär. Men exemplarinnehavet ger honom icke rätt att uppföra eller utföra verket för en vidsträcktare krets. Ej heller följer utan vidare av exemplarförvärvet, att han finge överlåta exemplaret till andra personer.

---

[1] Se även Kivimäki s. 25 och 169: »Yleisesti myönnetään, että yksinoikeudella on teoksen jäljentämisen ja monistamisen suhteen preventiivinen tarkoitusperä: on estettävä se mahdollisuuskin, että teos voisi päästä yleisön saataviin». Eberstein uttalar s. 171, att det naturliga ur principiell synpunkt är att anknyta författarens ensamrätt till verkets offentliggörande och icke till en förberedande åtgärd, mångfaldigandet. Se även Eberstein, SvJT 1945 s. 497 f, Lund s. 132 f, Magnussen s. 37. Desbois s. 297 ff betonar upphovsmannarättens karaktär av en monopolrätt, en exklusiv rätt, och hänför den till »klientelrätterna». Ball uttalar s. 46: »The effect or tendency of publication is the characteristic feature which distinguishes literary property from other species of property». Jfr Ross' uttalande TfR 1945 s. 348, att offentlighetsbegreppet har sin principiella plats i upphovsmannarätten då fråga är om verkets *uppförande*.

[2] Att envar får framställa enstaka exemplar för sitt enskilda eller personliga bruk, se UpphL § 10 och Försl. 1953 § 11.

På sistone har man på sina håll velat låta upphovsmannarätten innefatta även en rätt för upphovsmannen att i en viss utsträckning hindra exemplarförvärvaren att utlåna, uthyra, utställa eller överlåta exemplaret eller att förstöra eller skada det. Ross anser,[1] i konsekvens med sin ovan anförda ståndpunkt, att härvid icke är fråga om någon ensamrätt, utan blott om en förbudsrätt, om en rätt för upphovsmannen att begränsa exemplarägarens sedvanliga förmögenhetsrättsliga rådande över exemplaret. Mycket naturligare synes vara att i likhet med Försl. 1953 betrakta saken så, att i dessa fall, undantagandes i de två sista, fråga är om en ensamrätt för upphovsmannen till (förnyad) offentliggörelse. Man kan mycket väl tala om att upphovsmannen har en ensamrätt att offentliggöra verket, ehuru han icke har rätt att låta offentliggörelsen ske på det sättet, att han förfogar över exemplar, vilka redan kommit i annans ägo.[2] Beträffande dessa tar sig rätten uttryck i enbart en förbudsrätt, vilken således är att betrakta som en yttring av ensamrätten. En rätt för upphovsmannen att hindra exemplarens skadande eller förstörande vore däremot en förbudsrätt, fristående från hans ensamrätt att offentliggöra verket.

II. SKYDDET FÖR UPPHOVSMANNENS IDEELLA INTRESSEN (DROIT MORAL).

1. Utmärkande för upphovsmannarätten är, att den skyddar icke blott upphovsmannens förmögenhetsrättsliga, utan även hans personliga, ideella intressen. Eftersom skyddet för de ideella intressena är starkt framträdande i förlagsavtalsförhållandet, ägnas det här en rätt utförlig behandling.

Upphovsmannens i det föregående omtalade uteslutande befogenheter att efterbilda, mångfaldiga och framföra verket samt sprida exemplar av det, antingen oförändrat eller i form av översättning eller bearbetning (UpphL § 4), tillgodose i främsta rummet hans förmögenhetsrättsliga intressen och bruka därför kallas upphovsmannens *ekonomiska befogenheter* (*droit pécuniaire-befogenheter*). Men då upphovsmannen härvid ges rätt att bestämma, huruvida verket skall offentliggöras, bereder upphovsmannarätten samtidigt skydd för hans ideella intressen. Likaså tillgodoses dessa av de i Bernkonv. art. 6 bis reglerade *paternité-* och *respekträtterna*, dvs.

---

[1] Ross, TfR 1945 s. 348 f, TfR 1951 s. 92 f och TfR 1953 s. 412 f samt instämmande Eberstein, NIR 1946 s. 83 och Jacobsen s. 20 f.

[2] Även Hedfeldt, TfR 1952 s. 158 f opponerar sig häri mot Ross.

upphovsmannens rätt att kräva, att hans namn nämnes i förbindelse med ettvart utnyttjande av verket, och hans rätt att motsätta sig varje ändring av och angrepp på verket, som kan skada hans ära eller anseende. Bernkonv. art. 6 bis motsvaras i UpphL, om också icke exakt, av § 11, 22 och 23, i Försl. 1953 av § 3.

Paternité- och respekträtten räknas till upphovsmannens *droit moral-befogenheter*, dvs. till de av hans befogenheter, som skydda hans ideella intressen.[1] Att dessa två droit moral-befogenheter uttryckligen normeras i lagen innebär likväl icke, att de vore de enda hos oss erkända.[2] Uttalandet i *KommBet. 1953*,[3] att droit moral innefattar tvenne särskilda befogenheter, nämligen paternité- och respekträtten, kan icke heller tagas som belägg för en motsatt åsikt. Det är sålunda uppenbart, att upphovsmannen förutom de nyssnämnda befogenheterna i en viss utsträckning bör hos oss tillerkännas rätt att förhindra verkets offentliggörelse, ehuru han tidigare samtyckt därtill, (*droit de retrait*), och rätt att göra ändringar i ett verk, som han redan godkänt för offentliggörelse. Härom blir fråga längre fram.

I den utländska litteraturen ser man ofta förutom en uppräkning av droit moral-befogenheterna en uppdelning av dem i positiva och negativa befogenheter. Till de förra bruka hänföras bl.a. rätten att bestämma om verkets offentliggörelse, rätten att göra ändringar i verket och rätten att bestämma, om verket skall utges i upphovsmannens namn, anonymt eller pseudonymt. Till de negativa befogenheterna räknas åter bl.a. rätten att förbjuda ett utgivande av verket i ändrat skick och en utmätning av verket. Denna uppdelning i positiva och negativa befogenheter får icke undanskymma det faktum, att fråga egentligen är om två olika sidor av samma sak.[4] Liksom övriga upphovsmannarättsliga befogenheter giva även droit moral-befogenheterna uttryck för upphovsmannens ensamrätt[5] och ha därvid två aspekter.

---

[1] I DaKommBet. 1951 s. 104 kallas de i lagförslaget § 3 reglerade droit moralbefogenheterna för ett supplement till upphovsmannens allmänna ensamrätt. I Entwurf 1932 och 1939 kallas droit moral-befogenheterna för upphovsmannens *Urheberpersönlichkeitsrechte* i motsats till hans *Werknutzungsrechte*.

[2] Jfr ÖstUpphL, vid vars stiftande det ansågs bättre att uttryckligen uppräkna de olika droit moral-befogenheterna än att i lagen intaga en osäker generalklausul, som kunde leda till överbetoning av droit moral-skyddet och för domstolarna medföra svårigheter vid intresseavvägningen. Se härom Lissbauer s. 214.

[3] KommBet. 1953 s. 48.

[4] Jfr Melliger s. 101 ff, som felaktigt anser droit moral-befogenheterna vara enbart negativa.

[5] A.å. Ross, TfR 1951 s. 93, som anser droit moral icke vara någon ensamrätt, utan en begränsning av det sedvanliga förmögenhetsrättsliga rådandet över verk-

Dels har upphovsmannen rätt att utöva respektive befogenhet, dels har han rätt att förbjuda andra att utöva befogenheten. Hans rätt att ändra verket motsvaras sålunda av rätten att förbjuda envar annan att göra ändringar däri, hans rätt att offentliggöra verket av rätten att förbjuda varje utan hans samtycke företagen offentliggörelse, t.ex. även efter föregången utmätning, hans rätt att utge verket anonymt eller pseudonymt motsvaras av rätten att förbjuda ett utgivande i hans namn samt hans rätt att bestämma, i vilken miljö verket skall utges, av rätten att förbjuda utgivning i en kränkande miljö. Skillnaden mellan de positiva och de negativa befogenheterna accentueras, ifall de innehas av någon annan än upphovsmannen själv. Som exempel kan anföras, att upphovsmannens successor kan vara berättigad att förbjuda, men sakna befogenhet att själv göra ändringar i verket.

2. Utom såsom en benämning på de befogenheter, vilka skydda upphovsmannens ideella intressen, i det följande kallade *droit moral-befogenheter* eller *ideella befogenheter*, användes uttrycket droit moral (*Urheberpersönlichkeitsrecht*) även i en annan, vidsträcktare bemärkelse. Skyddet för de ideella intressena ingår nämligen som en kärna i hela upphovsmannarätten och påverkar mer eller mindre upphovsmannens samtliga befogenheter. Någon har sagt, att det personliga elementet är som en ariadnetråd inrullat i upphovsmannarättens labyrint.[1] Här kan hänvisas till bestämmelserna i UpphL §§ 13 mom. 4, 16, 19, 24, 25, 31 mom. 2 och 32.[2] Nämnda kärna kan man kalla för *droit moral i vidsträckt bemärkelse.*

U l m e r illustrerar detta förhållande med en åskådlig bild.[3] Upphovsmannarätten kan betraktas såsom stammen av ett träd. Trädets tvenne rötter utgöras av de båda intressegrupperna, det förmögenhetsrättsliga och det ideella elementet, medan grenarna äro jämförbara med de upphovsmannarättsliga befogenheterna. Grenarna suga kraft än ur den ena, än ur den andra roten. Det personlighetsrättsliga elementet (droit moral i vidsträckt bemärkelse) genomtränger således hela upphovsmannarätten. Det uppträder framför allt i upphovsmannens ideella befogenheter, men är till finnandes också i hans ekonomiska befogenheter. Det genomstrålar hela upphovsmannarätten, det utgör en kärna i den.

---

exemplaren, samt L u n d, som i Festskrift för Eberstein s. 161 f uttalar, att droit moral-reglerna icke avse någon självständig »rättighet», utan blott äro tvingande tolkningsregler för upphovsmannarättens övergång.

[1] Se även N y b e r g h s. 88, K i v i m ä k i s. 258, L u n d, Festskrift för Eberstein s. 161 f.

[2] Se även N y b e r g h s framställning i JFT 1937 s. 142 ff.

[3] U l m e r s. 69.

3. Att kalla de intressen droit moral tillgodoser för *ideella intressen* är icke alldeles exakt. Uttrycket ideellt intresse tyder på att fråga vore om något högre litterärt eller konstnärligt intresse.[1] Men upphovsmannen bör kunna åberopa droit moral även då han önskar undertrycka sitt verk, fastän det låge i litteraturens allmänna intresse att det vore fritt tillgängligt. Det är icke bättre att, såsom ofta göres, i stället för ideella intressen tala om personliga intressen. Uttrycket personligt, individuellt intresse omfattar nämligen uppenbarligen även intressen av övervägande ekonomisk karaktär. Att ej heller uttrycket litterära och konstnärliga intressen är lämpligt framgår av att dessa intressen kunna sammanfattas under det gemensamma begreppet upphovsmannarättsliga intressen, vilka emellertid otvivelaktigt tillgodose även upphovsmannens ekonomiska intressen. Bäst vore väl uttrycket icke-ekonomiska intressen, men med hänsyn till att detta uttryck är rent negativt och till att man allmänt talar om ideell skada i motsats till ekonomisk skada kommer uttrycket ideella intressen att användas i denna avhandling.[2]

Utan tvivel tillgodoser droit moral även *samhällets* allmänna *intresse* av att verkets integritet bibehålles och dess skapare anges.[3] Hos oss har droit moral likväl icke utgestaltats med avseende fäst vid denna allmänkulturella sida. UpphL § 23 mom. 3, som förbjuder ändringar även efter utgången av verkets skyddstid, talar sålunda endast om ändringar, vilka skada *upphovsmannens* anseende. Försl. 1953 upptager i § 48 skilt från bestämmelserna om droit moral en föreskrift om att förbud kan inläggas mot ett sådant förfarande med verket, som kränker den andliga odlingens intressen. Det synes även vara riktigast att ge detta skydd h.o.h. oberoende av droit moral. Här är fråga om ett offentligt intresse, som icke tillhör privaträtten.[4] Skul-

---

[1] de Boor s. 22.

[2] Knoph s. 149 talar om upphovsmannens konstnärliga, personliga och moraliska intressen, KommBet. 1953 s. 48 och DaKommBet. 1951 s. 104 om upphovsmannens personliga litterära och konstnärliga intressen, Ulmer s. 4 om upphovsmannens ideella intressen såsom en sammanfattning av hans »geistige und persönliche Interessen», av vilka de förra närmast skydda verket och dess bestånd.

[3] Kivimäki s. 239: de moraliska rätterna ha även en allmänkulturell eller »konstnärlig» sida. Se även Knoph i Festskrift för von Würtemberg s. 318 f. I nationalsocialismens Tyskland framhävdes upphovsmannarättens sociala bundenhet starkt, se t.ex. Becker-Bender s. 103.

[4] Så även Knoph s. 159, Förslaget till ÖstupphL enligt Lissbauer s. 219, Entwurf 1932 s. 68, de Boor, Beiträge s. 139 ff. A.å. Hoffmann, GRUR 1938 s. 5, som i överensstämmelse med de nationalsocialistiska tankegångarna

le droit moral normeras med syfte att tillgodose även samhällets kulturintressen, borde upphovsmannen blott sällan få avstå från att göra sin droit moral gällande.

Man har i fråga om droit moral påstått,[1] att upphovsmannens och allmänhetens intressen skulle stå i gemensamt motsatsförhållande till förmedlarnas (t.ex. förläggarnas) intressen, och att man genom att försvaga droit moral i regel gynnade endast förmedlarna, men icke publiken. Denna åsikt är icke riktig för alla fall. Upphovsmannen kan t.ex. under åberopande av sin droit moral hindra att ändringar göras i en ny upplaga av hans verk, oaktat ändringar skulle ligga både i allmänhetens och förläggarens intresse.

4. I det föregående ha upphovsmannens befogenheter uppdelats i två grupper allt efter som de tillgodose hans förmögenhetsrättsliga intressen (*ekonomiska befogenheter*) eller hans ideella intressen (*droit moral-befogenheter*). En dylik uppdelning av upphovsmannens befogenheter efter de intressen de skydda är dock i själva verket icke möjlig att göra.[2] Belysande i detta hänseende är befogenheten att offentliggöra verket. Denna befogenhet tillgodoser upphovsmannens ekonomiska intressen, men i lika hög grad kan den sägas skydda hans ideella intressen.[3] Det är därför icke förvånansvärt att man tvekat, om den bör placeras bland de ekonomiska eller de ideella befogenheterna.[4] Till följd av dess centrala betydelse inom vardera

---

ansåg »Urheberpersönlichkeitsrecht» vara normerad såväl i upphovsmannens som i allmänhetens intresse, varför det enligt honom blott var en utveckling av denna tanke, då droit moral-skyddet utsträcktes till att gälla även efter utgången av verkets skyddstid, såframt verket återgavs så att allmänhetens intressen kränktes. I Frankrike anses de negativa droit moral-befogenheterna vara evigt, t.ex. rätten att förbjuda ändringar och vanställande av verket, Bry s. 624, Escarra & Rault & Hepp s. 26, Michaélidès s. 324 f.

[1] Michaélidès s. 79, H.O. de Boor i en artikel i DA 1934 s. 118.

[2] Detta sakförhållande har starkt framhävts av de Boor, Wesen s. 31 ff, Beiträge s. 127 f och DA 1951 s. 90. Se även Nybergh, JFT 1937 s. 173 f, Lund s. 184 och 334 och i Jur. 1942 s. 169 f, Ladas s. 11, Ræstad s. 59.

[3] Lagberedn. 1920 s. 39 uttalar, att denna befogenhet är av individualrättslig karaktär. Se även föreskriften i UpphL § 13 mom. 4, att upphovsman som är gift äger allena bestämma över sin upphovsmannarätt. Jfr Becker-Bender s. 96, som anser att offentliggörelserätten icke avser skydd för upphovsmannens personliga intressen, varför han kunde tvingas att offentliggöra ett verk, som är av allmän betydelse för den nationella (nationalsocialistiska) kulturen.

[4] I ÖstUpphL § 14 och Entwurf 1932 § 13 har den av praktiska skäl hänförts till de ekonomiska befogenheterna, medan Hoffmann i sitt lagförslag av år 1933 räknade den till de personlighetsrättsliga befogenheterna. Kivimäki s. 239 anser det sakenligast att låta droit moral-befogenheterna icke omfatta alla upphovsmannens personliga befogenheter, utan blott de personliga befogenheter han har *efter* verkets offentliggörelse.

gruppen vore det riktigast att den hänfördes till båda grupperna. Hos oss brukar den vanligen räknas till de ekonomiska befogenheterna.[1]

Även upphovsmannens övriga befogenheter tillgodose vanligen både hans förmögenhetsrättsliga och hans ideella intressen. Anhängarna av den *moderna dualistiska teorin* uppdela upphovsmannens befogenheter i två grupper, droit pécuniaire- och droit moral-befogenheterna, och låta grupperna vardera ha sin självständiga existens med skilda regler. En överlåtelse av upphovsmannarätten kan utgestaltas som en ren överlåtelse av de ekonomiska befogenheterna med blott en inskränkt överlåtelse av en del droit moral-befogenheter. Ingenting hindrar sålunda att droit moral separerar sig från droit pécuniaire och varar evigt eller tvärtom upphör redan vid upphovsmannens död. De båda grupperna äro helt självständiga. Denna teori är förhärskande i Frankrike.[2]

Den dualistiska lärans anhängare förbise, att upphovsmannens befogenheter icke äro »rena». Chartier t.ex. förklarar,[3] att droit moral och droit pécuniaire äga en helt distinkt existens, och motiverar detta bl.a. med att den ena rätten kan allvarligen skadas utan att den andra alls beröres. Hans exempel, att upphovsmannens anseende icke skadades genom ett olovligt utgivande av upphovsmannens verk, ger icke belägg på hans påstående. Upphovsmannen kan i detta fall väl lida en ideell skada. Likaså har Michaélidès fel i att en försäljning till lågt pris, en olämplig reklam eller ett utsättande i verket av felaktiga kvalifikationer för upphovsmannen alltid skulle kränka *enbart* droit moral.[4]

Ehuru någon skarp avgränsning av det ekonomiska och det ideella momentet i upphovsmannarätten sålunda icke är möjlig, har man ändock praktisk nytta av att göra en uppdelning. Symptomatiskt är, att anhängarna av den *monistiska* (unitära) *teorin*, trots att upphovsmannarätten enligt denna är en enhetlig rätt, i vilken upphovsmannens befogenheter icke låta sig uppspjälkas i två åtskiljbara grupper med sinsemellan olika natur,[5] tillåta en uppdelning av upphovsmannens befogenheter i två grupper, en ekono-

---

[1] Se Kivimäki s. 239, KommBet. 1953 s. 48.

[2] Michaélidès s. 50 ff, 153 ff, Escarra & Rault & Hepp s. 36, Desbois s. 263 ff. Jfr Rault s. 46 ff. I Tyskland omfattas denna teori av Michaelis s. 26 ff, i Österrike av Lissbauer s. 213 f.

[3] Chartier s. 35.

[4] Michaélidès s. 153 f och 251.

[5] Den monistiska teorin är förhärskande i Tyskland. Den omfattas av bl. a. Allfeld, Urheberrecht s. 19 ff, Munk s. 11 f, Hoffmann, GRUR 1938 s. 6, de Boor, Beiträge s. 127 f, Ulmer s. 65 f. Den sistnämnde säger s. 67: »Das

misk och en ideell, och låta olika regler gälla för vardera gruppen. Teorins anhängare anse sålunda allmänt, att förfogandet över de ideella befogenheterna är av en annan natur än förfogandet över de ekonomiska befogenheterna.[1] Fulda uttalar, att det i det praktiska livet existerar en rätt klar åtskillnad och avgränsning mellan de olika befogenheterna,[2] och även Eberstein betvivlar, att det vore oriktigt att uppdela befogenheterna i två grupper.[3] Att en dylik uppdelning icke göres inom t.ex. äganderätten sammanhänger med att de ideella intressena där intaga en undanskymd plats.

Uppdelningen av befogenheterna bör dock göras med två modifikationer. I medvetande om att några »rena» befogenheter icke finnas bör man till de ekonomiska befogenheterna hänföra de befogenheter, vilka *huvudsakligen* avse att skydda upphovsmannens förmögenhetsrättsliga intressen, och till droit moral-befogenheterna de befogenheter, vilka *huvudsakligen* avse skydd för hans ideella intressen. Härjämte bör man såtillvida förutsätta en enhetlig rätt, att man räknar med en inverkan av de båda elementen på varandra och icke anser droit moral utgöra en h.o.h. skild rätt vid sidan av droit pécuniaire. Detta framgår också av att det i en del fall måste vara en smakfråga, om en befogenhet är att anse som mera skyddande upphovsmannens ideella än hans ekonomiska intressen och därför att hänföra till droit moral-befogenheterna.

Hos oss synes till droit moral-befogenheterna åtminstone böra hänföras upphovsmannens rätt att bestämma huruvida verket skall utges i hans namn, anonymt eller pseudonymt, hans rätt att förbjuda andra att göra ändringar i verket och att offentliggöra det på ett sätt, som är kränkande för hans litterära eller konstnärliga anseende eller egenart, hans droit de retrait samt hans rätt att göra ändringar i ett verk, som han redan godkänt för offentliggörelse. Däremot bör hans rätt att utge verket i ändrat skick

---

Urheberrecht ist nicht nur die Summe der Befugnisse, die dem Urheber zustehen. Es ist vielmehr das einheitliche Recht, aus dem die Befugnisse fliessen».

Även utom Tyskland har den monistiska teorin ett starkt understöd. Den godtages av Hakulinen, DL 1950 s. 40, Eberstein s. 138, Knoph s 610 f, Lund s. 334, Jacobsen s. 16, Mitteis s. 24 och 61. Piola Caselli säger, att upphovsmannarättens innehåll utgöres av två grupper befogenheter, vilka äro inflätade i varandra, se de Boor, Ufita 1944 s. 362. Även Nybergh torde vara att räkna till denna teoris anhängare, se Nybergh s. 81 f och JFT 1937 s. 186.

[1] Se t. ex. Ulmer s. 68.

[2] Fulda s. 35.

[3] Eberstein, SvJT 1945 s. 499 f.

i form av översättningar eller bearbetningar räknas till hans ekonomiska befogenheter. Rätten att offentliggöra verket borde såsom ovan nämnts rätteligen hänföras både till de ekonomiska och de ideella befogenheterna.

På senare tid har det starka framhävandet av de ideella intressena medfört, att många av den dualistiska lärans anhängare börjat anse, att de två elementen icke äro helt oberoende, utan tvärtom utöva inverkan på varandra.[1] Enligt Rault ligger upphovsmannarättens egenhet just i detta faktum, varför han anser att fråga snarare är om en »droit complexe», en »droit synthétique» än om en »droit double».[2] Skillnaden mellan den dualistiska och den monistiska teorin synes följaktligen vara rätt obetydlig. Betecknande är att Michaélidès anser, att utvecklingen i Tyskland går mot en dualistisk teori, Ulmer åter, att utvecklingen i Frankrike går mot en monistisk teori.[3]

Att den dualistiska teorin omfattats i Frankrike beror till en del på att droit moral där betraktats som en evig rätt och att man ansett den monistiska teorin kräva, att droit moral upphör jämte droit pécuniaire vid utgången av verkets skyddstid.[4] Även om man i likhet med den monistiska teorins anhängare betraktar upphovsmannarätten som en enhetlig rätt, synes intet hindra, att man vid skyddstidens slut låter den ursprungligen enhetliga rätten övergå i en rätt, som skyddar enbart de ideella intressena. Då hos oss UpphL § 23 mom. 3 låter kravet på ett oförändrat återgivande av verket och på auktorskapets angivande överleva verkets skyddstid, så innebär detta icke att vår UpphL skulle omfatta den dualistiska teorin.[5]

Av det anförda framgår, att det ideella och det förmögenhetsrättsliga elementet vartdera är starkt framträdande i upphovsmannarätten, i motsats till vad fallet är i äganderätten, där den ideella sidan står i bakgrunden. Ehuru upphovsmannens ideella intressen böra ges ett starkt skydd, kan man dock ifrågasätta, om upphovsmannarätten bör betraktas som en *personlighetsrätt*, vilket Montgomery, Kivimäki och Alanen anse vara fallet.[6] Visserligen skyddas ett verk även om någon offentliggörelse

[1] Escarra & Rault & Hepp s. 30 f. Även Desbois s. 303 talar om »prérogatives pécuniaires, qui vivront côte à côte avec les prérogatives morales, dans la dépendance de celles-ci».

[2] Rault s. 47.

[3] Michaélidès s. 53, Ulmer s. 65.

[4] Michaélidès s. 54.

[5] Detta göres dock gällande av Michaélidès s. 155. .

[6] Robert Montgomery, Handbok i Finlands allmänna privaträtt, Helsingfors 1889 s. 266, Kivimäki s. 30 ff, Alanen s. 153 ff. Personlighetsrätt kan definieras som en rätt, som enbart eller huvudsakligen förlänar skydd åt personliga

för ernående av vinst icke sker, men man frågar sig om en kränkning av upphovsmannarätten alltid riktar sig framför allt mot upphovsmannens personlighet. Även om upphovsmannen förbjudit all publicering av verket, kan man anse att verket representerar ett latent förmögenhetsvärde för honom. Vid en del obetydliga verk gör sig hans person mycket litet gällande i verket och även ett mästarverk lösgör sig från sin skapare.[1] En upphovsmannarättskränkning drabbar ofta enbart eller i främsta rummet upphovsmannens ekonomiska intressen.

Vid en kollision mellan de förmögenhetsrättsliga och de ideella intressena bör man låta intressets styrka vara utslagsgivande.[2] Ett uttalande av Knoph förtjänar här att citeras: »Overhodet er det en av de vanskeligste sidene ved åndsretten å veie de personlige og de økonomiske interesser mot hverandre når de kommer i konflikt. Det gjelder da å sammenligne verdier som i virkeligheten er inkommensurable, og det er alltid litt av et kunststykke. Å opstille noe almindelig prinsipp om hvordan denne avveiing skal legges an — f.eks. at de personlige interesser alltid skal ha overvekten over de økonomiske — lar sig ikke gjøre, hverken *de lege lata* eller *ferenda*».[3]

Att intressets styrka är det utslagsgivande hindrar icke, att det ideella elementet mycket ofta bör tillerkännas företräde,[4] men *varje* kollision mellan ideella och ekonomiska intressen bör ingalunda utan vidare avgöras till de förras favör. Kruse kan icke biträdas, då han uttalar, att »overalt hvor Forfatterens personlige Interesser kolliderer med almindelige formueretlige Hensyn, med andre private økonomiske Interesser, bør disse sættes til side».[5] [6] Av den efterföljande framställningen om förlagsavtal framgår, att en dylik regel icke kan försvaras.

---

intressen, Nyberg h, JFT 1937 s. 161 f, Kivimäki s. 35, Ulmer s. 63 f. Brusiin s. 170 f framhäver, att personlighetsrätten, i motsats till förmögenhetsrätten, skyddar individens personlighet.

[1] Kohler s. 5 f säger betecknande, att verket efter någon tid kan vara främmande för upphovsmannen och denne helt taga avstånd från det.

[2] Eberstein s. 122 f och i SvJT 1945 s. 485, Knoph s. 602, Jacobsen, Ophavsretten s. 324, Runge s. 57, Bry s. 625.

[3] Knoph s. 602. Som ett exempel på en dylik intresseavvägning kan hänvisas till stadgandet i UpphL § 33 mom. 2.

[4] Mitteis s. 24 säger: »Der Schutz geistiger Interessen ist die Seele des Urheberrechts». Bland anhängarna av en dualistisk teori anse Escarra & Rault & Hepp s. 30 droit moral-prerogativen ha övervikten. Se även Desbois' ovan s. 24 citerade uttalande.

[5] Kruse s. 248 och i Grundtvig s. 40. Instämmande Kivimäki s. 39 f. Jfr dock Kivimäki, Upphovsmannarättens natur och dess ställning i rättssystemet, NIR 1952 s. 231: att auktorrätten karakteriseras som en personrätt

5. I detta sammanhang faller det sig naturligt att taga ställning till frågan, om upphovsmannen till skydd för sina ideella intressen kan vid sidan av upphovsmannarätten åberopa *det allmänna personlighetsskyddet.*

Hos oss njuter envar skydd bl.a. mot kränkning av liv, frihet, kroppslig integritet, ära, namn, brevhemlighet och privatlivets helgd. Det skydd som härvid kommer i fråga faller till stor del inom den offentliga rätten. Om utöver dessa och övriga enskilda personlighetsrätter även en allmän personlighetsrätt existerar hos oss är tvivelaktigt. Helt säkert finnes ett allmänt skydd för personligheten utöver de i lag uttryckligen reglerade fallen. Frågan om detta personlighetsskydd har karaktären av en allmän personlighetsrätt kan här lämnas därhän.

Till skillnad från ett allmänt personlighetsvärn, som skyddar en person oberoende av hans skapande verksamhet, skyddar upphovsmannarätten personligheten blott så vitt den objektiverats, tagit sig uttryck i ett verk.

Piola Caselli, citerad av Michaélidès s. 51 f, säger att droit moral utgöres av »des facultés de nature personnelle non générales, mais individualisées dans le rapport entre l'auteur et l'oeuvre», de Boor, Wesen s. 37, att »die geschützte Beziehung ist nicht die des Individuums als solchen, sondern die des Vaters zu seinem Geisteskinde».

Uppenbart är, att en person bör kunna åberopa det allmänna skyddet för personligheten, ifall kränkningen icke drabbar hans personlighet såsom objektiverad i ett existerande verk, utan han t.ex. anges som författare till ett verk som en annan skapat eller han vill komma från ett löfte han gett att icke skapa ett verk. Likaså bör en kränkande kritik av ett verk antagligen icke betraktas som en kränkning av upphovsmannarätten till verket annat än om verket i kritiken återges i vanställd form.[1]

I övriga fall synes det mig däremot, att skyddet för upphovsmannens ideella intressen bör hänföras under upphovsmannarätten och icke betraktas såsom något utflöde ur ett allmänt personlighetsvärn. Invändningen, att

---

har den betydelsen, »att man vid tolkning av avtal om överlåtelse av auktorrätt *in dubio* (kurs. här) bör föredra en tolkning till upphovsmannens fördel.»

[6] I huvudsak lika Wilfried Meyer s. 32 samt Michaélidès s. 138, vilken uttalar, att droit moral bör tillerkännas företräde vid en konflikt med droit pécuniaire, enär de intressen droit moral skyddar äro till sin natur »beaucoup plus noble, beaucoup plus élevée que les intérêts pécuniaires de l'auteur».

[1] Se Entwurf 1932 s. 46, Mitteis s. 25, Neumann-Duesburg s. 159. A.å. Möhring, GRUR 1931 s. 40, Michaélidès s. 77 f, Smoschewer, Ufita 1930 s. 358 f.

upphovsmannen härigenom icke erhölle ett tillräckligt värn för sina ideella intressen, har icke fog för sig. Enligt vad ovan anförts genomgår nämligen droit moral hela upphovsmannarätten och de i UpphL reglerade droit moral-befogenheterna äro icke de enda hos oss förekommande. Vidare får skyddet för de ideella intressena genom att hänföras till upphovsmannarätten en fastare utformning och skarpare gränser. Elster säger sålunda med fog, att i droit moral har en specialisering, ett förfinande av den allmänna personlighetsrätten ägt rum. »Die Urheberpersönlichkeit reagiert schon auf geringere Änderungen in der wahrhaftigen Wiedergabe, als es das allgemeinere Persönlichkeitsrecht tut».[1]

Gäller det att avgöra, huruvida upphovsmannen i ett av lagen icke reglerat fall bör ges skydd för sina ideella intressen, bör hänsyn tagas till den utformning droit moral har i gällande lag. Även denna synpunkt talar för den ovan omfattade åsikten. Avser upphovsmannarättslagen att ge en uttömmande reglering, kan sålunda det allmänna skyddet för personligheten icke åberopas, t. ex. för att förhindra att förvärvaren av ett exemplar förstör eller ändrar det.

I motsats till det anförda anser Knoph, att upphovsmannen kan åberopa en allmän personlighetsrätt, såframt fråga icke är om en *oberättigad disposition* (kurs. här) över verket.[2] Som exempel på när upphovsmannen kunde åberopa en allmän personlighetsrätt nämner Knoph kränkning av anonymiteten, t. ex. anbringandet av en konstnärs namn på ett verk, som denne skapat men icke önskar stå vid.[3] Detta fall synes mig klart vara en kränkning av upphovsmannarätten; det är denna som ger upphovsmannen rätt att bestämma, huruvida verket skall utges i hans namn eller anonymt. Knophs åsikt, att ett verks framförande i en kompromitterande utstyrsel eller omgivning medförde en kränkning av upphovsmannens allmänna personlighetsrätt, ifall det är enbart ramen, som utgör källan till förargelse[3], vederlägges av Försl. 1953 § 3, som tydligt betraktar en dylik kränkning som en upphovsmannarättskränkning.

Detta århundrade har med Frankrike som föregångsland uppvisat ett så pass stegrat skydd för upphovsmannens ideella intressen, att åsikten om upphovsmannarätten såsom en ren förmögenhetsrätt numera är allmänt övergiven. I förbigående

---

[1] Elster, RG-praxis s. 258 f.

[2] Knoph s. 585 ff, spec. s. 592 f. Likaså anser Herrmann-Otavský s. 412, att upphovsmannen kan åberopa sin droit moral blott då ett ingrepp skett i hans uteslutande förfoganderätt över verket.

[3] Knoph s. 592.

må nämnas, att upphovsmannarätten en tid ansågs utgöra blott en reflex av förläggarskyddet. Men i en utformning, som räknar med de ideella intressena, har förmögenhetsrättsteorin fortfarande anhängare, nämligen de som omfatta Kohlers *dualistiska teori*. Kohler insåg till fullo, att även upphovsmannens ideella intressen behövde skyddas, men han förlade skyddet utom upphovsmannarätten, i en från denna skild individualrätt, Kohler s. 439 ff. I Tyskland är denna teori numera allmänt övergiven, se Smoschewers framställning, Ufita 1930 s. 253 ff, men i Schweiz har den stark anslutning, se Wilfried Meyer s. 48 ff, Lüdin s. 54 ff. Detta motivera sagda författare med att SchwUpphL art. 44 utformats med förebild i Kohlers teori och att skyddet av de personliga intressena mycket väl kan tillgodoses av det i SchwZGB art. 28 stadgade allmänna skyddet för personligheten. Lüdin s. 56 gör sig dock i likhet med Ladas s. 578 helt säkert skyldig till en överdrift, då han menar att avsaknaden av en allmän personlighetsrätt i Tyskland är orsaken till att Kohlers teori icke mera omfattas där.

I *England* och *USA* anses alltjämt, att copyright skyddar endast förmögenhetsrättsliga intressen, medan upphovsmannens ideella intressen äro styvmoderligt behandlade och måste tillgodoses av reglerna om *right of privacy, libel, tort* och *illojal konkurrens*, se Ladas s. 802 f, Ball s. 488 ff. Om den som fått upphovsmannarätten på sig överlåten ändrar verket vid utgivandet så att upphovsmannen därigenom utsättes för löje eller förakt, kan sålunda *libel* tillgripas. Härför kräves dock, att det ändrade verket utges under sken av att vara en oförändrad skapelse av upphovsmannen, se Skone James s. 48. Att det svaga skyddet för upphovsmannens ideella intressen icke ansetts tillfredsställande framgår av vad Ball a. st. och Skone James s. 49 anföra.

6. I den mån upphovsmannens befogenheter tillgodose hans ekonomiska intressen möter intet hinder för deras överlåtelse. Men även i den mån de skydda hans ideella intressen är ett förfogande över dem icke h.o.h. uteslutet. Annars vore upphovsmannen ju aldrig bunden av sitt samtycke till verkets offentliggörelse och ej heller kunde han bindande samtycka till att annan finge göra ändringar i verket. Michaélidès säger med fog, att droit morals natur har fått ge vika för livets krav.[1] Sist och slutligen är det upphovsmannen själv som avgör, om han vill uppfatta ett åtgörande av en annan som en kränkning. Av UpphL § 22 mom. 2 och Försl. 1953 § 3 mom. 3 framgår tydligt, att upphovsmannen i en viss utsträckning kan avstå från att göra sina droit moral-befogenheter gällande.

Att tala om att upphovsmannen överlåter en droit moral-befogenhet är

---

[1] Michaélidès s. 93. Se även Louis Vaunois, DA 1952 s. 63 ff, som framhäver, att droit moral ingalunda är evig, oförytterlig och omöjlig att avstå från. Jfr Ladas s. 599 f, som uttalar, att upphovsmannen aldrig kan avstå från rätten att försvara sitt anseende och från rätten att hävda sin paternité. Se häremot Caselli, DA 1935 s. 67, som påpekar, att denna fråga icke regleras av Bernkonv. art. 6 bis.

likväl icke riktigt lämpligt. Man kan visserligen tala om en överlåtelse av befogenheterna att offentliggöra eller ändra verket i den mån dessa skydda upphovsmannens ekonomiska intressen. Men så vitt angår hans ideella intressen är det bättre att säga, att han vid överlåtelsen förfogar över befogenheterna genom att samtycka till en offentliggörelse eller ändring av verket. Sakförhållandet blir tydligare om man betraktar befogenheternas negativa sida och säger, att upphovsmannen inskränkes i sin förbudsbefogenhet genom att han icke kan förbjuda den offentliggörelse eller de ändringar han samtyckt till. Man kan även använda uttryckssättet, att upphovsmannen avstår från att göra sin förbudsbefogenhet gällande. Även i fråga om de ekonomiska befogenheterna får man icke glömma, att de alltid stå i ett beroendeförhållande till droit moral, att de såsom Ulmer säger förbliva »im Banne des Urheberrechts».

Upphovsmannen bör ges rätt att eftergiva sina droit moral-befogenheter, men blott *i en viss utsträckning*. Ett totalt och oåterkalleligt avstående från förbudsrätten skulle innebära en så stor lädering av hans ideella intressen, att han icke bör vara bunden därav. Denna princip är allmänt erkänd.[1] Här kan hänvisas till stadgandet i Försl. 1953 § 3 mom. 3, varom närmare längre fram.

7. Vid *upphovsmannens* död övergår upphovsmannarätten på hans make, arvingar eller testamentstagare (UpphL § 23). Detta gäller även droit moral-befogenheterna, vilka således vid upphovsmannens död bliva föremål för en verklig övergång. Detta motiveras med att de ideella intressena böra värnas även efter upphovsmannens död[2]; dennes person fortlever i verket.[3] Även upphovsmannens successorer ha, om de äro honom närstående, ett *eget* ideellt

---

[1] Se t. ex. Ulmer s. 230: »Die Berufung auf erhebliche Gefährdung der ideellen Interessen muss auch da möglich sein, wo entgegenstehende Vereinbarungen vorliegen», Desbois s. 595 ff och 624 ff, Klauer, GRUR 1932 s. 644 f: blott om upphovsmannens samtycke medför en oproportionerligt svår kränkning av hans anseende, är han icke bunden av samtycket. Lika Möhring, GRUR 1931 s. 43. Att även Bernkonv. art. 6 bis bör tolkas på detta sätt framgår av Jacobsen, Ophavsretten s. 129 f och Caselli, DA 1935 s. 68. Caselli säger, att en blind renonsering på förhand från upphovsmannens sida bör vara förbjuden.

[2] Castrén s. 335 f. Jfr förhållandena i England, där upphovsmannens ideella intressen såsom tidigare anförts främst tillgodoses av reglerna om det allmänna personlighetsvärnet. Av denna anledning motsatte sig de brittiska representanterna på Brysselkonferensen, att droit moral-skyddet skulle utsträckas till att gälla efter upphovsmannens död. Se Alfred Baums rapport: »The Brussel's Conference for the revision of the Berne convention», Washington 1949 s. 21 f.

[3] Marwitz & Möhring s. 86, Michaelis s. 63, Desbois s. 646

intresse, som påkallar skydd.[1] Det är likväl felaktigt att påstå, att det efter upphovsmannens död är enbart arvingarnas pietetskänsla, som skall skyddas. Mot en dylik ståndpunkt kan anföras UpphL § 23 mom. 3, som talar om skydd för en avliden upphovsmans anseende. Det är lämplighetssynpunkter som föranlett lagstiftaren att ombetro upphovsmannens successorer värnet av dennes ideella intressen. Motivet härför har framför allt varit, att successorerna äga de i upphovsmannarätten ingående ekonomiska befogenheterna, vilka såsom ovan anförts stå i intimt samband med de ideella befogenheterna, och att successorerna emellanåt ha ett eget ideellt intresse att värna då verket utges.

Någon garanti för att successorerna alltid skulle tillvarataga upphovsmannens ideella intressen finnes icke. UpphL stadgar därför, att upphovsmannarätten visserligen övergår till successorerna, men att en avliden upphovsmans verk icke får utges så bearbetat eller stympat, att det kan skada dennes anseende, samt att, om verket utgives ändrat, det tydligt bör angivas att ändringarna icke härröra av upphovsmannen (UpphL § 23 mom. 3). Försl. 1953 åter ger i § 28 mom. 3 upphovsmannens närmaste anhöriga rätt att städse beivra en del droit moral-kränkningar.

Ifall lagen skulle betaga upphovsmannens make, arvingar eller testamentstagare rätten att offentliggöra ett av upphovsmannen icke offentliggjort verk eller att göra ändringar i verket, skulle den uppenbarligen utsträcka skyddet för hans ideella intressen alltför långt.

I *Frankrike* anses arvingarna icke blott ha rätt, utan även skyldighet att värna upphovsmannens ideella intressen; de äro »depositarier för hans tankar», Desbois s. 544 och 645 ff. Medan de negativa droit moral-befogenheterna där anses vara evigt (se ovan s. 20 n. 4), gör man däremot gällande, att de flesta positiva droit moralbefogenheterna upphöra vid upphovsmannens död. Detta gäller t. ex. rätten att göra ändringar i verket och droit de retrait. Se Bry s. 624, Michaélidès s. 110 och 318, Desbois s. 648 ff. Jfr Pouillet s. 376. Regeln är dock icke undantagslös. Man har sett sig nödsakad tillåta successorerna att göra ändringar i verket för att hålla detta à jour och att publicera ett verk, vars utgivande upphovsmannen icke förbjudit.

Upphovsmannen kan genom *testamente* bestämma, huruvida och under vilka förutsättningar och villkor verket får offentliggöras efter hans död (UpphL § 23, Försl. 1953 § 28). Tydligt är, att hans yttersta vilja för att vara

---

[1] Lund i Festskrift för Eberstein s. 170. A.å. Munk s. 115 f, som anser att upphovsmannens successorer efter dennes död vad beträffar de ideella befogenheterna icke handla på grund av en egen rätt.

juridiskt bindande bör uttryckas i testamentsform.[1] Inskränkningar beträffande verkets offentliggörelse, som han i sin livstid påtagit sig, åvila däremot alltid hans successorer.[2] Har upphovsmannen t. ex. just före sin död erhållit vederlag för att han samtyckt till att icke publicera ett verk, vilket skulle konkurrera med en annans verk, så bör detta avtal liksom hans övriga förbindelser respekteras av hans successorer. Härvid gäller dock, att dessa icke äro bundna av hans samtycke i större omfattning än han själv skulle varit, se ovan punkt 6.

Försl. 1953 § 28 tillåter uppenbarligen att upphovsmannen i testamente bestämmer, att hans redan offentliggjorda verk icke får ånyo offentliggöras. UpphL § 23 mom. 2 uttalar däremot, att upphovsmannen får genom testamente förordna, att hans verk, som under hans livstid icke offentliggjorts, icke alls får offentliggöras eller blott efter en bestämd tid eller på fastställda villkor. En e contrario-tolkning av stadgandet leder till att upphovsmannen icke kunde förbjuda en förnyad offentliggörelse av ett en gång offentliggjort verk.[3] Stadgandet kan dock lika väl tolkas så, att det i likhet med sin förebild NoUpphL § 14[4] avser att i fråga om verkets första offentliggörelse utsträcka upphovsmannens testationsfrihet utöver de inskränkningar lagen annars ålägger testator (ÄB kap. 17). Så har även det motsvarande stadgandet i DaUpphL § 11 tolkats.[5] Även hänsynen till upphovsmannens ideella intressen tala för denna tolkning. Upphovsmannen har ett rimligt krav på att han i sitt testamente, såframt bestämmelserna i ÄB kap. 17 icke lägga hinder i vägen, kan förordna att ett verk, som han bragt till allmänhetens kännedom t. ex. enbart genom en offentlig uppläsning, icke alls eller först efter en viss tids förlopp får mångfaldigas och spridas.

8. Det är av vikt att droit moral-skyddet icke utsträckes alltför långt, utan endast förlänas *skyddsvärda intressen*. Man bör icke under droit morals täckmantel skydda pedanteri och chikan.[6]

---

[1] Jfr Jacobsen s. 104, som anser att upphovsmannens arvingar t.o.m. äro bundna av en icke i testamentsform upprättad instruktion, som upphovsmannen lämnat efter sig angående verkets offentliggörelse.

[2] Michaélidès s. 320. Jfr Kivimäki s. 302. Se även Matti Ylöstalo, Testamentinmoitteesta, Porvoo & Helsinki 1953,, s. 65 f och 133 ff.

[3] Kivimäki s. 303.

[4] Se Prop. 1926 jämte lagutskottets betänkande s. 3. Det var visserligen lagutskottet, som tillade orden »som under hans livstid icke offentliggjorts», men utskottet synes därmed ha avsett blott ett förtydligande och icke en saklig ändring.

[5] Se Grundtvig s. 128, Lund, Forfatterret s. 117 och i Festskrift för Eberstein s. 168 f, Jacobsen, Ophavsretten s. 267 ff.

[6] Mitteis s. 62 och Knoph s. 152, vilken säger, att man icke bör skydda en sjuklig konstnärlig självhävdelse, som skriker vid minsta tryckfel.

Ju starkare verkets individualitet är, desto mera göra sig de ideella intressena gällande.[1] I ju högre grad verket däremot är resultatet av en närmast mekanisk process, desto ringare är dess originalitet och individualitet och desto svagare är droit moral. Efter det droit moral långa tider har stått i skymundan, ser man numera då och då att droit moral överbetonas. Reichsgericht har t. ex. åberopat droit moral som motiv för att tillerkänna en upphovsman, som överlåtit hela sin upphovsmannarätt, en nyuppfunnen teknisk möjlighet att utnyttja verket (radiering), oaktat det icke förelegat fara för att hans ideella intressen skulle kränkas genom radieringen.[2]

Kravet på att upphovsmannens ideella intressen skola värnas även efter hans död försvagas med åren. Följden är att droit moral-befogenheterna på successorernas hand äro svagare. Exempelvis en droit de retrait bör mycket oftare ges åt upphovsmannen än åt hans successorer.

9. Upphovsmannen kan till förmån för en förläggare samtycka till vissa inskränkningar i sina droit moral-befogenheter och liksom varje annan person njuter även förläggaren ett allmänt skydd för sin personlighet. Däremot är det oriktigt att förläggaren skulle ha en egen droit moral, en egen förläggarpersonlighetsrätt i sin egenskap av »Gewerbetreibender höheren Stils», vilket man på sina håll i Tyskland[3] ansett vara fallet. Att förläggaren får förbjuda att ett av honom utgivet verk ändras eller citeras oriktigt och att han själv får göra smärre ändringar i verket beror på att dessa befogenheter genom förlagsavtalet givas honom av upphovsmannen. Lika litet är förläggarens rätt att förbjuda illojal konkurrens något uttryck för en särskild förläggarpersonlighetsrätt.

Man har motiverat förläggarens behov av en dylik personlighetsrätt med att hans intressen för att kunna göra sig gällande gentemot upphovsmannens ideella intressen måste vara personliga, »da die Überwindung des Urheberpersönlichkeitsrechtes grundsätzlich nur durch eine auf gleicher Rechtsgrundlage erwachsene entgegenstehende Rechtsposition ... erfolgen kann».[4] Denna motivering är ohållbar om man, såsom ovan s. 25, anser att vid intressekollisioner intressets styrka bör vara den utslagsgivande faktorn.

---

[1] Ulmer s. 268. Jfr Elster, Urheberrecht s. 119, som anser att ju ringare värde verket har som original- och prioritetsskapelse i kulturlivet, desto svagare är dess upphovsmans droit moral.

[2] RGE 123, 312, spec. s. 320. Se även Elsters kritik därav i RG-praxis s. 254, 263 och 282 ff samt de Boor, Wesen s. 57.

[3] Kohler s. 467 ff, RGE 125, 174, Hoffmann, Ufita 1930 s. 6 ff, Hainz s. 45 f och på senare tid synbarligen även Runge s. 438. Häremot t. ex. de Boor i en artikel i DA 1931 s. 80.

[4] Hoffmann, Ufita 1930 s. 7, Hainz s. 48.

III. FÖRLAGSRÄTTENS FÖRHÅLLANDE TILL UPPHOVSMANNARÄTTEN.

1. En undersökning av förlagsrättens förhållande till upphovsmannarätten inledes lämpligen med några ord om *överlåtelse av hela upphovsmannarätten*. Det ideella momentet i denna föranleder, att den icke kan överlåtas i sin helhet. Bandet mellan upphovsmannen och verket slites aldrig helt. Då UpphL § 21 säger, att upphovsmannarätten kan överlåtas helt eller delvis, bör detta tolkas så, att en överlåtelse alltid är underkastad inskränkningar betingade av droit moral.[1] Paragrafen bör icke tolkas ensam för sig, utan hela lagen bör beaktas. Tydligt är att trots överlåtelsen en personlig kärna stannar kvar hos upphovsmannen. Att däremot vid hans död hela upphovsmannarätten övergår har i det föregående omtalats. Att Försl. 1920 § 16 tillät en överlåtelse av upphovsmannarätten utan inskränkningar berodde till en del på att man ansåg upphovsmannarätten omfatta endast de befogenheter som tryggade upphovsmannens bestämmanderätt över verket, medan de befogenheter som skyddade honom såsom individ, t.ex. hans rätt att få angivet, att ändringar i verket icke härrörde av honom, icke ansågos utgöra upphovsmannarättsliga befogenheter.[2]

I utländsk lagstiftning har man på senare tid för att framhäva detta upphovsmannarättens beroende av upphovsmannen uttryckligen föreskrivit, att icke ens en överlåtelse av de ekonomiska befogenheterna kan ske annat än till nyttjande, såsom »Werknutzungsrechte» (ÖstUpphL § 23 och 24, Entwurf 1939 § 17), eller till utövning (ItalUpphL art. 118) eller som en koncession (FrSocFörsl. 1936 art. 1, FrRegFörsl. 1936 art. 23). Ett dylikt uttryckssätt förefaller dock väl doktrinärt och måste verka förvirrande på den som icke känner till motivet därför.[3] Förvärvaren av upphovsmannarätten synes faktiskt erhålla mer än blott en befogenhet att utnyttja eller utöva rätten. Såsom motiv för att överlåtelsen blott sker till utövning eller nyttjande brukar bl.a. anföras, att nya möjligheter att utnyttja verket böra tillkomma upphovsmannen. Detta bör nog vara fallet, ifall dennes ideella intressen påkalla det eller ifall överlåtelsen bör tolkas så att den icke omfattar dessa nya möjligheter. Men att de alltid borde tillkomma upphovsmannen är icke riktigt. För övrigt hänvisas i denna fråga till efterföljande framställning.

---

[1] Kivimäki s. 255.

[2] Lagberedn. 1920 s. 39.

[3] Se även Lunds kritik därav s. 247 f. Han anser det bättre att tala om en villkorad överlåtelse.

2. I överensstämmelse med den definition på förlagsavtalet som ovan omfattats uppfattas förlagsrätten här som en ur upphovsmannarätten härledd uteslutande rätt att genom tryck eller liknande förfarande framställa exemplar av verket och sprida dessa exemplar. Genom förlagsavtalet spjälkas dessa befogenheter ur upphovsmannarätten och överlåtas till förläggaren. Om förläggarens avtal med upphovsmannen ger förläggaren rätt att uppföra verket, innefattas uppföranderätten följaktligen icke i förlagsrätten.

Förlagsrätten står i ett beroendeförhållande såväl till upphovsmannarätten som till förlagsavtalet. Den är en ur upphovsmannarätten härledd, derivativ rätt. Förläggaren har behov av att kunna göra sin rätt gällande icke blott mot upphovsmannen, utan mot envar. Detta ernås genom att han blir delaktig av upphovsmannens uteslutande befogenheter.

Förlagsrätten tillgodoser förläggarens ekonomiska intressen och kan därför sägas vara en förmögenhetsrätt,[1] men med hänsyn till att den, i likhet med övriga i upphovsmannarätten ingående ekonomiska befogenheter, påverkas av droit moral, har N y b e r g h rätt i att den är en förmögenhetsrätt av egendomligt slag.[2]

Förlagsrättens omfång och närmare avgränsning bestämmes av förlagsavtalet. Parterna ha frihet i gestaltningen av sitt avtalsförhållande även så vitt gäller dettas upphovsmannarättsliga sida. Man kan därför säga att parterna kunna förändra eller rättare sagt utgestalta förlagsrättens innehåll. Detta är såtillvida märkligt som parterna följaktligen efter förgottfinnande kunna utgestalta en rätt, som skall gälla mot envar.[3]

Förlagsrättens beroende av förlagsavtalet innebär icke att den till sin existens h.o.h. sammanfaller med avtalets existens.[4] Gäller förlagsavtalet ett framtida verk, existerar ingen förlagsrätt innan verket skapats. Efter det förlagsrätten upphört kan förläggaren fortfarande ha kvar avtalsförpliktelser, t.ex. skadeersättningsskyldighet.

Man kan fråga om förlagsrätten innehas redan av upphovsmannen såsom ingående i upphovsmannarätten eller om den uppkommer först hos förläggaren. Det senare synes vara naturligare, eftersom dess utgestaltning helt beror på förlagsavtalet. Ingenting hindrar dock att man anser upphovs-

---

[1] IFL § 32 räknar förlagsrätten som en skattbar tillgång.

[2] N y b e r g h s. 83.

[3] Jfr d e B o o r, Wesen s. 52 f, som anser inskränkningar önskvärda i denna frihet, enär rättsosäkerhet annars kunde bli följden. Se f.ö. nedan kap. 5.

[4] d e B o o r s. 266 f kritiserar med fog stadgandet i VG § 9, att förlagsrätten utslocknar med avtalsförhållandets upphörande.

mannarätten innefatta även förlagsrätten till verket.[1] Men förlagsrätten på upphovsmannens hand är då att uppfatta som dennes uteslutande rätt att genom tryck mångfaldiga och sprida verket i denna rätts hela omfång. Förläggaren erhåller genom förlagsavtalet vanligen blott en del av denna rätt, t.ex. rätten till ett visst reproduktionsförfarande. Hoffmann uttalar riktigt: »Das subjektive Verlagsrecht leitet seine Entstehung vom Urheberrecht ab, in dem es vor seiner Begründung zwar vorhanden, aber als besonderes Recht nicht kenntlich gemacht war»[2].

3. Förlagsrättens ovan skisserade förhållande till upphovsmannarätten kräver en närmare precisering, speciellt med hänsyn till att härom stor oenighet råder. Därförinnan är det dock på sin plats att med några ord beröra tvenne »teorier» angående förlagsrättens förhållande till förläggarens rätt och plikt enligt avtalet.

Förlagsavtalet utrustar förläggaren med ett *krav* på att upphovsmannen *tillåter* honom att mångfaldiga och sprida verket och att upphovsmannen själv *underlåter* att göra det. Men dessutom kan förläggaren förbjuda varje annan person att mångfaldiga och sprida verket; hans rätt är en uteslutande rätt. Av de Boor har förläggarens uteslutande rätt, förlagsrätten, betraktats som en *accessorisk* rätt till förläggarens nyssnämnda krav.[3] Detta kan äga ett visst berättigande, om man anser förlagsrätten uppkomma icke genom en överlåtelse, utan på grund av lagens stadgande (VG § 9).[4] Men för vårt vidkommande vore det en besynnerlig konstruktion att anse förlagsrätten till sin existens vara beroende av förläggarens nämnda krav, dvs. av något som innefattas i förlagsrätten själv. Man kan icke betrakta saken som om förlagsavtalet egentligen skulle ge förläggaren endast en rätt att utge verket och att förbjuda upphovsmannen detta utgivande, och blott som ett accessorium utrusta förläggaren med en förbudsrätt mot envar. Förläggarens obligatoriska, enbart mot upphovsmannen riktade rätt och hans mot envar verkande förbudsrätt äro ingalunda två väsensskilda saker. I vartdera fallet är fråga om samma upphovsmannarättsliga befogenheter. Här kan även hänvisas till vad längre fram säges om licenser. Anser man förlagsrätten existera redan hos upphovsmannen

---

[1] Nyberg h, JFT 1942 s. 116 talar om hos auktor förbliven förlagsrätt. A.å. Lüdin s. 73. Lüdins uppfattning, som sammanhänger med hans åsikt att förlagsrätten är förbunden med en plikt för förläggaren, harmonierar dock icke med ordalydelsen i SchwOR art. 383: »Wurde das Verlagsrecht . . . übertragen».

[2] Hoffmann s. 11.

[3] de Boor s. 263 ff och instämmande Allfeld s. 51.

[4] de Boor s. 239, Büchler s. 50, jfr dock de Boor, Wesen s. 61 f.

som en del av hans upphovsmannarättsliga befogenheter, är det alldeles tydligt, att fråga icke är om någon accessorisk rätt.[1]

Kohler förknippade förlagsrätten vid *förläggarens plikter*. Han ansåg den vara en pliktbunden rätt. Förläggaren erhöll enligt honom förlagsrätten på det att han måtte utge verket.[2] Denna uppfattning kan icke biträdas, låt vara att den ger en god förklaring till att förläggaren icke får överlåta förlagsrätten. Man bör hålla den ur upphovsmannarätten härledda förlagsrätten åtskild från förläggarens plikter.[3] Även om förläggaren icke har någon plikt, utan blott en rätt att utge en ny upplaga av verket, upphör förlagsrätten icke omedelbart då den första upplagan är utgången. Det vore alltför uppkonstruerat att anse, att den icke existerar under tiden mellan de två upplagornas utgivande.[4] Likaså bör en förläggare, som erhållit förlagsrätten för en viss tidrymd, ha kvar sin förlagsrätt ända till denna tids utgång, oaktat han därförinnan fullgjort alla sina skyldigheter.[5] Med de Boor kan sammanfattningsvis sägas, att förläggarens plikter stå i växelverkan med förlagsrätten, men de äro icke immanenta i den.[6]

4. I fråga om förlagsrättens förhållande till upphovsmannarätten är det huvudsakligen tre teorier som framförts, nämligen att förlagsrätten uppkommer genom en överlåtelse av upphovsmannarätten till utövning, att förlagsrätten uppkommer genom en överlåtelse av en del av upphovsmannarätten och att förlagsrätten i likhet med de begränsade sakrätterna är en belastning av upphovsmannarätten.

Teorin att förlagsrätten ger förläggaren blott en *rätt att utöva upphovsmannarätten*, medan dennas »substans» stannade kvar hos upphovsmannen[7],

---

[1] Nybergh s. 97 f undrar om icke förlagsrätten snarare är ett accessorium till förläggarens utgivningsplikt och huruvida den f.ö. verkligen alltid är blott ett accessorium.

[2] Kohler s. 259 ff. Så även Lüdin s. 74 ff. Också Hoffmann s. 11 ff och Elster s. 17 anse, att förlagsrättens omfång bestämmes av omfånget av förläggarens obligatoriska förpliktelser. Elster a. st. anser att just denna förläggarens utgivningsplikt skiljer förlagsrätten från licensrätten. Se även Nybergh s i föregående not anförda uttalande.

[3] Så Henneberg s. 104 ff, de Boor s. 264 ff, Allfeld s. 51.

[4] de Boor s. 271 f.

[5] Nieland s. 19.

[6] de Boor s. 239.

[7] Så Gierke s. 767 och 805 och Allfeld, Urheberrecht s. 102 f. Allfeld synes omfatta denna teori huvudsakligen emedan den förklarar, att förlagsrätten återfaller till upphovsmannen, då förläggaren avstår från den. A.å. Lissbauer s. 221 f, de Boor, Beiträge s. 699 f, Ulmer s. 223 f. Även Rault s. 386 ff anser att förläggaren erhåller både »jouissance» och »exercice».

kan icke biträdas. Förutom att talet om rättens substans är dunkelt, kan teorin kritiseras på den grund att den ger förläggaren en alltför svag ställning. Vid en överlåtelse till utövning vore enligt von Tuhr förvärvarens (här förläggarens) rätt icke självständig, utan varaktigt beroende av moderrättens (här upphovsmannarättens) existens.[1] Förlagsrätten skulle således upphöra, om upphovsmannen avstode från sin upphovsmannarätt, något som säkerligen icke bör vara fallet. Förläggaren skulle icke ha någon självständig talerätt då hans rätt kränkes. Ifall förlagsrätten vore blott en rätt till utövning, kunde den knappast utan upphovsmannens samtycke överlåtas av förläggaren eller utmätas hos denne.

I Schweiz förklarade lagen tidigare, att förläggaren erhöll blott en rätt till utövning, men numera (SchwOR art. 381) har stadgandet avlägsnats, enär man velat poängtera, att förläggaren erhåller en egen absolut rätt och icke blott ett obligatoriskt anspråk mot upphovsmannen på överlåtelse av en rätt att utnyttja verket.[2]

Ovan har anförts, att t.o.m. vid en överlåtelse av hela upphovsmannarätten en kärna alltid stannar kvar hos upphovsmannen och föranleder, att allt samband mellan honom och den överlåtna rätten icke upplöses. Detta gäller naturligtvis i ännu högre grad om överlåtelsen angår endast några av upphovsmannens befogenheter, såsom fallet är vid grundandet av en förlagsrätt. Men det är icke riktigt att uttrycka detta beroendeförhållande genom att säga att förlagsrätten överlåtes blott till utövning, i varje fall icke om man uppfattar en överlåtelse till utövning såsom von Tuhr.

5. Det återstår att taga ställning till spörsmålet om förlagsrätten utgör en belastning av upphovsmannarätten (*belastningsteorin*) eller en överlåtelse av en del av upphovsmannarätten (*delrättsteorin*)[3] [4] Den förra teorin har

---

[1] von Tuhr s. 74, Hirsch s. 178. von Tuhr s. 70 säger om överlåtelse till utövning åt legotagare: »Das Eigentum verbleibt in ungemindertem Bestande dem Vermieter; die Benutzungsbefugnis des Mieters beruht auf seinem persönlichen Verhältnis zum Vermieter, nicht auf seiner rechtlichen Beziehung zur Sache».

[2] Studer s. 65.

[3] *Belastningsteorin* omfattas av bl. a. Kohler s. 259, Riezler s. 87 f, de Boor s. 228 f och Wesen s. 68, Hoffmann s. 11, Elster s. 17, Lissbauer s. 222, Mitteis s. 76. Anhängare av *delrättsteorin* äro bl. a. Goldbaum s. 348, Allfeld s. 5 f, Marwitz & Möhring s. 105, Munk s. 86 ff, Bappert & Maunz s. 13, Torp s. 43, Grundtvig s. 102 f, Jacobsen s. 80 f, Knoph s. 142. Knoph går dock såtillvida en medelväg, att han anser att stiftandet av en nyttjanderätt gärna kan uppfattas som en begränsad överlåtelse av huvudrätten. Även SchwOR art. 381 har ansetts omfatta

sin förebild i de begränsade sakrätterna, framför allt i nyttjanderätten. Med en begränsad sakrätt brukar man förstå en rätt att i ett visst avseende råda över en sak. Det är icke någon eller några av ägarens befogenheter som övergå, utan en ny rätt stiftas hos förvärvaren. Förvärvarens rätt är nog att återföra på de i moderrätten ingående befogenheterna, men den existerar icke som sådan hos upplåtaren. Någon kvantitativ delning av moderrätten sker icke. Fråga är icke om en translativ, utan om en konstitutiv överlåtelse.[1] Alméns säger, att det utmärkande för en *upplåtelse* är att »åt förvärvaren inrymmes endast en begränsad rättighet över ett rättsobjekt, som i vidsträcktare omfattning fortfarande utgör föremål för upplåtarens rätt», medan däremot vid en vanlig *överlåtelse* rätten övergår på förvärvaren i hela den omfattning, i vilken den tillkommit överlåtaren.[2]

Att överlåtelse av förlagsrätten eller andra upphovsmannarättsliga befogenheter betraktats som en belastning beror främst på att man annars haft svårt att förklara, varför rätten *återfaller* till upphovsmannen, om förvärvaren avstår från den (eller dör utan rättsinnehavare). Då en begränsad sakrätt upphör, återfår sakens ägare de överlåtna befogenheterna, medan detta icke är fallet vid en vanlig överlåtelse. Ifall förvärvaren av en upphovsmannarättslig befogenhet åtagit sig en plikt att utöva rätten, är det visserligen uppenbart, att upphovsmannens intresse kräver att vid avståendet ett återfall till honom bör äga rum. Detta blir följaktligen fallet vid förlagsavtalen, om dessa, såsom i denna avhandling, avgränsas till att gälla blott avtal med utgivningsplikt för förläggaren. Förvärvaren av en upphovsmannarättslig befogenhet behöver emellertid icke nödvändigtvis ha en dylik plikt, och i så fall kräves ett annat motiv för hemfallsrätten.[3]

Belastningsteorin förklarar likaså det faktum, att även moderrättens innehavare har *talerätt*, då förvärvarens rätt kränkes. Lissbauer motiverar den i det föregående nämnda konstruktionen med »Werknutzungsrechte» i ÖstUpphL framför allt med upphovsmannens behov av att även efter överlåtelsen kunna påtala varje kränkning av upphovsmannarätten.[4]

---

delrättsteorin, se Studer s. 121, Stämpfli s. 56 och Lüdin s. 68 ff, jfr dock Büchler s. 50 f.

[4] Nybergh, som s. 89 ff ingående undersöker denna fråga, ger en god uppställning över vilka synpunkter som tala för den ena, vilka för den andra teorin.

[1] Se härom von Tuhr s. 62 ff, Ekström s. 183.

[2] Alméns. 8.

[3] Någon oeftergivlig offentliggörelseplikt för förvärvaren av en upphovsmannarättslig befogenhet existerar icke enligt UpphL — och ej heller enligt Försl. 1953 för andra än förvärvare av förlagsrätt och filmverk (§ 34 och 39). Jfr ÖstUpphL § 29.

[4] Lissbauer s. 221. Så även Elster, GRUR 1916 s. 21.

Emellertid är förhållandet vid upphovsmannarätten ett annat än vid sakrätterna. Hos upphovsmannen kvarstannar trots överlåtelsen en personlig kärna. Ett samtycke av honom till att förläggaren i sin tur får överlåta förlagsrätten — eller till att förvärvaren av en annan upphovsmannarättslig befogenhet får överlåta befogenheten vidare — behöver icke tolkas som ett samtycke till att förvärvaren finge avstå från sin rätt. Förvärvarens person kan giva upphovsmannen garantier för att en överlåtelse icke kommer att ske till en person upphovsmannen icke ville se som utgivare av verket. Ett avstående från förvärvarens sida kan betydligt lättare leda till en lädering av upphovsmannens ideella intressen än en fri överlåtelserätt för förvärvaren. Det är droit moral som betingar att förlagsrätten återgår till upphovsmannen, då förläggaren avstår från den. Droit moral drager till sig den herrelösa rätten. Då Ulmer förklarar, att förlagsrätten grundas genom en konstitutiv överlåtelse, motiverar han sin ståndpunkt just med att den överlåtna rätten förblir »im Banne des Urhebers», »im Banne des Mutterrechts», vilket samband han anser bero på droit moral.[1]

Om upphovsmannens talerätt vid kränkningar kan sägas, att han alltid bör äga talerätt, om de hos honom kvarblivna ekonomiska befogenheterna eller hans droit moral kränkas. Härom kan hänvisas till framställningen nedan kap. 3, VI.

Jämställandet av överlåtelse av förlagsrätten eller andra upphovsmannarättsliga befogenheter med upplåtande av en begränsad sakrätt ledde till att man på flere håll i Tyskland ansåg en överlåtelse av *samtliga* upphovsmannarättsbefogenheter, av hela upphovsmannarätten, icke innebära en belastning, utan en ren överlåtelse alldeles som en överlåtelse av äganderätt.[2] Tydligt är emellertid, att droit moral även i sistsagda fall gör sig gällande, ehuru måhända icke med samma styrka som vid överlåtelse av blott enskilda befogenheter.

Av det sagda framgår, att belastningsteorin tillgripits för att förklara en del konsekvenser, som droit moral medför. Detta var naturligt på en tid, då existensen av droit moral var föga erkänd. Droit moral synes dock icke nödga en att omfatta en belastningsteori. En analogibildning efter sakrät-

---

[1] Ulmer s. 215 f, 222 f och 253 ff. Se även Lissbauer s. 221 f. Att det är existensen av droit moral, som betingar återfallet till upphovsmannen, framgår visserligen icke alldeles tydligt, men indirekt av Ulmers och Lissbauers uttalanden.

[2] Kohler s. 243 ff, Riezler s. 81, de Boor s. 220 och Melliger s. 37 och 53 anse sålunda att, om upphovsmannen överlåtit hela upphovsmannarätten, denna icke återfaller till honom, då förvärvaren avstår från den. Lika Jacobsen s. 33. Häremot med fog Ulmer s. 223.

ten är en nödfallsutväg även av den anledningen, att upphovsmannarätten icke är någon sakrätt. Observeras bör vidare, att de befogenheter, vilka innehavaren av en begränsad sakrätt har, ofta även samtidigt tillkomma sakens ägare, i det dennes bruksrätt icke inskränkes i högre grad än vad som betingas av den begränsade sakrätten.[1] Vid en upphovsmannarättslig överlåtelse har däremot upphovsmannen i den utsträckning han överlåtit sin uteslutande rätt icke kvar några befogenheter. Ifall man anser, att de begränsade sakrätterna uppkomma genom ett mångfaldigande av moderrätten, så att dennas innehåll icke minskas, utan fördubblas vid stiftandet av sakrätten,[2] är nämnda skillnad ännu mera påfallande. Utövandet av förlagsrätten från förläggarens sida tär dessutom på upphovsmannarätten i betydligt högre grad än vad fallet vanligen är vid nyttjanderätterna. Då förlagsrätten upphör, kan upphovsmannarätten vara helt värdelös. Även med hänsyn till att en uppdelning av upphovsmannens befogenheter är betydligt lättare genomförbar än en motsvarande uppdelning av sakrätterna är det naturligt att tala om en partiell överlåtelse av upphovsmannarätten.

F.ö. är det ingalunda givet att ett hemfall till upphovsmannen bör äga rum varje gång förvärvaren avstår från sin rätt. Såväl de Boor som Nybergh framhåller med fullt fog, att ett hemfall måhända vore motiverat blott i fråga om värdefulla verk, verk av konstnärligt eller vetenskapligt värde, m.a.o. då vägande ideella intressen hos upphovsmannen göra sig gällande.[3] Detta icke blott bekräftar, att det är upphovsmannens droit moral som föranleder hemfallet, utan talar även mot en belastningsteori. Enligt belastningsteorin sker hemfallet till upphovsmannen oberoende av styrkan hos hans ideella intressen.

Att förläggaren i regel icke får överlåta förlagsrätten, kan icke tagas som belägg för att fråga vore om en belastning.[4] Förbudet beror på syftet med förlagsavtalet, på upphovsmannens ideella intresse av att just medkontrahenten fullgör utgivningsplikten. Den omständigheten att upphovsmannen vid föryttring av förlagsrätten eller av någon annan av sina upphovsmannarättsliga befogenheter beskattas eller icke beskattas för inkomst, kan ej heller tagas som stöd för den ena eller den andra teorin.[5] Skatterättsliga synpunkter dominera här helt.

---

[1] Ekström s. 183, Wrede & Caselius s. 178, Hannikainen s. 28, Hirsch s. 204 f. Den sistnämnde säger s. 205, att inskränkningen i ägarens rätt är blott en följd av kollisionsnormerna.

[2] Hirsch s. 212 ff, Hannikainen s. 28.

[3] de Boor s. 215, Nybergh s. 88. Lika Scheringer s. 83.

[4] Jfr de Boor, Wesen s. 54 f.

[5] Jfr Jacobsen s. 33 f.

Man brukar ofta ange såsom kännetecken på en begränsad sakrätt, att den skall förverkliga ett trängre syfte än moderrättens vidare syfte.[1] Man frågar sig dock, vilken skillnad i syfte förlagsrätten har då den är på upphovsmannens och då den är på förläggarens hand. Det är f.ö. förmodligen så, att denna skillnad i syfte icke alls är något utmärkande för en begränsad sakrätt.

Vad slutligen beträffar doktrinen hos oss, så gör varken Nyberg h eller Kivimäki någon skarp skillnad mellan belastningsteorin och en överlåtelse till utövning.[2] I motsats till Nyberghs påstående[3] medger belastningsteorin nog, att förläggaren utrustas med samma befogenheter som författaren, men måhända är detta icke fallet vid en överlåtelse blott till utövning.

I fråga om alternativet delrätts- eller belastningsteori säger Nyberg h, att en extrem belastningsteori icke kan godtas.[4] Men icke heller delrättsteorin vinner hans gillande. Enär förlagsrätten kan begränsas till tid, rum och innehåll och enär förläggaren har talerätt och kan förbjuda sådant han icke själv är berättigad att företaga, anser Nybergh förläggarens befogenheter icke vara identiska med författarens motsvarande befogenheter och någon ren delrättsöverlåtelse icke vara för handen.[5] Dessa motiv synas mig icke hållbara. Även om förläggaren icke finge upphovsmannens *hela* mångfaldigande- och .spridanderätt överlåten på sig, utan en begränsad del därav, äro de befogenheter han erhåller identiska med upphovsmannens motsvarande befogenheter. Icke blott på förläggarens, utan även på upphovsmannens hand innefatta dessa befogenheter rätt att påtala kränkningar utöver deras eget omfång. Nybergh vill däremot för sin del karakterisera situationen så, »att själva auktorrätten till verket i viss omfattning genom förlagsavtalet överföres å förläggaren», »att en del av sammanfattningen av de auktorrättsliga befogenheterna» överlåtes till förläggaren, och vill av denna anledning tala om en *delad överlåtelse* i stället för överlåtelse av en delrätt.[5] Kivimäki ansluter sig till Knophs åsikt, att fråga är om en begränsad överlåtelse av upphovsmannarätten, »tekijänoikeuden rajoitettu siirtäminen».[6]

Med hänsyn till det ovan anförda synes man för vårt vidkommande böra anse förlagsrätten uppkomma icke genom en konstitutiv överlåtelse, utan genom överlåtelse av en del av de befogenheter, som ingå i upphovsmannarät-

---

[1] Östen Undén, Svensk sakrätt I, Lös egendom, Lund 1946 s. 85, de Boor s. 219 f.

[2] Nybergh s. 90 ff, Kivimäki s. 257 ff.

[3] Se Nybergh s. 91.

[4] Nybergh s. 97.

[5] Nybergh s. 98.

[6] Kivimäki s. 258 f.

ten. Även ordalydelsen i UpphL § 21, att upphovsman kan till annan överlåta sin rätt helt eller delvis, och i FörfF 1880 § 20 talar för delrättsteorin,[1] likaså föreskriften i Försl. 1953 § 25, att »upphovsmannen må helt eller delvis överlåta sin rätt att förfoga över verket».

---

[1] Se även Prop. 1926, där det i § 22 talas om att upphovsmannen »överlåter» sin rätt och i § 34 om att han »återfår» sin rätt, samt Försl. 1920 § 16, vari stadgas, att upphovsmannarätten kan »med eller utan inskränkning överlåtas till annan». En överlåtelse »med inskränkning» förelåge om blott en del av upphovsmannens uteslutande befogenheter överlåtits, t. ex. rätten att mångfaldiga och sprida verket, *Lagberedn. 1920* s. 40. Jfr Kivimäki s. 256 f, som tolkar UpphL § 21 så, att varje överlåtelse av en uteslutande befogenhet innebär en »hel» överlåtelse, medan med en »delvis» överlåtelse blott avses beviljande av en icke-uteslutande licens.

Kap. 3.

ALLMÄNNA SYNPUNKTER PÅ FÖRLAGSAVTALET.

I. FÖRLAGSAVTALET OCH ANGRÄNSANDE RÄTTSINSTITUT.

1. I den äldre förlagsrättsliga litteraturen ser man ideligen försök göras att hänföra förlagsavtalet till någon bestämd avtalstyp. Numera är man allmänt ense om att det utgör en *särskild avtalstyp*, ett *contractus sui generis*. En blick på dess kännetecken bekräftar att så är fallet. Men därmed är icke sagt, att man icke hade nytta av att jämföra det med och närmare avgränsa det från de institut det närmast tangerar. Ingenting hindrar nämligen att man beaktar och, ifall tillräckliga skäl prövas föreligga, på förlagsavtalet tillämpar rättsregler tillhörande en detta närstående avtalstyp, såframt ett rättsligt samband mellan de båda avtalstyperna existerar. Denna möjlighet är f.ö. speciellt värdefull till följd av att förlagsavtalet mestadels är h.o.h. oreglerat eller endast bristfälligt reglerat i lag, och i många avseenden någon fast sedvana ej heller existerar.

De institut, vilka främst komma i fråga som jämförelseobjekt, äro köp, arbetsbeting, bolag och mandat. Inledningsvis bör genast understrykas, att det faktum att förlagsavtalet angår ett immateriellt verk och att det starkt influeras av upphovsmannens droit moral placerar det i en särställning. Påståendet att förlagsavtalets uppgående i någon annan avtalstyp nödvändigtvis skulle innebära ett uppoffrande av droit moral[1] är likväl riktigt endast ifall man därmed menar, att upphovsmannarättsliga avtal äga en särnatur, men annars felaktigt. Konsekvensen härav vore ju, att t.ex. köp av en upphovsmannarättslig befogenhet vore uteslutet.

2. Om man vid betraktandet av förlagsavtalet fäster blicken vid *upphovsmannens prestation* och låter förläggarens förpliktelser falla i bakgrunden, så kan icke förnekas, att likheten med ett *köp* är påfallande. Upp-

---

[1] Rault s. 90. Se även Sfetea s. 81 ff, som anser att den enda avtalstyp som tillgodoser upphovsmannens droit moral är arbetsbetinget.

hovsmannens prestation liknar en säljares prestation. Icke blott äganderätt till saker, utan även andra rättigheter och sålunda också upphovsmannarättsliga befogenheter kunna överlåtas genom köp.[1] Likheten med ett köp förutsätter dock att man, såsom ovan gjorts, omfattar delrättsteorin och avvisar teorin att varje av upphovsmannen företagen överlåtelse inter vivos av en upphovsmannarättslig befogenhet innebure en belastning. Anhängarna av belastningsteorin böra däremot icke tala om att upphovsmannen säljer en upphovsmannarättslig befogenhet, utan att han belastar upphovsmannarätten med ifrågavarande befogenhet, och reservera begreppet köp för överlåtelser från förvärvarens (förläggarens) sida.[2] Man finner även i den äldre litteraturen den åsikten företrädd, att förlagsavtalet vore ett slags legoavtal (i Tyskland närmast »Pacht»).

Förlagsavtalet skiljer sig från köp genom att köpet förutsätter vederlag i penningar, medan vid förlagsavtalet vederlaget består i förläggarens skyldighet att utgiva verket. I nära samband med denna utgivningsplikt står, att förläggaren oftast icke har rätt att överlåta sina befogenheter till annan. Visserligen kan ett honorar tillkomma upphovsmannen, varigenom likheten med ett köp blir större, men honoraret är icke ett essentiale i avtalet. Framhållas må dock, att upphovsmannen emellanåt ingår avtalet enbart med honoraret i sikte, medan verkets utgivande är av underordnat intresse för honom.

Det anförda ger vid handen, att vid avgörandet av förlagsavtalsrättsliga tvister speciellt då fråga är om upphovsmannens förpliktelser köprättens principer och regler böra beaktas. Nämnas må, att SvKL:s regler ha ansetts i tillämpliga delar, låt vara vid sidan av andra regler, gälla också för överlåtelser, där vederlaget utgöres av arbete.[3]

Ifall förlagsavtalet icke angår ett existerande, redan färdigt verk, utan ett *verk*, som *upphovsmannen utfäst sig att skapa* eller förbättra, föreligger i fråga om hans prestation likhet med ett *arbetsavtal* eller ett *arbetsbeting*.[4] Med arbetsavtal avses här såväl arbetsavtal i ArbAvtL:s bemärkelse, dvs. avtal om utförande av arbete under uppsikt och ledning från arbetsgivarens

---

[1] Palmgren s. 14, Kauppi s. 229, Kivimäki s. 269, Ussing, Køb s. 2, Almén s. 6. Jfr Chydenius I s. 1. Därmed är icke sagt, att reglerna för köp av äganderätt till saker även skulle gälla för köp av rättigheter.

[2] Se Almén s. 8, Ussing, Køb s. 2 f.

[3] Wikander, Bidrag s. 61 f.

[4] I den romerska rätten ansågs locatio conductio operis omfatta åstadkommandet av en arbetsprestation även av vetenskaplig eller konstnärlig art, Wikander s. 3.

sida, som övriga tjänsteavtal. Med arbetsbeting avses avtal om framställande av ett arbetsresultat.[1]

Verkets skapande är i förevarande fall ett essentiellt moment i upphovsmannens skyldigheter enligt förlagsavtalet. Skapandet är en förutsättning för förlagsrättens överlåtande. Eftersom förläggarens syfte med avtalet icke är verkets skapande, utan dess ekonomiska tillgodogörande genom spridandet, är det icke riktigt att sönderspjälka avtalet i ett avtal om verkets framställande och ett förlagsavtal. Avtalet bör bedömas som en helhet.[2] Alldeles som vid tolkningen av ett förlagavtal angående ett färdigt verk köprättens regler i en viss utsträckning kunna tjäna till vägledning, böra, då man har att göra med ett verk, som ännu icke existerar, förutom köprättsregler även arbetsavtals- resp. arbetsbetingsregler beaktas.[3]

Ett arbetsavtalsförhållande mellan kontrahenterna i förlagsavtalet är sällsynt. Förläggarens avtal med en upphovsman, som är i hans tjänst, t. ex. en översättare, är vanligen icke något förlagsavtal, enär förläggaren i regel icke åtager sig någon utgivningsplikt och avtalet dessutom ofta innehåller en uttrycklig eller tyst klausul om att hela upphovsmannarätten skall övergå till förläggaren.[4] I de flesta fall är det följaktligen reglerna om arbetsbeting, vilkas tillämpning kan ifrågakomma. Man kunde dock fråga sig, huruvida icke ett förlagsavtal angående ett ännu icke existerande verk vore närmare besläktat med ett köp än med ett arbetsbeting. SvKL stadgar nämligen i § 2, att om man betingat sig av en annan att han mot vederlag i penningar skall förfärdiga något och bestå ämnet därtill, »den beställning vare såsom köp av lös egendom ansedd». Detta stadgande avser dock att produkten skall ha ett materiellt underlag, vara en sak i juridisk mening.[5] Beaktar man ytterligare, att man — som det synes med fog — ansett arbetsbetingsregler böra tillämpas, ifall det är uppenbart, att arbetsskyldigheten för parterna framstått

---

[1] Sipilä, Suomen työoikeus s. 54 ff, Lehtinen s. 27, som betonar, att arbetstagaren bör vara en självständig företagare, och Wikander, Bidrag s. 213 ff och 228. Jfr Chydenius II, 1. uppl. s. 450, som framhäver såsom karakteristiskt för arbetsbetinget, att ersättning utgår blott om kontraktsenligt opus presteras.

[2] Klostermann s. 306 f. Ej heller VG gör någon skillnad mellan dylika avtal och förlagsavtal angående färdiga verk. Jfr Lobe, Zur Reform des Verlagsrechts, GRUR 1922 s. 93 ff, spec. s. 95.

[3] Jfr Kohler s. 335, som anser att ett förlagsavtal rörande ett framtida verk i huvudsak följer arbetsbetingsregler.

[4] Se om dylika avtal Kivimäki s. 271 ff.

[5] Almén s. 59.

som det principala i avtalet,[1] så finner man att skäl icke föreligga att i förevarande fall utesluta tillämpligheten av arbetsbetingsrättsliga regler.

Gäller förlagsavtalet ett *färdigt* verk, är upphovsmannen icke skyldig utföra något arbete. Ej heller är honoraret att betrakta såsom någon lön för en arbetsprestation. Att Sfetea det oaktat anser att författaren i förlagsavtalet alltid åtager sig ett arbetsbeting beror på hans säregna åsikt, att i *varje* förlagsavtal författarens främsta skyldighet består i att *göra* något, närmare bestämt att utgiva verket, dvs. att giva offentligheten del av sina tankar på ett varaktigt sätt.[2] Skulle verket vara färdigt vid avtalsslutet, men samtliga manuskript (materialisationer) gå under eller skadas så att upphovsmannen icke kan överlämna ett manuskript till förläggaren, åligger det honom stundom att framställa ett nytt sådant. I detta undantagsfall har hans prestation likhet med prestationen vid ett arbetsbeting.

3. Gå vi så att betrakta *förläggarens huvudprestation*, mångfaldigandet och spridandet, så är den nära likheten med ett *arbetsbeting* iögonenfallande.[3] Åtminstone mångfaldigandet går ut på åstadkommandet av ett arbetsresultat. En del olikheter föreligger dock mellan en förläggares och en tillverkares prestation. Förläggaren är helt självständig och icke skyldig följa några instruktioner av upphovsmannen och denne åter kan icke när som helst häva avtalet. Vidare erhåller förläggaren sitt vederlag på ett sätt, som helt avviker från det vid arbetsbeting vanliga, varjämte hans risk är av annat slag än tillverkarens.

Är mångfaldigandet närmast att förlikna vid en tillverkares prestation vid ett arbetsbeting (tillverkningsavtal), så påminner spridandet av exemplaren snarast om utförandet av ett *sysslomannaavtal*, ett mandat. Ett sysslomannaavtal går enligt HB 18: 1 ut på att syssla och uträtta något å annans vägnar. Sysslan avser vanligen rättshandlingar, men även faktiska handlingar kunna

---

[1] Wikander, Bidrag s. 51 ff. Se även Ussing, Enkelte Kontrakter s. 397 samt Planiol & Ripert XI n:o 912, där det säges, att man i allmänhet i Frankrike betraktat dylika avtal som köp, men att ifall materialet är av underordnad betydelse arbetsbeting låge närmare till hands, och att man rätteligen har att göra med ett »contrat mixte». Jfr Chydenius I s. 127 f och II, 1. uppl. s. 454 samt Alméns. 59 f.

[2] Sfetea s. 76 ff, 83.

[3] Även här kunde visserligen tänkas att den ovannämnda i SvKL § 2 uttalade regeln borde tillämpas, ty det av upphovsmannen levererade manuskriptet kan icke sägas vara det ämne, varav framställningen av exemplaren sker. Men någon överlåtelse av den färdiga produkten till motparten (upphovsmannen) sker ju icke och naturen av arbetsprestation är här markant.

ifrågakomma.[1] Vid spridandet uppträder förläggaren icke i upphovsmannens namn, men att sysslomannen uppträder i huvudmannens namn är icke nödigt vid alla ombudsavtal, t. ex. icke vid kommissions- och speditionsavtalen. Däremot har upphovsmannen icke som en uppdragsgivare talerätt mot de personer förläggaren kontraherar med och förläggaren är icke underkastad hans instruktioner. Detta sammanhänger med att förläggaren är ägare till de föremål sysslan avser (exemplaren). Även den omständigheten att hans sysslomannaskap icke är fristående, utan intimt förknippat med hans skyldighet att mångfaldiga verket, medför att mandatreglerna icke äro direkt tillämpliga.

Förläggarens förpliktelse att mångfaldiga och sprida verket är således besläktad med den skyldighet en arbetstagare vid arbetsbeting och en sysslоman har. Arbetsbeting och mandat gå f.ö. in i varandra.[2] Här är icke nödigt att närmare ingå på frågan om dessa avtalstypers inbördes avgränsning. Det må räcka med att konstatera, att de rättsregler som gälla för konglomeratet arbetsbeting—sysslomannaavtal böra beaktas även då fråga är om ett förlagsavtal.

4. Parternas samverkan, ofta under en längre tid, för ett gemensamt syfte är otvivelaktigt något som utmärker både förlagsavtalet och ett *bolagsavtal*. Något öppet bolag konstituerar förlagsavtalet dock icke. Detta inses redan därav, att upphovsmannen icke åvilar något personligt ansvar för »bolagets» skulder. Skall förlagsavtalet hänföras till bolagsavtalen, bör det räknas till det s.k. enkla bolaget (civila bolaget) eller till den romerska rättens societas, som står detta nära. Vid dessa skapas nämligen blott ett obligatoriskt förhållande mellan medlemmarna; societas utgjorde ingen skild juridisk person. Se f.ö. Heikonens framställning härom.[3]

Redan det faktum att upphovsmannen presterar till först och icke överlåter förlagsrätten till »bolaget», utan till förläggaren, och att vardera partens prestation har en självständig natur utvisar, att förlagsavtalet icke syftar till

---

[1] Chydenius II, 2. uppl. s. 271 f, Hakulinen s. 72, Wikander, Bidrag s. 144 ff. Planiol & Ripert XI n:o 909 anse mandatet skilja sig från arbetsbetinget (»entreprise») just genom att mandatären ingår »des actes juridiques» och blott accessoriskt utför »des actes matériels».

[2] Se t.ex. Hakulinen s. 72 samt Sipilä s. 99 ff, som delar avtal som gå ut på ett arbetsresultat (työntulossopimukset) i mandat och arbetsbeting. Svante Bergström, Kollektivavtalslagen, Uppsala 1948, s. 39 delar arbetsavtalen i anställningsavtal samt beroende och oberoende uppdragsavtal. Se även Knut Rodhe, Svensk rättspraxis, SvJT 1951 s. 610 f.

[3] Heikonen s. 31 ff.

något typiskt bolagsförhållande. Upphovsmannen har icke inflytande på förläggarens ledning av företaget. Då bolagsman dör skall bolaget upplösas,[1] medan vid förlagsavtalet detta icke nödvändigtvis är fallet. För ett bolag bör åtminstone i princip det utmärkande vara att parterna dela vinst och förlust lika eller i varje fall vardera taga del däri.[2] Ovan har den avgränsningen skett, att ett förlagsavtal icke alls ansetts föreligga, ifall vardera parten bär risken. Skulle åter förläggaren bära risken, men upphovsmannens honorar utgå i förhållande till verkets avsättning eller förläggarens vinst, då har man att göra med ett förlagsavtal, på vilket, speciellt i det senare fallet, bolagsprinciper delvis kunna tillämpas, framför allt just vad beträffar honoraret.[3] Här föreligger ett s.k. partiariskt avtal.[4] Denna frändskap med bolaget bör dock icke betonas alltför mycket. Upphovsmannens honoraranspråk utgör ju icke något essentiellt element i förlagsavtalet och ehuru honoraret utmätes efter verkets avsättning är det icke alls sagt att förläggaren haft någon vinst.[5]

5. Som en sammanfattning kan sägas, att förlagsavtalet är ett avtal sui generis, på vilket dock i viss utsträckning reglerna om köp, arbetsbeting och mandat samt stundom bolag och arbetsavtal kunna tillämpas. Att i det föregående upphovsmannens och förläggarens prestationer betraktats var för sig, medan förlagsavtalet självfallet bör ses som en helhet, har dock medfört en överbetoning av avtalets frändskap med de nämnda instituten.[6] Alldeles uppenbart är, att någon bestämd avtalstyp icke är så dominerande, att man kunde bedöma förlagsavtalet utgående från denna typ och beakta avvikel-

---

[1] HB 15: 10, Heikonen s. 33.

[2] Kelber s. 26 ff och 35 ff motiverar sin åsikt att förlagsavtalet är ett bolagsavtal bl.a. med att vid bolag med ideellt syfte någon utdelning åt samtliga bolagsmän icke är nödvändig.

[3] Riezler i Ehrenberg s. 11, Mitteis s. 87. I England anser man avtalsförhållandets natur och rättsliga bedömning i hög grad influeras av det sätt, på vilket honoraret fastställes, Schilling s. 23, Russell-Clarke s. 118.

[4] Se Heikonen s. 55. Om det partiariska arbetsavtalet, där arbetstagaren erhåller del i arbetsgivarens vinst, se T. M. Kivimäki, Työsopimuslain 1 §, DL 1930 s. 160 f och Heikonen s. 52 ff. Kivimäki påpekar a.st., att flertalet partiariska arbetsavtal genom denna sin egenskap icke har mistat naturen av arbetsavtal och övergått till bolagsavtal. Så även Sipilä s. 181.

[5] Rault s. 81 f.

[6] Man kan därför icke anse det för lämpligt att förlagsavtalet, såsom i Österrike, placeras vid sidan av arbetsavtalet och arbetsbetinget som ett med dessa likartat avtal med nära släktskap speciellt med arbetsbetinget, ÖstBGB § 1172, Adler s. 428 f. Se även SchwOR, där förlagsavtalet behandlas i ett skilt kapitel inskjutet mellan kapitlen om arbetsbeting och mandat.

serna därifrån endast i den mån de uppträda. I stället har man att vid utformandet av de förlagsavtalsrättsliga reglerna stundom ta hänsyn till en, stundom till en annan avtalstyp och stundom endast till avtalsrättens allmänna läror.

Så vitt det gäller att tillämpa köprättsliga regler kommer i det följande även SvKL att åberopas, då den i det stora hela uttalar även hos oss gällande köprätt. Den kan åberopas också ur den synpunkten, att den ger uttryck för allmänna, även här gällande avtalsrättsliga principer. I fråga om arbetsbeting, vilka hos oss sakna reglering i lag, äro ArbAvtL:s bestämmelser och principer i någon mån tillämpliga, kanske speciellt vad beträffar kontraktsbrott.

6. Till en icke obetydlig del betingas förlagsavtalets särnatur av det för avtalet karakteristiska personliga *tillitsförhållandet* mellan kontrahenterna. Av dessa kräves att de visa en höggradig trohetsplikt och redlighet mot varandra. Man brukar säga, att förlagsavtalet är ett *uberrimae fidei-avtal*, varmed man antagligen just vill ge uttryck åt kontrahents skyldighet att upplysa medkontrahenten om omständigheter, dem han ensam känner till, och att taga hänsyn till medkontrahentens intressen och handla med dem för ögonen.[1] Kontrahent bör underlåta konkurrens och andra medkontrahenten skadande handlingar samt stundom aktivt ingripa för skyddande av dennes rätt. Denna trohetsplikt ålägger kontrahent förpliktelser utöver vad enbart tro och heder kräva.[2]

Orsaken till tillitsförhållandet står att söka i flere omständigheter. Förlagsavtalsförhållandet har i regel en rätt stor varaktighet, ofta flere år. Upphovsmannen presterar på förhand, varför han bör kunna hysa tillit till sin förläggare. Det är icke alltid så lätt för förläggaren att kontrollera, att verket icke tidigare utgetts eller att förlagsrätten säkert tillkommer förlagsgivaren. Några exstinktiva godtrosförvärv existera icke.[3] Likaså är det vid en del verk ofta svårt för förläggaren att bedöma verkets kvalitet och han får då

[1] Nybergh s. 104. Elster, Urheber- und Verlagsrecht s. 111 förklarar parterna i förlagsavtalet vara varandras medhjälpare och verket deras skyddsling. Kohler s. 292 säger, att det icke anstår förläggarståndet ett småaktigt, »krämerhaftes» avvägande av »Soll und Haben».

[2] Se Alfred Hueck, Der Treuegedanke im modernen Privatrecht, München 1947, s. 15 f. Denne säger om avtal, vilka innebära en »echte Treupflicht»: »Jeder Beteiligte ist verpflichtet, jede Schädigung der Interessen der Gemeinschaft und der durch den Gemeinschaftszweck umfassten Interessen der Mitbeteiligten zu unterlassen und darüber hinaus diese Interessen im Rahmen der durch die Gemeinschaft bedingten Tätigkeit zu fördern».

[3] Se nedan s. 75.

lita på upphovsmannens uppgifter och kanske sätta sin tillit till dennes »namn». Å andra sidan är det för upphovsmannen svårt att kontrollera, att förläggaren verkligen med omsorg sprider verket och att honoraret uträknas riktigt. Vardera parten har för sin prestation ett visst spelrum med rätt så vida gränser utan att motparten kan påtala prestationens utförande. Det vid upphovsmannens förpliktelse förknippade ideella momentet utesluter en formell och schematisk behandling av förlagsavtalen. Angår avtalet ett verk, som ännu icke existerar, kan dess skapande icke framtvingas.

I ett avgörande av Norges HD, NRT 1936 s. 909 ff, framträdde det för förlagsavtalet karakteristiska tillitsförhållandet tydligt. En förläggare utgav år 1902 på grund av ett förlagsavtal med författaren A en av denne utarbetad ordbok. Förläggaren hade rätt att utge en ny upplaga av verket, men vände sig i stället år 1929 till författaren B och utgav år 1933 en av denne författad liknande ordbok. I domen uttalades, att förläggaren år 1929 borde ha meddelat A om sina planer att utge en annan ordbok eller, om han önskat hemlighålla dem, ha givit A klart besked att han icke önskade utge en ny upplaga av A:s ordbok. Förläggaren hade varit medveten om att A, till följd av att förläggaren tidigare visat sig intresserad för en ny upplagas utgivande, vidtagit med revisionsarbeten. A tilldömdes ersättning, enär förläggarens underlåtelse ansågs ha avskurit honom från möjligheten att få den reviderade ordboken utgiven på annat förlag. Förläggaren försvarade sig med att han enligt avtalet med A skulle taga kontakt med A i god tid före det en ny upplaga bleve aktuell, men att av den första upplagan ännu år 1933 återstod ett ansenligt antal exemplar. Majoriteten i HD, fem domare, framhöll emellertid, att tillitsförhållandet mellan parterna betingade att förläggaren värnade A:s intressen. Förläggaren hade bort beakta, att A, om han fått reda på att förläggaren icke komme att utge en ny upplaga, hade kunnat uppköpa den restupplaga som återstod och omedelbart därpå utge en ny upplaga på ett annat förlag. De två dissenterande domarna framhöllo, att den omständigheten, att utgivandet av B:s verk framskjutit tiden för slutförsäljningen av A:s ordbok, icke betingade att förläggaren bort göra någon anmälan åt A tidigare än vad som förutsattes i förlagsavtalet.

Se även Ragnar K n o p h s kommentar till avgörandet, Til kontraktsrettens almindelige del, TfR 1937 s. 63 ff. Knoph uttalar a.a. s. 69 f, att det i avgörandet uppställda kravet på parterna att visa ömsesidigt hänsynstagande till varandras intressen kan extenderas till att gälla även andra kontrakt än förlagsavtalen.

Parternas tillitsförhållande understrykes hos oss av det faktum, att det ofta existerar en rent yttre personlig kontakt mellan upphovsmannen och förläggaren, resp. förlagsledaren. Upphovsmannen använder uttrycket »min förläggare» på samma sätt som han talar om »min advokat» och »min läkare». Nämnas må, att i England en dylik personlig kontakt mellan upphovsman och förläggare ofta icke existerar, enär upphovsmannen inför för-

läggaren företrädes av ett ombud, en s.k. »literary agent». F.ö. äro icke ens våra dagars stora förlag några högst opersonliga inrättningar, utan förlagsledningen ger dem en personlig prägel.[1] J ä n t t i framhåller betecknande, att det stora flertalet av världens verkligt betydande förlag utgöres av gamla traditionsrika storföretag, som ofta ledas av kända förläggarsläkter.[2]

I allmänhet äro processer angående förlagsavtal sällsynta. För upphovsmannen kan det vara svårt att finna någon annan förläggare för verket, varför det ligger i hans intresse att upprätthålla goda relationer till medkontrahenten. För förläggaren åter leder en rättegång vanligen alltför långsamt till målet, varjämte upphovsmannens ekonomiska ställning kan vara så svag, att förläggaren icke gagnas mycket av en vunnen process. U n w i n överdriver visserligen då han säger, att avtalen mellan upphovsman och förläggare i praktiken äro bindande endast för förläggarna och att en förläggare förlorar mera än han vinner på en process, enär denna ger honom ett dåligt namn bland upphovsmännen.[3]

Om förlagsavtalet sålunda vilar på ett tillitsförhållande mellan kontrahenterna, så förlänar å andra sidan avtalets särnatur tillitsförhållandet en viss garanti. Vardera parten har nämligen intresse av sin egen prestation icke enbart såsom en betingelse för utfåendet av motprestationen och för dennas storlek och kvalitet, utan även därför, att upphovsmannen med hänsyn till sitt renommé har ett direkt intresse av sin prestation och dess kvalitet, och förläggaren åter måste räkna med att utbytet av förlagsavtalet i hög grad är beroende av hans ansträngningar för verkets utgivande.[4] Mellan upphovsman och förläggare råder en intressegemenskap.

II. FÖRLAGSAVTAL OCH LICENSAVTAL.

Ifrån förlagsavtalet bör man skilja det avtal, varigenom upphovsmannen ger förläggaren endast en utgivningslicens. Denna kan vara antingen en enkel eller en uteslutande licens. Den enkla licensen är endast ett tillstånd för förläggaren att utgiva verket. Den hindrar icke upphovsmannen att giva likadana licenser åt andra eller att själv utge verket.

Annorlunda är förhållandet om förläggaren erhållit en uteslutande licens. Då har upphovsmannen förpliktat sig att varken själv utge verket eller giva

[1] J ä n t t i, Kustannustoiminnasta s. 44 f.
[2] J ä n t t i, Kustannustoiminnasta s. 45.
[3] U n w i n s. 107.
[4] Se N y b e r g h s. 102 f, d e B o o r s. 230 f.

licenser åt någon annan.[1] Allmänt anser man, att förläggaren härvid icke erhåller en förlagsrätt. Man menar nämligen, att licensen i motsats till förlagsrätten icke ger förläggaren någon självständig talerätt eller förbudsrätt gentemot en utomstående person, som kränker hans rätt. Han kan blott rikta sina anspråk mot upphovsmannen, han har endast en obligatorisk rätt mot denne och upphovsmannen blott en obligatorisk förpliktelse att skaffa honom en uteslutande rätt.[2] Emellertid har man sett sig föranlåten att t.o.m. vid enkla licenser tillåta förläggaren att göra sin rätt gällande mot den, som av upphovsmannen förvärvat upphovsmannarätten, och mot upphovsmannens kreditorer.[3] Detta visar, att licensen åtminstone till en del har en absolut verkan.

Det förefaller som om man helt kunde taga avstånd från åsikten, att en licens innebär blott en obligatorisk rätt. *Varje* licens förlänar licenstagaren upphovsmannarättsliga befogenheter i den omfattning licensen betingar[4], och har licenstagaren en gång en upphovsmannarättslig befogenhet är det naturligt, att den kan göras gällande mot envar. Att sakrätterna vanligen äro uteslutande rätter beror icke på att en rätt för att kunna göras gällande mot envar borde vara en uteslutande rätt, utan på att sakrättens innehavare till följd av naturen hos sakrättens föremål, saken, måste för att kunna tillgodonjuta sin rätt i regel vara utrustad med en uteslutande rätt. Undantagslöst är detta dock icke fallet, varpå servituten utgöra exempel. I immaterialrätten däremot kan en rätt mycket väl göras gällande mot envar utan att fördenskull vara en uteslutande rätt.

---

[1] Att licensen gäller blott för ett visst land hindrar icke att den är en uteslutande licens. A.å. Hoffmann, Ufita 1930 s. 13.

[2] Nybergh s. 111, Marwitz & Möhring s. 83 f, Elster s. 31, Bappert & Maunz s. 286 f, Isenschmid s. 32 f, Büchler s. 58 ff, Lüdin s. 64, Jacobsen s. 49 samt i fråga om »Werknutzungsbewilligungen» i ÖstUpphL § 24 Mitteis s. 77. Även Knoph s. 138 förvägrar licenstagaren talerätt, men opponerar sig, på tal om patentlicenser s. 304, skarpt mot att man kallar licensrätten för obligatorisk. Registreringens förekomst i patenträtten medför f.ö. att upphovsmannarättsliga licenser och patentlicenser icke böra bedömas lika.

[3] Se t.ex. Kivimäki s. 260, Riezler s. 311, Allfeld, Urheberrecht s. 113, Knoph s. 304, Jacobsen s. 49. Jfr Marwitz & Möhring s. 83 f samt de Boor, Wesen s. 68 f ,vilken anser detta vara riktigt, men egentligen kräva uttryckligt lagstadgande.

[4] Kohler s. 282, von Tuhr s. 67, Ulmer s. 221 f. Se även Bergström, SvJT 1953 s. 160. Jfr Copinger s. 115, som anser att, om så vore fallet, upphovsmannen icke mera hade kvar någon kärna, varur han kunde bevilja licenser i framtiden.

Vid en enkel licens är det härvid klart, att licenstagaren icke kan förbjuda andra att utge verket, ty han har ju av upphovsmannen erhållit blott ett tillstånd att själv utge verket, varför han endast kan väcka talan mot en person, som hindrar honom i hans eget utgivande. Däremot är det upphovsmannens ensak att väcka talan om en annan person olovligen utger verket.

Vid en uteslutande licens bör licenstagaren äga talerätt mot *envar* kränkare.[1] Den som i detta fall har ett verkligt intresse av talan är oftast just licenstagaren. Det är svårbegripligt att förläggaren vore i en sämre ställning, om han erhållit en uteslutande licens, än om förlagsrätten överlåtits till honom. Parterna kunna naturligtvis utesluta talerätt för förläggaren, men till detta synes man ovillkorligen böra kräva uttrycklig avtalsbestämmelse.[2] Enligt den här omfattade åsikten begår upphovsmannen följaktligen en upphovsmannarättskränkning, om han utger verket, oaktat han överlåtit en uteslutande licens. Härmed är icke sagt, att den som erhållit en uteslutande licens därigenom alltid åtagit sig en utgivningsplikt och fråga vore om ett förlagsavtal. För begreppet licens, alldeles som för förlagsrättsbegreppet, är det irrelevant om licenstagaren åtagit sig en utgivningsplikt eller icke.[3]

I *England* och *USA* förekommer icke någon direkt motsvarighet till vårt förlagsavtal. I USA får förläggaren antingen hela upphovsmannarätten på sig överlåten (»copyright assignment») eller också får han blott en licens, Ball s. 530 ff, medan i England därutöver som ett tredje alternativ upphovsmannen kan överlåta sin upphovsmannarätt delvis (»partially»), t. ex. enbart utgivningsrätten, se CA art. 5. I USA kan en begränsning av förvärvarens rätt ske enbart på så sätt, att förvärvaren erhåller blott en licens, eller så att han erhåller copyright, men medelst licens överlåter någon eller några befogenheter tillbaka till upphovsmannen, se USACA art. 1, 42—46 samt Ladas s. 796, Ball s. 534 f, Howell s. 171 f, Nicholson s. 53. Utvecklingen i USA synes dock vara på väg mot ett smidigare system; se Fulda, Yale L. J. 1948—1949 s. 252 ff, av vars utredning framgår, att en del domstolar i USA godtagit en delvis överlåtelse av copyright. Copyright till en enskild artikel i en tidskrift har sålunda ansetts kunna överlåtas skilt för sig, ehuru copyright förvärvats för tidskriftens hela innehåll, Nicholson s. 54 och 116.

---

[1] Runge s. 425 f anser, att en uteslutande licens har absolut verkan, ifall den är förenad med en utgivningsplikt, Troller s. 150 åter, att man vid varje förlagsavtal har att göra med en uteslutande licens.

[2] Knoph s. 138 f och 305 samt med honom Lund s. 242 anser, att parterna sällan avsett att utesluta talerätten för innehavaren av en utslutande licens.

[3] Jfr Elster s. 17 och Bappert & Maunz s. 286, vilka anse licensavtalen skilja sig från förlagsavtalen genom att licensrätten icke är förbunden med en utgivningsplikt.

Ifall copyright överlåtits till förläggaren helt eller i England även delvis får förläggaren en betydligt mera omfattande rätt än vad ett förlagsavtal ger honom hos oss. Han får rätt att göra ändringar i verket, blott det framgår att dessa icke härröra av upphovsmannen, Copinger s. 304. Han har i regel rätt att fritt överlåta sin rätt vidare till annan, Copinger s. 306 f, Ladas s. 797, och in dubio har han ingen utgivningsplikt, Robertson s. 91 f, Skone James s. 42.

En licens ger förläggaren en betydligt svagare rätt. Man anser allmänt, att licenstagaren icke har en självständig talerätt mot en kränkare, utan att upphovsmannens bistånd i processen är nödigt, att licenstagaren i regel icke kan överlåta sin rätt samt att en licens icke kan göras gällande mot person, som i god tro (ovetande om licensen) förvärvat copyright till verket, Copinger s. 114 f, 303, 307, Ladas s. 797, Ball s. 535. Nicholson s. 113 anför ett belysande fall. Upphovsmannen överlät till en förläggare all rätt till ett verk. Efter att ha utgivit verket överlät förläggaren all rätt till verket utom följetongrätten tillbaka till upphovsmannen. Eftersom »an assignment must be for everything or nothing» och sistsagda överlåtelse följaktligen icke utgjorde en egentlig överlåtelse, utan endast var att betrakta som en licens, kunde upphovsmannen icke utan förläggarens medverkan väcka talan, då hans rätt sedermera kränktes. Unwin s. 72 anför, att bruket att överlåta copyright i dess helhet till förläggaren just beror på att en licens icke ger förläggaren talerätt vid kränkningar. Unwin tillägger, att om upphovsmannen visar att han bemyndigat »The Authors' Society» att vid kränkningar av utomstående föra hans talan, förläggarna äro villiga att nöja sig med en utgivningslicens.

Ett av motiven för att man i USA icke velat ge talerätt åt någon annan än innehavaren av copyright och följaktligen icke tillåta en delvis överlåtelse av copyright är, att man ansett det vara obilligt att en person, som i misstag begått en copyrightkränkning, kunde bliva tvungen att svara i flere processer, se Fulda, Yale L.J. 1948—1949 s. 254 ff, som med fog anser motivet vara svagt.

I England synes CA art. 5 kunna tolkas så, att ett avtal, som talar om en licensöverlåtelse, det oaktat kan innebära en delvis överlåtelse av copyright, se Copinger s. 115, vilket tydligt visar, att man ansett licenstagaren ha behov av en starkare rätt.

Av det anförda framgår, att vårt förlagsavtal icke har någon direkt motsvarighet i England och USA. Största likheten med våra förlagsavtal uppvisa de avtal, vilka ge förläggaren en uteslutande licens att utge verket förenad med en utgivningsplikt.

III. TOLKNING AV FÖRLAGSAVTAL.

1. De allmänna reglerna för tolkning av avtal gälla även tolkning av förlagsavtal. Dessa avtals särnatur påkallar likväl att några speciella synpunkter bli anförda. Med tolkande avses här icke blott ren tolkning, utan även avtalets utfyllande.

I litteraturen hävdas då och då, att ett förlagsavtal in dubio bör tolkas till upphovsmannens förmån. Till stöd för denna åsikt brukar man bl.a. åberopa motiven till VG, där det uttalas, att förläggaren i regel är den av

kontrahenterna, som är den ekonomiskt starkare och som har den större affärserfarenheten, samt att lagen (VG) därför in dubio bör tolkas till författarens förmån.[1]

Detta ställningstagande går icke fritt från kritik. Förläggaren är ingalunda alltid den starkare avtalsparten, och även om han i det enskilda fallet vore både ekonomiskt starkare och mera erfaren, så är därför ingen anledning att genomgående tolka lag och avtalsbestämmelser till hans nackdel.[2] Med lika stort fog borde då ett köpeavtal ofta tolkas till köparens förmån. Det skall visserligen icke förnekas, att upphovsmannen mången gång står helt fjärran från avtalets utgestaltande och att han kanske betraktar uppgörandet och undertecknandet av förlagskontraktet som en av lagen krävd formalitet. Men även den oerfarnaste upphovsman har möjlighet att skaffa sig nödiga upplysningar om avtalets innebörd. Gör han det icke, handlar han ej med tillbörlig omsorg.

Ännu mindre är sagda tolkningsregel riktig, ifall till grund för avtalet ligger ett normalkontrakt, som utarbetats av upphovsmanna- och förläggarorganisationerna. F.ö. göres det ovan anförda uttalandet i motiven till VG ingalunda generellt, utan på tal om *omfånget* av förläggarens rätt, ett område, där övergrepp från förläggarnas sida förekommit och där en tolkning till upphovsmannens fördel är naturligare. Förläggaren bör nämligen icke tillkomma andra befogenheter än vad det klart framgår att upphovsmannen avsett att överlåta till honom. Se härom nedan s. 111.

Med större fog kunde man göra gällande, att upphovsmannens ideella intressen borde tillerkännas företräde vid kollision med förläggarens ekonomiska intressen och att förlagsavtalet av denna anledning borde tolkas till upphovsmannens förmån. Ej heller denna åsikt kan biträdas. Här räcker med att hänvisa till vad ovan s. 25 sagts om ifrågavarande intressekollision. Härmed förnekas icke, att tolkningen av förlagsavtalet får en särprägel genom att den i hög grad influeras av hänsynstagandet till upphovsmannens ideella intressen.

2. Vid tolkningen av förlagsavtalet bör man framför allt beakta det mellan kontrahenterna rådande tillitsförhållandet. Dettas centrala betydelse har redan i det föregående understrukits.

Utövar förläggaren förlagsverksamheten yrkesmässigt, i förvärvssyfte,

---

[1] Entwurf till VG, Erläuterungen s. 20. Så också Lauterbourg s. 215 f och i huvudsak Runge s. 434.

[2] Se Nybergh s. 103, Allfeld s. 21, Elster s. 16.

är han att jämställa med en köpman (FirmaF § 9)[1] och av honom kräves större omsorg, noggrannhet och påpasslighet än av en privatperson. Framför allt bör han känna till och iakttaga förlagssed.

Sedvanan spelar vid tolkningen av avtalet en framträdande roll. Hela avtalet kan bestå i att författaren insänder sitt manuskript till förläggaren och efter en tid får mottaga ett honorar. I så fall vilar avtalstolkningen så gott som enbart på sedvana. Då part åberopar sedvana bör han visa, att fråga är om ett allmänt bruk och icke ett bruk blott inom en liten krets. En sedvana, som vinner stöd i riktlinjer, som avtalats mellan upphovsmanna- och förläggarorganisationerna, har naturligtvis större krav på efterföljd.

Vid tolkningen av förlagsavtalen bör verkets art beaktas. Avtalet kan sålunda gälla ett litteratur-, musik- eller konstverk. Dessa grupper omfatta i sin tur undergrupper. Till de litterära verken höra belletristiska verk, verk för undervisnings- och skolbruk, facklitteratur, populärvetenskapliga och vetenskapliga verk osv. I det följande blir icke alltid rum för ett framhävande av de skiljaktigheter, som betingas av att förlagsavtalen gälla olika slag av verk.

Förlagsavtalet har i det föregående betecknats som ett förmögenhetsrättsligt avtal av säregen natur. Denna särnatur hindrar icke, att allmänna avtalsrättsliga principer ävensom bestämmelserna i avtalslagen, som enligt sin rubrik ju avser förmögenhetsrättsliga avtal, i huvudsak äro tillämpliga även på förlagsavtalen.[2]

Det göres stundom gällande, att man vid tolkningen av förlagsavtalen vid sidan av upphovsmannens och förläggarens intressen hade att taga stor hänsyn till allmänhetens intressen.[3] Denna åsikt är icke riktig. Allmänhetens intresse kan naturligtvis åberopas som ett motiv för en frågas avgörande i en viss riktning, men blott som ett subsidiärt stöd. Det är i andra sammanhang än beträffande förlagsavtalet allmänhetens intresse gör sig

---

[1] I Frankrike, där denna fråga är av särskild aktualitet till följd av att man har en skild handelslagstiftning, betraktas förlagsavtalet allmänt som handelsrättsligt vad beträffar förläggarens, civilrättsligt vad beträffar upphovsmannens verksamhet, Trinquesse s. 83, Rault s. 104 f.

[2] Så Kivimäki s. 259, Lund s. 234. Se även de Boor s. 306, Rault s. 54.

[3] Så i Tyskland icke blott under tredje rikets tid, utan även senare, t. ex. Walter Langenberger, Die Aufhebung des Verlagsvertrages, GRUR 1949 s. 330 ff. Häremot E. D. Hirsch Ballin, Zur Aufhebung des Verlagsvertrages, DRZ 1950 s. 201 f.

gällande inom upphovsmannarätten, t.ex. då det gäller att fastställa omfånget för den allmänna citaträtten.

3. Ofta ingås förlagsavtalet på grundval av ett av förläggaren uppgjort och av honom allmänt använt tryckt *formulär*, vilket ifylles och undertecknas av parterna, måhända efter det något speciellt önskemål av upphovsmannen beaktats. Skulle ett dylikt kontrakt upptaga villkor, som äro osedvanliga och speciellt betungande eller obilliga för upphovsmannen, kan man för deras giltighet kräva, att upphovsmannen vid avtalets undertecknande observerat eller blivit uppmärksamgjord på dem.[1] Då kontraktet vanligen är rätt kort, kan man, synes det mig, dock i allmänhet anse, att upphovsmannen borde ha observerat samtliga däri ingående villkor.[2] Om även innebörden i bestämmelser och facktermer uppenbarligen överstiger hans fattningsförmåga, betager detta icke förläggaren rätten att åberopa dem.

Men huru skall man förhålla sig till oklarheter och otydligheter i dylika kontrakt? Det ligger nära till hands att tolka dem till nackdel för den som redigerat kontraktet, här således förläggaren.[3] Man kan utgå från att den som redigerat ett formulär nedlagt stor omsorg på dettas avfattande och lagt särskild vikt vid utformandet av de kontraktsvillkor, som äro till hans förmån, varför det som icke tydligt uttalas i kontraktet icke bör gälla som avtalat. En dylik presumtion kan godtagas, men den får icke innebära, att *varje* oklarhet i avtalet borde tolkas till förläggarens nackdel, ty i så fall åtoge han sig genom avtalsredigeringen ett överhövan stort ansvar. Här må hänvisas till att Ussing som tillämpningsområde för sagda regel speciellt anför det fall, att medkontrahenten praktiskt taget saknat möjlighet att pröva de enskilda bestämmelserna i avtalet.[4] Betecknande är att Raiser anser, att endast »äkta tvetydigheter» i ett företags, t.ex. ett försäkringsbolags allmänna avtalsvillkor alltid böra tolkas till nackdel för företaget, medan detta icke nödvändigtvis behöver vara fallet vid andra oklar-

---

[1] Se Hakulinen, Velkakirjalaki s. 112, Ussing, Aftaler s. 185.

[2] J. von Staudinger & Erwin Riezler, BGB-Kommentar I, München, Berlin & Leipzig 1936, s. 759 kräva ett uppmärksamgörande på villkoret endast om dess observerande fordrat särskild uppmärksamhet.

[3] Så för avtal i allmänhet K. A. Telaranta, Varallisuusoikeudellisen tahdonilmaisun tulkinnasta ja täydentämisestä, LM 1953 s. 871, Palmgren & Olsson s. 73, Fredrik Stang, Innledning til formueretten, Oslo 1935, s. 458 f, Ussing, Aftaler s. 427 f, Staudinger & Riezlers ovan a.a. s. 759 och 795 samt för förlagsavtalen Riezler i Ehrenberg s. 16, Allfeld s. 21.

[4] Ussing, Aftaler s. 428.

heter.[1] Raiser förklarar visserligen icke vad han förstår med en äkta tvetydighet. Man kunde måhända säga, att en förläggare, som stått för redigeringen, i regel bär ansvaret, ifall han försåtligen valt den vilseledande ordalydelsen eller uppenbarligen bort inse dess oklarhet,[2] men att i andra fall oklarheten stundom *kan* tolkas till upphovsmannens nackdel, t.ex. om den bort observeras av honom. Vanligen har upphovsmannen möjlighet att vid avtalsslutet få det oklara uttrycket förtydligat.

Har avtalet ingåtts på grundval av ett mellan parternas organisationer uppgjort normalkontrakt, gäller det nyss anförda självfallet icke.

Om till grund för avtalet lagts ett formulär, som förläggaren allmänt nyttjar, eller ett mellan parternas organisationer uppgjort normalkontrakt, kan naturligtvis i varje enskilt fall en komplettering eller ändring av bestämmelserna i kontraktet avtalas. I den mån så icke skett, bör man vid tolkningen av avtalet utgå från att dess ordalydelse är vald med tanke på alla avtal av liknande slag, som parten kommer att ingå. Vid tolkningen av ett normalkontrakt bör sålunda särskilt beaktas, vilka speciella konfliktämnen man vid formulärets tillkomst avsett att förebygga med bestämmelserna däri.[3] Överläggningarna och förarbetena vid normalkontraktets tillkomst kunna härvid tjäna som hjälpmedel vid tolkningen. I den följande framställningen kommer vid tolkningen av bestämmelserna i Normalkontraktet att ställvis hänvisas till uttalandena i det protokoll, som tillkom vid kontraktets antagande.

4. Försl. 1953 upptager i § 27 en generell regel om att ett upphovsmannarättsligt avtal kan *jämkas* »efter ty skäligt prövas», ifall för rätt att förfoga över verket avtalats villkor, som strider mot god sed på upphovsmannarättens område, eller om avtalet eljest leder till uppenbar obillighet. Bestämmelsen avser således både det fall att avtalet vid avtalsslutet strider mot god sed och det fall att det senare leder till uppenbar obillighet, t.ex. till följd av en alldeles oväntat stor avsättning av verket.

Sagda bestämmelse har en motsvarighet framför allt i FörsAvtL § 34 och

---

[1] Ludvig Raiser, Das Recht der allgemeinen Geschäftsbedingungen, Hamburg 1935, s. 264.

[2] Se Ussings uttalande i Aftaler s. 428, att ett kontrakt bör tolkas till nackdel för den part som försåtligen valt tvetydiga uttryck i hopp om att medkontrahenten icke skulle uppdaga detta. Ussing tillägger dock, att det kan vara rimligt att lägga risken på medkontrahenten, ifall denne observerat tvetydigheten utan att uppmärksamgöra sin motpart därpå. — Se även Folke Schmidt, Kollektiv arbetsrätt, Lund 1950, s. 103 och där anförda domar av arbetsdomstolen i Sverige.

[3] Se om tolkning av bestämmelser i typkontrakt Godenhielm s. 202 f.

SBL § 8 och till en del även i ArbAvtL § 12, AvtL § 33, 36 och 37, IllKonkL § 1 och AvbetL § 2 mom. 3. Det är osäkert om man kan anse dessa lagrum giva uttryck åt en *allmän princip* om rätt för domstol att jämka otillbörliga avtal. I Sverige har man varit benägen godtaga en dylik princip,[1] men hos oss torde man åtminstone ännu så länge icke kunna anse detta vara fallet.

I *Motiven* till Förslaget till Lag om skuldebrev, Helsingfors 1936, s. 48, uttalas visserligen, att domstol hos oss är berättigad att underkänna eller jämka ett avtalsvillkor, ifall dess åberopande skulle skarpt strida mot gott affärsskick eller eljest vara uppenbart otillbörligt. I KommBet. 1953 s. 65 uttalas likaså, att den i Försl. 1953 § 27 uttalade rättsprincipen torde kunna betecknas som allmänt erkänd och att den kommit till uttryck i ÄL § 114 och 115, SjöL § 208 och SBL § 8.

Se häremot Palmgren, NJM 1951 spec. s. 192 ff, som skarpt motsätter sig att i avtalslagen intoges en generell jämkningsregel, samt Vihma, LM 1952 s. 623 ff. Vihma säger a.a. s. 625, att han fruktar man hamnade på avvägar, ledande till osäkerhet, om man erkände att ändrade förhållanden *i allmänhet* berättiga till jämkning av avtal, låt vara att man krävde, att ändringen varit oförutsebar och att fråga varit om avgörande omständigheter (»ratkaiseva olosuhde»). Däremot kan man, tillägger Vihma, tillåta en jämkning vid *vissa* avtal för *vissa* förändringars vidkommande. Nedgång i penningvärdet borde dock aldrig allena vara ett tillräckligt motiv härför. Vihma hänvisar till avgörandet HD 1952 R 16, där ett elektricitetsbolag önskade i egenskap av strömleverantör komma ifrån ett avtal om leverans av ström, enär vederlaget, fastställt att utgå per kilowatt, på grund av penningvärdets nedgång blivit alltför ringa. HD förkastade bolagets talan med tre röster mot två. Minoriteten godkände bolagets talan, enär de vid avtalsslutet rådande förhållandena ändrat sig på ett oförutsebart sätt och avtalet blivit uppenbart obilligt för bolaget samt avtalets fortbestånd icke längre kunde anses motsvara kontrahenternas avsikt. Godenhielm s. 83 omfattar minoritetens ståndpunkt. — Hakulinen framhåller, Velkakirjalaki s. 113 f, att regeln i SBL § 8 kan tillämpas på skuldförbindelser i allmänhet, men att ett sänkande eller höjande av köpesumma eller legovederlag icke kan påyrkas på grund av stadgandet.

Ifall bestämmelsen i Försl. 1953 § 27, såsom sannolikt är, upptages i den nya upphovsmannarättslagen, innebär detta otvivelaktigt ett steg i riktning mot en allmän princip om jämkning av uppenbart obilliga avtal, men till följd av de upphovsmannarättsliga avtalens särnatur får man icke tillmäta ett dylikt stadgande alltför stor betydelse utanför sitt eget område.

Att en jämkning av ett förlagsavtal även enligt gällande rätt bör kunna äga rum skall nedan visas på tal om verkan av dröjsmål och av ändrade förhållanden. I den mån Försl. 1953 innebär ett lagfästande härav kan det naturligtvis biträdas. Likaså gäller hos oss som en allmän princip, att ett

[1] Se Rodhe, NJM 1951 s. 21 f.

avtal, som strider mot god sed, är ogiltigt.[1] Men Försl. 1953 går, såsom nyss anfördes, längre än vad gällande rätt kan sägas tillåta i fråga om avtalsjämkning. Såsom exempel på stadgandets tillämpningsområde anföres i *KommBet. 1953*, att part erhållit oskäligt stor gottgörelse,[2] och i *DaKommBet. 1951*, att en förläggare av verket erhållit intäkter, som stå i uppenbart missförhållande till det avtalade honoraret, eller att en förläggare, till vilken utom utgivningsrätten överlåtits rätten att uppföra verket, av uppförandet har intäkter, som »i ett urimeligt forhold» överstiga hans utgifter och risk.[3]

Kontrahent kunde således åberopa, att hans egen prestation visat sig mera värd än väntat varit. Utan en uttrycklig föreskrift i lag eller förlagsavtal är en anförd jämkning av avtalet uppenbarligen icke möjlig. Ordalydelsen i Försl. 1953 § 27 utvisar, att stadgandet närmast avser att giva möjlighet att höja eller sänka eller h.o.h. avlyfta någon eller några av parts prestationer, t.ex. justera honoraret eller upphovsmannens tryckningsbidrag eller antalet exemplar förläggaren bör framställa. Tvivelaktigare är om stadgandet även avser att ge möjlighet för upphovsmannen eller förläggaren att h.o.h. frånträda avtalet. En dylik rätt för dem synes icke oförenlig med stadgandets ordalydelse.

Jacobsen har kritiserat den föreslagna bestämmelsen i den mån den tillåter jämkning av avtal, som leda till uppenbar obillighet.[4] Han anser regeln vara onödig och endast skapa nya ogiltighetsregler på ett område, där man väl kommer till rätta med avtalslagens bestämmelser. Jacobsen har rätt i att situationen icke är exakt densamma i de ovan anförda besläktade lagrummen. Sålunda ha försäkringsavtalen större betydelse för samhället än förlagsavtalen och risken låter sig vid dem lättare statistiskt beräknas på förhand.[5] Ytterligare kan hänvisas till att de nämnda bestämmelserna i SBL och FörsAvtL tala blott om jämkning av *villkor* i avtalet. Den sistnämnda lagen gör dessutom den inskränkningen, att villkoret för att kunna jämkas bör avvika från FörsAvtL. Enligt Försl. 1953 § 27 bör part däremot enligt vad nyss anfördes antagligen ges rätt att på grund av ändrade förhållanden *frånträda* avtalet, ifall detta leder till uppenbar obillighet.

---

[1] Se Kivimäki, Yl.opit s. 125 ff.

[2] KommBet. 1953 s. 65.

[3] DaKommBet. 1951 s. 140. Se även det motsvarande stadgandet i Kruses Lovbog Bog 5 kap. 16 § 16 och motiven härtill s. 468.

[4] Jacobsen s. 66 ff. Se även Selmer, TfR 1952 s. 538 ff, som efterlyser mera precisa ogiltighetsregler åtminstone för förlagsavtalsförhållandet. Däremot godtages den föreslagna klausulen av Bergström, SvJT 1953 s. 162 f.

[5] Jacobsen s. 69.

Ej heller de övriga lagrum, till vilka ovan hänvisats, giva en lika vidsträckt jämkningsrätt som den i Försl. 1953 föreslagna.

Däremot kan Jacobsen icke biträdas då han anser, att ett avtal, som vid ingåendet stått i överensstämmelse med god sed på upphovsmannarättens område, icke kunde leda till uppenbart orimliga resultat.[1] Kan man vid avtalsslutet ännu ej förutse, vilket förläggarens utbyte av avtalet kommer att bliva, kan man nämligen icke säga, att avtalet strider mot god sed, låt vara att det senare visar sig, att förläggarens utbyte blir så stort att upphovsmannens vederlag står i disproportion därtill. Då Jacobsen vidare säger,[2] att »Den gode forretningsskik lader stedse ophavsmandens vederlag stå i et vist forhold til værkets salg eller offentlige fremførelse», så skulle detta innebära, att en överlåtelse mot ett engångshonorar i regel strede mot god sed. Likaså kan man betvivla Jacobsens påstående,[2] att det alltid strider mot god sed, om förläggaren erhåller rätten att uppföra verket annat än såsom agent för upphovsmannen.

Jacobsens anförda uttalanden visa å andra sidan, att den föreslagna bestämmelsen om jämkning av avtal, som leda till uppenbar obillighet, icke komme att medföra alltför stor våda, eftersom enligt Jacobsen jämkningen ofta kunde ske redan på grund av att avtalet strede mot god sed. En av bestämmelsens viktigaste uppgifter skulle väl även vara att söka förmå avtalsparterna att utforma avtalet så att det verkligen stode i överensstämmelse med bästa sed på området, t.ex. så att upphovsmannen alltid tillerkändes honorar i form av royalty eller del i förläggarens vinst, ifall verket komme att utgå i ett oväntat stort antal exemplar. Men den föreslagna bestämmelsen finge ingalunda leda till att förläggaren, förutom att han alltid hade att bära risken av avtalet, undantagslöst vore nödgad höja upphovsmannens honorar, ifall avsättningen bleve oväntat stor. Jämkningen bör m.a.o. alltid stå i överensstämmelse med god sedvänja på området. Med hänsyn till det nyss anförda och till att det ekonomiska utbytet av ett verk ofta icke ens närmelsevis kan uppskattas på förhand, och då man beaktar, att upphovsmannarättsliga avtal ofta sträcka sig över en lång tid och att upphovsmannen för värnandet av sina ideella intressen i vissa fall kan ha behov av en generalklausul, synes det mig att det föreslagna stadgandet väl försvarar sin plats i lagen.

KommBet. 1953 uttalar, att vid avtalsjämkningen part som erhållit en oskäligt stor gottgörelse kan åläggas att återbära en del därav, m.a.o. ett

---

[1] Jacobsen s. 68.
[2] Jacobsen s. 68.

slags retroaktiv verkan av jämkningen.[1] Detta synes vara riktigt ifall avtalet strider mot god sed, men däremot i varje fall för förlagsavtalets vidkommande tvivelaktigt, om avtalet jämkats, enär det lett till uppenbar obilligh et. Då fråga är om kompensation vid ett förlagsavtal åt upphovsmannen för hans bidrag till tryckningskostnaderna, är det naturligast, att jämkningen sker i form av (ökad) royalty. Vid en jämkning till förläggarens förmån skulle det åter strida mot allmänt vedertagna principer på förlagsavtalets område att åvälva upphovsmannen en återbärning av redan uppburet honorar, såframt varken de vid honorarets utbetalande rådande omständigheterna eller upphovsmannens eget uppträdande giva anledning därtill.[2] Här kan även hänvisas till bestämmelsen i AvtL § 36, att ett utan förbehåll erlagt avtalsvite icke kan återkrävas. Endast om förläggaren hävt avtalet, enär det lett till uppenbar obillighet för honom, och upphovsmannen sedermera gett ut verket på annat förlag och därigenom erhållit dubbelt honorar, kunde en återbärning enligt principerna för återbärande av obehörig vinst komma i fråga, men detta fall torde vara av närmast akademiskt intresse.

IV. FÖRLAGSAVTALETS INGÅENDE.

Förslagsavtalets ingående regleras av vanliga avtalsrättsliga principer. Såsom tidigare anförts kan avtalslagen i huvudsak tillämpas även på förlagsavtal; sålunda gäller dess 1. kapitel även för slutande av förlagsavtal.

1. Vid ingående av förlagsavtal är skriftlig form att förorda redan med hänsyn till att avtalsförhållandet ofta sträcker sig över flere år. FörfF 1880 § 28 stadgar, att förlagsrättens omfång samt tiden och villkoren för dess åtnjutande böra bestämmas »genom skriftlig avhandling». Likaså föreskrevo Prop. 1926 § 31 och Försl. 1938 § 1 skriftlig form. Eftersom nämnda stadgande i FörfF 1880 utgör gällande rätt hos oss kunde man hävda, att ett förlagsavtal alltid borde ingås skriftligen.[3] Emellertid har man med fog ansett, att sagda bestämmelse tillkommit blott för att underlätta bevisningen.[4] Av de nyssnämnda bestämmelserna var ej heller den i Försl.

[1] KommBet. 1953 s. 65. Så även DaKommBet. 1951 s. 140.

[2] Se nedan s. 209 och 243 f.

[3] Så KommBet. 1953 s. 69.

[4] Kivimäki s. 260. Ej heller Nybergh s. 102 finner skriftlig form nödvändig. I England kräver CA art. 5 i regel skriftlig form, men i USA har man, trots ett motsvarande stadgande i USACA art. 42, ansett skriftlig form icke vara nödig för överlåtelse av copyright vad betr. avtalets giltighet mot avtalskontrahenterna och personer, vilka känna till avtalet, Weil s. 544 f, Ladas s. 795.

1938 tvingande, och i Prop. 1926 ansågs det nödigt att uttryckligen (i § 36) förklara, att bestämmelsen om skriftlig form var tvingande. I likhet med flere formföreskrifter i 1734-års lag[1] är förevarande bestämmelse i FörfF 1880 således icke tvingande. En följd härav är emellertid, att frågan om huruvida ett förlagsavtal överhuvudtaget ingåtts kan ge upphov till meningsskiljaktigheter mellan parterna och vara icke så alldeles lätt att avgöra. Den part som påstår, att ett förlagsavtal ingåtts, behöver nämligen icke alltid visa, att de närmare villkoren för utgivandet avtalats. Parterna avse nämligen ofta att hänvisa till »normalvillkoren» inom branschen eller till förlagets »normalvillkor», eller också kunna villkoren framgå av tidigare avtal mellan dem.

UpphL uttalar i § 22, att en föryttring av ett originalverk icke innefattar en överlåtelse av upphovsmannarätten till verket.[2] Ett manuskripts eller ett konstverks översändande till en förläggare, speciellt en yrkesförläggare, talar emellertid för att upphovsmannen haft för avsikt att ingå ett förlagsavtal. Alldeles tydligt är detta då förläggaren erhållit konstverket i form av en platta el. dyl., varav exemplar kunna tagas genom avtryck. Översändandet av manuskriptet eller konstverket kan betraktas som ett bindande anbud av upphovsmannen, ifall man kan anse att han velat hänvisa till »normalvillkoren» eller till tidigare avtal med förläggaren. Så är emellertid ingalunda alltid fallet.[3] En presumtion att »normalvillkoren» eller tidigare villkor avsetts är icke berättigad, utan man bör in casu avgöra, när ett bindande anbud föreligger, när icke.

Förläggarens accept kan givas genom konkludenta åtgärder, t. ex. genom att han låter sätta manuskriptet. Att han underlåter att besvara upphovsmannens anbud innebär icke att han accepterat verket.[4] Om upphovsmannen levererat ett verk, som förläggaren beställt av honom, kan dock i förläggarens tystnad ofta inläggas ett accepterande av verket.

---

[1] Se Telaranta s. 78 och där anförda auktorer.

[2] Jfr FotogrL § 6 mom. 2.

[3] I ett engelskt domstolsavgörande, Macgillivray 1928—1935 s. 88 ff ansågs, då en artikel insänts till en månatligen utkommande tidskrift, ett bindande anbud föreligga, vilket berättigade tidskriftens utgivare att publicera artikeln mot erläggande av sedvanligt honorar. Copinger s. 302 godtager avgörandet, men säger med rätta, att vid mera omfattande verk bör insändandet betraktas blott som en uppfordran till underhandlingar. Fulda s. 54 anser, att ett teaterstyckes insändande till en teaterledare icke innebär ett bindande anbud från författarens sida.

[4] Jfr Lauterbourg s. 43, enligt vilken en viss tystnad jämte kvarhållande av manuskriptet innebär ett åtagande att utge verket.

Upphovsmannens rätt att ingå ett förlagsavtal influeras icke av att han är gift. I UpphL § 13 stadgas, att en upphovsman som är gift äger allena bestämma över sin upphovsmannarätt oberoende av det sätt, varpå makarnas egendomsförhållanden äro ordnade. Detsamma gäller enligt Försl. 1953 § 28.[1] Förevarande regel beror naturligtvis på det personliga elementet i upphovsmannarätten. De intäkter förlagsavtalet ger upphovsmannen äro däremot att likställa med dennes övriga ekonomiska tillgångar.

Ifall flere personer gemensamt skapat ett verk så, att deras bidrag icke kunna skiljas från varandra, kräves samtligas samtycke för verkets första utgivande eller dess utgivande i annan form eller på annat sätt än ursprungligen skett (UpphL § 16). Denna princip synes man analogivis kunna tillämpa, då flere personer på grund av överlåtelse, giftorätt, arv eller testamente gemensamt blivit innehavare av upphovsmannarätten till ett verk och skola ingå ett förlagsavtal.[2]

2. Även en omyndig person har såsom skapare av ett verk upphovsmannarätten därtill. Det ideella momentet i hans upphovsmannarätt föranleder, att hans samtycke kräves för ingående av ett förlagsavtal och att han t.ex. kan förbjuda, att ändringar göras i verket.[3] Men även samtycke av hans förmyndare erfordras, ty denne har vårdnaden om den omyndige och förestår hans egendom. Skulle förlagsavtalet undantagsvis gälla ett ekonomiskt värdelöst verk och icke heller uppfostringssynpunkter tala mot ett utgivande, kräves icke förmyndarens samtycke.[4] Ett tillämpande på förlagsavtalen av stadgandet i ArbAvtL § 9, att en omyndig, som fyllt 18 år eller, om han försörjer sig genom eget arbete, 15 år, får själv såsom arbetstagare avsluta arbetsavtal, leder till att en dylik omyndig person även får ingå förlagsavtal utan sin förmyndares samtycke,[5] förutsatt att den omyndige icke skall deltaga i tryckningskostnaderna och att ej heller uppfostringssynpunkter ge förmyndaren rätt att rygga avtalet. Visserligen är förlagsavtalet intet arbetsavtal, och endast då det gäller ett ännu icke skapat verk föreligger i

---

[1] Se KommBet. 1953 s. 65 f.

[2] Kivimäki s. 300.

[3] Enligt Rautiala s. 43 företrädes en omyndig av sin förmyndare även i alla personliga ärenden, såframt icke sakens rent personliga natur lägger hinder härför. Förmyndaren kan icke utan den omyndiges samtycke i hans namn upprätta testemente eller äktenskapsförord, se Rautiala s. 200, 218, 231.

[4] Kivimäki s. 135 f.

[5] Så även Kivimäki s. 135. Att stadgandet i ArbAvtL § 9 bör gälla även person, som ställts under förmynderskap av annan orsak än sinnessjukdom, se Rautiala s. 202.

fråga om upphovsmannens prestation likhet med ett arbetsbeting eller någon gång med ett arbetsavtal. Ett analogt tillämpande av det nämnda stadgandet i ArbAvtL motiveras emellertid med att i båda fallen fråga är om ett tillgodogörande av den omyndiges personliga arbete.[1] Ett ytterligare stöd härför utgör bestämmelsen i NäringsL § 5 om rätt för omyndig att utan förmyndarens samtycke idka visst slag av näring.

Det är onekligen ett i viss mån egenartat förhållande att i regel såväl den omyndiges som förmyndarens samtycke kräves för verkets utgivande och att förlagsavtalet annars kan bringas att återgå. Någon rätt att ensam ingå avtalet kan förmyndaren icke tillerkännas, enär varje åtgärd för verkets publicering intimt berör dess skapares personlighet. Detta gäller såväl själva beslutet att publicera verket som utgivningsvillkoren, valet av förläggare och ny upplagas utgivande.[2] Genom att obehörigen vägra sitt samtycke till utgivningen kan förmyndaren ådraga sig skadeersättningsplikt gentemot den omyndige.

Skulle den omyndiges ideella intressen av att verket icke utges i ett enskilt fall ha sådan styrka, att man bör ge honom rätt att vägra utgivandet trots att han tidigare samtyckt därtill, bör han kunna utöva denna rätt även gentemot förmyndarens vilja. Då Michaélidès motiverar sin härutinnan avvikande åsikt med att en dylik rätt kunde medföra allvarliga ekonomiska konsekvenser,[3] kan genmälas, att i så fall en droit de retrait överhuvudtaget aldrig kunde ges en upphovsman. En annan sak är, att sagda rätt bör ges blott vid vägande skäl efter prövning in casu, se nedan kap. 8.

Ifall den omyndige upphovsmannen är sinnessjuk och befinner sig i ett så pass försvagat sinnestillstånd, att inhämtandet av hans samtycke till verkets utgivande är ogörligt eller meningslöst, är konsekvensen av det ovan anförda, att verket icke kan utges. Med hänsyn till att detta kunde innebära en stor ekonomisk förlust för den omyndige torde man i ett dylikt fall åtminstone kunna analogivis tillämpa stadgandet i UpphL § 16 och följaktligen anse utgivningsförbudet gälla endast verkets första utgivande eller dess utgivande i annan form eller på annat sätt än ursprungligen skett.[4] Måhända kan man

[1] Rautiala s. 205 f anser, hänvisande till FörmL § 16, att bestämmelsen i ArbAvtL § 9 kan utsträckas till att gälla även andra arbetsavtal än de som underlyda ArbAvtL. Jfr dock Rautialas uttalande a.st., att ett arbetsbeting för den omyndige i allmänhet medför en sådan förmögenhetsrättslig förpliktelse (egendomsöverlåtelse), som han icke kan påtaga sig utan förmyndarens samtycke.

[2] Rault s. 133 f, Michaélidès s. 173.

[3] Michaélidès s. 174.

[4] I huvudsak lika Rault s. 142 ff, som ingående behandlar denna fråga, Ratzenberger s. 68 f, Lepaulle s. 171. De två sistnämnda göra det

t.o.m. anse det tillfyllest, att upphovsmannen såsom tillräknelig uttalat sin avsikt vara att utge verket, även om han icke fixerat de närmare villkoren för utgivandet.[1] Men med hänsyn till att han möjligen i framtiden tillfrisknar bör i varje fall som ett minimikrav fordras, att han både förklarat verket vara färdigt och haft för avsikt att utge det. Ifall utredning kunde förebringas om att en ändring till det bättre i den sjukes sinnestillstånd uppenbarligen är utesluten, förefaller det mig likväl som om förmyndaren borde äga rätt att ensam bestämma om verkets utgivande.

Då upphovsmannarätten innehas av en *omyndig successor* till den avlidne upphovsmannen, och den omyndiges förmyndare önskar utge verket eller en ny upplaga av det, men den omyndige icke går med därpå, kan situationen icke rättsligen bedömas på samma sätt som om den omyndige själv varit den som skapat verket. I det föregående har anförts, att då upphovsmannens successor av lagstiftaren ombetrotts även med värnandet av upphovsmannens ideella intressen, det beror på att man ansett lämplighetssynpunkter tala härför, främst att successorn innehar de ekonomiska befogenheterna och att han stundom har även ett eget personligt intresse att värna. Med hänsyn härtill kan man med goda skäl göra gällande, att den omyndige successorns förmyndare, jämte det han bestämmer över de i upphovsmannarätten ingående ekonomiska befogenheterna, även bör tillkomma värnet av den avlidne upphovsmannens ideella intressen. Endast såframt den omyndige kan anföra *egna* personliga skäl för sin vägran att utge verket, bör hans vägran tillerkännas relevans, t. ex. om verkets utgivande komme att kränka honom med hänsyn till att upphovsmannen varit en nära anhörig till honom.[2]

V. SANKTIONERNA DÅ UPPHOVSMANNEN ELLER FÖRLÄGGAREN KRÄNKER FÖRLAGSAVTALET.

1. Ifall upphovsmannen och förläggaren icke fullgöra sina skyldigheter eller överskrida sina rättigheter enligt förlagsavtalet, mötas de av de påföljder som en *avtalskränkning* normalt för med sig, dvs. framför allt av rätt för mot-

---

tillägget, att verket icke får utges, om den omyndige innan han blev sinnessjuk uttryckligen opponerat sig mot ett utgivande.

[1] Så Rault s. 143 f, Michaélidès s. 175. Den sistnämnde tillåter dessutom förmyndare att göra ändringar, påkallade av ändrade förhållanden, t.ex. ajourförande av ett vetenskapligt verk.

[2] Jfr Lepaulle s. 171, som anser samtycke aldrig krävas av en minderårig, som ärvt upphovsmannarätten.

parten att erhålla skadeersättning, häva avtalet eller kräva ny eller förbättrad prestation. Den omständigheten att fråga är om ett upphovsmannarättsligt avtal medför dock, att avtalskränkningen stundom samtidigt är en *upphovsmannarättskränkning*. Detta är fallet för förläggarens vidkommande, då han överskrider sin förlagsrätt och inkräktar på upphovsmannarätten, och för upphovsmannens vidkommande, då han inkräktar på förlagsrätten. Förläggaren begår en kränkning av den hos upphovsmannen kvarblivna upphovsmannarätten, upphovsmannen åter en kränkning av den till förläggaren överlåtna förlagsrätten. I vartdera fallet är fråga om en kränkning av upphovsmannarättsliga befogenheter. *När* kränkningen är en dylik upphovsmannarättskränkning skall längre fram utredas.

Vid en upphovsmannarättskränkning drabbas överträdaren av de i UpphL:s 5 kapitel (Försl. 1953 § 52—54) stadgade påföljderna: straff, skyldighet att ersätta ekonomisk och ideell skada samt beslagtagande, förstörande eller utlämnande till målsäganden av exemplar, klichéer o. dyl. I motsats till en upphovsmannarättskränkning medför enbart en avtalskränkning icke något straff, tvivelaktigt är om ersättning kan krävas för ideell skada, och ett förstörande av de exemplar, genom vilka kränkningen begåtts, kommer vanligen ej i fråga. Ej heller har den kränkte parten en så vidsträckt hävningsrätt som vid en upphovsmannarättskränkning. Däremot har L ü d i n fel i att vid *varje* upphovsmannarättskränkning hävningsrätt förelåge för den kränkte parten.[1] Ytterligare märkes, att vid enbart en avtalskränkning sanktionerna rikta sig endast mot medkontrahenten och icke som vid en upphovsmannarättskränkning mot envar.

Då förlagsavtalet upphör, t. ex. till följd av upphovsmannens död, ändrade förhållanden eller förläggarens mora, kan man icke uppställa någon allmän regel om att avtalet skulle upphöra ex nunc eller ex tunc.[2] Icke ens då avtalet upphäves innan manuskriptet överlämnats till förläggaren behöver avtalsförhållandet alltid h.o.h. upplösas med verkan ex tunc. I en del fall kan upphovsmannen t. ex. få behålla ett förskotterat honorar. Sker avtalets upplösning vid en senare tidpunkt bör man i varje enskilt fall pröva, vilken verkan upplösningen bör ha. Prestation och motprestation äro i förlagsavtalet ofta invävda i varandra. Uppenbart är t. ex. att avtalet icke kan hävas beträffande de exemplar förläggaren redan utspritt.

VG § 38 uttalar med fog: »Wird der Rücktritt von dem Verlagsvertrag erklärt,

---

[1] L ü d i n s. 235 f, som anser att »ausgeprägte Vertragswidrigkeit» föreligger vid alla upphovsmannarättskränkningar.

[2] A l l f e l d s. 191 ff, E n g e l s. 16 f och utförligt L ü d i n s. 218 ff.

nachdem das Werk ganz oder zum Teil abgeliefert worden ist, so hängt es von den Umständen ab, ob der Vertrag teilweise aufrecht erhalten bleibt. Es begründet keinen Unterschied, ob der Rücktritt auf Grund des Gesetzes oder eines Vorbehalts im Vertrag erfolgt».

2. I den intressanta frågan, huruvida *ersättning för ideell skada* kan utgå i andra än de av lagen reglerade fallen, skola här endast några synpunkter anföras. Enligt ordalydelsen i UpphL § 31 och Försl. 1953 § 53 i dess norska och danska version kan endast upphovsmannen komma i åtnjutande av ersättning för ideell skada. Den finländska versionen av sagda lagförslags 53 § bör däremot antagligen tolkas så, att också en annan person kan tillerkännas dylik ersättning, t. ex. förläggaren ges ersättning för den skada hans anseende lidit genom att upphovsmannen olovligen utgett det i förlag givna verket på annat håll. I de sällsynta fall andra personer än upphovsmannen drabbas av en ideell skada, sammankopplas denna skada likväl så gott som alltid med en ekonomisk skada.

Kan upphovsmannen tillerkännas ersättning för ideell skada även då fråga är icke om en upphovsmannarätts-, utan enbart om en avtalskränkning? Enligt UpphL § 31 och Försl. 1953 § 53 ges upphovsmannen rätt till ersättning för ideell skada då förläggaren gjort sig skyldig till en *straffbar* kränkning av upphovsmannarätten, och enligt UpphL § 31 möjligen även vid andra upphovsmannarättskränkningar än straffbara sådana,[1] men man frågar sig om icke ersättning för ideell skada borde ges även vid rena *avtalskränkningar*. De nämnda lagrummen kunna icke anses för uttömmande. Ett e contrarioslut är icke nödvändigt redan av den anledningen, att i så fall ej ens ersättning för ekonomisk skada borde ges annat än vid upphovsmannarättskränkningar. I *KommBet. 1953* uttalas också uttryckligen, att den civilrättsliga skadeståndsskyldigheten icke regleras i Försl. 1953 § 53.[2]

---

[1] Brusiin s. 119 anser att civilrättsligt vållande är tillfyllest för den i UpphL § 31 stadgade ersättningsskyldigheten. Han anser att ordalydelsen i stadgandet (»har någon gjort sig saker till de i 29 och 30 §§ nämnda handlingar», »joka on syypää 29 ja 30 §:ssä mainittuihin tekoihin») kan tolkas så, att därmed avses även andra än straffbara handlingar, låt vara att § 29 och 30 just straffbelägga de handlingar som i dem omnämnas. Eftersom denna tolkning icke direkt strider mot UpphL § 31 och då det föreligger vägande skäl att ge upphovsmannen rätt till ersättning för ideell skada oberoende av om straffpåföljd är möjlig eller icke, synes Brusiin kunna biträdas. Jfr Kivimäki s. 337, som uttalar, att ersättning för ideell skada torde kunna ges blott vid straffbara upphovsmannarättskränkningar. I varje fall finner Kivimäki ersättning för ideell skada icke möjlig vid rena avtalskränkningar.

[2] KommBet. 1953 s. 85.

Upphovsmannen lägger till följd av att avtalet gäller en immateriell skapelse ofta större vikt vid kränkningens ideella än vid dess ekonomiska konsekvenser. Har han t. ex. förbjudit att verket utges i en viss publikation, vore det naturligt att han, om verket det oaktat publicerades där, erhölle ersättning också för den ideella skada han drabbats av, och det även om någon upphovsmannarättskränkning icke skett. Härtill kommer, att gränsen mellan ekonomisk och ideell skada stundom är rätt vag. Ifall förläggaren underlåtit att utge verket, drabbas upphovsmannen i regel icke blott av en ekonomisk, utan även av en ideell skada, framför allt renomméförlust. Upphovsmannen behöver emellertid icke nöja sig enbart med en ersättning för det honorar han gått miste om, utan han kan kräva ersättning även för de skäliga utgifter verkets utgivande på annat håll skulle åsamka honom. Han bör t. ex. av förläggaren få ersättning för det tryckningsbidrag han för verkets utgivande måste ge en annan förläggare. Denna ersättning tillkommer honom även om tryckningsbidraget överstiger det maximihonorar han kunnat erhålla av den förste förläggaren eller han ej alls ägt rätt till honorar av denne. Men därigenom kommer han indirekt att få ersättning för sin ideella skada.

Beaktar man ytterligare, att utvecklingen hos oss går mot ett ökat tillerkännande av ersättning för ideell skada,[1] och att läderingar av en upphovsmans ideella intressen höra till de fall, där en ersättning för ideell skada är särskilt starkt motiverad, synes det rimligt, att upphovsmannen åtminstone vid mera påtagliga kränkningar bör få även sin ideella skada ersatt.

3. Då fråga är om de *sanktioner* förläggaren drabbas av *vid lädering av upphovsmannens ideella intressen*, har man att särskilja tre huvudgrupper, där sanktioner ifrågakomma. Till den första höra de fall lagen särskilt uppräknar och belägger med straff. Hit höra framför allt kränkningar av upphovsmannens paternité- och respekträtt samt av rätten att bestämma om verkets första eller förnyade utgivande (UpphL § 29 och 30).

För det andra ha vi de fall, där likaså en upphovsmannarättskränkning, en kränkning av droit moral äger rum, utan att fråga likväl är om ett straffbelagt förfarande. En upphovsman, som begagnat sig av sin rätt att på grund av ändrade förhållanden häva förlagsavtalet (droit de retrait), bör kunna väcka en upphovsmannarättslig talan, om verket det oaktat utges. Tvivelaktigare är om en upphovsman kan förbjuda att ett verk, till vars utgivande han gett sitt samtycke, utges på ett sätt, som är kränkande för hans litterära

---

[1] Se framför allt Brusiin, spec s. 171 ff, och även Gunnar Nybergh, Ersättning för ideell skada, JFT 1951 s. 163 ff.

eller konstnärliga anseende eller egenart, utan att likväl direkta ändringar gjorts i verket. UpphL uppräknar visserligen icke denna kränkning bland upphovsmannarättskränkningarna, men både med hänsyn till att den upptages i Bernkonv. art. 6 bis enligt dess vid Brysselkonferensen antagna ordalydelse och i Försl. 1953 § 3, där den till på köpet är straffbelagd, och med beaktande av det starka skydd vår UpphL ger droit moral, förefaller det som om upphovsmannen även de lege lata tillkomme ett upphovsmannarättsligt skydd för sagda kränkning.[1] Eftersom man hos oss ansett att upphovsmannen på grund av sin droit moral kan vid ändrade förhållanden häva ett av honom ingånget avtal angående verkets utgivande, synes det mig att man även bör giva honom rätt att förbjuda ett utgivande av verket i en för honom kränkande miljö. Den inskränkningen bör dock göras, att kränkningen för att upphovsmannen skall kunna påtala den bör vara rätt påtaglig och grov. De lege ferenda bör nyssnämnda bestämmelse i Försl. 1953 § 3 hälsas med glädje såsom en välkommen komplettering av droit moral-skyddet.

För det tredje kan förläggaren lädera upphovsmannens ideella intressen utan att fråga är om en kränkning av droit moral, av någon upphovsmannarättslig befogenhet. Detta är fallet då upphovsmannen i förlagsavtalet till skydd för sina ideella intressen ålagt förläggaren någon inskränkning, mot vilken denne sedermera bryter, t. ex. det ovannämnda förbudet mot utgivning i en viss publikation, eller då förläggaren till skada för upphovsmannens renommé icke i avtalad omfattning mångfaldigar och sprider verket. Likaså hör det fall hit, att förläggaren offentliggör verket på ett sätt, som är kränkande för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart, utan att man de lege lata kan anse en upphovsmannarättskränkning föreligga. I dessa fall har man att göra med en ren avtalskränkning och upphovsmannen kan göra sanktionerna gällande blott mot förläggaren och icke mot tredje person.

Beträffande sanktionerna då upphovsmannens ideella intressen läderas må ytterligare framhållas, att skadeersättningens storlek naturligtvis är vansklig att bestämma, då fråga är om ideell skada. I praktiken är därför ett undanrödjande av de kränkande exemplaren det som upphovsmannen lättast kan ernå, t. ex. genom förstörande eller korrigering av utgivna exemplar, genom ny utgivning i rättat skick eller förbud mot ny utgivning. Sist och slutligen är det dock, speciellt med beaktande av att en process ställer

[1] Så även i Tyskland, ehuru Bernkonv.art. 6 bis ännu icke biträtts där, se de Boor, Beiträge s. 132. Se även Eberstein, TfR 1941 s. 417. Jfr DaKommBet. 1951 s. 107.

sig dyr och tungrodd, »den alminnelige følelse av at regler skal respekteres, og de alminnelige sosiale sanksjoner, som blir det vesentligste.»[1]

I detta sammanhang må nämnas, att man i utländska förlagsavtal emellanåt finner klausuler om avtalsvite. De äro naturligtvis främst föranledda av svårigheterna för upphovsman och förläggare att bevisa storleken av den skada medkontrahentens avtals- eller upphovsmannarättskränkning medfört, men de kunna även tjäna till att ge upphovsmannen ersättning för ideell skada.

VI. UPPHOVSMANNENS OCH FÖRLÄGGARENS TALERÄTT VID KRÄNKNINGAR AV UTOMSTÅENDE.

Upphovsmannen har såsom innehavare av upphovsmannarätten befogenhet att påtala kränkningar av denna, t. ex. ett olovligt eftertryck. Har han överlåtit förlagsrätten till en förläggare, och riktar sig en av en utomstående företagen kränkning just mot förlagsrätten, tillkommer talerätten förläggaren.[2] Men även upphovsmannen bör härvid tillerkännas talerätt, ifall den hos honom kvarblivna droit moral läderats.[3] Oftast har han ju utvalt den person, till vilken överlåtelsen skett, och behöver då icke finna sig i att offentliggörelsen företages av en annan. T.o.m. då upphovsmannen gett förläggaren befogenhet att överlåta förlagsrätten kan han emellanåt påtala ett olovligt eftertryck, ty det är ingalunda alltid egalt för honom, om utgivningen sker av en som härleder sin rätt från förläggaren eller av en plagiator. Även de hos upphovsmannen kvarblivna ekonomiska befogenheterna kunna motivera en talerätt för honom. Har förläggaren exempelvis icke erhållit utgivningsrätten till alla upplagor av verket, så läderas upphovsmannens ekonomiska intressen av ett olaga eftertryck, ty detta skadar en eventuell framtida utgivning.[4] Eftertrycket kränker den del av upphovsmannarätten, som kvarblivit hos upphovsmannen. Om varken de hos honom kvarblivna ekonomiska befogenheterna eller hans droit moral kränkes genom det olovliga utgivandet, bör han icke äga talerätt.[5]

---

[1] Arnholm, Norsk personrett s. 93 på tal om det allmänna personlighetsvärnet.

[2] Jfr FrRegFörsl. 1936 art. 28, som icke gav förläggaren någon talerätt, utan blott en rätt att häva avtalet, ifall upphovsmannen icke väckte talan. Detta kritiseras i en redaktionell artikel i DA 1936 s. 125 samt av Escarra & Rault & Hepp s. 123 f.

[3] Nybergh s. 91. Se även SchwBGE 1931 I s. 72.

[4] Nybergh s. 96 och i en anmälan av Jacobsens Forlagsretten i JFT 1953 s. 19.

[5] Jfr Lissbauer s. 222, som anser att upphovsmannen enligt ÖstUpphL alltid har talerätt.

I ett avgörande av Norges HD:s kjæremaalsutvalg, NRT 1918 s. 762, gavs en konstnär, som överlåtit sin ensamrätt, icke rätt att påtala att en utomstående person olovligen framställde och spridde reproduktioner av konstverket, enär ensamrätten i det omfång den överlåtits ansågs ha helt övergått till förvärvaren och det därför varit dennes sak att väcka talan. I domen saknar man ett uttalande om att en talerätt för konstnären icke heller motiverades av dennes droit moral.

För förläggaren är det ofta av intresse att även upphovsmannen förenar sig om talan mot kränkaren. Men att förläggaren under åberopande av det mellan honom och upphovsmannen rådande tillitsförhållandet hade ett direkt krav härpå kan icke antagas.[1] Däremot bör upphovsmannen vara förläggaren behjälplig i den utsträckning denne har behov därav, t. ex. ställa nödiga bevismedel till förläggarens förfogande.[2]

Då upphovsmannens droit moral kränkes bör även förläggaren äga talerätt, ifall samtidigt förläggarens ekonomiska intressen läderas. En kränkning av droit moral innebär ofta tillika en lädering av ekonomiska intressen. I det föregående har visats, att de ekonomiska och ideella intressena gå in i varandra. Att upphovsmannen icke bryr sig om att påtala kränkningen synes icke betaga förläggaren talerätt. Exempelvis kan ett tillåtet citerande, om det göres felaktigt, giva publiken en förvrängd bild av verkets språkdräkt och minska förläggarens avsättning. Att förläggaren för denna talerätts utövande borde av upphovsmannen få i uppdrag att värna dennes ideella intressen kan icke krävas.

Jämför Lund s. 241 och Jacobsen s. 32 f, vilka anse att upphovsmannen ensam har talerätt vid en kränkning av hans droit moral. Så även en dansk underrättsdom, UfR 1934 s. 585: Några av en förläggare utgivna kompositioner hade med stöd i den allmänna lånerätten upptagits i en skolsångbok, varvid de omarbetats för flerstämmig sång. I målet gjorde förläggaren gällande att kompositionerna blivit väsenligen ändrade i sångboken »og derved forringet», men hans talan förkastades, enär förlagsavtalet ej gav honom rätt att påtala en dylik kränkning av upphovsmannens personliga rätt. Domstolen synes ha fäst avseende enbart vid kränkningen av droit moral och icke alls vid frågan, huruvida förläggaren lidit en ekonomisk skada och därigenom borde getts talerätt.

Vid ett olovligt utgivande har målsäganden enligt UpphL § 32 rätt att

---

[1] Chartier s. 134. Jfr Runge s. 582. Jfr även Allfeld s. 60 och Bappert & Maunz s. 153, vilka anse författaren skyldig att på anhållan av förläggaren inskrida mot en person, som genom olaga eftertryck kränker upphovsmannarätten just efter det förläggarens förlagsrätt upphört, såframt förläggaren skadas därav, t.ex. genom att han har exemplar av verket kvar på lager.

[2] Så uttryckligen FrSocFörsl. 1936 art. 61.

kräva, att de olovligen framställda exemplaren beslagtagas och förstöras eller alternativt att de mot ersättning av tillverkningskostnaderna utlämnas till honom. En motsvarande bestämmelse ingår i FörsL 1953 § 54. Skulle upphovsmannen och förläggaren såsom målsägande i detta avseende göra olika yrkanden, synes den av dem som kräver utlämnande av exemplaren böra avgå med segern, ty ett utlämnande är en nationalekonomiskt fördelaktigare form än ett förstörande och vardera åtgärden är till sin preventiva verkan någorlunda likadan.[1] Skulle förläggaren ha utgivningsrätt till alla upplagor av verket, bör hans yrkande på exemplarens förstörande dock äga företräde.[2] Yrka båda kontrahenterna på exemplarens utlämnande, bör förläggaren ges företräde om han har rätt att utge ny upplaga av verket, medan i motsatt fall upphovsmannen bör tillerkännas exemplaren.[2]

---

[1] Så även Schubert s. 39 ff, som ägnat frågan en ingående behandling.
[2] Schubert s. 47 f.

Kap. 4.

UPPHOVSMANNENS HUVUDSKYLDIGHETER.

Förlagsavtalet medför för upphovsmannen en mängd skyldigheter, t. ex. skyldigheten att överlämna manuskriptet till förläggaren och skyldigheten att läsa korrektur. Någon skarp gräns mellan vad som vore en huvudskyldighet för upphovsmannen och vad en biförpliktelse kan icke dragas, allra minst så att han genomgående skulle drabbas av strängare sanktioner vid handlande mot en huvudskyldighet än mot en biförpliktelse. Det har emellertid synts mig lämpligast att i detta kapitel behandla hans viktigaste skyldigheter enligt förlagsavtalet, nämligen hans skyldighet att överlåta förlagsrätten till verket och överlämna manuskriptet till förläggaren samt hans skyldighet i fråga om manuskriptets yttre skick och dess inre egenskaper. Ytterligare skall i detta kapitel behandlas upphovsmannens bundenhet vid avtal som gälla framtida verk. Däremot kommer hans plikt att underlåta konkurrens att behandlas i ett följande kapitel.

I. UPPHOVSMANNENS SKYLDIGHET ATT ÖVERLÅTA FÖRLAGSRÄTTEN TILL FÖRLÄGGAREN. HANS ANSVAR FÖR VERK MED LAGSTRIDIGT ELLER KRÄNKANDE INNEHÅLL.

1. Genom förlagsavtalet överlåter upphovsmannen till förläggaren uteslutande rätt att mångfaldiga och sprida verket, den s.k. förlagsrätten. Förläggaren erhåller denna i och med att avtalet är slutet,[1] i praktiken således vanligen då kontrahenterna undertecknat förlagsavtalet. Man kan i enlighet med det tidigare anförda betrakta förhållandet så, att upphovsmannen ur sin upphovsmannarätt spjälkt ut förlagsrätten och överlåtit den till förläggaren. Intet hindrar emellertid kontrahenterna att avtala, att förlagsrätten övergår först vid en senare tidpunkt. I tysk rätt uppkommer enligt VG § 9 förläggarens förlagsrätt, såframt annat ej avtalats, först då verket, dvs. manuskrip-

[1] Nybergh s. 104, Rault s. 246, Kruse s. 1312, Lissbauer s. 222.

tet, överlämnas till honom.[1] Därförinnan tillkommer förläggaren nog rättigheter enligt förlagsavtalet, men genom förlagsrätten får han ett upphovsmannarättsligt skydd mot envar (VG § 8).

Om förlagsgivaren överlåtit förlagsrätten till tvenne personer, har den till vilken överlåtelsen först skedde alltid företräde. Exstinktiva godtrosförvärv förekomma icke vid upphovsmannarätterna. Något yttre synligt bevis på överlåtelsen motsvarande en besittningsöverlåtelse finnes icke vid dem och något krav på registrering existerar ej heller hos oss.[2]

Gäller förlagsavtalet ett *verk, som icke existerar vid avtalsslutet*, kan förlagsrätten i ingen händelse tillkomma förläggaren innan verket skapats, ty därförinnan existerar icke någon upphovsmannarätt, ur vilken den kunde härledas. Riktigast synes vara att anse, att förläggaren, såframt annat icke avtalats, erhåller förlagsrätten genast då verket är skapat. Då upphovsmannen förklarat det vara färdigt, bör förlagsrätten tillkomma förläggaren, och detta bör vara fallet även om upphovsmannen sedermera efter verkets färdigställande skulle överlåta förlagsrätten till en annan förläggare. Rault anser visserligen, att i ett dylikt fall den senare förläggaren är den som erhåller förlagsrätten,[3] vilket beror på hans åsikt att vid avtal angående icke-existerande verk en skild överlåtelse av förlagsrätten är nödig efter det verket skapats. Överlåtelsen kunde dock enligt Rault ske konkludent, t. ex. genom manuskriptets överlämnande åt den förre förläggaren.[4] Hos oss synes skäl icke förefinnas att på detta sätt frånkänna upphovsmannarättsliga avtal angående framtida verk full relevans.[5] Här är icke såsom vid köp

---

[1] Detta anses av Melliger s. 125 och Lüdin s. 88 f (a.å. Studer s. 124) gälla även i Schweiz, ehuru något stadgande motsvarande det i VG § 9 icke finnes där.

[2] Kruse s. 1312 f anser att till fördel för en senare godtroende förvärvare, som utgivit och utnyttjat verket, inträder ett exstinktivt förvärv. Lund, Forfatterret s. 100 understöder denna åsikt, men i allmänhet har Kruse icke fått medhåll. Se Kivimäkis utförliga undersökning i LM 1939 s. 423 ff, Hakulinen, LM 1940 s. 345, Knoph s. 139, HD 1939 R 10, HD 1942 M 192, jfr HD 1936 M 476. Jfr även förhållandena i England, där en licenstagare förlorar sin rätt, om upphovsmannen överlåter upphovsmannarätten till en person, som icke vet av och vill erkänna licensen, se Skone James s. 51.

[3] Rault s. 71.

[4] Rault s. 71.

[5] Så även Ross, Jur. 1952 s. 78. Jfr Jacobsen s. 79. Vid köp av res futura övergår som regel enligt Chydenius I s. 67 ff äganderätten, då saken blir säljarens. I England har överlåtelse av copyright till ett ännu icke existerande verk ansetts utgöra blott en »equitable assignment» och icke giva förvärvaren talerätt mot en person, som efter det verket skapats i god tro förvärvat copyright till det,

av växande gröda fråga om någon rättighet att avskilja (irroittamisoikeus), och något sådant besittningsförhållande som vid sakrätterna existerar icke vid upphovsmannarätterna. Manuskriptet är visserligen föremål för besittning, men det utgör icke något föremål för upphovsmannarätten såsom saken för en sakrätt. Att en överlåtelse av framtida verk ur andra synpunkter kan möta hinder, se nedan IV.

Här kan även hänvisas till HD 1939 R 10: En komponist, som överlåtit till föreningen Teosto den uteslutande rätten att överföra sina existerande och framtida kompositioner på mekaniska musikinstrument, ansågs icke utan föreningens samtycke äga rätt att senare överlåta till Suomi-Filmi O.Y. rätten att överföra några kompositioner på ljudfilm. Det lades i avgörandet ingen vikt vid att upphovsmannen skapat en del av de sistnämnda kompositionerna efter det avtalet med Teosto ingicks.

Se även det liknande fallet HD 1942 M 192, varav tydligt framgår, att den senare förvärvarens goda tro av HD ansågs för irrelevant.

Det är visserligen icke fullt lämpligt att en härledd rätt, som gäller mot tredje man, uppkommer vid en så opreciserbar tidpunkt som då upphovsmannen anser verket vara färdigt, men dock ofrånkomligt i vår gällande rätt. Hos oss finnes ju icke något stadgande motsvarande den ovan nämnda bestämmelsen i VG § 9, vars lämplighet f.ö. kritiserats även i Tyskland[1]. Man har också där ansett det möjligt att avtalsvis bestämma, att förläggaren erhåller förlagsrätten genast då verket är skapat.[2] Däremot är den i Tyskland framförda åsikten[3] ohållbar, att förlagsrätten icke kunde tillkomma förläggaren innan han eller upphovsmannen hade tillgång till verket materialiserat i ett exemplar. Förläggaren bör genast då verket muntligen föredragits kunna genom avtal med upphovsmannen erhålla förlagsrätten till det och följaktligen kunna hindra tredje person att utge verket, låt vara att den sistnämnde, men icke förläggaren, gjort en stenogram- eller magnetofonupptagning av föredraget. Redan innan verket fixerats i en materialisation är det skyddat och då bör även förlagsrätten till det kunna överlåtas. Av den omständigheten att förlagsrätten bereder skydd för förläggarens

---

se Copinger s. 105 f och där anförda rättsfall. Jfr för USA:s vidkommande ett uttalande av Howell s. 171.

[1] Hoffmann, Verlagsvertrag s. 274, Elster s. 72. Å andra sidan har det anförts, att förläggaren icke har behov av ett starkt skydd innan manuskriptet överlämnats, de Boor s. 242.

[2] Se Allfeld s. 58 och där anförda auktorer.

[3] Kohler s. 280 f, Bappert & Maunz s. 148, a.å. Allfeld s. 58.

befogenheter att mångfaldiga och sprida verket följer ingalunda,[1] att förlagsrätten icke kunde existera innan verket fixerats i ett exemplar.

2. Förlagsgivaren åvilar *hemulsskyldighet*, han svarar gentemot förläggaren för att han äger behörighet att överlåta förlagsrätten till verket. Han svarar för att han icke tidigare överlåtit rätten till någon annan och för att verket icke utgör ett plagiat eller annars en kränkning av annans upphovsmannarätt[2].

Innehar förlagsgivaren icke behörighet att överlåta förlagsrätten, synas reglerna för säljares hemulsskyldighet i stort sett kunna tillämpas,[3] ty i förevarande avseende existerar stor likhet mellan en säljares och en förlagsgivares prestation. Att vederlaget i det ena fallet är penningar, i det andra utgivandet av ett verk är av ringa betydelse.

I första hand kan förläggaren yrka att förlagsgivaren skaffar honom förlagsrätten, t.ex. genom att förvärva den av dess innehavare eller genom att uppköpa en tidigare utgiven, ännu icke slutsåld upplaga. Sker icke detta eller är det ogörligt för förlagsgivaren, kan förläggaren i regel häva avtalet och yrka skadeersättning. Ansvarsskyldighet existerar för förlagsgivaren även ehuru han varit i god tro.[4]

För förläggarens rätt att yrka på hävning jämte skadestånd kan icke krävas, att talan därförinnan väckts av förlagsrättens verklige innehavare. I köprätten är visserligen motsvarande fråga tvivelaktig hos oss[5], men en analogi från köprätten är icke motiverad, eftersom förlagsrättens innehavare ej alls har samma behov av att väcka en talan som ägaren till en sak och enär förläggaren ådroge sig själv ansvar genom att utge verket efter erhållen vetskap om bristen i förlagsgivarens rätt.

Har förlagsgivaren överlåtit en obegränsad förlagsrätt, ehuru han varit behörig att överlåta förlagsrätten blott delvis, t.ex. blott för en viss ort eller en viss utgivningsform, eller har han tidigare överlåtit en enkel utgivningslicens till annan, är förläggaren icke alltid berättigad att häva hela avtalet. Av den allmänna principen att hävningsrätt förutsätter att bris-

---

[1] Så likväl Bappert & Maunz s. 148.

[2] Kivimäki s. 284 och 270.

[3] Så SchwOR art. 381, Rault s. 248 f, de Boor s. 259 f, Allfeld s. 54 ff. Se även Skone James s. 41.

[4] Så vid köp, ifall köpegodset icke tillhört säljaren, Hakulinen s. 54 och SvKL § 59 och för obligationsrätten Ussing s. 148 ff samt för förlagsavtalets vidkommande Jacobsen s. 223 och SchwOR art. 381.

[5] Se JB 11: 1, HB 1: 3, Chydenius I s. 113 ff, Hakulinen, LM 1940 s. 330 ff och DL 1946 s. 169 ff.

ten icke är ringa följer, att förläggaren i ett dylikt fall stundom bör vidhålla avtalet i det omfång förlagsrätten övergått till honom.

Om förläggaren vid avtalsslutet känt till bristen torde han icke kunna yrka skadestånd av förlagsgivaren[1]. Även i det fall att förlagsgivaren varit i god tro, men förläggaren bort märka bristen, tala starka skäl för att förläggaren borde frånkännas rätten till skadestånd[2]. Huruvida verket, exempelvis en adresskalender, är av den naturen att det njuter upphovsmannarättsligt skydd eller icke synes vara en omständighet, som förläggaren såsom fackman är skyldig att beakta vid avtalsslutet och bära konsekvenserna av. Njuter verket icke upphovsmannarättsligt skydd kan upphovsmannen visserligen icke överlåta någon förlagsrätt till förläggaren, men detta fall är till sin natur så pass särartat, att man icke utan vidare på det kan tillämpa de allmänna reglerna för hemulsskyldighet[3].

Har förläggaren åter vid avtalsslutet varit i god tro, men innan utgivandet fått reda på bristen, tillkommer honom ej ersättning för den skada, som han hade kunnat undgå genom att underlåta verkets mångfaldigande och spridande.

3. Upphovsmannen bör icke blott skaffa förläggaren förlagsrätten, han bör även omtala för denne *huruvida verket tidigare utgivits*[4]. En tidigare utgivning kan för förläggaren minska eller h.o.h. omintetgöra verkets avsättning[5]. Detta kan vara fallet ej blott då verket utgetts i en tidigare upplaga, utan även då det tidigare återgetts i ett annat reproduktionsförfarande, då ett bokverk tidigare publicerats i en tidning eller tidskrift eller då verket utgetts eller som bäst utges i översättning. SchwOR art. 381 går så långt, att upphovsmannen ålägges att för förläggaren omtala *varje* tidigare *offentliggörelse* av verket. Hos oss synes efter omständigheterna in casu böra avgöras, om upphovsmannen har skyldighet att på eget initiativ omtala

---

[1] Så i fråga om överlåtelse av upphovsmannarätter synbarligen Kivimäki, LM 1939 s. 427 och i fråga om köp Hakulinen s. 54. Jfr Wrede & Caselius s. 243, som utesluta eviktionsplikt blott då köparen vetat av att säljaren åtkommit saken genom brott, samt Chydenius I s. 117 f.

[2] SvKL § 59 utesluter eviktionsplikt för säljaren alltid då köparen vid köpslutet ej varit i god tro. Se även Ussing s. 147 f.

[3] A.å. Allfeld s. 55 f.

[4] Elster s. 43. En dylik skyldighet föreskrives uttryckligen i Musikkontr. § 1.

[5] Jfr Jacobsen, Ophavsretten s. 223, som ålägger upphovsmannen upplysningsplikt endast då tredje man erhållit en rättighet, som kan »komme i Strid med Forlæggerens». Enligt VG § 39, som angår oskyddade verk, är författaren ansvarig blott om hans underlåtenhet att upplysa om en tidigare offentliggörelse skett svikligen.

att verket redan offentliggjorts, t.ex. genom uppläsning. En upplysningsplikt existerar, ifall offentliggörelsen bör anses ha menligt inverkat på förläggarens rätt. Att förlagsrätten varit överlåten åt annan, men återgått till upphovsmannen utan att verket offentliggjorts, är däremot en omständighet, som knappast behöver omtalas.

En underlåtenhet från upphovsmannens sida i förevarande avseende ger förläggaren rätt till skadeersättning och, vid allvarligare konsekvenser för verkets avsättning, hävningsrätt. Eftersom här icke är fråga om någon hemulsskyldighet, går upphovsmannen fri från skadeersättningsansvar om han varit i god tro.[1]

4. En med kompetensbristen rätt likartad situation uppkommer, om verket eller enskilda ställen i det strider mot god sed eller kränker andra personer, t.ex. genom att dessas porträtt eller levnad (nyckelromaner) olovligen intagits eller utnyttjats i verket, eller verket innehåller angrepp på den offentliga ordningen eller olovliga citat eller annars till sitt innehåll är straffbart. I de nämnda fallen är olagligheten av den natur, att förläggaren alltid kan påtala den, t.o.m. ehuru han vid avtalets ingående varit medveten om den eller bort märka dess existens[2].

I första hand bör förläggaren yrka på felets avhjälpande. Eftersom han genom ett utgivande kunde ådraga sig själv straff- eller civilrättsligt ansvar är det naturligt, att han ofta intager en försiktig attityd och i gränsfall »rensar» manuskriptet (»washing up»). Kan eller vill upphovsmannen icke vara med om detta, får förläggaren häva avtalet. Ifall förlagsavtalet just går ut på ett utgivande av ett verk som strider mot lag eller god sed är det ogiltigt[3].

Förläggarens rätt till skadeersättning är här icke lika omfattande som då fråga är om upphovsmannens eviktionsplikt. Upphovsmannen är skadeersättningsskyldig endast om han icke varit i god tro. Han bör i regel undgå ersättningsplikt, ifall förläggaren märkt eller bort märka bristen[4]. Förläggaren kan dock säkerställa sig, ehuru han ej alls eller endast vårdslöst

---

[1] A.å. Isenschmid s. 170 f.

[2] Se Rault s. 271 ff och om annonsavtal Nial s. 32. Märkligt nog anför Rault s. 289 likväl utan randanmärkning ett franskt domstolsavgörande, vari förläggaren ansågs skyldig annonsera ett skabröst verk.

[3] Kivimäki s. 81, Allfeld s. 14. Att även ett lagstridigt eller osedligt verk njuter upphovsmannarättsligt skydd, se Lagberedn. 1920 s. 25, Kivimäki s. 79 f.

[4] Kivimäki s. 284 säger, att upphovsmannen svarar för lagstridighet, varom förläggaren icke kan ha vetskap.

undersökt manuskriptet, genom att i avtalet intaga en klausul, där upphovsmannen garanterar att verket ej innehåller fel i förevarande avseende och åtager sig ersättningsskyldighet i händelse så likväl vore fallet. I angloamerikanska avtal intages ofta en sådan klausul,[1] stundom så formulerad, att kontrahenterna dela skadan i det fall upphovsmannen icke handlat vårdslöst[2]. Man synes t.o.m. ibland kunna kräva av upphovsmannen att han på eget initiativ gör förläggaren uppmärksam på sådana ställen i verket, vilka honom veterligen kunna ådraga denne ansvar[3]. Så kan vara fallet t.ex. då han märker, att förläggaren helt litar på hans goda namn och rykte och därför icke bryr sig om att genomgå manuskriptet. I de fall man anser en dylik upplysningsplikt existera, bör förläggaren erhålla skadestånd även ehuru han bort märka felet.

5. En följd av att förläggaren handlat culpost är att han kan åläggas att, eventuellt jämte förlagsgivaren, utge *ersättning till* en kränkt *tredje person*[4]. Ifall förlagsgivaren och förläggaren vardera ansvara för kränkningen, har förläggaren, om han erlagt skadestånd till den kränkte, regressrätt mot förlagsgivaren enligt de allmänna principerna för regressrätt vid skadestånd.

Ofta är det svårt att avgöra, när förläggaren handlat culpost, när icke. Vilka kunskaper bör han äga, en huru pass noggrann undersökning bör han underkasta verket[5]?

Allmänt kan man säga, att förläggarens undersökningsplikt rättar sig efter upphovsmannens person, verkets innehåll och övriga omständigheter in casu.[6] Förläggaren synes vara skyldig skrida till efterforskningar eller andra speciella åtgärder blott då detta motiveras av omständigheterna i det

---

[1] Wittenberg s. 196 citerar en kontraktsbestämmelse, där »the author guarantees and represents that the said work is innocent and contains no matter libelous or otherwise unlawful». Ball s. 573 framhåller, att då en dylik klausul existerar, författaren bör utvisa »the utmost care in order to avoid the annoyance and expense of litigation».

[2] Unwin s. 90 f.

[3] Så Olbrich s. 40 f.

[4] Jacobsen s. 125: förläggaren är ansvarsfri om han varit i god tro. Jfr Wittenberg s. 161 f, varav framgår, att i USA en person, som — visserligen under ett uppdiktat namn — ärerörigt skildrats i ett verk, tilldömts ersättning av förläggaren, ehuru denne handlat i god tro.

[5] Jacobsen s. 124 kräver »sædvanlig agtpågivenhed».

[6] Hillig II s. 106. Se även Elster, Urheberrecht s. 223: »Er (förläggaren) ist nur dann von Fahrlässigkeit freizusprechen, wenn ihm nach Prüfung der Person des Autors und der Umstände 'als einem das Rechte wollenden und suchenden Manne' nichts Verdächtiges auffallen konnte».

enskilda fallet. Vet han att verkets upphovsman är en annan person än förlagsgivaren, torde han ofta, såframt det låter sig göra utan större omgångar, vara skyldig försäkra sig om att upphovsmannens samtycke till utgivandet erhållits. Har han reda på att verket tidigare utgivits, kan han vara skyldig förvissa sig om att den tidigare utgivarens rätt icke kränkes[1]. En försäkran av förlagsgivaren, att verket icke kränker annans rätt, räcker ensam för sig icke till för att befria förläggaren från all undersökningsplikt[2].

Vad angår de förhandskunskaper förläggaren bör äga förutsätter förläggaryrket ingalunda, att han borde äga eller skaffa sig kännedom om all litteratur på sitt förlagsområde[3]. Däremot kan man av honom i rätt stor utsträckning kräva kännedom om innehållet i de verk han utgivit på sitt eget förlag[4]. Hans vetskap om att verket tidigare utgivits kan vara ett indicium på ond tro hos honom. Ju större sakkunskap man har rätt att vänta av honom, desto större är hans undersökningsplikt.

En upplysande OLG-dom refereras i GRUR 1942 s. 188: En skolbok i varukunskap, författad av en diplomhandelslärarinna, var en osjälvständig bearbetning av ett annat verk. Förläggarens ansvarighet motiverades av domstolen med att bokens avsaknad av litteratur- och källförteckning bort föranleda en ökad undersökningsplikt för honom, med att han icke tidigare stått i yrkesförbindelse med författarinnan och med att han såsom innehavare av ett pedagogiskt förlag bort veta, att just läroböcker ofta plagieras. Att författarinnan försäkrat honom, att hon varit allena berättigad att förfoga över verket, och att han icke haft speciell sakkun-

---

[1] Tribunal commerce de la Seine, GRUR 1937 A 76 f, ålade förläggaren ansvar, enär han till reproduktionen av några bilder i ett verk icke inhämtat fotografens samtycke. Jfr Hillig I s. 36, som, i ett ungefär liknande fall, ansåg förläggaren icke ha handlat culpost, då han i en bok reproducerat bilder, vilka bokens författare överlåtit till honom, utan att bildkonstnärens samtycke införskaffats. Däremot ansåg Hillig I s. 304 ff, uppenbarligen med rätta, förläggaren till ett samlingsverk vara skyldig förvissa sig om att författarens arvingar hade rätt att i samlingsverket bidraga med dikter, vilka författaren i sin livstid utgivit på ett annat förlag.

[2] Se en italiensk appellationsdom, DA 1918 s. 22 f, där förläggarens ansvar ytterligare motiverades med att undersökningen varit lätt att företaga. A.å. Elster, Urheberrecht s. 223. Se även en OLG-dom, GRUR 1953 s. 302 ff: Oaktat en förläggare visste att ett verk utgetts på ett annat förlag, ingick han ett förlagsavtal med verkets författare och utgav verket i förlitan på dennes påstående, att det tidigare förlagsavtalet upplösts, och utan att göra efterforskningar i saken. Förläggaren ansågs skadeståndsskyldig.

[3] Hillig I s. 92. A. å. Isenschmid s. 168 f. Den sistnämnde anser förläggaren visserligen ofta undgå ansvar, men detta motiverar han med det tvivelaktiga påståendet, att förläggaren kan räkna med att förlagsgivaren *förvärvat* rätten till verket.

[4] Så ett franskt domstolsavgörande av år 1935, anfört av Basch s. 72 f.

skap på det ifrågavarande området ansågs icke utesluta hans ansvar. Hans ansvar gentemot den genom plagiatet kränkte ansågs dock vara mindre än författarinnans.

Att förläggaren även utan culpa skulle åvila ansvar då tredje man blivit kränkt, kan icke antagas. Ett subsidiärt ansvar åvilar honom dock på grund av stadgandet i TryckfrL § 39, att då författare, utgivare eller huvudredaktör åtalats för tryckskrifts innehåll, men icke kunnat erlägga det utdömda skadeståndet, förläggaren svarar därför. Dessutom bör märkas, att en förläggare, som olovligen utgivit ett verk, kan enligt de allmänna reglerna för återbärande av obehörig vinst skyldigkännas att till den kränkte upphovsmannen utge sin vinst av utgivandet[1].

6. Förläggaren resp. förlagsledaren kan stundom ha stort intresse av att innan han ingår förlagsavtalet låta verket *prövas av en sakkunnig person*, i bokförlagen kallad »litterär rådgivare» eller »reader». Framför allt sker detta för utrönande av verkets vederhäftighet, konkurrensförmåga o.dyl., men även för att konstatera att verket icke kränker andra personer. En prövning är självfallet utan vidare tillåten, ifall den person som prövar verket är anställd i förlagets tjänst. Däremot har man ansett, att manuskriptets innehåll finge meddelas till en utomstående person blott med upphovsmannens samtycke, enär fara annars förelåge, att verkets innehåll i förtid komme ut eller verkets succé toge skada[2]. Onekligen föreligger en dylik möjlighet, men förläggarens intressen synas förtjäna företräde. Härvid bör man dock kräva, att upphovsmannen erhåller garantier beträffande den sakkunniges diskretion och auktoritet[3]. Huruvida ytterligare den förutsättningen bör föreligga, att förläggaren eller hans anställda sakna kompetens att själva bedöma verket, är tvivelaktigare. En absolut regel därom kan i varje fall icke godtagas. Redan brist på tid kan tvinga förläggaren att överlåta granskningen åt en annan person.

II. UPPHOVSMANNENS SKYLDIGHET ATT ÖVERLÄMNA MANUSKRIPTET TILL FÖRLÄGGAREN.

En av upphovsmannens huvudskyldigheter enligt förlagsavtalet är att till förläggarens förfogande ställa en fixering av verket i ett materiellt underlag. I regel fullgör upphovsmannen denna plikt genom att till förläggaren

---

[1] Se härom Kivimäki s. 335 ff och Försl. 1953 § 53.

[2] Chartier s. 116, Lepaulle s. 187.

[3] Så även Olbrich s. 23 samt Tribunal commerce de la Seine i en dom angående ett vetenskapligt verk, DA 1921 s. 82.

överlämna vid litterära och musikaliska verk ett manuskript, vid konstverk en avbildning, gravyr el.dyl. I det följande användes ordet manuskript som en gemensam benämning på den materialisation av verket förläggaren bör erhålla, således även då fråga är om konstverk. Skillnad bör alltså göras mellan det immateriella verket, dess fixering i exemplar och manuskriptet, dvs. det exemplar upphovsmannen presterar åt förläggaren.

Ofta ingås förlagsavtalet först efter det manuskriptet har överlämnats till förläggaren. Men är detta icke fallet eller har manuskriptet av en eller annan anledning returnerats till upphovsmannen, åligger det denne att tillställa det förläggaren. En vanlig orsak till slitningar mellan kontrahenterna är just, att manuskriptet icke överlämnas i tid. I det följande skall undersökas, när överlämnandet bör ske och vilka rättsliga påföljder ett uteblivet överlämnande har.

1. *Tidpunkten för överlämnandet* kan vara fastslagen i avtalet, se Normalkontr. § 1 mom. 3. Är så icke fallet, bör skillnad göras mellan om verket vid avtalsslutet är färdigt eller icke.

Ifall förlagsavtalet angår ett vid avtalsslutet *färdigt verk* stadgar VG § 11, att överlämnandet bör ske omedelbart. En motsvarande regel bör gälla hos oss[1]. Förläggaren bör kunna räkna med att, om intet annat uttryckligen eller konkludent har avtalats, genast erhålla manuskriptet. Emellertid kan verkets syfte, publiceringens natur, sedvanan eller omständigheterna in casu utvisa, att ett omedelbart överlämnande icke behöver äga rum, t.ex. då verket är avsett först för julmarknaden eller en bestämd utställning[2].

Gäller förlagsavtalet ett verk, som *icke* är *färdigt*, är tiden för överlämnandet, såframt den icke framgår av avtalet, beroende på verkets syfte och natur och överhuvudtaget på omständigheterna i det enskilda fallet. Enligt VG § 11 rättar sig fristen i första hand efter verkets syfte, i andra hand »nach dem Zeitraum, innerhalb dessen der Verfasser das Werk bei einer seinen Verhältnissen entsprechenden Arbeitsleistung herstellen kann». Vid bestämmandet av överlämningstiden bör stor relevans hos oss tillmätas upphovsmannens personliga förhållanden, såsom sjukdom, officiella uppdrag, försvårat skapande till följd av bortflyttning till annan ort eller försvårad anskaffning av nödig litteratur eller nödvändiga materialier. Äro ifrågavarande omständigheter redan vid avtalsslutet bekanta för upphovsmannen, torde han vara

[1] Så även för Danmark Jacobsen, Ophavsretten s. 222.

[2] Rault s. 237 anför en fransk dom av år 1908, som förklarade, att manuskriptet till en nyårsbok bör avlämnas så tidigt, att boken kan utkomma i november.

skyldig upplysa förläggaren om dem. Även själsliga inflytelser, vilka beröva upphovsmannen hans skaparkraft, t. ex. sjukdomsfall inom familjen, få åberopas av honom[1], men icke rena lynnesskiftningar. Skulle de anförda förhållandena medföra, att överlämnandet fördröjdes oskäligt länge, föreligger dock dröjsmål från hans sida.

Kan en upphovsman, som icke har litterär eller konstnärlig verksamhet som huvudsyssla, såsom ursäkt för dröjsmålet åberopa, att han varit upptagen av sin »ordinära» verksamhet, både den egentliga huvudsysslan och diverse bisysslor? Åtminstone i det fall att förläggaren vid avtalsslutet känner eller bör känna till verksamheten synes ett jakande svar befogat.[2] En skyldighet för förläggaren att på eget initiativ taga reda på upphovsmannens huvudsyssla existerar förmodligen, men denna skyldighet gäller icke upphovsmannens bisysslor.[3] Ifall förläggaren bör känna till sysslan kan upphovsmannen åberopa, att arbetsbördan i den har ökats efter avtalsslutet. Någon gång bör upphovsmannen tillåtas åberopa en syssla, som förläggaren vid avtalsslutet varken hade känt eller bort känna till.[4] Särskilda omständigheter, t. ex. nödvändigheten att skaffa utkomst för sig eller sin familj, kan nämligen påkalla en rätt för upphovsmannen att efter förlagsavtalets ingående antaga en syssla, trots att denna hindrar honom i fullgörandet av avtalsförpliktelserna. Ju större hans honorar är, desto större band lägger avtalet på honom.

Inom den fastställda tiden bör upphovsmannen överlämna hela manuskriptet.[5] Han får icke överlämna endast en del av det och hänvisa till att förläggaren i varje fall icke genast kan vidtaga med mångfaldigandet av hela verket. Förläggaren får icke en rätt uppfattning av verket, om han icke har möjlighet att taga kännedom om det i dess helhet. Undantag bör dock göras för verkets innehållsförteckning, register o. dyl.[6], ty frånvaron av dessa vållar

---

[1] Henneberg s. 53.

[2] Enligt VG § 11 kan författaren icke åberopa verksamhet, som förläggaren vid avtalsslutet varken kände eller måste känna till. Förläggaren har härvid bevisbördan, Riezler s. 328. För Österrikes vidkommande anser Adler s. 438, att upphovsmannen icke får åberopa andra omständigheter än sådana, som äro bekanta för förläggaren.

[3] A.å. Henneberg s. 53.

[4] HB 18: 7 tillåter ombud att åberopa egna sysslor. Chydenius II, 2. uppl. s. 294 säger härom, att ombud får åberopa egna sysslor, om de icke kunnat förutses vid ombudsavtalets ingående.

[5] Se Normalkontr. § 5, Jacobsen s. 104, Elster s. 75, Rault s. 235 f.

[6] Ratzenberger s. 84, Allfeld s. 85, Bappert & Maunz s. 210.

icke förläggaren större men.[1] Måhända kan undantag även göras för verkets titel, men knappast för dess förord. Åligger det upphovsmannen att skaffa illustrationer till verket, böra de överlämnas samtidigt med manuskriptet. Att förplikta förläggaren att vidtaga med mångfaldigandet innan han fått hela manuskriptet, t. ex. hela romanen, vore att åvälva honom risken av att återstoden icke behörigen överlämnades. För att kunna utöva sin rätt att göra eller kräva ändringar i verket bör förläggaren i de flesta fall ha omedelbar tillgång till hela verket. Skall verket utges i två eller flere avdelningar eller band, är dock ett undantag från den anförda regeln motiverat, speciellt ifall varje avdelning kan anses som mer eller mindre oberoende av de andra.[2] Likaså är ett undantag befogat, ifall det som saknas kan av förläggaren rent mekaniskt ifyllas och eventuellt nödiga anvisningar därför medfölja, t. ex. vad beträffar stämmor i en komposition.[3]

Ifall förlagsavtalet gäller ett färdigt verk och honoraret helt eller delvis skall erläggas redan vid manuskriptets överlämnande, bör upphovsmannen, på samma sätt som en säljare och entreprenör får innehålla sin prestation[4], äga rätt att kvarhålla manuskriptet till dess honoraret har erlagts. Detta gäller naturligtvis icke för det fall förläggaren tillkommer rätt att vid överlämnandet granska manuskriptet och framställa anmärkningar och ändringsyrkanden.

2. Med hänsyn till att manuskriptet vanligen överlämnas hos förläggaren och att dess översändande till honom i de flesta fall kan ske utan svårighet och då någon allmän civillag med stadgande om *prestationsorten* icke existerar hos oss, förefaller det mig, som om man för vårt vidkommande kunde anse att manuskriptet bör överlämnas hos förläggaren, om förlagsavtalet icke ger något annat vid handen.[5] Till följd av förlagsavtalsförhållandets särnatur vore det icke riktigt att här tillämpa köprättens regler.

---

[1] Jfr Bappert & Maunz s. 210, vilka motivera undantagen med att en innehållsförteckning och ett register kräva sidhänvisningar, vilka författaren kan göra först då han har tillgång till ombrytningskorrekturet. Detta motiv synes icke vara det avgörande och därför torde det även vara felaktigt av Bappert & Maunz att hävda, att en förteckning över förkortningar i verket bör överlämnas samtidigt med manuskriptets huvuddel.

[2] Se VG § 15, Adler s. 435.

[3] Elster s. 76.

[4] Chydenius I s. 89 ff, Hakulinen s. 71, Kauppi s. 231, Ussing, Enkelte Kontrakter s. 399.

[5] Så även Riezler i Ehrenberg s. 40, Hillig, Ufita 1930 s. 110 f.A.å. Goldbaum s. 381 f, Allfeld s. 63, Runge s. 467, Bappert & Maunz s. 159 f, vilka åberopa, att gäldenärens ort enligt allmänna civilrättsliga regler (BGB § 269) är prestationsort.

3. I det följande skall undersökas, vilka *påföljder* upphovsmannens dröjsmål med manuskriptets överlämnande medför. Dröjsmål anses här omfatta såväl en försening som ett totalt uteblivande av prestationen, även då detta har berott på att prestationen från början varit eller senare blivit omöjlig.[1] Härvid förutsättes dock, att förseningen eller uteblivandet icke berott på förläggaren.

A. Påföljden av upphovsmannens dröjsmål är framför allt, att förläggaren får *häva* avtalet. Det är motiverat att i avtalsrätten icke ge hävningsrätt, om kontrahents dröjsmål är oväsentligt för medkontrahenten, om det medför endast ringa olägenhet för denne.[2] Denna regel bör gälla även upphovsmannens dröjsmål.[3] Såsom exempel på en situation, där hävningsrätt föreligger, brukar i litteraturen anföras det fall att manuskriptet överlämnas så sent, att verket icke hinner utgivas till den avsedda festen, bemärkelsedagen el. dyl. Skulle verkets värde och avsättningsmöjligheter icke vara beroende av att det utges just till det ifrågavarande tillfället, kan det emellertid vara befogat att vägra förläggaren hävningsrätt.

Tillitsförhållandet mellan parterna och det faktum, att upphovsmannens prestation har naturen av ett andligt skapande, som dessutom ofta är mycket omfattande och tidsödande, föranleder att hans dröjsmål oftare än en säljares är att anse som oväsentligt. Förläggaren bör ofta taga ett mindre dröjsmål med i räkningen. Jacobsen går dock alltför långt, då han ålägger förläggaren att, utgående från sin kännedom om upphovsmannen och dennes särskilda förhållanden, vid avtalsslutet tillse (»skønne øver») att den i avtalet för skapandet fastställda fristen är rimlig och tillräcklig.[4] Den i SvKL § 21 uttalade principen att hävningsrätt icke föreligger, om säljaren har haft grundad anledning antaga att dröjsmålet var av ringa betydelse för köparen, är helt säkert tillämplig även på förlagsavtalet. Ifall redan ett ringa dröjsmål är väsentligt för förläggaren, t. ex. enär han har tillgång till tryckeriet blott under en kort tid, är han skyldig upplysa upphovsmannen härom.

I HD 1939 M 185 hade en författare åtagit sig att skriva Kotka stads historia. Ehuru författaren icke förmått prestera ett tryckfärdigt manuskript, oaktat i det närmaste två år förflutit från den ursprungligen avtalade tiden för manuskrip-

[1] Så terminologien i SvKL (§ 21) och Palmgren s. 56 ff, Godenhielm s. 15. Jfr Wrede s. 61, Kivimäki, Asianajaja s. 146 ff, Hakulinen s. 23 ff och BGB § 285.

[2] Se t.ex. Wrede s. 63, Palmgren s. 112 ff och 123 ff, Palmgren & Olsson s. 101, Huslego L § 6 och 8, Augdahl s. 249.

[3] Så VG § 30 och Rault s. 238.

[4] Jacobsen s. 107.

tets överlämnande, ansåg rådstuvurätten och en medlem i HD, att staden, med hänsyn till omständigheterna i målet, bort ge författaren tillfälle att inom skälig tid komplettera verket och bringa det i avtalsenligt skick. Majoriteten i HD gav staden hävningsrätt.

En för upphovsmannen förmånlig tolkning är speciellt betingad, ifall tiden för manuskriptets överlämnande icke är bestämt fixerad. I så fall kan man kräva att förläggaren, innan han häver avtalet, hos upphovsmannen skall yrka på manuskriptets överlämnande,[1] varvid förläggaren ofta bör bevilja upphovsmannen en frist.[2] En frist kan vara motiverad även om en bestämd tid för överlämnandet fastställts i avtalet. Normalkontr. § 5 ger förläggaren hävningsrätt efter det författaren försuttit en honom beviljad frist på fjorton dagar. Denna frist är så pass kort, att det är uteslutet att betrakta den som uttryck för någon allmän sedvana. Å andra sidan ger detta stadgande ej heller uttryck åt någon sådan sedvana, att förläggaren aldrig kunde häva avtalet utan att först ha krävt prestation av upphovsmannen och beviljat denne en kort frist. Dröjsmålet kan vara så menligt för förläggaren, att upphovsmannen icke bör tillkomma någon frist, exempelvis då ett konkurrerande verk under tiden utkommit på ett annat förlag.

Man kan göra gällande att förläggaren har en utvidgad hävningsrätt, ifall upphovsmannen bär skuld till dröjsmålet. Enligt Ussing bör man i fråga om personligt arbete vanligen, då det gäller hävningsrätt för arbetsgivaren, taga hänsyn till om »Misligholdelsen» kan läggas arbetaren till last.[3] Elster betonar, att försumlighet och likgiltighet hos auktorer bör bedömas betydligt strängare än små ofrivilliga fristöverskridanden.[4] Detta strider mot den allmänna principen i civilrätten och speciellt i köprätten, att hävningsrätt ges oberoende av om medkontrahenten har skuld eller icke.[5] Här är likväl icke fråga om något egentligt undantag. Hävningen sker i förevarande fall icke enbart till följd av att prestationen har uteblivit, utan på grund av att tillitsförhållandet mellan parterna har rubbats. Dröjsmålet utgör blott ett av de

---

[1] Krav av borgenären utgör icke i obligationsrätten en nödvändig förutsättning för dröjsmålspåföljderna, men denna regel gäller icke ifall någon bestämd förfallodag icke finnes eller gäldenären icke vet av förfallodagen, se Hakulinen, LM 1940 s. 337, Godenhielm s. 15.

[2] Så även vid arbetsbeting Ussing, Enkelte Kontrakter s. 401.

[3] Ussing s. 106 f. Se även Karlgren, TfR 1938 s. 470, Augdahl s. 250 f.

[4] Elster s. 137.

[5] Serlachius s. 121, Hakulinen s. 27, Raninen s. 116, Palmgren s. 122.

uttryck det rubbade tillitsförhållandet tagit sig. Här är m.a.o. fråga om ett förfarande av upphovsmannen, som i Tyskland vore att hänföra under de s.k. positiva avtalskränkningarna.[1] Part får häva avtalet, enär något samarbete med medkontrahenten icke rimligen kan krävas av honom.

Även vid anteciperad mora hos upphovsmannen bör förläggaren äga hävningsrätt.[2] Förläggaren får häva avtalet, ifall upphovsmannens prestation har blivit omöjlig eller vägrats eller med till visshet gränsande sannolikhet icke kommer att utföras. Att en avsevärd fara för icke-uppfyllelse är för handen, bör däremot i regel icke ge förläggaren hävningsrätt, med undantag måhända för det fall att hans intresse av prestationen är större än vanligt, t. ex. då upphovsmannen skall leverera ett bidrag till ett samlingsverk och förläggaren kunde ersätta hans prestation med bidrag av någon annan person.[3]

Har upphovsmannen dött innan manuskriptet färdigställts, är förläggaren icke skyldig nöja sig med att upphovsmannens successorer fullborda verket. Skulle dessa kräva att förläggaren utgåve det av dem fullbordade verket, kan förläggaren vägra under åberopande av att han vid avtalsslutet räknat med att verket utarbetas av upphovsmannen själv eller åtminstone under dennes överinseende.

B. I stället för att häva avtalet kan förläggaren vid upphovsmannens dröjsmål vidhålla avtalet och *yrka på manuskriptets överlämnande*. Förläggarens passivitet kan, men behöver icke innebära att han avstått från att yrka på fullgörelse eller skadestånd. Förläggaren är ofta inställd på en lång »leveranstid». Ehuru han icke själv är alltför intresserad av att utge verket, kan han i alla fall vara mån om att förhindra dess utgivande på ett annat förlag. Regeln att köparen bör inom rimlig tid meddela säljaren, att han vidhåller avtalet[4], kan överföras på förlagsavtalet, men så modifierad, att av förläggaren icke kräves ett lika snabbt meddelande som av en köpare. Å andra sidan bör förläggaren icke ges tillfälle att spekulera på upphovsmannens bekostnad. Saken bör avgöras in casu, varvid man bör beakta bl. a. verkets

---

[1] Se om dessa Kivimäki, Asianajaja s. 169 ff, Hakulinen s. 28, Esser s. 152 ff. Den sistnämnde framhåller s. 155 såsom relevanta omständigheter vid positiva avtalskränkningar partens inställning till motpartens intressen samt omständigheterna vid presterandet.

[2] VG § 30, Jacobsen, Ophavsretten s. 223.

[3] Jacobsen, Ophavsretten s. 223 anser hävningsrätt för förläggaren stundom förefinnas, ifall det är övervägande sannolikt att ett beställt verk icke kommer att levereras i tid.

[4] Se SvKL § 26, Chydenius I s. 146 f, Hakulinen s. 26 f, Palmgren s. 102 ff, Raninen, LM 1942 s. 237, Godenhielm s. 16.

fortsatta aktualitet och huru långt dess skapande vid avtalsslutet framskridit. Fortsatt mora kan påkalla förnyade krav.[1]

a. Förläggaren har icke alltid rätt att kräva manuskriptets skapande och överlämnande. Föranledes upphovsmannens dröjsmål av ett sådant hinder, att upphovsmannen icke är skadeersättningsskyldig (se nedan punkt C), bör han under tiden för hindret även vara *fritagen från skyldigheten att överlämna manuskriptet.* Men är upphovsmannen, då detta prestationshinder bortfaller, skyldig att skapa verket och överlämna manuskriptet, och har han denna skyldighet i de fall han icke går fri från skadeersättningsplikten? Av speciellt intresse är frågan, huruvida han måste utarbeta manuskriptet ånyo, om hans redan färdiga eller nästan färdiga manuskript gått under eller skadats eller om det material han samlat eller de förarbeten han gjort ha förstörts eller blivit värdelösa.

I princip bör frågan besvaras jakande. Upphovsmannen svarar för sitt åtagande oberoende av om prestationen kan utföras inom den föreskrivna tiden eller icke.[2] Men denna regel kräver inskränkningar. Har utarbetandet blivit definitivt omöjligt befrias upphovsmannen. Detta är fallet då han på grund av ohälsa blivit varaktigt oförmögen att fullborda verket eller avtalet gäller ett verk, som har förstörts och som han icke kan rekonstruera, t. ex. ett konstverk eller ett av hans ungdomsverk, en unik handskrift e.d. Men även ett övergående hinder kan ha denna verkan. Gränsen mellan ett temporärt och ett definitivt hinder är svår att draga, enär varje avtal slutes under förutsättning att fullgörelse skall ske inom en rimlig tid.[3] Man har ansett att en säljare blir fritagen att prestera, ifall omöjligheten kan antas komma att fortfara en så lång tid, att en leverans efter tidens utgång framstår som något ekonomiskt sett helt annat än ett fullgörande av det ursprungliga avtalet.[4] Då det gäller en upphovsmans prestation bör beaktas, att dess åstadkommande kräver uppbåd av hans psykiska och fysiska krafter under en ofta rätt lång tid. Att han ingick förlagsavtalet betingades måhända just av att han den närmaste tiden hade möjlighet att ägna sig åt skapande verksamhet, vilken möjlighet kanske sedermera är utesluten t.ex. till följd av nödigt förvärvsarbete. Även tillitsförhållandet mellan parterna medför, att kravet på upphovsmannen icke får ställas alltför högt. Om manuskript

---

[1] Så i köprätten Palmgrens. 104, Alméns. 391, jfr Chydenius I s. 147.

[2] Att detta är huvudregeln i obligationsrätten, se Ussing s. 79. Chydenius II, 1 uppl. s. 455 uttalar, att vid arbetsbeting tillverkaren icke blir fri sin prestationsskyldighet, då materialet av våda förstöres eller försämras.

[3] Se Palmgren s. 154 ff, Raninen, LM 1942 s. 254.

[4] Palmgren s. 156, Alméns. 269 ff.

och materialier brinna upp just när verket är nära sin fullbordan, kunde det vara obilligt att betunga honom med ett nytt utarbetande av verket. Å andra sidan ligger vid förlagsavtalet mindre vikt än vid köp på ett noggrant iakttagande av prestationstiden. Även förläggarens intresse av prestationen bör tillmätas relevans. Frågan bör avgöras efter en intresseavvägning in casu. Bär upphovsmannen skuld till dröjsmålet eller kräver nyskapandet blott ringa möda av honom, är han säkert vanligen skyldig att fullborda verket.

Har manuskriptet gått under eller skadats, men innehar upphovsmannen en kopia därav, är han skyldig att utgiva denna till förläggaren. I ett dylikt fall ser man stundom användas uttrycket, att *verket* icke gått under[1]. Man bör helst undvika att tala om att verket gått under. I ingen händelse bör detta uttryck användas om det är möjligt att nyskapa verket[2].

Att det förstörda eller skadade manuskriptet vid avtalsslutet var färdigt synes mig icke medföra ett annat svar på förevarande fråga.[3] Förlagsavtalet är icke ett manuskriptköp. Oriktigt vore uppenbarligen att t.ex. göra skillnad mellan om manuskriptet vid avtalsslutet var färdigt eller om det tarvade några smärre förbättringar. Förlagsavtalet gäller verket som sådant, icke verket i dess föreliggande fixering. Med detta förnekas icke, att det är större skäl att befria upphovsmannen från fullgörelseskyldigheten, ifall manuskriptet var färdigt vid avtalsslutet, än om så icke var fallet. Var verket färdigt har han icke räknat med att offra ytterligare tid och krafter på skapandet, varför det vore orimligt att kräva alltför mycket av honom.

I utlandet, där lagbestämmelser i saken saknas, ser man i litteraturen hela skalan av olika åsikter anföras om upphovsmannens skyldighet att utarbeta ett nytt manuskript i stället för det som gått under. Detta spörsmål behandlas emellertid fristående för sig och ställes icke i samband med de övriga fall, där vid dröjsmål upphovsmannen åligger plikt att skapa verket. Jacobsen s. 111 anser upphovsmannen knappast vara förpliktad till nyskapelse vid undergång av manuskriptet, vari Jacobsen inbegriper alla existerande avskrifter. Enligt Isenschmid s. 165 ff är konstnären aldrig skyldig framställa ett nytt konstverk, men väl för-

[1] Så t.ex. Lüdin s. 182.

[2] Jfr SchwOR art. 390, som talar om att verket har gått under, ehuru upphovsmannen har en kopia kvar.

[3] Så även Hoffmann s. 130, Goldbaum s. 417. Jfr Grundtvig s. 109, som anser att, då avtalet gäller ett existerande verk, manuskriptets undergång medför en efterföljande omöjlighet med befrielse för författaren från utgivningsplikten. Gäller avtalet ett icke-existerande verk är författarens prestation däremot icke individuellt bestämd, varför enligt Grundtvig någon omöjlighet icke har inträtt och författarens plikt fortbestår.

pliktad att förbättra ett verk, som icke gått h.o.h. under. Runge s. 569 anser att framställandet bör vara »zumutbar» för upphovsmannen. Lüdin s. 191 ff ålägger upphovsmannen skyldighet att, ifall förlagsavtalet gäller ett färdigt verk, skapa verket ånyo, ifall detta kan ske med ringa möda (analogi SchwOR art. 390), medan upphovsmannen, om verket icke existerar vid avtalsslutet, enligt Lüdin icke alls befrias från sin skyldighet. Hoffmann, Verlagsvertrag s. 191 anser upphovsmannen fritagen från att framställa manuskriptet ånyo blott om härför kräves avsevärd möda. Bry s. 667 f anser att blott force majeure eller författarens död befriar denne. Allfeld s. 160 f och Bappert & Maunz s. 339 befria upphovsmannen från nyskapande blott om prestationen har blivit omöjlig för honom att utföra. Henneberg s. 43 ålägger författaren alltid ny prestation.

Ifall upphovsmannen dör innan han har fullbordat verket, äro hans rättsinnehavare fria från ansvar. Förläggaren kan icke tvinga dem att fullborda verket. Den enda framkomliga vägen för förläggaren är att uppnå ett avtal med dem. Även om de övertagit boet jämte arvlåtarens alla förpliktelser, är skapandet av verket av en så personlig natur, att förläggaren varken kan ålägga dem att fullborda verket eller framtvinga deras samtycke till att fullbordandet finge utföras av en annan person. Endast om verket redan var färdigt vid upphovsmannens död kan förläggaren göra anspråk på det.

Ifall verket vid upphovsmannens död är nästan färdigt har man i Frankrike ansett, att hans arvingar äro förpliktade att i samförstånd med förläggaren utse en person, som äger fullborda verket[1]. SchwOR art. 392 ger likaså domstol rätt att vid upphovsmannens död utse en bearbetare eller vidtaga annan lämplig åtgärd, t.ex. utgivning av enbart den färdiga delen av verket, såframt en fortsättning av avtalsförhållandet synes domstolen möjlig och skälig. Hos oss kan man i avsaknad av dylika stadganden icke ge förläggaren eller domstol någon motsvarande rätt. Upphovsmannens successorer äro suveräna i sin rätt att bestämma om verket skall utges eller icke, så obilligt detta än kan vara för en förläggare, som redan vidtagit anstalter för verkets utgivande.

b. Efter talan av förläggaren kan upphovsmannen i dom åläggas att överlämna manuskriptet. Vad beträffar *domens verkställighet* bör man skilja mellan olika fall. Ifall manuskriptet ostridigt är färdigt då domen

[1] Bry s. 668 f. Lika Striffling s. 111 f, som likväl betonar, att man bör kunna fullborda arbetet utan att förgå sig mot upphovsmannens tankar. Pouillets. 340 f samt Basch s. 63 och 136 framhäva främst de fall, där verket framskridit så långt att fråga närmast är om en redigerande verksamhet. Mot en dylik plikt för arvingarna uttalar sig Chartier s. 146.

ges, bör upphovsmannen i domen åläggas att utgiva manuskriptet. Domen synes böra verkställas såsom en dom som förpliktar att utgiva viss lös egendom (UL 3: 2 mom. 1 punkt 2 och 3: 33).[1] Ehuru upphovsmannen vid verkställandet bör tillåtas att prestera en kopia av manuskriptet, kan man ändå anse att fråga är om utgivande av viss lös egendom. Ej heller den omständigheten att manuskriptet förblir hans egendom utgör något hinder härför.

Man kan fråga sig om vid tredska från upphovsmannens sida förutom manifestationsed även vite eller häkte enligt UL 3: 4 kunna tillgripas[2]. Ordalydelsen i UL 3: 3 och faran av att vite eller häkte komme att användas, ehuru upphovsmannen icke mera innehade manuskriptet, tala mot ett jakande svar[3]. Förnekas kan likväl icke, att ifall manuskriptet icke har anträffats hos honom, utan att han dock gjort sannolikt, att han icke innehar det, ett tillgripande av indirekta tvångsmedel enligt UL 3: 4 kunde vara lämpligt och måhända även med hänsyn till att fråga är om en verkställighet, som icke kan utföras av annan person än upphovsmannen, icke direkt stode i strid med UL 3: 2—4.

Är verket icke färdigt, då domen ges, kan denna icke annat än förplikta upphovsmannen att skapa verket och överlämna manuskriptet. Eftersom fråga är om en prestation, som icke kan utföras av någon annan, vore vite och häkte de enda tänkbara tvångsmedlen för verkställighet (UL 3: 4). Den personliga naturen i upphovsmannens skapande verksamhet utesluter emellertid här användande av tvångsmedel mot honom[4]. Olbrich uttalar betecknande, att »ungeschriebene Literatur entzieht sich jeder Gewalt. Darum heisst die letzte Wahrheit für den Verleger über alle Verlagsgesetze hinweg immer wieder: Geduld, Verhandlung, Kompromiss und Sicherung vor Verlusten».[5] Upphovsmannen får icke berövas sin suveräna rätt att bestämma när verket är färdigt.

---

[1] Utmätningsförbudet i Upphl § 24 gäller endast utmätning för gäld.

[2] Kivimäki s. 283 uttalar på tal om domens verkställighet, att även de i UL 3: 4 nämnda tvångsmedlen kunna användas.

[3] Enligt Ernst Forsman, Utsökningslag för storfurstendömet Finland och öfriga dermed sammanhängande författningar, Helsingfors 1895 s. 90, B. C. Carlson, Naturafullgörelse vid leverans och försträckning i Festskrift för O. Hj. Granfelt, Helsingfors 1934 s. 201 ff och Palmgren s. 101 är UL 3 :4 icke tillämplig, då fråga är om utgivande av visst gods. I Sverige tolkar däremot Åke Hassler, Utsökningsrätt, Lund 1952, s. 113 det motsvarande stadgandet i den svenska UL § 38 så, att vite kan tillgripas, såframt svaranden icke styrker, att han icke innehar den ifrågavarande egendomen. Jfr NJA 1928 s. 1.

[4] Kivimäki s. 283, Alménn s. 284, Hasslers i föreg. not citerade arbete s. 121, Runge s. 462, Trinquesse s. 140 f.

[5] Olbrich s. 55.

I *Frankrike*, där droit moral alltid har haft ett starkt värn, har man hävdat, att upphovsmannens bestämmanderätt över verket sträcker sig ända till dess han själv överlämnar verket. Det mest kända domstolsavgörandet i denna sak är en kassationsdom av år 1900. Upphovsmannen hade på beställning målat ett porträtt, men vägrade giva det åt beställaren, förebärande att priset var för lågt. Ehuru upphovsmannen därförinnan låtit offentligen utställa verket i en större konstsalong, ansåg domstolen att han icke kunde dömas att utge porträttet, utan ålade honom blott att ersätta beställaren dennes positiva avtalsintresse, Michaélidès s. 188 f.

Då det gäller att bestämma, om verket är tryckfärdigt eller icke, är upphovsmannens egen uppfattning allena avgörande. Någon objektiv bedömning av sakkunniga eller domstol kan till följd av det personliga momentet i upphovsmannarätten icke komma i fråga. VG § 34 föreskriver, att då en författare avlämnat en del av verket till förläggaren, men avlidit innan han fullbordat verket, förläggaren äger rätt att utge den överlämnade delen. Med rätta framhåller de Boor, att detta är ett betänkligt stadgande, låt vara att förläggaren måhända vore den mest kompetente och låge närmast till hands att bedöma arbetet[1]. Lepaulles framhållande, att verkets utställning eller uppläsning för upphovsmannens vänner kan vara ett kriterium på att upphovsmannen ansett det vara färdigt,[2] är naturligtvis beaktansvärt, men stor försiktighet kräves, ifall upphovsmannen icke uttryckligen förklarat att så är fallet. Har upphovsmannen däremot i förlagsavtalet förklarat verket vara färdigt, men gör senare motsatsen gällande, är han skyldig att visa, att senare inträdda omständigheter göra ett frånträdande berättigat. I vilken utsträckning han har denna rätt att häva avtalet på grund av ändrade förhållanden, se nedan kap. 8.

Att det är upphovsmannen som suveränt bestämmer om manuskriptet är tryckfärdigt eller icke, framgår även indirekt av HD 1939 M 185: En författare hade på beställning åtagit sig att skriva ett verk och hade avlämnat ett halvfärdigt manuskript. Beställaren berättigades visserligen behålla manuskriptet och använda det för sina syften, men detta motiverades med att författaren hade gått med därpå.

Man kan fråga sig om en dom överhuvudtaget bör kunna ges beträffande en prestation, vilken går ut på en skapande verksamhet som upphovsman-

---

[1] de Boor s. 313 f. Se även ItalUpphL art. 121, som i motsvarande fall ger förläggaren rätt att utge den till honom överlämnade delen blott såframt upphovsmannen eller den, som efter upphovsmannens död har rätt att göra hans droit moral gällande, icke förklarat, att verket får utges blott i fullständigt skick.

[2] Lepaulle s. 178. Se även Försl. 1953 § 29, som tillåter utmätning av konstverk, som utställts, utbjudits till salu eller eljest godkänts för offentliggörelse.

nens[1]. Med beaktande av att en dom utövar ett visst moraliskt tryck på upphovsmannen och då han kanske har vägrat prestera icke till följd av tredska, utan enär han ansett, att en för honom bindande förpliktelse därtill icke existerat, synes ett jakande svar vara motiverat. Såframt han uttryckligen har förklarat sig icke ämna framställa verket är ett utverkande av en dom naturligtvis av föga intresse för förläggaren.

Har upphovsmannen före förlagsavtalets ingående överlåtit manuskriptet, t.ex. ett konstverk, i tredje persons ägo, har förläggaren icke rätt att av denne kräva tillgång till manuskriptet i och för dess kopierande. En dylik rätt kan icke grundas på de i UpphL ingående allmänna principerna om skydd för upphovsmannen och dennes personliga intressen, utan härför kräves skilt lagstadgande.[2]

C. Både då förläggaren häver avtalet och då han yrkar på manuskriptets överlämnade kan han vid dröjsmål få rätt till *ersättning för* den *skada* han lidit av förseningen eller av att upphovsmannens prestation h.o.h. uteblivit.

Med beaktande av att i fråga om upphovsmannens prestation köprättsregler i stor utsträckning äro tillämpliga, låge det nära till hands att försöka utreda, om hans prestation av manuskriptet är att förlikna vid en species- eller en genussäljares prestation[3]. På några få undantag när, såsom vid en del avtal angående konstverk, är hans prestation icke bunden vid ett visst manuskript. Även då förlagsavtalet avser ett färdigt verk gäller avtalet verket som sådant, icke verket i den föreliggande fixeringen. Det oaktat kan man icke förneka att, då avtalet gäller ett färdigt verk, upphovsmannens prestation liknar säljarens vid speciesköp, medan likhet med leveransköp föreligger, om samtliga fixeringar av det färdiga verket ha gått under eller skadats eller om verket ännu icke är skapat.

---

[1] Grundtvig s. 109, Ross, TfR 1945 s. 335 och Jacobsen s. 103 anse en dom icke kunna ges i Danmark. I tysk rätt har man vanligen besvarat frågan jakande, t. ex. Allfeld s. 147, Hillig I s 72 f, a.å Pinzger, GRUR 1930 s. 592 ff, i engelsk rätt däremot nekande, se Copinger s. 318, Cloutman & Lucks s. 17 f, vilket dock måhända hänger samman med att prestationen ju ändå icke kunde framtvingas och med att man i England överhuvudtaget icke ger rätt att påfordra naturalfullgörelse i obligationsrätten, se Pollock s. 548 ff, Palmgren s. 89 ff.

[2] ÖstUpphL § 22 upptager ett dylikt stadgande.

[3] I Sverige har Alménn s. 67 ansett, att på de arbetsbeting, vilka på grund av att tillverkaren består ämnet falla under SvKL § 2, reglerna om leveransköp böra tillämpas, likväl så att speciesköpreglerna ligga nära till hands, ifall tillverkarens prestation koncentrerats på visst gods, t. ex. när utprovning från beställarens sida förekommer.

Det förefaller likväl, som om det vore överflödigt att utreda, om prestationen av manuskriptet närmare liknar en species- eller en genussäljares prestation. Visserligen åvilar genussäljaren ett strängare ansvar, ofta utan att han har handlat culpost, men man torde kunna taga till utgångspunkt, att upphovsmannen svarar endast vid culpa. Härför tala följande synpunkter.

Upphovsmannens prestation bör utföras av honom personligen, den kan icke utföras av någon annan[1]. Allmänt anses en leverantör, som personligen skall tillverka köpegodset, undgå ansvarighet, ifall dröjsmålet orsakats av ett hinder, som drabbat hans person, varvid dock förutsättes, att han icke själv har handlat culpost, t.ex. frivilligt har åtagit sig annat arbete[2]. En motsvarande regel bör säkerligen gälla för entreprenörs ansvarighet[3] och även för upphovsmannens dröjsmål[4]. Har upphovsmannen drabbats av olycksfall eller sjukdom torde för att ansvarighet för honom skall inträda krävas dolus eller grovt vållande hos honom i analogi med stadgandet i ArbAvtL § 20 mom. 2[5].

Kravet på omsättningens säkerhet gör sig ej heller vid förlagsavtalen gällande med någon särskild styrka. Förläggaren säljer visserligen de exemplar han låtit framställa, men han är icke att likställa med en återförsäljare. Upphovsmannen är blott i undantagsfall att anse som en köpman. Det sagda motiverar, att han är skadeersättningsskyldig blott då han utvisat culpa[6]. En culparegel bestyrkes av att några force majeure-klausuler beträffande hans prestation icke påträffas i förlagsavtalen. Även utan egen culpa bör han dock svara för sina medhjälpares vållande, likaså om han har garanterat behörigt fullgörande.

[1] Här frånses de fall avtalet gäller ett verk upphovsmannen icke själv skapat, då hans ansvarighet ofta är begränsad till ett visst manuskript.

[2] Raninen s. 140, Alménius s. 329, Ussing, Køb s. 71 f.

[3] Ussing, Enkelte Kontrakter s. 401, Hasselrot s. 1912. Jfr Chydenius II, 1. uppl. s. 454.

[4] Jacobsen, Ophavsretten s. 222. I HD 1923 R 36 hade en kvinnlig pianist åtagit sig att i ett års tid utföra pianospel på en biografteater, men lämnade arbetet redan efter ett halft år. Hon ansågs icke skyldig erlägga det överenskomna avtalsvitet, enär hon hade lämnat arbetet på grund av att detta hade medfört allvarligt men för hennes hälsa (omröstn. 3—2).

[5] Så också betr. entreprenör Caselius s. 76 f. Se även om advokats ansvar Kivimäki, Asianajaja s. 166 f.

[6] I tysk rätt har man ansett upphovsmannens ansvar följa culparegeln, Allfeld s. 67, Ulmer s. 249 och 274. — Lund, Forfatterret s. 109 anser upphovsmannen befriad från ansvar, ifall till följd av hans död, sjukdom eller liknande honom otillräknelig omständighet manuskriptets presterande har blivit omöjligt.

När allt kommer omkring äro gränserna icke skarpa, ty avgörandet om upphovsmannen har handlat culpost eller icke influeras nämligen i hög grad av hur pass stränga krav man ställer på honom och hans omsorg. Culpa hos honom föreligger icke blott, då han efter avtalsslutet har vållat dröjsmålet, t.ex. manuskriptets undergång, utan även ifall han har ingått förlagsavtalet utan att ha förvissat sig om att han har tid för verkets utarbetande, förmåga att skapa det och möjlighet att anskaffa nödiga materialier,t.ex. bestrida kostnader för nödiga resor osv.

III. UPPHOVSMANNENS SKYLDIGHETER MED AVSEENDE PÅ MANUSKRIPTETS YTTRE SKICK OCH VERKETS INRE EGENSKAPER.

Att manuskriptet har fel eller brister kan giva förläggaren rätt att rikta anspråk mot upphovsmannen. I det följande skall att börja med undersökas, när förläggaren kan göra dylika anspråk, och därpå vilka anspråk som komma i fråga.

1. Till sitt *yttre skick* bör manuskriptet vara tryckfärdigt, dvs. sådant, att ett mångfaldigande kan ske. Vid litterära verk kan maskinskriven text icke krävas[1]. Däremot är förläggaren icke skyldig mottaga ett stenografiskt uppteckнande. I Normalkontr. § 5 föreskrives, att manuskriptet bör avlämnas »i maskinskrivet eller lättläst handskrivet skick, så att icke på grund av otydlighet förläggaren får extra kostnad för tryckningen». Även utan uttrycklig avtalsbestämmelse kan detta krävas[2]. Manuskriptet är icke något recept och sättaren ingen apotekare[3]. Ingår förläggaren förlagsavtalet med manuskriptet framför sig utan att anmärka om dess yttre skick, är han betagen rätten att senare göra anmärkningar därom[4].

Om upphovsmannen vid avtal om konstverk åligger att avlämna ett träsnitt, en platta el. dyl., varav avtryck direkt skola tagas, bör klichén vara

---

[1] Runge s. 464, Jacobsen s. 102.

[2] Enligt Allfeld s. 62 bör manuskriptet motsvara en genomsnittlig sättares krav. En för upphovsmannen något fördelaktigare ståndpunkt har ItalUpphL art. 125: »in einer Form, ... die die Drucklegung nicht zu schwierig oder kostspielig macht».

[3] Olbrich s. 59. Jacobsen s. 103 säger, att förläggaren har krav på ett egentligt manuskript. »Lapper og strimler gør det ikke ud for manuskript. Og dog er det forbavsende, hvad forlagene undertiden modtager af den slags».

[4] Grundtvig s. 108, Jacobsen s. 102, Allfeld s. 62.

sådan, att avtryck äro möjliga. Isenschmid anser, att en konstnär på grund av sitt »yrke» bär ansvaret för att konstverket är utfört i ett sådant maner, att det kan brukas för det avtalade reproduktionssättet[1]. Denna åsikt kan godtagas, likväl så modifierad, att förläggaren, ifall konstnären icke kan förutsättas ligga inne i vilka krav reproduktionstekniken ställer, är skyldig att i förevarande avseende på eget initiativ instruera konstnären.

2. Betydligt svårare är det att avgöra, när manuskriptets *inre egenskaper* äro sådana att förläggaren kan påtala dem. I det föregående har redan varit fråga om manuskript, vilkas innehåll är osedligt eller olagligt eller kränker andra personer, dvs. om fall där förläggaren kunde ådraga sig ansvar genom ett utgivande.

Förläggaren är icke skyldig mottaga ett verk, som är skapat av en annan person än förlagsgivaren. Undantag kan betingas av avtalet eller omständigheterna in casu, men att regeln är den nyss anförda framgår tydligt av den personliga karaktären i upphovsmannens prestation. Rena hjälparbeten och mekaniska arbeten få utföras av annan. Huruvida upphovsmannen får använda av honom tidigare nyttjat och publicerat material beror på omständigheterna i det enskilda fallet.

Upphovsmannen svarar för att manuskriptet till sina inre egenskaper motsvarar vad han uttryckligen åtagit sig att skapa eller garanterat. Sålunda får verkets omfång icke överskrida det avtalade maximiantalet sidor. Att upphovsmannen i allmänna ordalag rosat verket då han bjudit ut det, kan lika litet som vid köp påtalas av medkontrahenten.

Vanligen kan förläggaren emellertid icke falla tillbaka på något åtagande eller någon garanti av upphovsmannen, utan är nödsakad att allmänt göra gällande, att verket icke motsvarar de anspråk han skäligen kan ställa på det. När så är fallet kan naturligtvis avgöras endast in casu, varför här endast några beaktansvärda synpunkter kunna anföras.

Bland de omständigheter förläggaren kan åberopa bör främst nämnas den, att verket icke går att använda för det ändamål det var ämnat för eller icke kan sägas vara ett verk av den art förlagsavtalet gäller[2]. Med ändamål menas här icke upphovsmannens eller förläggarens speciella syfte med avtalet, utan verkets bestämmelse, det syfte det avser att tjäna hos den allmänhet det vänder sig till. En skolbok bör kunna användas på skolstadiet. Ifall för verkets användande i skolor kräves godkännande av undervisnings- eller annan myndighet, är verket utan ett dylikt godkännande i

---

[1] Isenschmid s. 164.

[2] Jacobsen s. 105, Allfeld s. 63.

regel icke att anse som felfritt, såframt det icke vänder sig även till andra intressentkretsar än skolor och sålunda icke är att betrakta enbart som en skolbok.[1] En översättning bör verkligen vara en översättning och icke ett ordagrant återgivande av originalverket.[2] Verket får icke vara halvfärdigt. Vid konstverk behöva skissartade framställningar eller utkast icke godtagas och formatet bör vara sådant, att ett mångfaldigande går för sig. För verkets omfång kan en viss maximigräns sättas av dess bestämmelse, t.ex. om det skall ingå i en bok med bidrag av flere auktorer.[3]

Verkets *kvalitet* kan i allmänhet icke påtalas av förläggaren, ty oberoende av om det är gott eller dåligt kan det nyttjas för sitt ändamål, låt vara att det icke fullgör sin bestämmelse såsom förläggaren avsett. Detta är ett allmänt erkänt sakförhållande[4], vilket dock icke är undantagslöst.

I Tyskland har man lanserat uttrycket »Ausgabefähigkeit»[5]. Man kräver att verket skall vara »*ausgabefähig*»; dess utgivande måste kunna »zugemutet werden» för förläggaren. Hos oss kan man visserligen uppställa ett visst krav på »Ausgabefähigkeit», men att verket borde giva »eine innerlich und äusserlich abgeschlossene Darstellung des Stoffes ohne offensichtliche Nichtberücksichtigung wesentlicher Teile jenes Gebietes»[6] kan man icke gå med på. Ej heller kan man med Hoffmann generellt kräva, att verket borde vara sådant att förläggaren kunde utge det utan att göra förfång (Abbruch) för sin personlighet eller sin förlagsverksamhet[7]. Beteck-

[1] Så en OLG-dom, refererad i Ufita 1941 s. 132 ff, där avtalet gällde en lärobok i spanska.

[2] Kohler s. 308, Jacobsen s. 105.

[3] Hoffmann s. 124 f har fel i att verkets omfång icke hörde till dess egenskaper och att förläggaren därför alltid vore skyldig mottaga ett omfångsrikare verk än det avtalade.

[4] Se t. ex. Jacobsen s. 104 f, Allfeld s. 154 f. I ett engelskt rättsfall, refererat i Macgillivray 1928—1935 s. 51 ff, anföres med rätta, att den omständigheten är irrelevant, att beställaren och majoriteten av publiken anser verket otillfredsställande. LG i GRUR 1939 s. 319 f tillät icke förläggaren att åberopa stilistiska fel i manuskriptet.

[5] Kohler s. 308, Hoffmann s. 125, Elster s. 139 f.

[6] Så Hoffmann s. 125 och instämmande Lüdin s. 231. Jfr RG i GRUR 1937 s. 485 ff: förläggaren berättigades icke påtala fel i verkets inre uppbyggnad och i framställningssättet.

[7] Hoffmann s. 125. Lika Hillig 1 s. 251, Bappert & Maunz s. 322. Häremot Hainz s 46 f. I huvudsak överensstämmande med Hoffmann Elster s. 140 och Ufita 1929 s. 47 ff. Ett omfattande av Elsters åsikt att verket bör kunna spridas »auf Grund des Namens und der Beziehungen des Verlegers» skulle leda till att förläggaren alltför lätt kunde häva avtalet på grund av kvalitetsfel i verket. Att förläggaren icke är skyldig utgiva ett verk, vars innehåll är olagligt eller kränker andra personer, har påvisats i det föregående.

nande är att Hoffmann som motiv för denna åsikt åberopar förläggarens personlighetsrätt[1]. Att förläggaren icke tillkommer någon speciell personlighetsrätt har framhållits i det föregående (kap. 2, II).

Vissa kvalitetsfel bör en förläggare dock även hos oss kunna påtala. Han bör beroende på omständigheterna in casu kunna åberopa, att till följd av upphovsmannens sjukdom kvaliteten i ett beställt verk blivit alltför låg[2]. Runge framhåller med rätta, att författaren kan vara skyldig beakta förlagets karaktär, såframt den är bekant för honom, varför t.ex. ett religiöst förlag icke behöver mottaga ateistiska verk eller ett medicinskt förlag verk som kritisera den vetenskapliga medicinen[3].

Förläggaren bör stundom äga talerätt, ifall verket innehåller rena sakfel. Gränsen mellan dessa och andra fel är dock vag. Fråga bör vara om betydande, väsentliga oriktigheter. Jacobsen kan biträdas då han säger, att vid vetenskapliga verk *kunna* väsentliga fel ge förläggaren hävningsrätt[4]. En utvidgad rätt för förläggaren att åberopa fel föreligger likaså, om upphovsmannen genom upplysningar eller sitt uppträdande i övrigt bibringat förläggaren felaktiga föreställningar om verkets kvalitet och upphovsmannen bör inse att han gjort detta.

Att verket skulle fullständigt behandla sitt tema kan icke krävas. Upphovsmannen bör ha rätt att bestämma vad han vill taga med i verket, såframt något annat icke betingas av förlagsavtalet eller verkets syfte. Men ifall han utelämnat för verkets tema väsentliga avsnitt bör han påvisa objektivt godtagbara skäl därför. Allfeld anför betecknande, att i en

---

[1] Hoffmann, Ufita 1933 s. 220, instämmande Bappert & Maunz s. 322.

[2] Eckermann s. 21, Hoffmann, Ufita 1933 s. 216. A.å. Allfeld s. 155, som kritiserar en OLG-dom i saken, vilken dom gav förläggaren hävningsrätt i ett dylikt fall.

[3] Runge s. 465. I en LG-dom, refererad i MuW 1929 s. 555 ff, ville förläggaren häva avtalet, enär verket skarpt kritiserade den vetenskapliga eller s.k. skolmedicinen och propagerade för naturläkemetoden. Förläggaren fick icke medhåll av domstolen, men det berodde på att han vid avtalsslutet varit medveten om och räknat med en sådan inställning av författaren.

[4] Jacobsen s. 106. Däremot är Jacobsen s. 105 alltför kategorisk, då han säger att illustrationer till vetenskapliga och tekniska verk böra vara »fagligt rigtige». En Kammergerichtdom i Tyskland, Ufita 1939 s. 128 f, ansåg en förläggares anspråk obefogade, enär endast 40 fel på 124.000 tal kunnat påvisas i ett verk innehållande tabeller. I en OLG-dom, refererad i Ufita 1941 s. 132 ff, ansågs förläggaren icke kunna påtala, att i en lärobok i spanska de internationellt vedertagna fonetiska beteckningarna icke kommit till användning. Vardera domen synes riktig.

lärobok i medicin får författaren utelämna en del sjukdomar och behandlingsmetoder, men i en geografisk atlas får icke saknas en karta över Asien[1]. Gäller förlagsavtalet en biografi kan förläggaren påtala, att hela avsnitt ur den skildrade personens liv och verksamhet ha utelämnats[2].

Intressant är ett avgörande av RG, refererat i Ufita 1937 s. 288 ff. Ett förlagsavtal gällde ett verk i kemi av ett visst avtalat omfång. Efter avtalsslutet hade till följd av förhållandenas utveckling nytt material tillkommit, varför förläggaren krävde att författaren skulle inarbeta detta i boken och samtidigt förkorta den tidigare framställningen så att bokens omfång förbleve detsamma. Författaren var villig att behandla det nya materialet, men blott så att verkets omfång utökades. RG gav, såsom det synes med rätta, förläggaren icke medhåll och motiverade sin ståndpunkt bl. a. med att genom en förkortning läsarna icke skulle erhållit den uttömmande orientering i ämnet, som i propagandan för verket utlovats dem. Det ifrågavarande nya materialet hade icke kunnat förutses då avtalet slöts. Elster s. 140 och Bappert & Maunz s. 319 f kritisera denna dom och anföra, att författaren icke får åberopa verkets avtalade omfång såsom ursäkt för att han utelämnat viktiga avsnitt, vilka obetingat höra till verkets tema. Sistnämnda åsikt kunde biträdas blott ifall författaren redan vid avtalsslutet bort förutse det nya materialets tillkomst. Man bör hålla fast vid huvudprincipen att upphovsmannen bestämmer över verkets kvalitet och uppbyggnad.

3. Liksom köpare och arbetsgivare vid arbetsbeting[3] har förläggaren en *undersökningsplikt*. Är verket färdigt vid avtalsslutet kan han, om han undersökt manuskriptet innan han ingått avtalet eller om han utan giltig anledning undandragit sig upphovsmannens anmaning därtill, icke påtala fel han bort märka vid undersökningen (se SvKL § 47). Oftast kan i själva överlämnandet av manuskriptet sägas ligga en uppmaning att undersöka det. I varje fall synes förläggaren, bl.a. med hänsyn till att han i regel är att betrakta som köpman, böra undersöka verket innan han vidtager med mångfaldigandet. Gäller förlagsavtalet ett verk som ännu icke är skapat bör undersökningen ske efter överlämnandet.

En undersökning ligger även av den anledningen i förläggarens intresse, att efter det verket mångfaldigats ett hävande av avtalet skulle medföra ett uppoffrande av betydande ekonomiska värden. Om sålunda en undersökning kan krävas av förläggaren, motiverar å andra sidan tillitsförhållandet mellan parterna, att undersökningen icke behöver vara alltför noggrann. Förläggaren bör t.ex. kunna lita på att upphovsmannen skall fullgöra av-

---

[1] Allfeld s. 154.

[2] En OLG-dom, refererad i Ufita 1930 s. 201 ff.

[3] Chydenius I s. 95 ff och 154 f, Hakulinen s. 55 f och 71.

talet på samma sätt som han fullgjort sina tidigare avtal. Vad förläggaren bör märka är även beroende på hans och hans anställda redaktörers och litterära rådgivares sakkunskap på området. Att han äger rätt att låta en utomstående pröva verket har tidigare omtalats, men någon skyldighet därtill har han icke. Vid vetenskapliga verk låter förläggaren blott i undantagsfall någon specialist granska verket.[1] Vid konstverk bör väl förutsättas att förläggaren i regel skall varsebli alla fel. Undersökningsplikten kompletteras med en plikt för förläggaren att så snart han observerat felet göra de yrkanden mot upphovsmannen detta ger anledning till. Att han vidtagit med mångfaldigandet innebär ofta, eftersom upphovsmannen därefter är betagen möjligheten att avhjälpa felet, att han avstått från sin talerätt.

4. *Påföljderna* av att manuskriptets yttre skick eller verkets inre egenskaper icke motsvara förläggarens berättigade krav äro i huvudsak desamma som vid upphovsmannens mora. Även reglerna om fel i säljares och tillverkares prestation äro i stort sett tillämpliga. En del skiljaktigheter finnas dock.

En rätt och plikt för upphovsmannen att *avhjälpa felet* kommer i fråga oftare än vid köp och arbetsbeting. Upphovsmannen bör vanligen ha rätt därtill, eftersom verkets utgivande oftast utan alltför stor våda och olägenhet kan uppskjutas en kortare tid. Gäller förlagsavtalet ett ännu icke skapat verk är upphovsmannen i regel förpliktad att avhjälpa felet. Men även då avtalet gäller ett färdigt verk är han skyldig därtill, om avhjälpandet, såsom vanligen är fallet, är relativt lätt att verkställa. Att förläggaren på några få undantag när icke får göra de påkallade ändringarna, utan att upphovsmannen suveränt bestämmer om dem, anföres längre fram (kap. 6). Är manuskriptet till sitt yttre skick icke tryckfärdigt kan förläggaren, om upphovsmannen icke på anhållan levererar ett nytt manuskript, låta på dennes bekostnad taga en tydlig avskrift av manuskriptet. I detta fall existerar således en rätt för förläggaren att avhjälpa felet.

Kan felet icke avhjälpas eller vägrar upphovsmannen att göra det inom skälig tid, kan förläggaren ofta *häva avtalet*. Enligt allmänna avtalsrättsliga principer ges hävningsrätt visserligen icke om felet är oväsentligt, och detta bör gälla även förlagsavtalet[2], men det är att märka att förläggaren vanligen har rätt att påtala endast mera grova fel.

Har förläggaren, ifall han icke önskar häva avtalet eller ifall felet är så ringa, att han icke får häva avtalet, rätt att, ifall upphovsmannen ej av-

---

[1] Olbrich s. 22.

[2] Så även VG § 31.

hjälper felet, utge verket mot ett *nedsatt honorar* eller h.o.h. utan honoreringsskyldighet? Ifall upphovsmannen på grund av felet är skadeersättningsskyldig gentemot förläggaren, kan en nedsättning av honoraret naturligtvis ske, men om han icke är ersättningsskyldig är saken tvivelaktig. I köprätten har hos oss en actio quanti minoris vunnit ett visst, men icke odelat erkännande.[1] Situationen vid förlagsavtal är emellertid en annan än vid köp. Honoraret är icke någon köpesumma och spelar mestadels icke lika stor roll för upphovsmannen som köpesumman för säljaren. Förläggaren kan ha ett stort intresse av ett utgivande. Det kan öka förlagets renommé; förläggaren har kanske redan gjort reklam för verket och mottagit subskriptioner på det. Om han upphävde avtalet vore upphovsmannen måhända icke skyldig eller icke i stånd att ersätta honom den skada han lidit inklusive den vinst han gått miste om. Speciellt om han redan vidtagit med mångfaldigandet då felet observeras kan han ha ett stort ekonomiskt intresse av avtalets fortbestånd.

Vår lagstiftning torde icke lägga hinder i vägen för att förläggarens intresse av en utgivning mot nedsatt honorar eller utan honoreringsskyldighet kan tillmötesgås, om omständigheterna i det enskilda fallet tala för ett dylikt förfarande. Har upphovsmannen överskridit det avtalade omfånget för verket synes det ofta motiverat, att förläggaren i de fall honoraret skall beräknas efter arktal får utge verket mot nedsatt honorar[2]. Härmed förnekas icke, att om förläggaren utger verket utan att protestera mot att det avtalade omfånget överskridits, han därmed vanligen bör anses ha gått med på att erlägga honorar även för överskottsarken.

Gäller avtalet ett verk upphovsmannen skall skapa torde han vara skyldig att utgiva *skadeersättning* till förläggaren med anledning av fel i verket blott ifall han bär skuld till den felaktiga prestationen. Såsom motiv härför kan hänvisas till vad i det föregående anförts om hans skyldighet att utgiva ersättning vid dröjsmål med verkets skapande. Även då fråga är om fel kan man konstatera, att avgörandet sist och slutligen till stor del beror på vilka krav man ställer på hans omsorg, t.ex. i fråga om sakfel i verket eller dettas fullständighet. Tilläggas bör, att i de fall han icke förfarit cul-

---

[1] Se HB 1: 4, Chydenius I s. 97, 105 och 165, Hakulinen s. 54 ff, Kauppi s. 231 samt en diskussion, refererad i JFT 1935 s. 41 ff och 187 ff.

[2] Enligt Jacobsen s. 159 bör nedsättning av honoraret äga rum. Jfr Dernburg s. 139, Oppenheimer s. 37, Grundtvig s. 120, Allfeld s. 110 och Bappert & Maunz s. 252, vilka anse att förläggaren, om han ger ut verket, ehuru det är omfångsrikare än vad avtalats, är skyldig erlägga honorar för överskottsarken. A.å. Riezler, Verlagsvertrag s. 267.

post det ofta rör sig om så ringa fel att förläggaren icke kan påtala dem. Eftersom upphovsmannen såsom ovan anförts i regel har rätt att avhjälpa felet, får hans skadeersättningsskyldighet sin egentliga betydelse i de fall han vägrar ett avhjälpande eller felet observeras så sent, att ett avhjälpande icke mera går för sig.

Gäller avtalet åter ett färdigt verk torde upphovsmannen liksom säljare av speciessak[1] åvila skadeersättningsskyldighet blott om han känt felet och hemlighållit det eller om han uttryckligen eller genom sitt uppträdande försäkrat att verket är felfritt. Då de fel förläggaren kan åberopa i regel äro rätt påtagliga, t.ex. att verket icke kan användas för sin bestämmelse eller att det innehåller väsentliga sakfel, ådrager sig upphovsmannen genom att hemlighålla felet ofta skadeersättningsplikt. I de fall upphovsmannen är skadeståndsskyldig blir situationen till sina praktiska konsekvenser närapå densamma som vid en nedsättning av honoraret, ty uppenbart är att skadeståndet kan erläggas så att honoraret sänkes.

IV. UPPHOVSMANNENS PRESTATIONSSKYLDIGHET VID FÖRLAGSAVTAL ANGÅENDE FRAMTIDA VERK OCH VID OPTIONSAVTAL.

1. Enligt det tidigare anförda kan förlagsavtalet även gälla ett verk, som icke existerar vid avtalsslutet. Av speciell natur är avtalet, ifall det gäller alla eller en del av de verk upphovsmannen i framtiden möjligen kommer att skapa. Endast i sällsynta fall är här fråga om ett egentligt förlagsavtal. Förläggaren åvälver sig ogärna en plikt att utge verk, vilka äro obestämda både till innehåll och till tidpunkten för utgivandet. Men åtager han sig en utgivningsplikt äro de vanliga reglerna för förlagsavtalen tillämpliga, dock med beaktande av att upphovsmannens förpliktelser inträda först när verket skapats. Då verket är färdigt, vilket upphovsmannen ensam avgör, erhåller förläggaren förlagsrätten till det, således utan hinder av att upphovsmannen efter förlagsavtalets ingående överlåtit förlagsrätten till en annan person (se ovan s. 75). I fråga om verkets inre egenskaper må här endast framhållas, att förläggaren icke har rätt att frånträda avtalet till följd av att verkets kvalitet icke motsvarar upphovsmannens ordinära för-

[1] Se härom HB 1: 4, Chydenius I s. 102, Hakulinen s. 55, Kauppi s. 235, SvKL § 42.

måga[1]. På grund av ändrade förhållanden kan part likväl frånträda avtalet i samma utsträckning som då avtalet gäller ett bestämt verk.

En överlåtelse av upphovsmannens framtida verk är icke så obestämd och kränkande för hans personliga frihet, att den alltid borde frånkännas giltighet[2]. Här kan hänvisas till de i det föregående anförda avgörandena av vår Högsta domstol[3], där upphovsmannen ansågs kunna överlåta sina framtida verk till en intresseorganisation. Såsom Kivimäki framhållit, är en dylik överlåtelse till sin natur betydligt mera preciserad än en överlåtelse av framtida fordringsrätter[2].

Såframt förlagsvtalet gäller de verk upphovsmannen skapar inom en utsatt kontraktsperiod godtager Jacobsen avtalet, men om detta omfattar upphovsmannens *samtliga* framtida verk anser han att det är ogiltigt såsom stridande mot god sed[4]. Sistnämnda ståndpunkt intager även ItalUpphL art. 120[5]. Jacobsen menar, att även förläggaren kan åberopa ett dylikt avtals ogiltighet[6]. Utan tvivel kan avtalet överhövan inskränka upphovsmannens och emellanåt även förläggarens avtalsfrihet, t.o.m. ehuru det icke gäller upphovsmannens alla framtida verk. Alltid är detta dock icke fallet, särskilt icke vad beträffar intrånget i förläggarens frihet[7]. Att upphovsmannen vart tionde år skriver ett verk och ger ut det på samma förlag gör honom icke till slav under förläggaren. Med hänsyn till att egentliga förlagsavtal rörande framtida verk äro sällsynta kommer förevarande fråga icke att ägnas någon närmare undersökning, utan här skall endast hänvisas till vad nedan säges om optionsavtal.

2. Vanligen förpliktar sig förläggaren icke till något utgivande, utan betingar sig full frihet att efter det verket skapats avgöra, om han vill övertaga förlagsrätten och utgiva verket eller icke. Ett dylikt avtal kallas ett *optionsavtal*. Förläggarens optionsrätt kan vara gestaltad antingen som en obetingad rätt för honom att utge verket — på avtalade eller underför-

---

[1] Se ovan s. 98 f. Jfr Pouillet s. 342, som ger förläggaren hävningsrätt i ett dylikt fall.

[2] Kivimäki LM 1939 s. 431 ff.

[3] HD 1939 R 10 och HD 1942 M 192.

[4] Jacobsen s. 38.

[5] ItalUpphL art. 120 föreskriver ytterligare, att förlagsavtal angående framtida verk icke kunna ingås för längre tid än tio år.

[6] Jacobsen s. 38.

[7] Eberstein, NFM 1945 s. 33 anser, att det de lege ferenda icke vore lämpligt att helt förbjuda dylika avtal, vilka det kan ligga i vardera partens intresse att ingå. Endast då avtalet strider mot god sed eller eljest är otillbörligt bör det enligt Eberstein vara ogiltigt.

ståda villkor — eller som en rätt för honom att utge verket, ifall han erbjuder lika fördelaktiga villkor som andra förläggare. I ingetdera fallet är fråga om ett förlagsavtal, utan här föreligger ett föravtal, ett *pactum de contrahendo*. Eftersom ett dylikt avtal ofta har formen av en klausul i ett förlagsavtal är det motiverat att här något beröra detsamma.

A. Det verkar som om man på sina håll varit alltför negativt inställd till optionsavtalen. Att såsom Försl. 1938 § 33 h.o.h. förbjuda klausuler om optionsrätt för förläggaren är opåkallat.[1] För en upphovsmans förstlingsverk kan optionsavtalet öppna den enda framkomliga vägen till en förläggare. Att endast upphovsmannen är bunden av avtalet är icke så farligt, då han ju, ifall förläggaren icke åtager sig utgivandet, kan erbjuda verket åt en annan förläggare. På sätt och vis är det naturligt och väl överensstämmande med tillitsförhållandet mellan kontrahenterna, att upphovsmannen så vitt möjligt håller sig till samme förläggare. På det nordiska förläggarrådsmötet 1945 ansågs ett avtal om optionsrätt för förläggaren till författarens två nästkommande verk icke strida mot god sed.[2] Samtidigt framhölls, att det ur beskattningssynpunkt var fördelaktigt för en författare att till förläggaren överlåta sina verk för flere (5—10) år och av förläggaren erhålla en månadsinkomst.

Avtalet om optionsrätt för förläggaren bör dock icke vara ovillkorligen bindande för upphovsmannen. Ger det honom oförmånliga villkor kan det undertrycka hans lust att skapa och därigenom vara otillbörligt. Då avtalet ingås har han ofta icke någon egentlig uppfattning om det värde hans framtida produktion kommer att ha. Har han gett förläggaren rätt till sina framtida verk, ifall denne bjuder lika goda villkor som andra förläggare, kan detta medföra ett minskat intresse för hans verk hos andra förläggare, som känna till sagda företrädesrätt. En viss sanning ligger även i Wittenbergs yttrande, att en optionsklausul blir av betydelse blott om samarbetet mellan kontrahenterna icke löper friktionsfritt.[3] Då inga störingar förekommit vänder sig författaren sällan till någon annan förläggare. Men om slitningar förekomma mellan parterna, ligger det varken i samhällets eller upphovsmannens intresse att avtalet ovillkorligen måste upprätthållas. Någon gång kunde här AvtL § 31 finna tillämpning. För övrigt kan analogivis hänvisas till bestämmelsen i AvtL § 38, att en konkurrensklausul icke får överhövan inskränka part i hans frihet att utöva förvärvsverksamhet,

---

[1] Nybergh s. 362 f och instämmande Kivimäki s. 287 f.
[2] NFM 1945 s. 7 ff.
[3] Wittenberg s. 212.

samt till bestämmelserna i ArbAvtL § 3—6. För den föreslagna bestämmelsen i Försl. 1953 § 27 bereda optionsavtalen ett viktigt tillämpningsområde.

Rätt allmänt hävdas att ett optionsavtal gäller blott för en bestämd tid. Kivimäki s. 262 och 287 anser, att avtalet bör avse en bestämd tid eller vara uppsägbart och att den bestämda tiden eller uppsägningstiden icke får vara oskäligt lång. Kivimäki framhåller, LM 1939 s. 432 f, att en överlåtelse till en förläggare är betydligt vådligare för upphovsmannen än en överlåtelse till hans intresseorganisation, eftersom upphovsmannens och förläggarens, men sällan upphovsmannens och intresseorganisationens intressen stå mot varandra. ÖstUpphL § 31 ger upphovsmannen rätt att efter fem år uppsäga avtalet. Kohler s. 333 kräver att avtalet avser en bestämd, kort tid. TyVetKontr. punkt 12 bestämmer, att författaren icke kan binda sig vid en förläggare med hela sin framtida produktion. Hoffmann, GRUR 1932 s. 139 godtager ett optionsavtal, ifall det gäller för en begränsad tid eller ett begränsat antal verk och författaren erhåller en motprestation av något slag. Ball s. 591 uttalar, att avtalet i regel är giltigt, såframt det är begränsat till tiden, men att det kan vara ogiltigt såsom »contrary to public policy», ifall det gäller upphovsmannens samtliga framtida verk.

Däremot ansågs i RGE 79, 156, instämmande Marwitz & Möhring s. 78, att ett avtal, som gav förläggaren företrädesrätt till en ung komponists hela framtida produktion, i princip var giltigt, såframt avtalet icke inskränkte författarens fria skaparkraft eller uteslöt konkurrens av andra förläggare. RG uttalade dock att avtalet kunde hävas på grund av viktiga orsaker. Även Allfeld, Urheberrecht s. 105 anser ett optionsavtal i regel icke strida mot god sed, men tillägger, att omständigheterna i det enskilda fallet kunna innebära en »übermässige Beschränkung» av upphovsmannens personliga frihet och avtalet därför vara ogiltigt. Enligt Copinger s. 318 är det icke »in restraint of trade» att en författare förpliktar sig att skriva endast för en bestämd person. I det av Copinger a.st. anförda rättsfallet *Morris v. Colman* ansågs en författare bunden av sitt löfte att icke skriva skådespel för andra teatrar än »The Haymarket Theatre» i London. I *Macdonald v. Eyles* [1921] 1.Ch. 631 ansågs en författarinna, som åt ett förlag gett optionsrätten till sina tre nästkommande böcker, vara förhindrad att utge dem på annat förlag. Författarinnan ansågs icke hava fullgjort sin skyldighet genom att till det förra förlagets förfogande ställa tre verk, vilka hon redan tidigare publicerat eller, som domaren uttryckte sig, tre reliker av hennes litterära ansträngningar i det förflutna. Uppenbart är, att hon icke heller skulle fullgjort sin skyldighet genom att till förläggarens förfogande ställa tre i hast hoprafsade verk, dem ingen förläggare kunde tänkas vilja utge.

I vilka fall upphovsmannen hos oss får frånträda optionsavtalet bör avgöras in casu. För åvägabringande av en fast regel kunde en lagstadgad maximitid för upphovsmannens bundenhet som den i ÖstUpphL § 31 äga berättigande, men å andra sidan vore en dylik bestämmelse osmidig och beaktade icke tillräckligt förhållandena i det enskilda fallet. Hos oss, där uttrycklig lagbestämmelse saknas, bör ett optionsavtal, som varken upptager

en tidsbegränsning eller en uppsägningsrätt, enligt mitt förmenande visserligen anses för giltigt, men kunna frånträdas eller uppsägas av upphovsmannen, ifall det i det enskilda fallet visar sig att hans bundenhet vid avtalet leder till obillighet gentemot honom. Några precisa regler när detta är fallet kan icke ges. En del relevanta synpunkter kunna dock anföras.

Har förläggarens rätt blott naturen av en »förköpsrätt», kräves för upphovsmannens rätt att frånträda avtalet i regel förändringar i förläggarens person eller allmänna renommé eller inställning till upphovsmannen. Har förläggaren fått en obetingad utgivningsrätt utan plikt för honom att ge sig ut i konkurrens med andra förläggare om verket, äro upphovsmannens möjligheter att frånträda avtalet större. Avgörandet influeras nämligen i hög grad av den motprestation förläggaren givit eller giver.[1] Ju större motprestationen är, desto större är upphovsmannens bundenhet. Ifall fråga är om ett verkligt förlagsavtal med utgivningsplikt för förläggaren, då kan upphovsmannen enligt vad ovan uttalades t.o.m. vara bunden av ett avtal, som gäller hans samtliga framtida verk. Vid optionsavtalen kan motprestationen bestå ej blott i att förläggaren åtager sig att utge och honorera det nya verket, utan även i att förläggaren ingått ett förlagsavtal angående ett redan existerande verk av författaren, t. ex. ett förstlingsverk, eller i att förläggaren givit förskott på honoraret för det nya verket. Större bundenhet existerar för upphovsmannen i de två sistnämnda fallen, ty de tillförsäkra honom en motprestation av förläggaren redan innan det nya verket skapats. Även avtal angående upphovsmannens hela framtida produktion torde någon gång böra tillerkännas giltighet, t. ex. då denna produktion inskränker sig till några få verk.[2] Då optionsavtalet utesluter andra förläggare från att konkurrera om utgivningsrätten är upphovsmannen betydligt mera utsatt för läderingar. I en tysk underrättsdom från senaste tid ansågs upphovsmannen fritagen från en klausul, som avsåg hans tio nästkommande verk och som betog honom möjligheten att låta andra förläggare konkurrera om utgivandet.[3]

---

[1] L u n d s. 246 uttalar: »Anfægteligheden . . . bør stå i forhold til det aftalte vederlags rimelighed».

[2] Jfr K n o p s åsikt s. 137, att en överlåtelse till förläggaren av upphovsmannens samtliga framtida verk alltid strider mot god sed. A l l f e l d s, Urheberrecht s. 105, påstående, att ett avtal om författarens samtliga framtida verk strider mot god sed, ifall författaren icke tillkommer något honorar för verken, torde icke heller vara riktigt för alla fall.

[3] LG i GRUR 1951 s. 287 f. I optionsavtalet hänvisades visserligen till att förläggaren »såsom motprestation» utgivit upphovsmannens förstlingsverk, men detta ansåg domstolen med fullt skäl för irrelevant, eftersom sagda utgivande redan ägt rum då optionsavtalet slöts och till på köpet medfört succé.

Såframt förläggaren icke inom avtalad, resp. skälig tid efter upphovsmannens erbjudande åtager sig utgivandet av ett verk, till vilket han har optionsrätt, får upphovsmannen utge verket på annat förlag, men ifall förläggaren har optionsrätt även till upphovsmannens följande verk gäller denna rätt fortfarande.[1] Förläggarens vägran kan dock öka upphovsmannens möjligheter att uppsäga optionsavtalet.

B. En obetingad utgivningsrätt för förläggaren utan skyldighet för honom att erbjuda upphovsmannen lika förmånliga villkor som denne skulle erhålla av andra förläggare medför ofta den nackdelen, att *publiceringsvillkoren* vidlådas av en viss obestämdhet. Vad skall t. ex. gälla beträffande honoraret ifall, såsom ofta, dess storlek icke fastställts i optionsavtalet? Nyberg h håller före att optionsavtalet bör lämna honorarets storlek beroende på senare överenskommelse mellan kontrahenterna.[2] Detta kunde dock leda till obillighet gentemot förläggaren, i det att upphovsmannen genom att vägra gå med på dennes rimliga anbud om honoraret kunde bliva fri sin förpliktelse att ge förläggaren utgivningsrätten till verket. Visserligen får ett föravtal, om det skall vara bindande, icke lämna det framtida huvudavtalets innehåll h.o.h. obestämt. Ett optionsavtal, där villkoren för det framtida utgivandet icke uttryckligen avtalats, kan likväl godtagas. Enligt mitt förmenande bör nämligen upphovsmannen då in dubio överlåta utgivningsrätten till det nya verket mot sedvanliga eller, om någon sedvana icke kunde påvisas, skäliga villkor.[3] Ofta innebär detta, att det nya verket får utges på samma villkor som det tidigare verket. Stundom vore detta dock obilligt mot upphovsmannen, t. ex. om det nya verkets karaktär och komposition äro helt olika det förra verkets. I så fall bör utgivandet ske mot sedvanliga (skäliga) villkor.

Då Normalkontr. § 14 ålägger författaren att vid utgivningen av sina samlade eller valda arbeten erbjuda (tarjota) förläggaren dem, och då enligt Normalkontr. 1937 författaren förbinder sig att i första hand erbjuda förläggaren sin nästa bok, är det uppenbart, att förläggaren icke ges rätt till utgivningen av ifrågavarande verk på vilka villkor som helst. Det ligger måhända närmare till hands att tolka bestämmelserna så, att han för att erhålla utgivningsrät-

---

[1] Kivimäki s. 288, Jacobsen s. 208.

[2] Nybergh s. 362 och i JFT 1937 s. 741.

[3] Jfr Pinzger, GRUR 1930 s. 591, som för optionsavtals giltighet kräver, att fullständig enighet råder mellan parterna om alla väsentliga avtalsvillkor, samt Hoffmann, Ufita 1933 s. 224, som tolkar en optionsklausul i ett förlagsavtal så, att förläggaren har rätt till de framtida verken på samma villkor som han utger det verk förlagsavtalet egentligen gäller.

ten bör erbjuda lika förmånliga villkor som andra förläggare[1], än att tolka dem så, att han erhåller utgivningsrätten mot skäliga, sedvanliga villkor.

C. Om upphovsmannen i strid mot optionsavtalet icke erbjuder förläggaren det nya verket, utan i stället ger ut det på ett annat förlag, begår han icke någon upphovsmannarätts-, utan blott en *avtalskränkning*. Upphovsmannarätten övergår till den enligt optionsavtalet berättigade förläggaren först då kontrahenterna uttryckligen avtala därom. Ehuru fråga icke är om någon upphovsmannarättskränkning, har den med optionsrätt utrustade förläggaren likväl möjligen talerätt mot en senare förläggare, som medveten om optionsavtalet utger verket. Härom kan hänvisas till vad längre fram (kap. 5, IV) säges om utgivning av ett nytt, konkurrerande verk.

I DA 1953 s. 55 refereras en nyligen given italiensk kassationsdom. En fransk förläggare, som innehade utgivningsrätten till författaren André Maurois' arbeten, överlät till den italienska förläggaren A optionsrätten till utgivning i italiensk språkdräkt av Maurois' samtliga, även framtida arbeten. Optionsrätten gällde för fem år, men kunde förnyas för fem år åt gången. A hade plikt att årligen utge ett av verken och skulle detta utgivande ske senast fyra månader efter det verket utkommit på franska. Sedermera överlät den franska förläggaren till den italienska förläggaren B utgivningsrätten till ett av Maurois' arbeten. Domstolen ansåg optionsavtalet icke strida mot ItalUpphL art. 120, varför domstolen med hänvisning till regeln »prior in tempore, potior in iure» förbjöd B att utgiva det verk han förvärvat rätten till.

Avgörandet kan för vår rätts vidkommande biträdas däri, att optionsavtalet icke stred mot god sed. Däremot är det tvivelaktigare, om B:s rätt bör ge vika för A:s rätt. A hade icke, efter vad som framgår av referatet, fått till sig överlåten förlagsrätten till just det verk B förvärvat utgivningsrätt till, utan blott en optionsrätt till samtliga verk av Maurois. Att A åtagit sig en plikt att årligen utge ett av dem förändrar icke saken. Ifall B handlat på något sätt otillbörligt, se nedan s. 144, vore domen dock även enligt vår rätt riktig.

I Macdonald v. Eyles [1921] 1 Ch. 631 hade upphovsmannen överlåtit till B ett verk, vartill A haft optionsrätt. Domstolen biföll A:s talan mot B (medgav *injunction)*, men i rättsfallet var det alldeles tydligt, att B varit medveten om optionsklausulen och om att verket enligt denna bort i första hand erbjudas A.

Slutligen kan anföras en dom av Danmarks HD, refererad i UfR 1919, 638. En författare hade genom avtal med ett bolag gett detta rätt att förvärva ensamrätten till de revysånger han komme att skriva. Bolaget ansågs icke kunna göra ansvar gällande mot en person, som i god tro köpt och utnyttjat några av sångerna innan bolaget fått tillfälle att utöva sin förköpsrätt till dem. Avgörandet är riktigt, lika Jacobsen s. 79 f.

[1] Så även Nyberg h s. 363 betr. sagda bestämmelse i Normalkontr. 1937.

Att upphovsmannen suveränt bestämmer när ett av honom skapat verk är färdigt har i det föregående anförts. Har han i ett optionsavtal förbundit sig att erbjuda förläggaren sitt nästa verk och håller han på med flere än ett verk, gäller förläggarens företrädesrätt det verk upphovsmannen först förklarar vara färdigt. Att han med en annan förläggare ingår ett förlagsavtal angående ett av de verk han haft under arbete innebär icke att han ansåge detta sistnämnda verk vara färdigt, varför den förste förläggarens rätt icke kränkes genom ett dylikt avtal[1].

[1] Ett avgörande av Bundesgerichtshof, BGE 9, 237.

Kap. 5.

OMFÅNGET AV FÖRLÄGGARENS RÄTT.

I. ALLMÄNT OM FÖRLÄGGARENS POSITIVA OCH NEGATIVA BEFOGENHETER.

Sedan i det föregående de viktigaste skyldigheterna, som enligt förlagsavtalet åligga upphovsmannen, varit föremål för behandling, vore det naturligt att förläggarens skyldigheter enligt avtalet berördes. Därförinnan är det dock nödigt att utreda, i vilken mån förläggaren äger rätt att utnyttja verket och förbjuda andra att göra det.

1. Förlagsavtalet ger förläggaren en *positiv befogenhet* att utnyttja verket genom att framställa och sprida exemplar av det. Ett oinskränkt utgivande av verket är likväl icke tillåtet för honom, utan utgivandet bör ske inom de av förlagsavtalet utstakade gränserna. Emellanåt vållar det svårigheter att bestämma, vilket utnyttjande av verket som är tillåtet för honom, vilket icke. Man bör utgå från förlagsavtalet, kompletterat med eventuella biavtal och tidigare avtal mellan kontrahenterna samt sedvanan på området. Vanligen kan man göra gällande, att förläggaren icke tillkommer andra positiva befogenheter än de avtalet tydligt ger honom. Även om det icke existerar någon allmän regel, att ett avtal mellan upphovsman och förläggare in dubio borde tolkas till upphovsmannens fördel, se ovan kap. 3, III, så synes detta dock vara fallet i fråga om omfånget av förläggarens rätt. En dylik restriktiv tolkning är motiverad icke på grund av att avtalet borde tolkas förlagsfientligt, utan enär förläggaren har bevisbördan att en upphovsmannarättslig befogenhet överlåtits till honom och emedan en viss presumtion föreligger för att han icke erhållit andra befogenheter att utnyttja verket än de som normalt höra till förlagsverksamheten. Även då »upphovsmannarätten» överlåtits till förläggaren, bör överlåtelsen *in dubio* icke innebära annat än ensamrätt att framställa och sprida exemplar av verket.[1]

---

[1] Se Kivimäki s. 264 f, SvLittUpphL § 17 a, von Konow s. 105, Jacobsen s. 35 ff, Voigtländer s. 227, Russell-Clarke s. 118 f samt

Är det osäkert, om förläggaren erhållit en uteslutande utgivningsrätt, dvs. en förlagsrätt, eller blott en enkel licens, talar en honom åliggande utgivningsplikt för att han erhållit en uteslutande rätt. Utgivandet kunde bliva oräntabelt för honom, om ett annat förlag med upphovsmannens tillstånd utgåve samma verk. Å andra sidan kan man säga, att *om* en uteslutande rätt och icke en enkel licens överlåtits, torde förläggaren i regel ha utgivningsplikt[1] och fråga följaktligen vara om ett förlagsavtal i den bemärkelse detta uppfattats i denna avhandling. Ger upphovsmannen förläggaren en uteslutande rätt utan utgivningsplikt, ställes han inför möjligheten att verket icke alls utgives, men detta kan in dubio icke antas vara hans vilja. HD i Norge har i ett avgörande uttalat,[2] att förläggaren har presumtionen mot sig att verkets utgivande berodde på hans förgottfinnande.

2. Utom sin positiva befogenhet att utnyttja verket har förläggaren en *negativ befogenhet* att förbjuda andra att utnyttja det. Dessa två aspekter täcka icke helt varandra, utan den negativa befogenheten är vidsträcktare än den positiva. Förläggaren kan icke blott förbjuda, att verket av annan utges i sin helhet eller delvis, t. ex. en sats ur en i förlag given sonat, utan han kan även förbjuda sådana handlingar, som han icke själv är berättigad att företaga.[3] Detta är en nödvändig betingelse för att han ostört skall kunna utnyttja sina positiva befogenheter. Han bör kunna inskrida mot åtgärder, som äro menliga för den av honom eftersträvade avsättningen av verket och vilka omöjliggöra, hindra, störa eller skada denna. En sådan förbudsrätt tillkommer honom dels till följd av det mellan honom och upphovsmannen rådande, på förlagsavtalet grundade tillitsförhållandet, dels som en konsekvens av att han erhållit förlagsrätten.

Tillitsförhållandet kräver att upphovsmannen icke illojalt konkurrerar med

---

även Bry s. 666 och Desbois s. 339 ff. I RGE 118, 282 ansågs en musikförläggare, till vilken förlagsrätten och uppföranderätten till en operett överlåtits, icke därigenom ha erhållit filmrättigheterna till operetten. Ulmer s. 218 anser att en förläggare, till vilken hela upphovsmannarätten överlåtits, in dubio får utnyttja rätten blott för sin förlagsrörelses syften. Att märka är dock, att enligt TyLittUpphL § 14 en upphovsman, ehuru han överlåtit sin upphovsmannarätt, in dubio behåller flere viktiga befogenheter. Enligt Lund s. 234 f gäller den ovan i texten uttalade presumtionen icke om avtalet talar om överlåtelse av »all upphovsmannarätt», men nog om det talar om överlåtelse av upphovsmannarätten, konstnärsrätten o. dyl.

[1] Försl. 1953 § 34 ålägger förläggaren alltid en utgivningsplikt.

[2] NRT 1930 s. 1210. I NJA 1899 s. 38 ansåg Sveriges HD att en förläggare, som fått till sig överlåten författare- och äganderätten till en skolbok, hade utgivningsplikt.

[3] Nybergh s. 108. Detta betonades redan av Kohler s. 276. VG § 8 är härvidlag oklart avfattad.

förläggaren och överhuvudtaget i sitt förhållande till denne icke handlar i strid mot tro och heder. Vid bestämmandet av vilket utnyttjande av verket som bör vara upphovsmannen förbjudet har man att göra en skälig intresseavvägning med beaktande av både den nödiga litterära och konstnärliga rörelsefriheten för honom och konkurrensfaran för förläggaren.[1] Normalkontr. 1937 § 1 föreskriver sålunda uttryckligen, att författaren icke på annat förlag får utge någon skrift, som kunde antas konkurrera med det kontraherade verket.

I den mån förbudsrätten vilar på förläggarens upphovsmannarättsliga ensamrätt, på *förlagsrätten*, kan förläggaren tillgripa de i UpphL kap. 5 (Försl. 1953 kap. 7) stadgade sanktionerna, vartill kommer att förbudsrätten till följd av förlagsrättens absoluta karaktär riktar sig icke blott mot upphovsmannen, utan mot envar. Förläggaren får varken av upphovsmannen eller av tredje person hindras i utövandet av sin ensamrätt att mångfaldiga och sprida verket. Av intresse är att notera, att man tidigare varit tveksam om, huruvida upphovsmannen själv kunde begå en upphovsmannarättskränkning.[2] Hos oss framgick likväl redan av FörfF 1880 § 20 mom. 2, att detta ansågs vara möjligt. Såsom fallet är vid sakrätterna kan förläggaren förbjuda även sådana handlingar, som han icke själv är berättigad att företaga. I annat fall vore hans rätt icke tillräckligt tryggad.[3] Hans ensamrätt gäller emellertid endast ett mångfaldigande och spridande av det ifrågavarande verket, varför han aldrig på upphovsmannarättslig grund kan hindra att ett nytt, konkurrerande verk utgives. I det föregående har framhållits, att förlagsrätten är invävd i förlagsavtalet, att detta utgör utgångspunkten för bestämmandet av förlagsrättens omfång. En konsekvens härav är, att även omfånget av den förbudsrätt förlagsrätten medför är beroende på förlagsavtalet. Också så till vida är förbudsrätten begränsad, att den ej får sträcka sig längre än vad behovet kräver, än vad som för ett ostört tillgodonjutande

[1] de Boor s. 276. Se även Hoffmann, Das Änderungsrecht des Urhebers, GRUR 1938 s. 164: parterna böra underlåta alla handlingar, som inkräkta på det ostörda utnyttjandet av verket eller som innebära en kränkning av medkontrahentens rättspersonlighet. Desbois s. 343 ff framhäver konkurrenssynpunkter. FrFörsl. 1947 art. 69 stadgar, att upphovsmannen bör garantera förläggaren en ostörd utövning av den överlåtna rätten. Enl. Skone James s. 43 får upphovsmannen icke kränka (»derogate») sin egen överlåtelse.

[2] Se t. ex. Torps framställning s. 62 ff.

[3] För Schweiz' vidkommande är Lüdin s. 77 ff, som det synes på otillräckliga grunder, av annan åsikt och anser att förläggarens förbudsrätt i den mån den går utöver hans positiva rätt är av rent obligatorisk karaktär. Som i texten Büchler s. 135 ff.

av förlagsrätten är nödigt. Den förbudsrätt förlagsrätten medför bestämmes sålunda även den till sitt omfång av förlagsavtalet och av konkurrenssynpunkter.

I Tyskland regleras författarens underlåtelseplikt av bestämmelsen i VG § 2, att författaren bör underlåta varje mångfaldigande och spridande, som är förbjudet för tredje person. En dylik bestämmelse är icke lämplig, vilket speciellt de Boor s. 275 ff framhållit. Trots att upphovsmannen överlåtit förlagsrätten, bör han icke ställas i samma ställning som en utomstående. Å ena sidan bör han fortfarande få mångfaldiga och sprida verket, blott han icke gör intrång i förläggarens rätt, å andra sidan bör hans underlåtelseplikt i vissa fall gå utöver ett mångfaldigande och spridande av verket och exempelvis sträcka sig till ett uppläsande av verket eller till ett utgivande av ett nytt, konkurrerande verk.

I förarbetena till VG § 2 föreslogs, att författaren måtte förbjudas varje mångfaldigande och spridande av verket, »die nach dem Zwecke des Vertrages gegen Treu und Glauben verstösst», se Ernst Müller s. 319, men vid det slutliga utformandet av stadgandet lade man huvudvikten vid upphovsmannarättsliga grundsatser och utformade författarens underlåtelseplikt så att den skulle tjäna förlagsrätten till grund.

En smidigare bestämmelse finnes i SchwOR art. 381: »Die Rechte des Urhebers werden insoweit . . . dem Verleger übertragen, als es für die Ausführung des Vertrages erforderlich ist».

I det följande skall undersökas, vilka positiva befogenheter förlagsavtalet ger förläggaren, vilken utsträckning hans förbudsrätt har samt i vilken mån förbudsrätten vilar på förlagsrätten. Före förlagsrättens uppkomst och efter dess upphörande kan förbudsrätten grundas enbart på avtalsförhållandet mellan parterna.

3. Uppenbart är, att förläggaren icke utan särskilt avtal har rätt att *framföra* verket[1] (uppföra eller utföra det enligt UpphL § 9). Före verkets offentliggörande får ej heller dess innehåll utan upphovsmannens samtycke meddelas allmänheten, se Försl. 1953 § 2, vilken föreskrift bör anses uttala gällande rätt.[2] Undantagsvis bör förläggaren måhända i reklamsyfte för främjande av verkets spridande tillåtas föranstalta ett *begränsat* framförande av verket, t. ex. en uppläsning av en del av det.

---

[1] SvLittUpphL § 17 a. Avtalsvis kan förläggaren naturligtvis betinga sig uppföranderätten eller rätt till del i intäkterna av uppförandet, vilket framför allt brukar vara fallet vid avtal angående musikverk, se t. ex. Musikkontr. § 1 A. Tidigare förbehöllo sig förläggarna ofta en vidsträcktare rätt än vad numera är fallet. I filmens barndom förekom det ofta utomlands, att bokförläggarna vid förlagsavtalens ingående krävde, att filmrättigheterna till verket överlätos till dem eller att de erhöllo förköpsrätten till dessa.

[2] Nybergh, JFT 1937 s. 151, Kivimäki s. 199.

Någon rätt att hindra verkets framförande bör ej heller tillkomma förläggaren. Visserligen kan ett uppförande eller utförande hos en del åskådare eller åhörare minska lusten att förvärva exemplar av verket, men hos andra kan den i stället ökas. Ett referat av innehållet eller en uppläsning av verket *före utgivandet* kan dock otvivelaktigt någon gång inverka menligt på dess avsättningsmöjligheter, t. ex. då det representerar ett stort nyhetsvärde, och bör i så fall vara förbjudet för författaren.[1]

På samma sätt som verkets framförande böra de fall bedömas, där *mångfaldigandet icke sker genom tryck eller dylikt förfarande*, exempelvis utgivning av ett konstverk i tredimensionell form som skulptur eller som alster av tillämpad konst. Någon egentlig konkurrensfara föreligger icke här. Likaså har lagberedningen rätt i att då av verket flere exemplar framställas genom dess överförande på tal- eller musikinstrument eller därtill hörande anordning, ett sådant mångfaldigande icke hör till de rättigheter, vilka tillkomma en förläggare.[2] Någon förbudsrätt är ej heller motiverad för förläggaren i fråga om dylika exemplars framställande och spridande. En särställning intar dock verkets utgivande i form av mikrofilm el. dyl. Det är visserligen uppenbart, att förläggaren in dubio icke har rätt härtill, ty framställningen av en mikrofilm är någonting annat än enbart en avart av det fotografiska mångfaldigandet. Men bör förläggaren kunna förbjuda upphovsmannen ett dylikt utgivande? Ännu så länge vore förläggarens skada härav ringa. I en snar framtid kan emellertid teknikens utveckling medföra, att förhållandet blir ett annat och mikrofilmerna undantränga en del tryckta verk. I så fall bör förläggaren helt visst ges en förbudsrätt.

4. Mångfaldigandet förutsätter enligt UpphL § 7, att flere än en efterbildning framställes genom ett »därtill ägnat förfarande». Man kan fråga sig om en förläggare, som erhållit rätt att mångfaldiga verket, även har rätt att sprida efterbildningar, vilka han framställt genom ett förfarande, varigenom endast *en efterbildning åt gången* erhållits, t. ex. genom avskrivning eller kopiering för hand, och om förläggaren får förbjuda andra ett dylikt efterbildande. Att avtal, som avse framställande av efterbildningar för hand, kunna betraktas som förlagsavtal har ovan kap. 1 anförts. Den finskspråkiga ordalydelsen i UpphL § 7 (»muulla monistamiskeinolla») utvisar, att ordet »ägnat» i den svenskspråkiga texten icke innebär något krav på att förfaran-

---

[1] Kivimäki s. 281, Nybergh s. 107, Allfeld, Urheberrecht s. 150. Nybergh anför dock blott det fall att allt ankommer på effekten av verkets första framträdande.

[2] Lagberedn. 1920 s. 42, lika SvLittUpphL § 17 a.

det borde vara på något sätt särskilt lämpat för att framställa flere efterbildningar. Beaktar man vidare, att musikförläggarna ofta låta mångfaldiga en del av verket för hand[1] och att parterna genom att i förlagsavtalet använda ordet mångfaldiga därmed ingalunda behöva avse den betydelse ordet har i UpphL,[2] så ledes man till att anse, att förläggarens rätt omfattar även ett mångfaldigande av nyss anfört slag och att han i regel får förbjuda andra att sprida dylika efterbildningar. En förbudsrätt bör likväl icke existera för honom i det fall verkets avsättning icke influeras av efterbildningens spridande, vilket speciellt är fallet om denna ej alls vänder sig till samma avnämarkrets eller är av betydligt sämre kvalitet än de av förläggaren framställda exemplaren.[3]

II. FÖRLÄGGARENS BEFOGENHET ATT GENOM TRYCK ELLER DYLIKT FÖRFARANDE MÅNGFALDIGA OCH SPRIDA VERKET.

Ovan har behandlats omfånget av förläggarens rätt i fråga om verkets bringande till allmänheten på annat sätt än genom ett spridande av genom tryck eller liknande förfarande mångfaldigade exemplar. Men även då verket *genom tryck eller liknande förfarande* utges, är en gränsdragning mellan upphovsmannens och förläggarens rätt ingalunda överflödig. Här skall att börja med behandlas *förläggarens positiva rätt* och därpå i ett följande avsnitt (III) hans förbudsrätt.

1. A. Förlagsavtalet kan på flere sätt begränsa förläggarens rätt. Man brukar skilja mellan kvantitativa och kvalitativa begränsningar.[4] *Kvantitativt* kan hans rätt begränsas med avseende på orten eller tiden för spridandet eller antalet exemplar han får utgiva.

---

[1] Musikkontr. § 1 ger förläggaren rätt att mångfaldiga verket genom tryckning eller kopiering.

[2] Normalkontraktet använder i § 1 ordet »framställa», i § 2 ordet »mångfaldiga». Enligt svensk rätt föreligger ett mångfaldigande redan då ett enda exemplar framställts, se SvLittUpphL § 24. Lika för dansk rätts vidkommande L u n d, Forfatterret s. 47.

[3] Se I s e n s c h m i d s. 86, som anser att vid förlagsavtal angående grafiska verk upphovsmannen äger rätt att för hand framställa och sprida en kopia, enär en dylik är av en helt annan kvalitet än en mekaniskt mångfaldigad kopia. SvLittUpphL § 10 tillåter envar att för hand avskriva en skrift (men icke en komposition) och sprida avskriften. Vårt motsvarande stadgande, UpphL § 10, tillåter icke ett spridande av för personligt bruk framställda exemplar.

[4] K o h l e r s. 267 ff, B ü c h l e r s. 77 f.

I fråga om *orten* gäller förlagsavtalet in dubio utan begränsning. Såframt varken en tolkning av avtalet eller sedvana ger upplysning i saken, bör förläggaren antagligen äga rätt att sprida verket även i utlandet.[1] Hans rätt bör visserligen till sitt omfång tolkas restriktivt, men ger förlagsavtalet honom utgivningsrätten eller förlagsrätten till verket, talar ordalydelsen för en till orten obegränsad utgivningsrätt. I varje fall synes mig detta gälla litterära verk, där till följd av språket ett utgivande utomlands har begränsade möjligheter. Då Normalkontraktet ger förläggaren rätt att utge verket i bokform på svenska språket, anses detta allmänt innebära rätt att utge verket även utomlands. Musikkontr. § 1 A förklarar att förläggarens rätt gäller alla länder, såframt några uttryckliga undantag icke gjorts.

Intet hindrar dock att avtalet ger förläggaren utgivningsrätten för endast någon eller några stater. En dylik delad förlagsrätt förekommer ibland i avtal angående musik- och konstverk, men sällan vid litterära verk just till följd av de hinder språket ställer. Teoretiskt möter det intet hinder att förläggarens rätt begränsas till ett visst område av en stat,[2] alldeles som en person kan få uppföranderätten till ett teaterstycke blott för en viss ort, men praktiskt är en sådan begränsning svår att genomföra.

En begränsning av förläggarens rätt att sprida verket till en viss *tid* är numera sällsynt, åtminstone vad beträffar litteratur- och konstverk. Förläggaren åvälver sig nämligen därigenom risken att färdiga exemplar icke vinna avsättning inom den utsatta tiden, vilken risk kan vara avsevärd om tiden är knappt tillmätt. Förhållandet är naturligtvis ett annat om mångfaldigandet icke sker på förhand, utan först då beställning ingått, vilket stundom är fallet för musikverk och en del dyrbara konstverk. Då ItalUpphL art. 122 föreskriver, att ett för viss tid ingånget förlagsavtal icke, med vissa i lagen anförda undantag, får gälla längre än tjugo år, synes förläggarens rätt onödigt strängt inskränkas, speciellt vid avtal angående en del musikverk, där verkets inarbetande kan taga en lång tid.

Den vanligaste begränsningen av förläggarens rätt sker genom en begränsning av det antal upplagor eller exemplar han berättigas utge. Härom hänvisas till framställningen längre fram, se kap. 6, I, 2.

B. Samtliga nu nämnda kvantitativa begränsningar utgöra begränsningar av själva förlagsrättens omfång. Ifall förläggaren överskrider sin rätt och går utöver begränsningen, griper han in i den hos upphovsmannen kvarblivna

---

[1] Så Hillig I s. 166, Runge s. 456 f.

[2] de Boor s. 224 f, Allfeld, Urheberrecht s. 112. Jfr Kohler s. 245, Copinger s. 109 f.

upphovsmannarätten och drabbas följaktligen av de påföljder en upphovsmannarättskränkning medför. I några fall har dock en viss tvekan beträffande kränkningens natur gjort sig gällande. Att en förläggare, som innehar en delad förlagsrätt och låter framställa exemplar av verket i det land hans förlagsrätt omfattar, begår en upphovsmannarättskränkning genom att sprida exemplaren i ett annat land visas nedan kap. 6, II, 6. En upphovsmannarättskränkning gör sig likaså den förläggare skyldig till, som innehar förlagsrätten blott för en bestämd tid, men som ändå efter tidens utgång sprider därförinnan framställa exemplar.[1] Mångfaldigandet och spridandet böra ses som en helhet. Tvivelaktigare är däremot huruvida förläggaren begår en upphovsmannarättskränkning genom att överskrida det för en enskild upplaga avtalade antalet exemplar, ifall han har rätt till ytterligare upplagor, vilka »omfatta» de otillåtet utgivna exemplaren. En kränkning av upphovsmannens droit moral och följaktligen en upphovsmannarättskränkning kan i detta fall föreligga, nämligen om upphovsmannen berövats möjligheten att göra ändringar i verket.[2] Men då ändringar icke komma i fråga, synes mig någon upphovsmannarättskränkning icke föreligga, utan blott en avtalskränkning.[3] Förläggaren har icke här överskridit omfånget för sin rätt, förutsatt att han icke handlat i bedräglig avsikt, utan ämnat i motsvarande mån inskränka följande upplagas storlek.

2. A. De *kvalitativa* begränsningarna i förläggarens rätt utgöra begränsningar i sättet för utgivandet och angå omständigheter sådana som utstyrsel, format, trycktyper, pris och reproduktionsförfarande, verkets utgivande såsom folk-, billighets-, reklam-, prakt- eller lyxupplaga, såsom illustrerat eller icke illustrerat, såsom häftat eller inbundet, såsom följetong, såsom ingående i samlingsverk eller skilt för sig osv.

I fråga om dessa och liknande begränsningar bör anföras, att sedvanan spelar en synnerligen stor roll och att förläggaren som regel har rätt fri bestämmanderätt, om annat ej avtalats. Emellanåt är det dock att presumera, att förläggaren icke erhållit annan utgivningsrätt än den han *normalt* ut-

---

[1] Jfr förhållandet i England, där exemplar, vilka förläggaren tryckt medan hans licens gällde, få säljas av honom även efter det licensen utlöpt. Licens erfordras blott för tryckandet, icke för spridandet, se Copinger s. 321, Skone James s. 49.

[2] Se Försl. 1953 § 36 och nedan kap. 6, I, 3.

[3] Så även Lüdin s. 136 f, Runge s. 446, Bappert & Maunz s. 114 f och en KG-dom, MuW 1920 s. 165 ff. A. å. Goldbaum s. 373, Hillig I s. 214 f.

nyttjar i förlaget.[1] Den viktigaste inskränkningen i hans rätt är, att han icke får kränka upphovsmannens droit moral, t. ex. genom att beskära verket eller utelämna illustrationer eller tvärtom utöka verket med illustrationer eller fastställa priset alltför lågt. Verkets utgivande som en billighetsupplaga torde oftast beröra upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende i så hög grad, att hans samtycke till utgivandet bör inhämtas.[2] Är det fråga om att utge olika upplagor av verket, t. ex. en lyx- och en folkupplaga, synes hans samtycke likaså vara erforderligt, om upplagorna skola utges vid sidan av varandra.[3] Upphovsmannen bestämmer ensam om verket skall utges separat eller ingående i ett samlingsverk, varför förläggaren är betagen rätten att utan hans samtycke intaga verket i ett samlingsverk eller en antologi eller i upphovsmannens samlade eller valda arbeten, även om i dessa upptoges blott verk, som förläggaren har förlagsrätten till. Han kan icke utge verket separat om det är förenat med andra verk.[4] Ej heller har han rätt att utan upphovsmannens samtycke utge verket i tidning eller tidskrift (följetongrätt.)

I England och USA spelar följetongrätten (serial rights) en betydligt större roll än hos oss. »First serial right» gives innan boken utkommit, »second serial right» därefter, se Wittenberg s. 214, Thring s. 158 och 170. TyNormalkontr. § 3 ger bokförläggaren rätt att efter bokens publicering utge verket även i tidningar och tidskrifter mot att författaren erhåller halva vinsten därav.

Bestämmelsen i UpphL § 37 (se även Försl. 1953 § 61) att en upphovsman, som överlåtit sin upphovsmannarätt i dess helhet, tillkom den utvidgade upphovsmannarätt som sagda lag förlänade, kan icke tagas som belägg för att ett *nyuppfunnet tekniskt förfaringssätt* för mångfaldigandet alltid skulle vara upphovsmannen förbehållet. Tvärtom bör det nya förfaringssättet få användas av förläggaren, ifall det kan sägas vara inneslutet i det avtalade förfarandet,[5] likaså om det trätt i stället för detta.[6] Men även annars om-

[1] En förvärvare av »konstnärsrätten» eller »reproduktionsrätten» till ett konstverk bör sålunda enligt Lund s. 235 och 241 samt DaKommBet. 1951 s. 151 in dubio erhålla ensamrätt blott till det återgivande, som normalt utföres i hans firma. I huvudsak lika Voigtländer s. 247, Hillig II s. 145. A.å. Rault s. 417 f.

[2] Jacobsen s. 95.

[3] Thring s. 55 anser, att en förläggare, som har rätt att utge även en billighetsupplaga, ej får utge denna innan efterfrågan på den ordinära upplagan upphört.

[4] Kivimäki s. 281 f, Jacobsen s. 100, VG § 4, SchwOR art. 386.

[5] Voigtländer s. 247, Elster s. 40 f.

[6] Här kan vad beträffar nyuppfunna möjligheter att utnyttja verket (radiering) hänvisas till uttalandet i RGE 123, 312, att den som förvärvat upphovsmanna-

fattar förläggarens rätt ofta det nya förfarandet, förutsatt att upphovsmannens anseende icke därigenom kränkes, ty i regel är det förläggaren som bestämmer över mångfaldigandets tekniska utförande. Ett mångfaldigande genom mikrofotografering synes mig sålunda vara förläggaren tillåtet, om förlagsavtalet icke ger något annat vid handen.[1] En annan sak är att förläggaren genom att utge verket i mikrofotografi måhända icke behörigen fullgör sin avtalsenliga *plikt* att utge verket.

B. Då förläggaren går utöver de kvalitativa begränsningarna i sin rätt, när gör han sig då skyldig till en upphovsmannarättskränkning och när enbart till en avtalskränkning? Tydligt är, att man icke kan anse varje förfogande över verket utgöra en utövning av upphovsmannarätten och därigenom varje avtalskränkning även vara en upphovsmannarättskränkning.[2] Vanligen brukar man allmänt besvara frågan med att en upphovsmannarättskränkning föreligger, då en utomstående, ifall han begår kränkningen, skulle drabbas av de påföljder lagen föreskriver för upphovsmannarättskränkningar.[3] Härtill bör man göra det förtydligande tillägget,[4] att en avtalskränkning föreligger i de fall fråga är om en handling, som överhuvudtaget icke kan utföras av en utomstående, t. ex. då förläggaren gör sig skyldig till dröjsmål vid mångfaldigandet eller framställer ett för litet antal exemplar. I nu förevarande fall brukar regeln ges den specificerade utformningen, att en upphovsmannarättskränkning föreligger, då förläggaren griper in i den hos upphovsmannen kvarblivna delen av upphovsmannarätten, då dennes rätt att bestämma över omfånget för mångfaldigandet lider intrång.[5] En närmare fixering är likväl påkallad. Om förläggaren i strid med förlagsavtalet ger boken en grön i stället för en blå pärm, begår han helt säkert icke en upphovsman-

---

rätten hade rätt till en ny utnyttjandemöjlighet, om denna var blott en avart eller avspjälkning av en redan förefintlig utnyttjandemöjlighet och icke utgjorde en följd av att tekniken öppnat helt nya banor utom all beräkning och förmodan.

[1] Jfr de Boor, Lettre d' Allemagne, DA 1950 s. 67, som kräver upphovsmannens samtycke, enär en överlåtelse av vissa upphovsmannarättsliga befogenheter icke omfattar nya utnyttjandemöjligheter.

[2] Så likväl Birkmeyer s. 44.

[3] Kivimäki s. 283, von Konow s. 97, Allfeld s. 21.

[4] Se Allfeld s. 21.

[5] Så Nybergh, JFT 1937 s. 181, Grundtvig s. 103, Lund, Författerret s. 110, Hoffmann s. 53, Büchler s. 170 f och i huvudsak lika Allfeld s. 21. Albert Vaunois uttalar i en artikel i DA 1930 s. 103, att förläggaren gör sig skyldig till »contrefaçon», ifall han utnyttjar sin rätt i en utsträckning, som han icke äger upphovsmannarättslig befogenhet till.

narättskränkning, trots att man med visst skäl kunde säga att rätten att utge en bok med grön pärm kvarblivit hos författaren.

I litteraturen, där denna fråga ytterst sparsamt blivit behandlad, ha följande synpunkter framförts. Man har hänvisat till att de existerande sakrätterna äro noggrant avgränsade och att de icke kunna godtyckligt uppspjälkas och därigenom nya sakrätter skapas. Med hänsyn till likheten mellan sakrätterna och upphovsmannarätten har man därför frågat sig, om det överhuvudtaget går för sig att till en förläggare överlåta godtyckligt begränsade upphovsmannarättsliga befogenheter med den verkan, att förläggaren, om han överskrider dessa befogenheter, begår en upphovsmannarättskränkning. Man har likväl ansett detta vara möjligt icke blott vid de ovan omtalade kvantitativa begränsningarna, utan även i fråga om begränsningar av förläggarens rätt till en separat utgivning eller en utgivning i ett samlingsverk eller i upphovsmannens samlade arbeten.[1] Har förläggaren rätt att publicera verket i ett samlingsverk, men utger det separat, begår han således en upphovsmannarättskränkning. Detta motiverar de Boor med att de nyssnämnda tre utgivningstyperna äga en viss självständighet i förlagshandeln och vända sig till olika publik.[2] Han är dock icke fullt övertygad om att man bör stanna härvid, utan tillägger, att en praktupplaga och ett reklamband eventuellt även de kunna äga den nödiga självständigheten.[3] Büchler, som ägnat frågan ett ingående studium, anser en upphovsmannarättskränkning föreligga, ifall den begränsning förläggaren överskridit gäller icke enbart det allmänna utgestaltandet av sättet för verkets utgivande, utan de i lagen omtalade utgivningsformerna (de nyss anförda typerna: separat utgivning, utgivning i samlingsverk och utgivning i upphovsmannens samlade arbeten, vilka typer anföras i VG) eller av affärssed erkända självständiga bruksarter (prakt-, lyx-, folk- eller reklamupplaga, illustrerad eller icke illustrerad upplaga) eller reproduktionsförfaranden (t.ex. litografier, träsnitt och raderingar.)[4] Munk omfattar Büchlers ståndpunkt och framhäver med denne, att fråga bör vara om självständiga bruksarter eller utgivningsformer och att en avgränsning av den av verket intresserade publikkretsen bör vara möjlig.[5] Ulmer uttalar, att frågan är öppen om uppspjälkningen kan

[1] Kohler s. 269 ff, de Boor s. 294 ff och Wesen s. 52 f, Ulmer s. 217. Kohler anser s. 270 f förläggaren begå en upphovsmannarättskränkning även genom att utgiva verket illustrerat, då förlagsavtalet gett honom rätt blott till en icke illustrerad upplaga.

[2] de Boor s. 298 f.

[3] de Boor s. 300.

[4] Büchler s. 130 ff.

[5] Munk s. 99 ff.

godtyckligt fortsättas eller om den bör inskränkas till bestämda, för rättslivet viktiga typer, men att så mycket är klart, att en kränkning av förlagsavtalets bestämmelser angående arten och sättet för utövningen blott ger upphov till obligationsrättsliga påföljder.[1]

För vårt vidkommande synes mig följande påbyggnad och modifiering av de ovan anförda synpunkterna befogad. Till att börja med bör konstateras, att en upphovsmannarättskränkning alltid föreligger, om upphovsmannens droit moral kränkes. Detta är fallet framför allt då förläggaren utan tillstånd företager en ändring eller bearbetning av verket.[2] En sådan är verkets förseende med illustrationer eller avlägsnande av illustrationer ur verket. Likaså utgör i de flesta fall ett olovligt upptagande av verket i ett samlingsverk eller i en upplaga av upphovsmannens samlade arbeten en droit moral-kränkning, liksom även en separat utgivning av ett verk avsett för ett samlingsverk. Beaktas bör dock, att en droit moral-kränkning förutsätter att skyddsvärda upphovsmannaintressen kränkas, vilket icke behöver vara fallet då några enstaka illustrationer utan upphovsmannens samtycke intagas i verket.

Vidare bör anföras, att den omständigheten icke kan vara ensam utslagsgivande, att fråga är om förenämnda självständiga utgivningsformer, bruksarter eller reproduktionsförfaranden. Utom att gränsdragningen mellan de olika formerna, t.ex. mellan en lyxupplaga och en vanlig upplaga med påkostad utstyrsel, är rätt vag, är det tydligt, att en upphovsmannarättskränkning icke alltid sker då förläggaren tillgriper andra utgivningsformer eller reproduktionsförfaranden än de avtalade. En förläggare, som i stället för en avtalad folkupplaga (billighetsupplaga) ger ut en vanlig upplaga, kan i regel icke sägas inkräkta på det upphovsmannen förbehållna området.

Genom förlagsavtalet får förläggaren rätt att genom tryck eller liknande förfarande framställa exemplar av verket och göra dessa exemplar tillgängliga för allmänheten. I konformitet med den ovan kap. 2, I anförda uppfattningen, att tyngdpunkten i upphovsmannarätten icke ligger i exemplarens framställande, utan i att verket göres tillgängligt för allmänheten, kan man med fog göra gällande, att upphovsmannen, då förläggaren går utöver en kvalitativ begränsning, kränkes i sin upphovsmannarätt blott såframt han lider intrång i sin rätt att göra verket tillgängligt för allmänheten. Detta är fallet om de av förläggaren olovligen utgivna exemplaren vända sig till en annan krets av allmänheten än den i förlagsavtalet avsetts, dvs.

---

[1] Ulmer s. 217 och 256.

[2] Se nedan kap. 6, I, 4.

om de vända sig till den del av allmänheten, som upphovsmannen förbehållit sig, och därigenom inkräkta på och minska dennes möjligheter att utnyttja verket. Så är alltid förhållandet vid ett överskridande av de kvantitativa begränsningarna, men stundom kan även ett överskridande av en kvalitativ begränsning vidga den krets av personer förlagsavtalet avser, och då synes man ha att göra med en upphovsmannarättskränkning. Detta kan vara fallet t.ex. ifall förläggaren genom att ge ut en folkupplaga i stället för en vanlig upplaga utökar antalet personer verket vänder sig till. Detsamma är fallet om upphovsmannen genom att förbehålla sig rätten att fastställa priset på exemplaren har velat undandraga förläggaren en viss del av avnämarkretsen, men förläggaren utan att rådfråga upphovsmannen fastställer priset lågt. Att förläggaren utger ett konstverk som kopparstick i st.f. som litografi innebär däremot icke att verket utges till en annan publik. Slutligen må framhållas, att man icke får låta subtiliteter influera på avgörandet, när det gäller att fastställa, om de olovliga exemplaren vända sig till en krets av allmänheten som upphovsmannen förbehållit sig.

Den här omfattade åsikten leder visserligen till en rätt stor obestämdhet. Man kunde göra gällande, att konturerna borde vara fastare för en begränsning, som skall ha absolut verkan. Härtill kan dock genmälas, att omfånget av förläggarens rätt hos oss helt och hållet bestämmes av ett avtal, vars utgestaltande beror på kontrahenternas vilja.[1]

III. FÖRLÄGGARENS BEFOGENHET ATT FÖRBJUDA ANDRA ATT UTGIVA VERKET.

Ovan kap. 5, I, 2 har anförts, att förläggaren kan förbjuda andra även ett sådant utgivande av verket, som han icke själv är berättigad att företaga. I det följande skall behandlas förläggarens *förbudsrätt* då hans rätt är kvantitativt eller kvalitativt begränsad samt hans rätt att förbjuda verkets utgivande i översättning eller bearbetning.

1. Vid de *kvantitativa begränsningarna* är situationen klar. Förlagsavtalet begränsar förläggarens rätt och avser därmed att förbehålla upphovsmannen den del av förlagsrätten, som icke överlåtits till förläggaren. Vid en delad förlagsrätt har upphovsmannen rätt att utge verket i de stater, som icke

[1] I texten har däremot ingalunda den av Mitteis s. 77 uttalade åsikten omfattats, att frågan om huruvida begränsningen av förläggarens rätt skall ha absolut verkan eller icke borde avgöras beroende på om parterna velat det ena eller det andra.

omfattas av förlagsrätten, vid förlagsavtal på viss tid har han rätt att utge verket efter tidens utgång. Likaså får han, sedan det avtalade antalet exemplar eller upplagor avyttrats, själv utge verket.

Stundom föreskrives dock i förlagsavtalet, att upplagan skall anses vara utgången, oaktat en mindre mängd av exemplaren återstår. Härigenom ges upphovsmannen möjlighet att vidtaga med utgivandet av den nya upplagan redan innan den förra helt utsålts.[1] För ett dylikt arrangemang kräves ett uttryckligt avtal eller påvisbar sedvana.[2]

2. Utan särskilt tillstånd av upphovsmannen får förläggaren icke utgiva en *översättning* eller *bearbetning* av verket.[3] Förläggaren har endast en viss ändringsrätt inom mycket snäva gränser, se kap. 6, I, 4. Men kan förläggaren förbjuda upphovsmannen och tredje person att i tryck utgiva en översättning eller en bearbetning av det i förlag givna verket? Det är tydligt, att förläggarens samtycke åtminstone stundom är nödigt, t.ex. vad beträffar bearbetningar, vilka nära ansluta sig till det originala verket. Likaså är det klart att förläggaren icke har någon förbudsrätt, om förlagsavtalet tillerkänner upphovsmannen rätten att utge en översättning resp. bearbetning.

Man torde kunna utgå från att upphovsmannen är förhindrad att utan förläggarens samtycke utge en översättning eller bearbetning av verket, eftersom det rör sig om samma verk, låt vara i en förändrad form.[4] Emellertid kräver denna regel en såväl av avtalsrättsliga som upphovsmannarättsliga synpunkter motiverad inskränkning. Förbudsrätt bör existera för förläggaren blott om utgivandet av en översättning eller bearbetning av verket skulle inverka menligt på förläggarens avsättning, om det skulle inkräkta på omfånget av hans rätt.[5] Betonas må ytterligare, att sagda regel kommer till användning endast då en tolkning av förlagsavtalet eller sedvanan icke ger något annat vid handen.

A. Av en *översättning* är en konkurrens i regel icke att befara, varför dess

---

[1] Se Normalkontr. § 7, Striffling s. 56, FrSocFörsl. 1936 art. 24.

[2] Jfr ett uttalande i KommBet. 1953 s. 71 och DaKommBet. 1951 s. 148, att regeln i Normalkontraktet bör vara normgivande för frågan.

[3] Se FörfF 1880 § 28 och 33, SvLittUpphL § 17 a, ÖstUpphL § 33. En föreskrift i förlagsavtalet, att upphovsmannen och förläggaren skola dela intäkterna, om verket utges i översättning, har med rätta icke ansetts innebära tillåtelse för förläggaren att utan upphovsmannens samtycke utge en översättning av verket, Tribunal de la Seine, DA 1910 s. 22 f.

[4] Jfr Försl. 1938 § 3, som förbehöll upphovsmannen rätten att utge översättningar och bearbetningar av verket. Detta stadgande var till på köpet icke dispositivt.

[5] Nyberg h s. 108 och 336.

utgivande icke kräver förläggarens samtycke.[1] Stundom kan emellertid en förbudsrätt vara påkallad.[2] Vid skönlitterära verk och verk för undervisningsändamål är detta sällan fallet, översättningar från dialekt till normalprosa likväl undantagna liksom också verk, avsedda för högskole- och liknande undervisning. Däremot kunna vid vetenskapliga verk konkurrenssynpunkter väl motivera en förbudsrätt för förläggaren. Vid den internationella förläggarkongressen i London år 1936 gåvo diskussionsinläggen vid handen, att ju större spridning originalverkets språk hade utomlands, desto större konkurrensfara medförde en översättning, men att vid skönlitterära verk skadan icke ansågs vara alltför stor och delvis uppvägdes av att hos en del av läsekretsen lusten väcktes att stifta bekantskap med verket på originalspråket.[3] Om ett vetenskapligt verk hos oss utgivits på det ena av landets språk, bör förläggaren enligt min åsikt kunna förbjuda verkets utgivande på det andra språket, och likaså kan en förläggare, som här utgivit ett vetenskapligt verk på något av de stora kulturspråken, antagligen förbjuda att det utges på finska eller svenska.[4] Vid vetenskapliga verk är det för övrigt i förlagsavtalen vanligt med klausuler, vilka inskränka författarens rätt att utge översättningar.[5]

B. Av en bearbetning har förläggaren betydligt oftare en konkurrens än av en översättning. Med bearbetning, vilket begrepp för övrigt i vidsträckt bemärkelse kan anses omfatta även översättningar, avses i det följande en skapande verksamhet, som bygger på ett existerande verk, men icke åstadkommer ett nytt, väsentligen självständigt verk (UpphL § 5 och Försl. 1953 § 4). En enbart mekanisk formändring synes man icke lämpligen böra kalla en bearbetning, ej heller övriga fall, där »bearbetningen» är så pass osjälvständig att den icke kommer i åtnjutande av upphovsmannarättsligt

---

[1] Nyberg h s. 110 anser översättningsrätten vara förbehållen författaren, lika Grundtvig s. 112. Detta stadgas uttryckligen i VG § 2 och SchwOR art. 387.

[2] Så de Boor s. 277 f och Voigtländer s. 251 f, vilka kritisera bestämmelsen i VG § 2.

[3] Proceedings s. 66 ff. Se även rapporten över kongressen i GE 1936—1937 s. 363.

[4] Josef Müller s. 67 framhåller, att i Schweiz utgivandet av en översättning av ett vetenskapligt verk kan medföra en förintande konkurrens.

[5] Vid den nämnda förläggarkongressen framhölls dock olämpligheten av att i förlagsavtalen föreskriva en alltför lång tidrymd, inom vilken författaren vore förhindrad att utge en översättning, ty redan efter några år kunde översättningsrätten vara närapå värdelös, Proceedings s. 72 f. TyVetKontr. punkt 1 föreskriver, att författaren blott i samförstånd med förläggaren får utnyttja sin översättningsrätt.

skydd.[1] Till bearbetningar böra sålunda icke räknas rent mekaniska förkortningar och strykningar, reproduceringar av konstverk i annan konstart genom ett rent mekaniskt förfarande samt i allmänhet transpositioner av sånger i annan tonart eller annat stämläge.

UpphL uppräknar i § 5 mom. 1 några slag av bearbetningar. I punkt 1 nämnas dramatisering och överförande från en litterär form till en annan, exempelvis från dikt till prosa eller vice versa, i punkt 2 överförande av skrift eller verk av bildkonst till en form, avsedd att återgivas genom kinematografi eller annat likartat förfarande. I regel är någon egentlig konkurrens icke att befara av dylika bearbetningar, varför deras utgivande bör vara tillåtet för upphovsmannen.[2] Men speciellt om bearbetningen är av rätt osjälvständig natur kan motsatsen vara fallet.[3]

På nordiska förläggarrådsmötet år 1945 diskuterade man, huruvida ett filmmanuskript, som utgjorde ett sammandrag av en i förlag given bok, fick utges utan bokförlagets samtycke. De flesta som uttalade sig i frågan ansågo bokens försäljning menligt påverkas av filmmanuskriptets utgivande.[4] Avgörandet bör ske in casu. Ifall manuskriptet närmast är att jämställa med en förkortad upplaga av boken, är förläggarens samtycke i regel erforderligt.

Det anförda synes även gälla de i UpphL § 5 mom. 1 punkt 3 nämnda arrangemangen av musikaliska verk för ett eller flere instrument eller för en eller flere sångstämmor. Upphovsmannen bör sålunda vanligen vara berättigad att utgiva en transkription för andra instrument eller annan be-

---

[1] Kivimäki s. 103, Jacobsen s. 73, Mitteis s. 38, Ulmer s. 100, Desbois s. 163 f, Ladas s. 566 f. Hos oss har en skyddad bearbetning av ett konstverk ansetts kunna åstadkommas även i samma förfarande som det för originalverket använda, se Lagberedn. 1920 s. 59 och Kivimäki s. 105. Jfr DaUpphL § 25 och SvKonstUpphL § 3.

[2] Så Kivimäki s. 281 samt vad beträffar dramatiseringar Nybergh s. 109 och VG § 2. Jfr Hoffmann s. 31, som oaktat denna bestämmelse i VG anser en dramatiserings utgivande strida mot författarens »Treupflicht». Enligt Josef Müller s. 68 har författaren icke rätt att utge en dramatisering annat än om den är »eine ganz eigenartige». Grundtvig s. 112 anser en dramatiserings utgivande kunna utgöra olovlig konkurrens.

[3] I en dom av Cour de Paris, refererad i Pataille 1926 s. 349 ff, ansågs förläggaren av ett drama icke kunna förbjuda att en romanbearbetning av dramat utgavs, men i en redaktionell not till referatet framhölls, att domen borde ses som ett avgörande in casu och att utgivandet av romanen mycket väl kunde kränka förläggaren, ifall romanen noga efterföljde dramat.

[4] NFM 1945 s. 11.

sättning, t.ex. en orkestrering av en pianokomposition eller ett arrangemang av en visa för kör.[1]

I motsats till de ovan omtalade bearbetningarna, vilka stundom i förlagsavtalet förbehållas upphovsmannen eller förläggaren,[2] föreligger konkurrensfara och således förbudsrätt för förläggaren vanligen då fråga är om de i UpphL § 5 mom. 1 punkt 5 och 6 nämnda omarbetningarna, dvs. omarbetningar av alster av bildkonst eller musikaliskt verk eller av ritning med så oväsentliga ändringar, att omarbetningen icke kan anses som självständigt verk, samt omarbetningar av litterärt eller vetenskapligt verk eller lärobok eller kartverk på sådant sätt, att i originalet vidtagas endast oväsentliga ändringar, tillägg eller förkortningar eller verket förses med nya exempel eller att ur originalet intagas så väsentliga delar, att omarbetningen icke kan anses som ett självständigt verk. Dylika omarbetningar synes upphovsmannen icke få utgiva utan förläggarens samtycke.[3]

Enligt VG § 2 förbjudes kompositören att utge sitt i förlag givna musikverk i form av utdrag eller att överföra det i annan tonart eller annat stämläge. Med hänsyn till den osjälvständiga naturen hos dessa bearbetningar bör detsamma vara fallet hos oss. Ett överförande av en sång i annan tonart eller annat stämläge är såsom ovan nämndes oftast icke alls att betrakta som en bearbetning, utan blott som en mekanisk formändring. En närmare gränsdragning mellan dessa två grupper är här överflödig att göra, enär i vartdera fallet fråga är om ett för upphovsmannen förbjudet utgivande.[4]

---

[1] Se Ulmer s. 251, Bappert & Maunz s. 87 f.

[2] Musikkontr. § 1 A ger förläggaren rätt till arrangemang och bearbetningar, likväl i samarbete med upphovsmannen.

[3] Kivimäki s. 281 och antagligen Nybergh s. 109. Kivimäki s. 103 f anser, att de nämnda, i UpphL § 5 mom. 1 punkt 5 och 6 anförda omarbetningarna icke utgöra självständiga andliga skapelser och att de följaktligen icke alls äga upphovsmannarättsligt skydd. De i vardera punkten ingående orden »icke kan anses som självständigt verk» tala för denna åsikt. Å andra sidan synes mig ett verks förseende med nya exempel och en omarbetning, i vilken väsentliga delar av verket oförändrade intagas, *kunna* innebära en självständig, skapande verksamhet. Härför talar även det förhållandet, att sagda omarbetningar betraktas som bearbetningar, se de inledande orden i § 5, och att varje bearbetning enligt sista momentet i § 5 ger bearbetaren en upphovsmannarätt. Det enda lagberedningen uttalar i saken är, att vidtagandet av obetydliga förbättringar, exempelvis språkliga och stilistiska bristers avlägsnande, icke utgör ett bearbetande av verket, Lagberedn. 1920 s. 29.

[4] Att gränsdragningen bereder svårigheter framgår tydligt av Edvin Kallsteni us' uppsats Skälighet i fråga om musikbearbetares rättsskydd, NIR 1950 s. 24 ff.

Vid bearbetningar av andra slag är de i det föregående anförda är det svårt att uppställa några generella regler. Avgörandet bör ske in casu och förbudsrätt existera för förläggaren, ifall det är att befara att avsättningen av det i förlag givna verket blir lidande eller störes.[1] Sålunda bör efter omständigheterna avgöras, om ett i förlag givet musikverk av komponisten får utgivas i form av en parafras, ett potpurri, en variation eller dylikt. Ofta torde konkurrensfaran här vara rätt liten, potpurrierna undantagna. Utgivandet av en förkortad upplaga av ett skriftverk bör däremot i regel vara förbjudet för författaren.

UpphL § 5 mom. 1 punkt 4 omnämner som ett slag av bearbetning överförandet av bildkonstverk till annan art av bildkonst. Konstarter av speciell betydelse för förlagsavtalen äro målningar och teckningar samt framför allt den grafiska konsten, t.ex. kopparstick, raderingar, litografier, trä- och linoleumsnitt, där konstnärens skapande arbete nedlägges i ett negativ. Att upphovsmannen utger ett i förlag givet konstverk i en annan konstart eller medelst annan teknik eller i annat material kan, men behöver ingalunda medföra konkurrensfara. I TyKonstRiktl. förklarades konstnären i princip tillkomma rätt till varje utgivning, som ej uttryckligen förbehållits förläggaren, men undantag gjordes för ett utgivande, som på grund av likhet i reproduktionsförfarande eller avtalssyfte kränkte förläggarens berättigade intressen.[2] Möjligheten att sälja ett kopparstick minskas i regel om samma konstverk även finnes att tillgå i träsnitt. Däremot har en konstnär, som ingått ett förlagsavtal angående en radering eller ett kopparstick, rätt att återge och sprida verket i form av en målning.[3] Isenschmid har rätt i att en begränsning av förläggarens rätt till ett visst förfarande ofta icke avser att förbehålla upphovsmannen samtliga övriga reproduktionsförfaranden, utan kan bero på att förläggaren har tekniska möjligheter att utge konstverket endast i detta förfarande.[4] Att upphovsmannen icke haft tillgång till originalet då han framställt berarbetningen, utan skapat den ur minnet, ger honom icke en förmånligare ställning.[5]

[1] Så även Nybergh s. 109 f. Jfr Kivimäki s. 281, som anser att upphovsmannens underlåtelseplikt gäller endast omarbetningar, men icke egentliga bearbetningar. I Tyskland kräves för utgivande av andra än de i VG § 2 särskilt uppräknade bearbetningarna både upphovsmannens och förläggarens samtycke. ItalUpphL art. 119 säger blott, att förläggarens rätt icke omfattar framtida bearbetningar och omarbetningar av verket, men uttalar intet om förläggarens förbudsrätt.

[2] TyKonstRiktl. § 2.

[3] Kohler, Kunstwerkrecht s. 97.

[4] Isenschmid s. 85.

[5] Desbois s. 374.

Har upphovsmannen i förlagsavtalet tillerkänts bearbetnings- eller översättningsrätten är det klart, att någon förbudsrätt i regel icke existerar. I fråga om bearbetningsrätten torde parterna dock vanligen avse, att upphovsmannen icke får publicera verket försett med endast obetydliga ändringar. Skulle avtalet upptaga en klausul att alla övriga rättigheter utom förlagsrätten tillkomma upphovsmannen, torde denne ofta vara betagen rätten även till väsentligare bearbetningars utgivande. På detta sätt synes man böra tolka bestämmelsen i Normalkontr. § 1, att alla övriga rättigheter till verket förbliva hos författaren. I fråga om skönlitterära verk kan nämligen bearbetningsrätten knappast räknas till dessa författaren förbehållna övriga rättigheter.

3. Vid de *kvalitativa begränsningarna* av förläggarens rätt ger förlagsavtalet mången gång tydligt besked om vilket utgivande av verket som bör vara upphovsmannen tillåtet, vilket icke. Det kan klart framgå, att avsikten med begränsningen varit att förbehålla upphovsmannen någon viss befogenhet. Förläggarens rätt kan t. ex. ha begränsats till att gälla en folkupplaga just för att berättiga upphovsmannen att utgiva en lyxupplaga. Å andra sidan kan en bestämmelse i förlagsavtalet, att verket bör utges i en praktupplaga, ha tillkommit enbart på grund av att verkets presumtiva avnämarkrets består av personer, intresserade för en praktupplaga, och ingalunda i syfte att inskränka förläggarens rätt.[1]

A. Kan någon klarhet icke erhållas genom en avtalstolkning, synes i enlighet med de tidigare s. 124 anförda synpunkterna icke blott en utgivning på det sätt förläggaren har rätt till, utan även varje annan utgivning av verket genom tryck eller dylikt förfarande i princip vara upphovsmannen förbjuden, men tillåten, om konkurrensfara ej föreligger.[2] I ännu högre grad än då upphovsmannen utger en översättning eller bearbetning av det i förlag givna verket kränkes förläggaren av att upphovsmannen utger verket i dess ursprungliga form, låt vara i ett annat reproduktionsförfarande, i en annan utstyrsel, till ett annat pris än det avtalade osv. För övrigt är gränsdragningen mellan ett utgivande av en bearbetning och ett utgivande av verket i annat reproduktionsförfarande vansklig, varför det är riktigt att för båda fallen samma regler skola gälla.

Kivimäki säger i förevarande fråga: »tekijän tulee pidättäytyä teoksen toisintamisesta, joka on vastoin kustannussopimusta. Hän ei ole oikeu-

[1] Det är sålunda oriktigt av Studer s. 80 f att säga, att upphovsmannen alltid får utge en folkupplaga, ifall förläggarens rätt gäller en lyxupplaga.

[2] Så även Grundtvig s. 111 f, Lund s. 244 och Forfatterret s. 108 f, Isenschmid s. 85.

tettu epälojaalisti kilpailemaan kustantajan kanssa tavalla, joka vaikuttaa teoksen menekkiin».[1] Konkurrensmöjligheten beror i hög grad på huru trång eller vid verkets avnämarkrets är, vilken i sin tur betingas av verkets innehåll, pris, tema, m. fl. omständigheter. Ett verk för undervisningssyfte är sålunda betydligt känsligare för konkurrens av liknande verk än ett skönlitterärt verk.

Tyskland har i VG § 2 den för upphovsmannen ofördelaktiga bestämmelsen, att varje mångfaldigande och spridande av verket — på några få undantag när — är förbjudet för upphovsmannen, således oaktat någon konkurrens för förläggaren icke är att motse. I övriga länder har man smidigare bestämmelser. ItalUpphL art. 125 förpliktar författaren »den ruhigen Genuss der übertragenen Rechte für die ganze Vertragsdauer zu gewährleisten». För Frankrikes vidkommande uttalar Lepaulle, stödande sig på flere rättsfall, att författaren är förpliktad »à ne pas se répéter», varvid in casu bör avgöras, när han gör detta.[2] SchwOR art. 382 förbjuder upphovsmannen att förfoga över verket eller dess delar till förläggarens nackdel.

En dom av Tribunal fédéral suisse, DA 1934 s. 67 ff, förtjänar här att anföras. Oaktat en förläggare hade fått uteslutande rätt att utge ett illustrerat verk om fåglar, erhöll den kända chokladfirman Suchard reproduktionsrätten till en del av illustrationerna i verket och spridde i reklamsyfte massvis reproduceringar av fågelbilderna i förminskad form. Domstolen ansåg förläggaren kunna förbjuda detta, enär bilderna voro av väsentlig betydelse för verket och till en avgörande del bidrogo till dess succé.

En appellationsdomstol i Frankrike, Ufita 1931 s. 561 f, ansåg att en konstnär, som till en förläggare överlåtit utgivningsrätten till en litografi, icke var berättigad att i en tidskrift publicera fotografiska återgivningar av litografin.

Den i utlandet framförda åsikten,[3] att en upphovsman, som på ett förlag utgett ett konstverk som plansch (»Einzelblatt»), är oförhindrad att utge verket som postkort, är väl i huvudsak riktig, men beroende på planschens och postkortets utförande och format kan en kränkning av förläggaren föreligga.

---

[1] Kivimäki s. 281. Se även Kivimäkis uttalande s. 270, att upphovsmannen, sedan han genom köp, arbetsbeting eller legoavtal överlåtit upphovsmannarätten, icke får vidtaga åtgärder, vilka för rättens förvärvare kunna medföra materiell eller ideell skada. Kivimäki hänvisar till bestämmelsen i UpphL § 22 mom. 1 och nämner såsom exempel, att en upphovsman som sålt ett träsnitt icke får till annan överlåta ett kopparstick av samma verk.

[2] Lepaulle s. 184 ff och även Pouillet s. 343 ff.

[3] Isenschmid s. 89, Hoffmann, GRUR 1927 s. 288, Bappert & Maunz s. 93.

Huruvida en konstnär, som i bokform utgett reproduktioner av sina konstverk jämte en kort text, har rätt att sprida ett inskränkt antal av dessa reproduktioner i form av enskilda konstblad, beror helt på omständigheterna i det enskilda fallet.[1]

Det synes mig att en författare, som ingått ett förlagsavtal, hos oss in dubio icke äger rätt att utan förläggarens samtycke publicera verket i tidning eller tidskrift, varken innan eller medan förläggaren utger verket.[2] I annat fall kunde förläggaren drabbas av en kännbar minskning i avsättningen av verket. I ingen händelse bör utgivandet i en tidskrift tillåtas utan förläggarens samtycke, ifall den övervägande delen av tidskriftens innehåll utgöres just av ifrågavarande verk.

I Frankrike anses författaren sedvanerättsligt äga rätt att publicera verket i tidning eller tidskrift, Rault s. 424. Enligt Striffling s. 84 ff torde denna sedvana bero på att författarna synnerligen ofta överlåtit sagda publiceringsrätt till »La Société des Gens de Lettres», t.o.m. ehuru förläggaren i övrigt erhållit hela upphovsmannarätten.

I en dom av Tribunal civil Seine år 1929, se Striffling s. 86 f, sades uttryckligen, att såframt publiceringen i en tidskrift sker i minst tre avsnitt (delar) och i en form, som förhindrar ett senare återförenande av delarna till en bok, har förläggaren ett tillräckligt skydd, enär läsarna av tidskriften »ne trouvera pas dans celui-si les mêmes avantages que s'il achetait le volume». Således voro konkurrenssynpunkter även här de avgörande.

Härmed kan jämföras en tysk appellationsdom, Ufita 1928 s. 107 f. Författaren konstaterades enligt sedvana icke äga rätt att avtrycka i en tidskrift en del av novellerna i boken innan den i förlag givna boken utkommit.

Även förhållandet vid utgivning av *samlingsverk* bör med några ord beröras. Med samlingsverk avses verk innehållande bidrag av två eller flere personer, vilka bidrag bilda ett till det yttre sammanhängande helt. Antologi är en samling diktverk, krestomati en samling prosaverk. Undantagsvis användes begreppet samlingsverk om verk av en enda upphovsman. Vanligen anses ett samlingsverk förutsätta, att sammanställaren (utgivaren) får en egen upphovsmannarätt[3], men absolut nödvändigt är detta ej för begreppet. Normalkontraktet gäller icke samlingsverk. Förhållandet mellan förläggare,

[1] Jfr Hillig II s. 141, som besvarar frågan jakande.

[2] Så även Normalkontr. 1937 § 1. Jfr dock några uttalanden på NFM 1936 s. 16 och 1945 s. 11 samt Jacobsen s. 96, vilken visserligen anser att förläggaren vållas skada åtminstone ifall utgivandet i tidningen eller tidskriften sker samtidigt med bokens publicering, men som likväl synes anse att upphovsmannen in dubio har denna rätt.

[3] Hillig I s. 76, ÖstUpphL § 6.

utgivare och medarbetare (bidragsgivare) brukar utgestaltas på olika sätt. Vid samlingsverk kan förlagsavtalet ingås mellan förläggaren och utgivaren, förutsatt att den sistnämnde har en egen upphovsmannarätt (UpphL § 14) eller fått på sig överlåten medarbetarnas upphovsmannarätt, eller ock mellan förläggaren och medarbetarna. Ofta är det icke alls fråga om något förlagsavtal, t. ex. då utgivaren är i förläggarens tjänst och överlåter sin upphovsmannarätt till denne. Att en bidragsgivare, som ingått ett förlagsavtal, icke har rätt att omedelbart utge sitt bidrag på annat håll, är uppenbart. Bestämmelsen i UpphL § 14, att varje medarbetare har rätt att utge sitt bidrag på annat sätt, avser icke förlagsavtalen. Å andra sidan är det icke alltid så, att medarbetaren under hela tiden för förlagsavtalets giltighet är förhindrad att annorstädes utgiva bidraget. Även här bör saken avgöras in casu med hänsyn till konkurrenssynpunkter.[1] För övrigt må här hänvisas till de beaktansvärda synpunkter Jacobsen anför på förlagsavtal angående samlingsverk.[2]

B. Det är icke att undra över att kontrahenterna för att undvika tvister i förlagsavtalet intaga närmare bestämmelser om upphovsmannens underlåtelseplikt. Normalkontraktet bestämmer i § 1, att förläggaren får ensamrätten att i bokform utgiva verket, medan alla övriga rättigheter till detsamma förbliva hos författaren. En dylik bestämmelse ger författaren en vidsträckt rätt, men den modifieras av stadgandena i § 12—14. I § 12 föreskrives, att för en *antologis* utgivande kräves vardera partens samtycke, men att författaren under vissa i paragrafen angivna förutsättningar utan förläggarens samtycke får intaga en mindre del av sitt verk i antologier. För en *billighetsupplagas* utgivande kräves enligt § 13 särskilt avtal mellan parterna.[3] Normalkontr. § 14 förbjuder författaren att publicera hela eller större delen av verket i *tidning eller tidskrift* innan tre år förflutit sedan första upplagan utgavs, varjämte han först sedan femton år förflutit från första upplagans utgivande får intaga verket i sina *samlade* eller *valda arbeten*. Sistnämnda be-

---

[1] SchwOR art. 382 ger bidragsgivare rätt att utge bidraget på annat håll så snart tre månader förflutit efter det bidraget utkom i samlingsverket. Ratzenberger s. 206 kritiserar denna tid såsom alltför kort och framhåller, att stadgandet gör fel i att likställa bidrag till tidning och tidskrift med bidrag till encyklopedier och andra liknande samlingsverk. VG § 3 ger en författare, som icke erhållit något honorar för sitt bidrag, rätt att annorstädes utge bidraget efter ett år. Se även den liknande bestämmelsen i ÖstUpphL § 36.

[2] Jacobsen s. 188 ff.

[3] I USA betinga sig förläggarna ofta rätten att något år efter det den första upplagan utkommit utge en billighetsupplaga, Thring s. 55.

stämmelse ingår även i Försl. 1953 § 37, där den är tvingande, men dock begränsats till att gälla endast litterära verk.[1]

De anförda bestämmelserna i Normalkontraktet få icke anses innebära, att det utgivande upphovsmannen på grund därav tillåtes icke konkurrerar med det förläggaren förbehållna utgivandet. Tvärtom synes, ifall dylika undantagsklausuler saknas, ett utgivande av anfört slag vanligen utgöra en kränkning av förläggarens rätt, även om utgivandet sker efter en lång tids förlopp.[2] Författarens personliga intresse av den nya utgivningen kan icke göra den berättigad. Framhållas må ytterligare, att de nämnda inskränkningarna i upphovsmannens rätt självfallet gälla blott så länge förlagsavtalet består, dvs. vanligen till dess förläggaren icke mera innehar exemplar av verket och han icke heller har rätt att eller önskar utge en ny upplaga av detsamma.

Med upphovsmannens *samlade arbeten* avses icke hans hela produktion, men väl så mycket därav att man kan få en något så när fullständig bild av de ledande tankarna och huvudmotiven i hans produktion och en uppfattning om hans personlighet och särarten i hans skapelser.[3] För *valda arbeten* torde böra krävas en icke alldeles ringa del av upphovsmannens produktion.

Får upphovsmannen sedan de femton åren förflutit publicera verket i *flere* samlade eller valda arbeten? Försl. 1953 § 37 talar om rätt för honom att intaga verket i upplaga av sina samlade eller valda arbeten, den norska och danska texten om rätt för honom att taga verket med i »en utgave» resp. »en udgave» av sina samlade eller valda arbeten. En lagtolkning leder till att bestämmelsen såsom en undantagsbestämmelse, t.o.m. en tvingande sådan, bör tolkas restriktivt. Måhända bör en författare dock vara oförhindrad att utge en samling av sina prosaalster och av sina dikter var för sig.

---

[1] Jfr VG § 2 och ÖstUpphL § 34, vilka giva upphovsmannen rätt att efter tjugo år utge verket i sina samlade arbeten.

[2] Lüdin s. 102, Jacobsen s. 99 f. Kivimäki s. 282 säger, att upphovsmannen icke får utge det i förlag givna verket i sina samlade eller valda arbeten så länge utgivningen ger upphov till illojal konkurrens, men att då sådan icke längre är för handen han torde äga denna utgivningsrätt även utan uttryckligt avtal därom.

[3] RGE 139, 327, spec. s. 338. Jacobsen s. 98 säger, att verket bör ge ett samlat uttryck för upphovsmannens skapande personlighet. Philipp Möhring anförde i en artikel i Ufita 1933 s. 468, att det på senare tid i Tyskland, till våda för rättssäkerheten, hade utgetts massvis med »Gesamtausgaben», vilka omfattat ett i förhållande till resp. upphovsmans produktion ytterst litet antal verk. – Ifall upphovsmannens verksamhet berör skilda områden (t. ex. vetenskap, poesi och prosa), torde hans samlade arbeten kunna omfatta blott ett av de områden han varit verksam på, så även Allfeld s. 32, Elster s. 48. A.å. Hillig I s. 120 ff, som anser att de samlade arbetena böra omfatta verk från alla de områden, på vilka författaren producerat sig.

De samlade eller valda arbetena kunna uppdelas på flere band, men de enskilda banden få icke utan samtycke av förläggaren till respektive enskilt verk avsättas skilt för sig, ty då bleve fråga om flere valda arbeten eller om utgivning av ett så ringa antal verk, att man icke kunde tala om upphovsmannens valda arbeten.[1] Det är från den första upplagans utgivande som förenämnda 15-års tid börjar löpa, även om i senare upplagor företagits ändringar i verket och verket upptages i de samlade eller valda arbetena i sitt ändrade skick.[2] Har verket ingått i ett samlingsverk räknas tiden från det sista bandets utgivande.

Enligt den dispositiva bestämmelsen i Försl. 1953 § 37 mom. 1 har upphovsmannen sedan han ingått förlagsavtalet icke rätt att utgiva verket i den form och på det sätt som avses i förlagsavtalet. Stadgandet uttalar härigenom indirekt, att förläggaren har en ensamrätt. Eftersom stadgandet icke nöjer sig med att förklara att förläggarens rätt är en uteslutande rätt, utan talar om upphovsmannens rätt, avser det uppenbarligen att uttala något om förläggarens förbudsrätt. I *KommBet. 1953* säges, att om förlagsavtalet gäller verkets utgivande »i bokform på finska språket», har författaren kvar rätten att utge en översättning av verket och rätt att publicera verket i tidning eller tidskrift antingen delvis eller som följetong.[3]

Till den del sagda stadgande gäller förläggarens förbudsrätt är det missvisande. Man kan nämligen göra gällande, att de flesta av de kvalitativa begränsningarna av förläggarens rätt begränsa utgivandet till form och sätt, och följaktligen finge upphovsmannen enligt en e contrario-tolkning av stadgandet utge verket illustrerat, ifall förläggaren hade rätt till en icke illustrerad upplaga, eller intaga ett av förläggaren separat utgivet verk i sina samlade arbeten, eller vid avtal angående konstverk utgiva konstverket i varje annat reproduktionsförfarande än det förläggaren har rätt till osv. Att detta icke är lagförslagets mening ses av mom. 2 i sagda paragraf, där upphovsmannen uttryckligen, således som ett undantag, förbehålles rätten att utge verket i sina samlade eller valda arbeten. Med hänsyn till att Försl. 1953 § 2 talar om verkets utgivande i ursprunglig eller ändrad form kunde möjligen tänkas, att orden »i den form» i § 37 avse att betaga upphovsmannen rätten till varje oförändrat återgivande. Så har saken i varje fall icke uppfattats av *Komm-*

---

[1] Så den övervägande åsikten i Tyskland, t. ex. Goldbaum s. 371, Hillig I s. 305, lika Pouillet s. 339 f. Jfr Runge s. 481, som anser att om i ett band ingå flere än ett verk så får det avsättas separat. Så uppenbarligen även Jacobsen s. 98.

[2] Hillig I s. 310 f, Elster s. 48, Bappert & Maunz s. 90.

[3] Komm. Bet. 1953 s. 72 f.

Bet. 1953, vilket framgår av det nyss anförda uttalandet. Dessutom bör även ett utgivande med smärre ändringar icke stå upphovsmannen fritt. Man frågar sig om det icke vore skäl att i sagda § 37 endast uttala, att förläggaren, om annat ej avtalats, har ensamrätt att utgiva verket i den form och på det sätt som avses i förlagsavtalet. Eller också kunde stadgas, att upphovsmannen under den tid förlagsavtalet gäller icke får utge verket i en form eller på ett sätt som inkräktar på förläggarens rätt.

4. Att förläggarens förbudsrätt, även såvitt gäller förbud mot handlingar, vilka han själv icke är berättigad att företaga, i flere fall har sin grund i den till honom överlåtna förlagsrätten har ovan anförts. Det är emellertid icke så alldeles lätt att avgöra, när detta är fallet, m.a.o. när förläggaren kan genomdriva sin förbudsrätt med upphovsmannarättsliga sanktioner mot envar kränkare.[1] UpphL ger intet direkt svar härpå. Den endast förklarar, att den som kränker upphovsmannarätten genom att olovligen översätta, bearbeta, efterbilda, mångfaldiga eller offentliggöra ett verk drabbas av upphovsmannarättsliga sanktioner (UpphL § 29).

Den föregående framställningen utvisar, att förläggaren praktiskt taget aldrig kan förbjuda, att verket bringas till allmänheten genom framförande, eller förhindra att sådana verkexemplar spridas, som icke ha framställts genom tryck eller liknande förfarande. Såframt förläggaren här likväl i något fall bör tillerkännas förbudsrätt, t.ex. rätt att förbjuda ett förtida uppläsande av verket eller ett spridande av mikrofilmer, är hans rätt otvivelaktigt icke grundad på förlagsrätten. Här är fråga om ett sätt att offentliggöra verket, som är väsensskilt från det sätt förlagsrätten gäller. En förbudsrätt kan här följa av tillitsförhållandet mellan kontrahenterna eller av en uttrycklig föreskrift i förlagsavtalet, men den betingas icke av den omständigheten att förläggaren erhållit förlagsrätten till verket.

---

[1] Frågan har ytterst litet behandlats i litteraturen. K i v i m ä k i s. 283 säger, att förläggaren, ifall upphovsmannen bryter mot sin underlåtelseplikt, kan tillgripa upphovsmannarättsliga sanktioner. Likaså förklarar I s e n s c h m i d s. 107 f, att varje gång förläggaren kan rikta sin förbudsrätt mot upphovsmannen, kan han även rikta den mot tredje man. H o f f m a n n s. 37 uttalar blott allmänt att en upphovsmannarättskränkning föreligger, ifall kränkningen faller inom ramen för förläggarens utslutande rätt. B ü c h l e r s. 139 f och 160 ff anser, att förläggaren visserligen kan förbjuda författaren alla handlingar, vilka medföra konkurrensfara, men att förläggaren har en förbudsrätt mot envar blott ifall den nya utgivningsformen är så väsenslik med den förra, att den stör eller hindrar uppnåendet av avtalssyftet eller sätter avsättningen i fara. Mellan dessa fall och de fall då blott en konkurrensfara föreligger, dvs. då — såsom Büchler uttrycker sig — syftets ernående endast försvåras, förefaller en gränsdragning ogörlig.

Vad beträffar verkets utgivande genom tryck är det lämpligt att till en början beröra utgivandet av översättningar och bearbetningar. Man kan härvid tänka sig tvenne alternativ. Antingen utgår man från att förläggarens uteslutande rätt innefattar blott en rätt att förbjuda en utgivning i verkets ursprungliga form och att förläggaren därutöver har blott en relativ förbudsrätt gentemot upphovsmannen, motiverad av avtalsförhållandet mellan honom och upphovsmannen. Eller också anser man att förlagsrätten ger förläggaren rätt att förbjuda även verkets utgivande i den ändrade form en översättning eller bearbetning utgör. Omfattar man det förra alternativet kan man icke förklara, varför förläggaren kan förhindra varje annan person att utgiva verket försett med endast obetydliga ändringar. Det senare alternativet förefaller rättare.[1] Vid översättningar och bearbetningar är det icke fråga om något nytt verk, identitet existerar med det originala verket, varför förläggaren bör kunna påtala deras utgivande alldeles på samma sätt som då en del av det i förlag givna verket olagligen eftertryckes.

Vad nyss anförts om översättningar och bearbetningar bör även gälla för de fall förläggarens rätt är kvalitativt begränsad. Även här bör man utgå ifrån att hans förbudsrätt är av upphovsmannarättslig natur och riktar sig mot envar, t.ex. mot förläggaren till en konkurrerande utgivningsform. En utgivning i en annan reproduktionsart kan ofta komma mycket nära en utgivning av verket i bearbetning. Gäller förlagsavtalet ett konstverk återgivet i litografi vore det högst förvånansvärt om förläggaren icke, såframt förlagsavtalet icke vidhandenger något annat, kunde på grundval av sin förlagsrätt förbjuda upphovsmannen och en annan förläggare att utgiva konstverket i en konkurrerande reproduktionsart. Alldeles uppenbart är att ett utgivande av verket blott i en annan utstyrsel innebär en kränkning av förlagsrätten.

Ett ytterligare motiv för att i de nämnda fallen förbudsrätten är av upphovsmannarättslig natur utgör följande omständighet. Förlagsrätten kan sägas giva förläggaren monopol på en viss krets av allmänheten, nämligen den som är intresserad av exemplar av verket, framställda genom tryck eller dylikt förfarande. Varje olovligt intrång i denna rätt bör förläggaren på grund av sin förlagsrätt kunna förbjuda. I konformitet härmed är det förhållandet, att hans förbudsrätt existerar blott om konkurrensfara föreligger, om de olovligen utgivna exemplaren vända sig till just den krets av allmänheten, som förbehållits honom.

---

[1] Så uppenbarligen även Nybergh s. 108 ff och Kivimäki s. 283. A.å. Büchler s. 161 f.

Har förläggaren rätt till en utgivning i tryck, bör hans förbudsrätt omfatta även utgivning i ett med tryck likartat förfarande. En dylik utsträckning av förlagsrättens negativa verkan motiveras redan av att skillnaden mellan tryck och närstående förfaranden, t.ex. vissa slag av fotografering, med hänsyn till slutresultatet kan vara oerhört ringa. Denna ståndpunkt motiverar lämpligheten av att, såsom i Försl. 1953 och denna avhandling gjorts, avgränsa begreppet förlagsavtal till att gälla mångfaldigande genom tryck eller dylikt förfarande.

IV. UPPHOVSMANNENS OCH FÖRLÄGGARENS RÄTT ATT UTGE ETT NYTT, SJÄLVSTÄNDIGT VERK.

1. A. En upphovsman, som med en förläggare ingått ett förlagsavtal och därefter *vid sidan av det i förlag givna verket* på ett annat förlag *utger ett nytt verk*, vilket behandlar samma tema eller vilket annars liknar det förra verket, begår icke därigenom någon upphovsmannarättslig kränkning av den förre förläggarens rätt, såframt det senare verket är att betrakta som ett nytt, väsentligen självständigt verk.[1] Stundom motiverar dock avtalsförhållandet mellan kontrahenterna en obligatorisk plikt för upphovsmannen att underlåta utgivandet av det nya verket. Han får icke illojalt konkurrera med den förste förläggaren. Det konkurrensförbud förlagsavtalet åvälver honom är visserligen, såsom i det föregående anförts, till stor del en följd av att förläggaren erhållit förlagsrätten, m.a.o. betingat av upphovsmannarättsliga synpunkter, men det har även sin grund i avtalsförhållandet som sådant.

Konkurrensförbudet kan åläggas upphovsmannen genom en klausul i avtalet. Ifall någon sådan icke finnes är det oklart, i vilken mån ett förbud existerar. Försl. 1953 upptager lika litet som de flesta utländska lagar någon föreskrift härom. Lagens tystnad kan likväl icke tolkas så, att ett konkurrensförbud icke existerade. Vanligen förklarar man i doktrinen, att upphovsmannen är betagen rätten att utge ett nytt verk, som konkurrerar med det förra[2] eller som motverkar, försvårar eller inkräktar på dettas avsättning.[3]

---

[1] UpphL § 5 talar om ett nytt, väsentligen självständigt verk, Försl. 1953 § 4 om ett nytt självständigt verk. När ett dylikt verk eller när endast en bearbetning föreligger kan vara synnerligen svårt att avgöra. Frågan faller utom ramen för denna avhandling.

[2] Elster, Urheber- und Verlagsrecht s. 90: »in nahen Wettbewerb», Vaunois & Geoffrey & Darras s. 12, Caselli enl. Hoffmann, Verlagsvertrag s. 181. I motiven till VG uttalas, se Elster s. 43, att upphovsmannen bör underlåta en mot tro och heder stridande konkurrens.

[3] Grundtvig s. 111, Allfeld s. 27, Olbrich s. 96, Adler s. 442, Mitteis s. 87, Trinquesse s. 151. Rault s. 250 ff säger, stödande

En i dylika allmänna ordalag uttalad underlåtelseplikt är alltför vid och obestämd och kräver en närmare avgränsning. På sätt och vis är konkurrens nästan alltid möjlig mellan två verk, skapade av samma person. Upphovsmannen bör kunna kräva, att hinder för hans fria skaparverksamhet läggas i så liten utsträckning som möjligt. Speciellt om utgivandet av det nya verket i främsta rummet föranledes icke av ekonomiska, utan av ideella motiv, kan han kräva ett avsevärt mått av frihet. Elster säger att upphovsmannen har ett slags rätt att fullkomna sig själv.[1] Den vetenskapliga produktionens frihet bör t.ex. kunna ges företräde framom förläggarens ekonomiska intressen.[2] I doktrinen ha somliga gått så långt att de synas förutsätta, att ett konkurrensförbud existerar blott vid uttryckligt avtal därom.[3]

Beaktar man å andra sidan, att förläggaren otvivelaktigt har behov av ett konkurrensförbud och att gränsen mellan en bearbetning, vilken upphovsmannen enligt vad tidigare anförts ofta är förbjuden att utge, och ett nytt självständigt verk är svår att draga, inser man, att en viss underlåtelseplikt bör existera även utan uttryckligt avtal därom. Oaktat bolagsprinciper icke äro direkt tillämpliga på parts skyldighet att vid förlagsavtal underlåta konkurrens,[4] kan här ändå, eftersom förlagsavtalet uppvisar släktskap med bolagsavtalet, åberopas att man ansett, att delägare i ett öppet bolag icke utan de övriga bolagsmännens tillstånd får driva ett konkurrerande företag eller vara delägare i ett annat öppet bolag, som konkurrerar med det förra.[5]

Lund uttalar, att en konstnär, som överlåtit upphovsmannarättsliga befogenheter till sitt konstverk åt en annan person, i en viss utsträckning kan förbjudas att utge ett nytt konstverk, om utgivningen medför direkt konkurrens för nämnde person.[6] Vid ett förlagsavtal är ett förbud motiverat i ännu högre grad än vid ett överlåtelseavtal utan utgivningsplikt för

sig på fransk praxis, att det nya verket icke får beröva det tidigare något av dess »utilité», dvs. att det icke får medföra något slags hinder för dettas kommersiella utnyttjande.

[1] Elster, GRUR 1928 s. 363.

[2] Olbrich s. 96 uttalar, att en vetenskapsman efter ett antal år får utge ett nytt verk, som vederlägger hans förra verk.

[3] Voigtländer s. 251 och Ulmer s. 251, dock närmast till följd av ordalydelsen i VG § 2. Se även Jacobsen s. 91 ff och Ophavsretten s. 221 f.

[4] Jfr Mitteis s. 87, som anser att bolagsprinciper böra tillämpas, ifall upphovsmannen tillkommer del i vinsten.

[5] Heikonen s. 176 ff.

[6] Lund s. 244.

förvärvaren. Förläggaren bör kunna räkna med att upphovsmannen icke försvårar avtalets fullgörande, vilket ju sker även i upphovsmannens intresse.

Riktigast synes vara att uppställa rätt snäva gränser för upphovsmannens underlåtelseplikt. Ju längre tid som förflutit efter verkets utgivande, desto större frihet bör han ha, speciellt om en snabb avsättning av verket varit att förvänta. Annat är förhållandet om förläggaren, såsom då avtalet gäller skolböcker, räknat med en jämn försäljning under flere år. Stundom kan avtalssyftet eller ett stort honorar klart ådagalägga ett konkurrensförbud, men å andra sidan kan honorarets ringa storlek utvisa motsatsen. Vägledning för tolkningen kan erhållas av eventuella bestämmelser i förlagsavtalet om upphovsmannens rätt att utgiva bearbetningar av verket eller utge verket i annan reproduktionsart.

Oftast synes en förutsättning för ett förbud vara icke blott att de båda verken ha samma avnämarkrets, utan även att det första verket har en rätt begränsad avnämarkrets, en tämligen begränsad intressesfär, som förlagsavtalet kan sägas ha förbehållit förläggaren. Denna synpunkt har speciellt framhävts av Hoffmann. Denne uttalar, att möjligheterna för ett annat verk att bereda konkurrens äro desto större ju trängre bokens intressentkrets är, vilken åter beror på bokens tema, innehåll och pris.[1] Vid belletristiska verk och flertalet musik- och konstverk existerar följaktligen någon underlåtelseplikt i regel icke för upphovsmannen. Normalkontraktet upptager ej heller någon konkurrensklausul. Detta gör däremot Normalkontr. 1937 § 1. En kortfattad lärobok kan otillbörligen konkurrera med en omfångsrikare i samma ämne, däremot icke ett vetenskapligt verk med ett populärvetenskapligt över samma tema. Författaren bör få utge en grammatik dels för lägre, dels för högre klasser. Avsättningen av ett verk, som utgetts till en bestämd tilldragelse, kan skadas av att ett liknande verk utges samtidigt.

Kivimäki, som ställer sig mycket tveksam till ett konkurrensförbud för upphovsmannen, säger att man på sin höjd kan fråga sig om icke utgivandet av barn-, yrkes- och läroböcker eller andra dylika verk, vilka vända sig till samma läsekrets som det tidigare verket, utgör en mot god sed stridande konkurrens.[2] I England har man ansett upphovsmannen i princip vara oförhindrad att utge ett nytt verk, dock under förutsättning

---

[1] Hoffmann s. 30 och i Verlagsvertrag s. 181.
[2] Kivimäki s. 282.

att detta icke får ersätta (»superside») och utränga det förra verket ur marknaden och därigenom göra det tidigare avtalet värdelöst och onyttigt.[1]

I fråga om *konstverk* är det uppenbart, att konstnären icke enbart av den anledningen kan förbjudas utge ett nytt verk, att detta konkurrerar med ett av honom tidigare i förlag givet konstverk.[2] Närapå varje nytt verk av konstnären konkurrerar i viss mån med hans tidigare verk. Reichsgericht har uttalat, att konstnären i frånvaro av uttryckligt avtal kan förbjudas att skapa och utge ett verk, som på grund av sin likhet skadar eller h.o.h. omöjliggör förläggarens nyttjanderätt till ett tidigare verk, ty i så fall strider konstnärens förfarande mot tro och heder.[3] Detta uttalande är alltför kategoriskt, ty *varje* nytt utspridande, som skadar förläggaren, bör ingalunda förbjudas konstnären. Samma anmärkning kan göras mot Elsters påstående, att en konstnär icke får genom att utge ett liknande verk förringa förlagsavtalets »Erfolg».[4] I somliga fall kan även konstverket sägas ha en begränsad avnämarkrets, t.ex. illustrationer i litterära verk. Men är detta icke fallet synes ett konkurrensförbud vanligen kräva att de båda verken äro förväxlingsbara. Enbart den omständigheten att verken kunna förväxlas, t.ex. till följd av lika motiv, färgval, reproduktionsart, format o.dyl., räcker emellertid icke till för att betinga ett utgivningsförbud, utan dessutom bör krävas, att parterna vid det senare avtalsslutet avsett eller uppenbarligen räknat med att de båda verken skola förväxlas[5] eller att förväxlingsfaran är mycket påtaglig.

Något hinder bör icke möta upphovsmannen att använda samma motiv på nytt. En kompositör har sålunda rätt att på annat förlag utge en ny tonsättning av samma text, men måhända bör dock från denna regel undantag göras vid uppenbar konkurrensfara.[6]

Helt säkert är det riktigt, att upphovsmannen ej får handla i direkt syfte att försvåra avsättningen av ett verk, som han givit i förlag.[7] Härvid är likväl att beakta dels att hans syfte vanligen undandrager sig andras bedö-

---

[1] Macgillivray 1917 Summary s. X.

[2] Jfr Bappert & Maunz s. 94.

[3] RGE 119, 408, spec. s. 412.

[4] Elster s. 41.

[5] Denna synpunkt framhäves i RGE 119, 408, spec. s. 415 ff.

[6] Enligt Musikkontr. § 10 får upphovsmannen använda verkets tema (sävelaihe) i ett nytt verk, men detta bör först erbjudas det förra verkets förläggare.

[7] Breit, GRUR 1928 s. 268 är så radikal, att han håller före att denna inskränkning är den enda man kan uppställa för upphovsmannen i fråga om utgivandet av ett nytt verk.

mande, dels att man ingalunda kan förbjuda honom att utge ett nytt verk blott därför att han skapat det icke av en allvarlig inspiration, utan i avsikt att förvärva en inkomst.[1] Hans underlåtelseplikt upphäves icke av att han erbjudit det nya verket åt samme förläggare, men denne icke velat utge det.

B. Upphovsmannen har rätt att i ett nytt verk *citera* det i förlag givna verket. Enligt de Boor äger upphovsmannen en vidsträcktare lånerätt än andra personer, förutsatt att det citerade verkets avsättningsmöjligheter icke därigenom minskas till skada för dess förläggare.[2] Denna åsikt kan biträdas. Avgörande för upphovsmannens egen citatfrihet är icke de av UpphL utstakade gränserna för den allmänna lånerätten, utan de synpunkter, som ovan anförts i fråga om hans rätt att utge en bearbetning eller ett nytt verk.[3] Ju större konkurrens det nya verket medför för det förra, desto mindre är hans rätt att citera detta.

ÖstUpphL § 35 berättigar upphovsmannen att, ehuru han ingått ett förlagsavtal angående ett konstverk, *avbilda* detta som prov på sitt skapande och i uppsatser om sin konstnärliga verksamhet. Likaså gavs upphovsmannen i TyKonstRiktl. § 2 en i förhållande till citaträtten utvidgad rätt att avbilda sina i förlag givna konstverk i kataloger och i monografier över sina verk som förklaring till texten. Utan en uttrycklig lag- eller avtalsbestämmelse har upphovsmannen icke en dylik generell rätt, utan frågan bör avgöras in casu enligt ovan anförda principer.

C. Förläggaren kan i förlagsavtalet intaga en uttrycklig *konkurrensklausul*. Denna får dock icke sträcka sig längre än vad som erfordras för att hindra konkurrens och får icke överhövan inskränka upphovsmannen i hans frihet att utöva förvärvsverksamhet (analogi: AvtL § 38). Visserligen är i förevarande fall ofta icke fråga om upphovsmannens näringsverksamhet, men i stället kan man åberopa, att upphovsmannens skapande verksamhet bör vara möjligast obunden, något som ligger icke blott i hans eget, utan även i allmänhetens intresse. Här förtjänar ytterligare anföras Palmgrens konstaterande, att vid sidan av AvtL § 38 kan såsom grund för en konkurrensklausuls ogiltighet åberopas, att konkurrensförbudet strider mot god sed, samt att detta måste anses vara fallet om förbudet icke överensstämmer med samhällets intresse av att de enskilda individernas förvärvs-

---

[1] A.å. Striffling s. 56 f.

[2] de Boor s. 278 och väl även Nybergh s. 107.

[3] Hillig I s. 88 kan biträdas i att en författare, som skrivit texten till några illustrationer, icke får utnyttja samma text för andra illustrationer.

frihet icke otillbörligen inskränkes eller för samhället värdefull arbetskraft lamslås.[1] En vetenskapsman, som är verksam på ett bestämt område, kan icke av en konkurrensklausul h.o.h. hindras från att inom detta område utge nya verk.[2] Av ju lägre kvalitet verket är, desto starkare inskränkningar kunna göras i upphovsmannens rätt.

Med hänsyn till det sagda synes en konkurrensklausul i ett förlagsavtal, om den tillerkännes relevans, böra tolkas restriktivt.[3] Ulmer uttalar med fog, att upphovsmannens åtagande att icke utge verk över samma tema bör tolkas såsom avseende blott verk av liknande slag, speciellt av likartat omfång,[4] TyVetKontr. punkt 12 föreskriver, att en överenskommelse, vilken hindrar författaren att offentliggöra andra verk, är verksam blott såframt en dylik offentliggörelse enligt tro och heder är oförenlig med förlagsavtalets syfte (»Sinn und Zweck»). Breit går så långt, att han anser en klausul, att upphovsmannen ej får på ett annat förlag utge ett verk, som är ägnat att träda i konkurrens med ett tidigare verk, vara ogiltig, i varje fall vid förlagsavtal angående konstverk.[5] Denna åsikt är alltför förlagsfientlig och rättfärdigas icke av allmänna överväganden.

D. Utgivandet av ett nytt eller konkurrerande verk kan stundom innebära överträdelse av lagen mot *illojal konkurrens*, enligt vilken ingen i näringsverksamhet i konkurrenssyfte må företaga handling, som strider mot god sed (IllKonkL § 1). Påföljderna härav äro förbud och skadeersättningsskyldighet. Eftersom konkurrensen bör ske under utövande av näringsverksamhet, dvs. yrkesmässigt driven verksamhet, vars omedelbara syftemål är vinnande av materiell fördel (IllKonkL § 1 mom. 2), och eftersom upphovsmannen, då han ger ut ett liknande verk på annat förlag, vanligen icke kan sägas handla i konkurrenssyfte, är lagbestämmelsen ytterst sällan tillämplig på en upphovsman.

Större betydelse har sagda lagbestämmelse vad beträffar förläggarsidan,

[1] Palmgren, Konkurrensklausuler s. 144 f.

[2] Hillig I s. 230. Jfr Copinger s. 318: en författare kan förplikta sig att icke skriva om ett bestämt ämne, ty en dylik plikt är icke »in restraint of trade». Detta Copingers uttalande kan icke tillerkännas allmängiltighet, utan frågan bör avgöras in casu. Se f.ö. om konkurrensklausulers tillåtlighet i England Pollock s. 326 ff och Palmgren, Konkurrensklausuler s. 82 ff.

[3] Så även Jacobsen s. 222.

[4] Ulmer s. 251. Det var otvivelaktigt riktigt, att författaren till en fransk grammatik för skolbruk i avgörandet *Educational Co of Ireland v. Fallon Brothers* (1919) 1. I. R. 62 ansågs bunden av en klausul att icke utge en likadan bok på annat förlag.

[5] Breit, GRUR 1928 s. 269.

ty förläggarens verksamhet är i regel näringsverksamhet. Kan man anse, att den senare förläggaren handlat i konkurrenssyfte och att verkets utgivande strider mot god sed, då kan utgivandet förbjudas och skadestånd krävas av honom. Så är fallet om den senare förläggaren vid reproduceringen otillbörligen utnyttjat den förre förläggarens arbetsprestation, t.ex. utfört dupliceringen genom fotografiskt eller mikrofotografiskt förfarande på grundvalen av ett av den förre förläggaren framställt exemplar av verket. Enbart det faktum att de tvenne verken äro förväxlingsbara utvisar däremot icke, att den senare förläggaren handlat i konkurrenssyfte (se ovan punkt A). Detta är ej heller fallet, om en förläggare framgångsrikt ger ut en reproduktion av ett icke mera skyddat originalverk och en annan förläggare därpå låter genom en annan konstnär avbilda samma originala konstverk och utger reproduktionen.[1] Reichsgericht har ansett, att en förläggare icke gör sig skyldig till illojal konkurrens genom att vända sig till en konstnär och uppmana denne att skapa ett liknande verk som det succéverk samme konstnär tidigare utgett på annat förlag.[2]

Med beaktande av att, enligt vad ovan (punkt A och C) anförts, det nya verkets utgivande kan förhindras endast vid påtaglig konkurrensfara och att även en konkurrensklausul verkar blott inom rätt snäva gränser torde man kunna göra gällande, att förläggaren till det nya verket vanligen handlar i konkurrenssyfte mot god sed, om han utger verket ehuru han vet, att det otillbörligen konkurrerar med ett tidigare utgivet verk eller att en verksam konkurrensklausul existerar. Här kan hänvisas till bestämmelsen i IllKonkL § 11 mom. 2, som riktar förbudet mot en olovlig användning av näringsidkares affärs- eller yrkeshemlighet även mot personer, för vilka hemligheten yppats av någon hos den kränkte näringsidkaren anställd person.[3] [4]

[1] Breit, GRUR 1928 s. 266.

[2] RGE 119, 408, spec. s. 415.

[3] Däremot kan något stöd icke utvinnas ur föreskriften i ArbAvtL § 38, att den som i arbete tager person, som han vet vara på grund av tidigare arbetsavtal förhindrad att åtaga sig sådant arbete, straffas med böter. Att straffpåföljd här föreskrives utvisar nämligen, att stadgandet knappast avser brott mot konkurrensklausuler.

[4] I England synas konkurrensklausuler kunna göras gällande även mot tredje man, se Pollock s. 362. En förläggare, som var i god tro och icke visste av en avtalad konkurrensklausul, har av domstol förbjudits utgiva ett nytt verk, vars utgivande skulle stridit mot klausulen, *Barfield v. Nicholson* (1824) 2 Sim. & St. 1. I en irländsk dom *Educational Co of Ireland v. Fallon Brothers* (1919) 1. I. R. 62 uttalades att förläggaren, enär han haft vetskap om att författaren tidigare utgivit en liknande bok, en fransk grammatik, haft skäl till misstanke och därför

I en del fall komme den senare förläggaren att draga direkt nytta av den reklam den förre förläggaren gjort för författaren och för »sitt» verk. Att upphovsmannen för sitt kontraktsbrott är ansvarig gentemot den förre förläggaren kan vara ett alltför svagt värn för denne. Med det sagda förnekas icke, att den underlåtelseplikt förlagsavtalet ålägger kontrahenterna sträcker sig längre än den som IllKonkL ålägger en person. För att en handling skall vara otillåten enligt förlagsavtalet är det icke nödvändigt, att den företages i konkurrenssyfte och strider mot god sed.

Även om man ansåge, att generalklausulen i IllKonkL § 1 icke kunde tillämpas i förevarande fall, kunde man likväl komma till ungefär samma resultat genom att omfatta Ussings av Hakulinen godtagna allmänna regel, att ersättningsansvar gentemot borgenär kan åläggas tredje man, som på ett otillbörligt sätt främjat gäldenärens kontraktsbrott.[1] Ehuru den underlåtelseplikt en kontrahent åtagit sig vanligen icke verkar mot tredje person, synes detta likväl icke gälla undantagslöst. Jacobsen kan biträdas då han säger, att den senare förläggarens blotta vetskap om det förra verkets existens knappast ådrager honom ansvar, men att han icke får genom ett ensidigt och hänsynslöst tillgodoseende av sina egna förvärvsintressen aktivt medverka till upphovsmannens brott mot en klar underlåtelseplikt.[2] I dylika och liknande ytterlighetsfall synes mig förläggarens förfarande vara att beteckna som otillbörligt och icke förtjäna rättsordningens skydd.

2. Med hänsyn till att upphovsmannens rätt att utan förläggarens samtycke utge ett nytt konkurrerande verk är underkastad inskränkningar ligger det nära till hands att antaga, att ej heller *förläggaren* har en obetingad rätt att utge konkurrerande verk, skapade av olika upphovsmän. Medan upphovsmannens rätt att utge ett konkurrerande verk framför allt motiveras av att hans fria skaparverksamhet bör röna så få inskränkningar som möjligt, kan förläggaren icke åberopa någon dylik personlig rätt såsom motiv för utgivandet av konkurrerande verk. Denna synpunkt uppväges lik-

---

av författaren bort kräva att få se det förra förlagsavtalet, vilket innehöll en konkurrensklausul. Förläggaren förbjöds att sprida det nya verket.

[1] Ussing s. 550, Hakulinen, LM 1940 s. 345 f. Se även Augdahl s. 506 ff. Jfr Palmgren, Konkurrensklausuler s. 198, som uttalar, att ett mellan arbetsgivare och anställd överenskommet konkurrensförbud gäller blott kontrahenterna emellan.

[2] Jacobsen s. 92. Ball s. 584 säger, att domstol stundom kan hindra tredje person, som har vetskap om ett avtal, från att medverka till dettas kränkning.

väl av att en inskränkning i förläggarens rätt att utge liknande verk kunde drabba honom tungt i hans förvärvsverksamhet och framför allt av att verkets avsättning i regel influeras betydligt mera av vem som är dess skapare än av vem som är dess förläggare. Den omständigheten att samma förlag utger tvenne liknande verk av olika upphovsmän behöver icke inverka och inverkar vanligen icke heller menligt på dessas avsättning. Då två böcker ligga bredvid varandra på bokhandelsdisken är det ur en köpares synpunkt vanligen ovidkommande, om de utgivits av samma eller olika förlag.

Förnekas kan dock icke att konkurrensfaran stundom gör sig gällande med större kraft. Det nya verket hade måhända icke alls funnit någon förläggare eller blott en mindre ansedd förläggare eller det hade kanske förblivit h.o.h. oskapat, om icke förläggaren tagit initiativet till förlagsavtalet. Ett känt faktum är, att månget bokköp föranledes av att boken förekommer i ett ansett förlags bokkatalog. Avsättningen av en bok kan i hög grad influeras negativt av en nyutkommen modern bok på samma område.

Påståendet, att en förläggare sällan ger ut konkurrerande verk, enär han därigenom skadar sig själv,[1] håller icke obetingat streck, ty om ett verks avsättning stockar, kan förläggaren ha stort intresse av att utge ett liknande, men modernare verk.

Lika litet som för upphovsmannens underlåtelseplikt kan någon allmän regel ges för förläggarens underlåtelseplikt, utan avgörandet bör ske in casu. Vad ovan anförts om de fall där konkurrensfaran är sådan, att upphovsmannen bör underlåta en utgivning, synes i huvudsak mutatis mutandis vara tillämpligt även vad beträffar förläggaren.[2] Denne bör sålunda få utge ett likartat verk, såframt icke detta vänder sig till samma begränsade avnämarkrets eller påtaglig förväxlingsfara existerar. Även då avnämarkretsen är begränsad kan det nya verkets utgivning tillåtas, ifall det kompletterar det tidigare eller företräder en helt annan idériktning. Till följd av att konkurrensfaran såsom nyss anfördes är betydligt markantare då samme upphovsman utger två verk för en begränsad avnämarkrets än då en förläggare för samma krets utger två verk av olika upphovsmän, kommer förläggaren likväl i praktiken att åtnjuta en större rörelsefrihet än upp-

[1] Olbrich s. 97.

[2] I de fall Kivimäki anser ett konkurrensförbud existera för upphovsmannen, se ovan s. 139, anser han förläggaren ha en motsvarande underlåtelseplikt, Kivimäki s. 282. Enligt Kohler s. 310 får förläggaren icke »feindselig entgegentreten» mot det förra verket, vilket likväl icke innebär, att han ej skulle få ge ut ett konkurrerande verk.

hovsmannen.[1] Framför allt inom de områden förläggaren specialiserat sig på måste han äga rätt att utge flere verk av olika upphovsmän. Ett förlag som utger verk rörande fotografering bör t.ex. få utge flere läroböcker rörande färgfotografering vid sidan av varandra. Man kan därför icke helt godtaga Allfelds åsikt, att förläggaren aldrig får utge ett verk med samma tema som ett tidigare verk, ifall det senare verket konkurrerar med det förra genom att vända sig till samma avnämarkrets. Även Allfeld modifierar i någon mån sin ståndpunkt genom att tillägga, att det nya verket får utges, ifall det icke gör det förra umbärligt, och att en kommentar sålunda får utges vid sidan av en lärobok samt en utförlig framställning vid sidan av en schematisk.[2]

Norges HD har säkert med rätta ansett det icke vara otillbörligt av en förläggare att vid sidan av en stor, speciellt för universitetsbruk avsedd engelsk-norsk ordbok utge en mindre, för skolbruk avsedd engelsk-norsk ordbok, NRT 1936 s. 909 ff.

I England ha förläggarna i domstolsavgöranden getts rätt stor frihet, se Oldfield s. 87. I *Cescinsky v. Routledge* (1916) 2 K. B. 325, där målet gällde tvenne verk angående antika möbelstilar, uttalade domaren, att man får vara ytterst försiktig med att i avtal mellan författare och förläggare inlägga ett tyst konkurrensförbud för den senare.

Av det sagda följer, att någon absolut reciprocitet icke råder mellan kontrahenternas rätt i förevarande fall. Förläggaren kan vara berättigad att utge ett nytt verk behandlande samma tema, ehuru upphovsmannen själv icke njuter en motsvarande rätt. Att upphovsmannen i förlagsavtalet förbundit sig att icke utge något liknande verk, medför icke rätt för honom att förbjuda förläggaren att utgiva liknande verk.[3]

Förläggaren är icke förhindrad att utge verk, i vilka förfäktas olika åsikter. Om ett av förläggaren utgivet verk göres till föremål för en skarp kritik i ett senare verk, som förläggaren utger, kan dock tillitsförhållandet mellan det första verkets författare och förläggaren kränkas i så hög grad, att förläggaren ådrager sig skadeersättningsskyldighet gentemot denne.[4]

---

[1] Bry s. 678 anser förväxlingsfaran vara den enda omständighet som kan förplikta förläggaren att underlåta utgivandet av ett nytt verk.

[2] Allfeld s. 22. I huvudsak lika Hoffmann s. 30, Olbrich s. 97.

[3] Så Norges HD i NRT 1936 s. 909 ff, spec. s. 914 och 917 samt Tribunal Seine i Pataille 1929 s. 50. Jfr Thring s. 109, som förfäktar kravet på reciprocitet.

[4] Rault s. 362, Striffling s. 73. Ball s. 588 f anför ett rättsfall från USA, där domstolen förbjöd förläggaren att utge en bok, vilken, utom att den konkurrerade med en av förläggaren på grund av ett »profit sharing-avtal» utgiven bok, i sitt förord innehöll ett falskt uttalande om sistnämnda bok till skada för dess avsättning.

Kap. 6.

FÖRLÄGGARENS HUVUDSKYLDIGHETER.

I. FÖRLÄGGARENS SKYLDIGHET ATT MÅNGFALDIGA VERKET.

1. Mångfaldigandets utförande.

A. Förläggaren har i regel frihet att föreskriva sättet för verkets mångfaldigande. Förlagsavtalet är intet bolagsavtal och upphovsmannen ingen bolagsman med bestämmanderätt häröver. Då det är förläggaren som bär ansvaret för mångfaldigandet och då utgivandet sker på hans risk, är det naturligt, att han har rätt att avgöra om verkets format och utstyrsel, om dess utgivande som häftat eller inbundet, om papperssort osv.[1] Han är således betydligt mera självständig än vad en tillverkare är vid arbetsbeting. Hans bestämmanderätt begränsas dock av sedvanan och förlagsavtalets syfte samt av eventuella föreskrifter i avtalet. Varken Normalkontraktet eller Försl. 1953 innehåller några bestämmelser härvidlag. Försl. 1938 § 30 föreskrev, med tydlig förebild i VG § 14, att exemplarens storlek och yttre skick bestämmes av förläggaren med beaktande av vad inom förlagsverksamheten är sedvanligt samt av verkets innehåll och ändamål.

Ofta ger en tolkning av förlagsavtalet vid handen, att ett visst slag av mångfaldigande skall komma i fråga. Ett högt pris och ett lågt antal exemplar kan utvisa, att upplagan bör tryckas på gott papper och erhålla en förnäm utstyrsel. Speciellt vid bestämmandet av verkets utstyrsel bör förläggaren taga hänsyn till verkets syfte och innehåll.

Belysande är en fransk appellationsdom, refererad i Pataille 1939 s. 208 och i GRUR 1939 A s. 81 f: Verket, »un ouvrage de propagande à la gloire de l'Ecole de cavalerie de Saumur», var huvudsakligen avsett såsom gåva åt högt uppsatta in- och utländska personer. Domstolen ansåg, att dess utstyrsel och tryckteknik överensstämde varken med parternas gemensamma intentioner eller

[1] Jacobsen s. 130 f.

med konstens krav. Upphovsmannen gavs hävningsrätt och ersättning även för sin ideella skada.

Ytterligare kan anföras ett avgörande av RG, refererat i MuW 1923—1924 s. 195 ff: En tysk förläggare åtalades för att han låtit trycka förordet till ett diktverk med antikvastil, ehuru fråga var om ett verk av en tysk diktare. RG ansåg förläggarens förfaringssätt i det förevarande fallet motiverat, men uttalade i domen, att förläggaren icke godtyckligt får bestämma tryckarten, utan bör beakta verkets syfte och innehåll.

Att förläggaren alltid vore betagen möjligheten att avvika från det sedvanliga kan knappast hävdas. Men han får i varje fall icke kränka upphovsmannens droit moral eller uppenbarligen minska verkets avsättningsmöjligheter till skada för upphovsmannen. Att förse verket med illustrationer innebär, såsom tidigare anförts, en kränkning av upphovsmannens droit moral. Ett avlägsnande eller tillfogande av illustrationer i en bok är att jämställa med strykningar i eller utökande av texten. Härvid förutsättes att fråga är om egentliga illustrationer och icke om vad man kunde kalla en typografisk utsmyckning av texten. Tvivelaktigt är om för pärmbilden upphovsmannens godkännande bör erhållas. Vanligen kan man väl anse att pärmbilden utgör blott en »utsmyckning» och att upphovsmannen fördenskull icke behöver rådfrågas om den.[1] Förläggaren bör dock beakta, att bilden i ingen händelse får kränka upphovsmannens droit moral. I det föregående har anförts, att bestämmelsen i Försl. 1953 § 3 om att verket icke får göras tillgängligt för allmänheten på ett sätt, som är kränkande för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart, i en viss utsträckning bör anses gälla även de lege lata. Upphovsmannen är särskilt känslig för en pärmbild, som måhända säger mera än titeln om verkets innehåll. Det är av denna anledning tillrådligt för förläggaren att införskaffa upphovsmannens godkännande av bilden. Överhuvudtaget får man icke i första hast förklara, att en droit moral-kränkning föreligger. Fråga bör vara om en kränkning sedd ur litterär eller konstnärlig synpunkt. I *DaKommBet. 1951* säges betecknande, att verket icke får tvingas in på en nivå, där det icke hör hemma.[2] Upphovsmannen till ett litterärt sett tarvligt verk kan visserligen känna sig kränkt av att verket erhållit en billig utstyrsel, men någon droit moral-kränkning föreligger icke här, utan på sin höjd en avtalskränkning.

B. Då en *ny upplaga* skall utges, har en förläggare, som icke bevarat tryck-

[1] Så Elster s. 93, som anser att härvid endast gälla de i VG § 14 uttalade allmänna begränsningarna i förläggarens bestämmanderätt. Lika antagligen Jacobsen s. 130 f.

[2] DaKommBet. 1951 s. 108.

satsen eller klichén, möjlighet att framställa den nya upplagan genom fotografiskt förfarande på grundvalen av ett exemplar av den förra upplagan. Vid manultrycket t. ex. möjliggöres offsettryck genom att exemplaret överföres på tryckplåt med tillhjälp av ljusinverkan på kromgelatin. Upphovsmannen kan opponera sig mot ett dylikt förfarande, ifall det ger ett så dåligt tryck, att detta icke motsvarar, vad han enligt verkets art och sedvana kan göra anspråk på. Såframt han genom det fotografiska förfarandet betages sin rätt att göra påkallade ändringar i den nya upplagan, bör dess användning ej vara tillåten utan hans samtycke. Det fotografiska förfarandet medger nämligen icke andra ändringar än några enstaka ords utbytande o. dyl.

I Tyskland har RG i ett fall, GRUR 1929 s. 508 ff, ansett en ny upplagas framställande genom manultryck av en latinsk övningsbok för skolbruk kunna förbjudas förläggaren, då författaren före tryckningen opponerat sig mot ett manultryck under åberopande av att verkets natur eventuellt krävde ändringar i nya upplagor. Engel s. 29 ff kritiserar denna dom och framhåller, att huvudvikten bort läggas vid att den nya upplagan snabbt kunnat ges ut, enär ett dröjsmål medförde, att publiken sökte sig över till konkurrerande verk. Otvivelaktigt förtjänar även denna synpunkt beaktande.

Det tidigare förekommande anastatiska trycket, vid vilket texten i ett existerande exemplar prepareradès med en syra och överfördes på en platta, gav till resultat ett sämre tryck och ansågs allmänt kräva upphovsmannens samtycke.[1]

Ett annat sätt att förfärdiga den nya upplagan utan ny sats eller nya klichéer är att av den förra trycksatsen eller klichén medelst matris och gjutning göra stereotypplattor, av vilka nytryck sedan tagas. Stereotypplattorna äro lätta och föga skrymmande samt ge ett gott tryck även vid tryckning av stora upplagor.[2] Men lika litet som ovannämnda fotografiska förfarande tillåta de upphovsmannen att göra nämnvärda ändringar i den nya upplagan. Ifall upphovsmannen samtyckt till den nya upplagans framställande genom stereotypi, kan man fråga sig om han därigenom avstått från att begagna sig av sin ändringsrätt. Tydligt är, att han icke betagit sig rätten att göra ändringar, men fråga är om han bör ersätta förläggarens merkostnader för dem. Hoffmann besvarar denna fråga jakande.[3] Obetingat kan han icke bi-

[1] Se Scheringer s. 104.

[2] Unwin s. 147 anför, att kostnaderna för stereotypering belöpa sig till ¾ av kostnaderna för en ny sättning, varför den ekonomiska fördelen därav är rätt liten, om blott *en* ytterligare upplaga är sannolik.

[3] Hoffmann s. 76, lika Allfeld s. 76. Jfr Weniger s. 55 f.

trädas. Upphovsmannen är kanske ej alls underkunnig om att stereotyperingen utesluter ändringar. Tillitsförhållandet mellan parterna kan kräva att förläggaren upplyser honom om detta sakförhållande.

Trycksatserna och klichéerna förbliva förläggarens egendom och kunna av honom efter behag bevaras eller förstöras.[1] Avgörande härvid är en ekonomisk kalkyl, som faller helt inom förläggarens sfär. Bolagsprinciper äro icke tillämpliga.

C. *Påföljderna* av att förläggaren icke mångfaldigar verket på tillbörligt sätt äro desamma som vid felaktig prestation i obligationsrätten. Här kan även hänvisas till vad ovan anförts om fel i manuskriptet och nedan säges om påföljderna av förläggarens mora. Vid väsentliga fel kan upphovsmannen häva avtalet. Går ett avhjälpande av felet för sig kommer det ofta i fråga. Upphovsmannens rätt till skadestånd kan tillgodoses även genom nedsättning av hans eventuella tryckningsbidrag. Culpa hos förläggaren är ingen nödvändig betingelse för hans skadeersättningsskyldighet. Genom att ingå förlagsavtalet förklarar förläggaren att han innehar de nödiga tekniska och ekonomiska förutsättningarna för produktens åstadkommande. I de sällsynta fall förläggaren genom sin prestation kränker upphovsmannens droit moral drabbas han dessutom av upphovsmannarättsliga sanktioner.

Vad på tal om fel i manuskriptet uttalats om förläggarens undersökningsplikt kan mutatis mutandis tillämpas på upphovsmannens undersökningsplikt. Vanligen får upphovsmannen tillfälle till undersökningen då han erhåller sina friexemplar. Ifall något avhjälpande av felen icke mera kommer i fråga ligger det i sakens natur, att reklamation icke behöver ske lika snabbt som i köprätten. Förläggaren presterar ju icke åt upphovsmannen annat än friexemplaren och hans prestation kan därför icke jämställas med en säljares eller tillverkares. I varje fall är upphovsmannen dock skyldig reklamera i så god tid, att rättelse kan företagas i en eventuell ny upplaga.

D. Upphovsmannens undersökningsplikt aktualiseras oftast redan innan han får sina friexemplar, nämligen då förläggaren tillställer honom verket i *korrektur*. Härigenom beredes upphovsmannen, utom möjlighet att kontrollera att ett riktigt återgivande skett, tillfälle att göra bruk av sin ändringsrätt. Sedvanligt är att tryckeriet först tager ett korrektur och rättar sättningsfelen. Härefter erhåller upphovsmannen ett korrekturavdrag, det s.k. första korrekturet. Är fråga om en bok ges det i regel på lösa remsor (spaltkorrektur) och tillsändes honom i två exemplar jämte manuskriptet. Skulle han göra

---

[1] Jfr K o h l e r, Kunstwerkrecht s. 99, som ger författaren rätt att tillösa sig klichéerna.

större ändringar i detta korrektur, kunna ett eller flere nya första korrektur bliva nödiga. Annars erhåller han det s.k. andra korrekturet med satsspegel och paginering (ombrutet korrektur), varför omfattande korrigeringar här böra undvikas. Ibland ger sedvanan icke upphovsmannen rätt till ett andra korrektur. Det sista korrekturavtryck som tages, reviderkorrekturet, tillställes ofta icke alls upphovsmannen, ifall denne nämligen förklarat sig lita på att förläggaren ser till att de ändringar som gjorts i närmast föregående korrekturavtryck bliva beaktade. Slutligen återstår för upphovsmannen möjligheten att införa eventuella rättelser i en skild tryckfelsförteckning.

En gammal tvistefråga är om upphovsmannen har icke blott rätt, utan även plikt att »läsa» korrektur. Korrekturläsningen är betungande för förläggaren. Ett okorrigerat utgivande åter kan skada förläggarens anseende och minska verkets avsättning. Det är därför förklarligt, att förläggaren i förlagsavtalet ofta intager en föreskrift om skyldighet för upphovsmannen att läsa korrektur, så t.ex. Normalkontraktet § 6. Vid bokförlagen kan väl en dylik sedvana sägas existera hos oss[1], men vid förlagsavtal angående andra verk än böcker måhända blott om förläggaren icke är i stånd att läsa korrektur, t. ex. till följd av manuskriptets otydlighet eller ofullständighet. Vid musikförlag och framför allt vid konstförlag är granskningen lättare och förläggarens intresse av en korrekturplikt för upphovsmannen följaktligen betydligt mindre.[2]

En korrekturplikt åvilar upphovsmannen även enligt ItalUpphL art. 125 samt enligt allmän uppfattning i Frankrike, se Pouillet s. 329, Rault s. 240, Vaunois & Geoffry & Darras s. 11. Även i Tyskland har detta på senare tid ansetts vara fallet, se Heymann s. 19, Elster s. 105, Runge s. 535, Ulmer s. 258, Bappert & Maunz s. 236, trots att VG § 20 uttryckligen åvälver förläggaren korrekturplikten. Detta stadgande i VG motiverades med att upphovsmannen kunde vara bortrest eller sjuk eller annars förhindrad att läsa korrektur, varför det vore obilligt att betunga honom därmed, se Josef Müller s. 111.

Efter upphovsmannens död inträda hans successorer i avtalsförhållandet med alla dess rättigheter och skyldigheter. Undantag bör likväl göras för hans rent personliga prestationer. Sålunda bör efter omständigheterna i det enskilda fallet avgöras, om hans plikt att läsa korrektur är av en så person-

---

[1] Så Kivimäki s. 285. Jfr Försl. 1938 § 28, som ålade förläggaren korrekturplikten.

[2] Musikkontr. § 6 talar enbart om en rätt, men icke om någon plikt för upphovsmannen att läsa korrektur.

lig natur, t. ex. kräver sådana specialkunskaper, att den icke kan åläggas successorerna.

Upphovsmannen bör fullgöra sin korrekturplikt inom härför avtalad tid eller, om någon tid icke avtalats, inom skälig tid (Normalkontr. § 6). I sistnämnda fall beror tidsfristen på verkets omfång, upphovsmannens övriga verksamhet o. dyl., likväl så, att plikten i regel bör fullgöras snabbt. Fullgöres den icke kan förläggaren låta trycka verket okorrigerat och av upphovsmannen kräva ersättning för den skada han lidit eller också låta utföra korrekturläsningen på upphovsmannens bekostnad. Självfallet föredrar förläggaren vanligen det senare alternativet. Utan en uttrycklig avtalsbestämmelse som den i Normalkontr. § 6 kan förläggaren däremot knappast alternativt häva avtalet annat än då korrigeringarna icke kunna företagas av honom utan upphovsmannens medverkan. Detta kan vara fallet vid viss vetenskaplig text eller då manuskriptet icke varit helt färdigt, utan saknat t. ex. index eller notapparatur, eller vid musikaliska verk till följd av vanskligheter i det av kompositören använda musikaliska notationssättet.

Det är tvivelaktigt, om ett uttryckligt eller konkludent tryckningstillstånd betager upphovsmannen rätten att påtala typografiska fel, formatet, trycktyperna, trycksatsens uppställning och kvalitet eller av förläggaren utan upphovsmannens tillstånd företagna ändringar i verket, förutsatt att dessa omständigheter framgå av korrekturet och upphovsmannen bort märka dem. Normalkontr. § 6 uttalar, att författaren anses ha godkänt korrekturet, om han icke återsänt det inom skälig tid. Emellertid har denna bestämmelse närmast i sikte dels författarens ändringsrätt, dels hans skyldighet att kontrollera, att manuskript och tryck överensstämma med varandra. Speciellt i det fall upphovsmannen icke återställt korrekturet bör han icke under alla förhållanden förlora sin talerätt.[1] Här kan hänvisas till att sagda § 6 uttryckligen omnämner, att sättningsfel böra rättas av förläggaren. Med hänsyn till att de i början av detta stycke nämnda omständigheterna falla inom sfären för förläggarens bestämmanderätt, kan man likväl i regel kräva, att upphovsmannen, ifall han vill påtala dem, aktivt ingriper så snart som möjligt. Återställer han korrekturet utan anmärkning eller returnerar han det icke inom skälig tid, bör han anses ha godkänt det i sagda hänseenden. Detta gäller dock icke olovliga ändringar. För deras vidkommande synes det mig, att upphovsmannen bör äga en gynnsammare ställning, såframt han icke av förläggaren blivit uppmärksamgjord på dem. Förläggaren har utan

---

[1] de Boor s. 263, Allfeld s. 101. A.å. Elster s. 105 och Bappert & Maunz s. 235, vilka anse upphovsmannen vara betagen sin talerätt.

upphovsmannens samtycke överskridit sina befogenheter och dennes underlåtelse kan icke alltid fritaga förläggaren från ansvar. Att upphovsmannen icke brytt sig om att läsa korrektur innebär icke ett godkännande av ändringar, vilka förläggaren honom ovetande gjort i verket. Ofta kan dock en jämkning av det skadestånd förläggaren bör prestera vara på sin plats.[1]

2. Begreppet upplaga. Antalet exemplar förläggaren har rätt och plikt att utgiva.

A. I förlagsavtal rörande litterära och stundom även rörande musikverk, men mera sällan i fråga om konstverk möter man begreppet upplaga. Detta begrepp är mycket omstritt och ingalunda entydigt, varför man t.o.m. föreslagit, att det helt borde utmönstras ur förlagavtalen.[2] Generellt kan man säga, att ordet upplaga antyder, att en viss avgränsning skett av det totalantal exemplar, som innefattas i en oinskränkt förlagsrätt. Man har att göra med blott en del av de exemplar, som omfattas av det större, vidare begreppet »all förlagsrätt». Beroende på huru denna avgränsning göres och vilka syften man vill tillgodose därmed har begreppet upplaga olika innebörd. Det är alltså felaktigt att, såsom ofta göres, med allmängiltighet hävda att upplaga har en viss bestämd betydelse. Tänkbart är, att t.o.m. i samma förlagsavtal upplaga på ett ställe har en, på ett annat ställe en annan betydelse.[3]

Avgränsningen av upplagan, bestämmandet av dess storlek kan ske så, att i förlagsavtalet eller lag säges, att ett visst antal exemplar, t. ex. 1.000 exemplar, konstituerar en upplaga.[4] Eller också kan man med upplaga beteckna alla de exemplar förläggaren låter mångfaldiga på en gång, i samma

---

[1] Se Nial s. 45 ff beträffande ansvaret vid felaktigt utförda annonser. Upphovsmannen bör påtala de olovliga ändringarna inom skälig tid. I SchwBGE 1943 II s. 54 uttalades, att upphovsmannen bort göra anmärkning inom skälig tid, högst ett år, och icke såsom skett först efter sju år.

[2] Mitteis s. 89 talar om »detta föråldrade uttryck».

[3] Se även nedan s. 165.

[4] I utlandet gör man sålunda ofta gällande, att upplaga utgör det antal exemplar förlagsavtalet berättigar förläggaren att framställa på en gång, så Jacobsen s. 135, Allfeld s. 40. Enligt Ulmer s. 265 och Bappert & Maunz s. 108 betyder upplaga det antal exemplar förläggaren har rätt att framställa inom ramen för förlagsförhållandet eller för ett avsnitt av detta. I båda dessa fall är således fråga om ett på förhand fixerat visst antal exemplar. Jfr Elster s. 56 och Scheringer s. 2 och 103, vilka anse upplaga utgöras av det antal exemplar förläggaren lägger till grund för sin affärskalkylering.

förfarande.[1] En annan möjlighet är att låta en upplaga omfatta alla de exemplar förläggaren framställer av samma trycksats eller kliché. Ytterligare kan en upplaga utgöras av alla de exemplar förläggaren på en gång utsänder till allmänheten.[2]

Syftet med avgränsningen kan vara att inskränka omfånget av förläggarens *rätt* till ett på något av de anförda sätten begränsat antal exemplar av verket. Om hans rätt därvid omfattar även en eller flere följande upplagor är innebörden den, att hans rätt att mångfaldiga verket uppdelas i två eller flere avsnitt.

Stundom är det icke förläggarens rätt, utan hans *utgivningsplikt*, som inskränkes genom tillgripandet av upplagebegreppet.

Upplagebegreppet är vidare av betydelse bl. a. för frågan om upphovsmannens rätt och plikt att läsa *korrektur* och göra *ändringar* i verket och hans rätt att h.o.h. *vägra* verkets *utgivande* trots därtill i förlagsavtalet givet samtycke samt hans möjlighet att utöva en viss *kontroll* över huru mycket förläggaren mångfaldigar. I *propagandan* för verket användes upplaga såsom hävdvunnen beteckning på huru stor spridning verket erhållit.[3]

B. Gällande lag hos oss ger icke någon definition på eller vägledning för vad man bör förstå med upplaga. Den enda bestämmelsen i saken är nämligen den i FörfF 1880 § 28, att överlåtelse av förlagsrätten till skrift medför endast rättighet att utgiva skriften oförändrad i en upplaga om högst ettusen exemplar. Följaktligen är hos oss förlagsavtalet ensamt avgörande för vad med upplaga avses.

Enligt Normalkontraktet § 9 och Försl. 1953 § 32 mom. 2 utgör upplaga vad förläggaren på en gång låter framställa. På bokförläggarmötet 1938 kompletterades definitionen med de förtydligande orden: »genom ett enhetligt avslutat tryckeritekniskt förfarande».[4] Ett så utformat upplagebegrepp är mycket användbart, då man i förlagsavtal eller lag vill tillgodose upphovsmannens nyssnämnda ändrings-, hävnings- och kontrollrätt. Härom blir närmare fråga längre fram. Men omfånget av förläggarens rätt och plikt är

---

[1] Så uppfattades upplaga vanligen tidigare, se Torp s. 45, Klostermann s. 341, Kohler, Kunstwerkrecht s. 96, Rault s. 421 f och på senare tid Runge s. 445.

[2] Så det ledande engelska rättsfallet *Reade v. Bentley* (1858) 3 K & J 667.

[3] I detta hänseende säger dock »7.—8. tusendet» betydligt mera än »4. upplagan». Fråga kan bliva om illojal konkurrens, ifall förläggaren talar om tionde upplagan, ehuru varje upplaga består av endast ett hundratal exemplar, se Goldbaum s. 374, Elster s. 55 f.

[4] NFM 1938 s. 8.

för detta begrepp irrelevant och blir, såframt bestämmelser i lag eller avtal därom saknas, beroende av förläggarens förgottfinnande.[1]

Man kan knappast göra gällande, att Normalkontraktets och Försl. 1953:s nyssnämnda bestämmelse om tryckning av hela upplagan på en gång gåve uttryck för allmän sedvana hos oss, i varje fall icke då fråga är om andra förlag än bokförlag. Ej heller kan man tolka föreskriften i FörfF 1880 § 28 så, att upplagan borde framställas på en gång. Vid musikförlag tagas avtrycken ofta först vid behov, t. ex. då beställning ingått, och stundom dessutom först efter det förläggaren gjort ändringar och bearbetningar i verket.

Ordet upplaga bör helt säkert hos oss de lege lata, åtminstone då fråga icke är om bokförlag, vanligen tolkas såsom innebärande ett i förlagsavtalet, eventuellt genom hänvisning till lag (Förf 1880 § 28), bestämt, visst antal exemplar.

C. FörfF 1880 § 28 bestämmer, att *förläggaren* in dubio har *rätt att utge* blott en upplaga om högst ettusen exemplar. Liknande bestämmelser ingå i Försl. 1938 § 7 och 8, SvLittUpphL § 17, DaUpphL § 9 och VG § 5. Se även ÖstBGB § 1173 och SchwOR art. 383 (blott en upplaga) samt ItalUpphL art. 122 (högst 2000 exemplar). Ifall förlagsavtalet icke ger några föreskrifter därom, är förläggaren icke nödsakad att framställa upplagans alla exemplar på en gång.[2] Nyss nämndes, att åtminstone i detta nu sedvanan icke ålägger honom detta. Han är, såframt annat icke avtalats, icke skyldig att på en gång framställa flere exemplar än att efterfrågan på verket kan tillgodoses.

Ifall förlagsavtalet gäller *konstverk* är bestämmelsen i FörfF 1880 § 28 icke tillämplig, se ovan kap. 1. Upplagans storlek och förläggarens rätt till flere upplagor bör följaktligen då förlagsavtalet gäller konstverk bestämmas in casu efter tolkning av förlagsavtalet. Såsom tidigare (kap. 5) anförts, har förläggaren bevisbördan i fråga om omfånget av sin rätt. Han har icke rätt att utge flere exemplar än vad förlagsavtalet tydligt ger vid handen. Emellertid torde, om avtalet angående konstverket icke begränsar hans rätt till ett visst antal upplagor, en tolkning av avtalet ofta leda till att förläggarens

---

[1] I FrRegFörsl. 1936 art. 33 förklarades förlagsavtalet vara ogiltigt, om det icke fastslog upplagans storlek. I en kritik av denna föreskrift framhålla Escarra & Rault & Hepp s. 115 med fog, att det kan vara fullkomligt ogörligt att vid avtalets ingående bestämma framtida upplagors storlek.

[2] Så har även VG § 5 och 16 tolkats i Tyskland, se Allfeld s. 40, Runge s. 491, Ulmer s. 266. Jfr Grundtvig s. 115 f, enligt vilken förläggaren är fritagen från att genast framställa första upplagans samtliga exemplar blott såframt det icke finnes någon rimlig utsikt för att de alla kunde vinna avsättning.

rätt är obegränsad, speciellt med beaktande av att upplagebegreppet vanligen icke alls användes i konstförlag.

Gäller förlagsavtalet blott *en* upplaga av konstverket har man i Frankrike, där lagbestämmelser likaså saknas, ansett att förläggaren visserligen är berättigad till så många exemplar han finner för gott, men med den inskränkningen, att alla de exemplar han framställer böra tagas i ett tryckförfarande[1]. Hos oss kan man visserligen icke anse denna inskränkning generellt gälla för förlagsavtal angående konstverk, men om förläggaren getts rätt till endast en upplaga ha parterna tvivelsutan avsett att på något sätt begränsa det antal exemplar han får framställa, och då ligger den anförda begränsningen närmast till hands. I detta fall, där varken förlagsavtalet eller dispositiv lagbestämmelse begränsar antalet exemplar i den upplaga förläggaren har rätt att utge, kan således de lege lata ett upplagebegrepp sådant som det i Försl. 1953 § 32 mom. 2 vara av kontrahenterna avsett. Den inskränkningen bör ytterligare göras, att en förläggare, som av konstnären erhållit en kliché, icke är berättigad till flere exemplar än vad som kan tagas med den överlåtna klichén.

I Försl. 1953 § 32 mom. 1 säges, att förläggaren in dubio får utge blott en upplaga, vilken i fråga om litterärt verk icke må överstiga 2.000, musikaliskt verk 500 och konstverk 200 exemplar. Bestämmelsen är dispositiv. Enär honorering i form av royalty nuförtiden är vanligast, har upphovsmannen oftast ingenting att invända mot att förläggaren tager en så stor upplaga han önskar. Ju större upplaga förläggaren tagit, desto större ansträngningar gör han för verkets spridande. Ett fixerande av upplagans storlek i lag är naturligtvis vanskligt, vilket även framgår av ett uttalande i *DaKommBet. 1951*, att bestämmelsen i lagförslaget icke avser grafisk konst.[2] Om förlagsavtal angående grafisk konst komme således även efter det bestämmelsen i Försl. 1953 § 32 mom. 1 lagfästs att gälla vad ovan anförts om konstverk.

Vid tillämpandet av bestämmelsen i Försl. 1953 § 32 mom. 1 bör beaktas, att förläggaren enligt det ovan anförda 2. momentet i paragrafen är tvungen att på en gång framställa alla de exemplar han är berättigad till, såframt han vill utnyttja sin rätt i hela dess omfång. En dylik bestämmelse är onekligen mången gång hård, eftersom den icke tillåter förläggaren att anpassa antalet mångfaldigade exemplar efter den efterfrågan verket visar sig

---

[1] Rault s. 421 f.

[2] DaKommBet. 1951 s. 147.

röna.[1] Speciellt beträffande musikverk, där avtrycken ibland bruka tagas efter hand, frågar man sig om det är lämpligt att sammankoppla föreskriften i Försl. 1953 § 32 mom. 1 med bestämmelsen om att upplagan bör framställas på en gång. Vid musikverk är dessutom efterfrågan ofta olika för olika stämmor.

Beträffande de överskottsexemplar förläggaren är berättigad till säger Försl. 1953 § 33, att förläggaren får låta framställa dem »i samband med varje upplaga». Detta uttryckssätt tyder på att överskottsexemplaren måste tryckas på samma gång som de övriga exemplaren och icke få tryckas separat efteråt[2].

Den omständigheten att förlagsavtalet föreskriver, att upphovsmannen bör bearbeta verket då ny upplaga utges, behöver icke nödvändigtvis innebära en rätt för förläggaren att utge en ny upplaga. Ej heller kan man med W e n i g e r[3] anse att förläggaren har rätt att utge en ny upplaga varje gång förlagsavtalet upptager bestämmelser om nya upplagors storlek och honorering.

D. *Förläggarens utgivningsplikt* har i denna avhandling betraktats som ett essentiale i förlagsavtalet. Men vad gäller om utgivningspliktens omfång? Huru många exemplar måste förläggaren mångfaldiga och sprida? Önskvärt vore, att förlagsavtalet fastställde antalet exemplar han har skyldighet att utge. Ifall avtalet ger förläggaren rätt till ett *visst högsta antal* exemplar, en rätt att *högst* framställa så och så många exemplar, bör han fritt kunna bestämma huru många exemplar som skall framställas, blott han icke överskrider maximiantalet. Detta är även fallet, om avtalet icke upptager någon föreskrift om upplagans storlek, och den ovan i punkt C nämnda dispositiva bestämmelsen i FörfF 1880 § 28, resp. Försl. 1953 § 32 kommer till användning. I vartdera lagrummet är nämligen föreskriften om upplagans storlek en maximibestämmelse. Genom att giva upphovsmannen honorar i förskott beräknat för ett visst antal exemplar förpliktar sig förläggaren icke till att framställa detta antal exemplar[4]. Men alla de

[1] H e n n e b e r g s. 76 f anser en dylik plikt för förläggaren vara »widersinnig». Jfr SchwOR art. 383, som stadgar, att förläggaren »darf nach Vollendung des ersten Druckes keine neuen Abdrücke veranstalten».

[2] Enligt Normalkontr. § 4 samt Försl. 1953:s norska och danska version har förläggaren rätt att *utöver* varje upplaga framställa överskottsexemplar. Normalkontraktets finska version talar däremot om »kunkin painoksen yhteydessä».

[3] W e n i g e r s. 11 f.

[4] En LG-dom, refererad i GRUR 1951 s. 524.

exemplar förläggaren framställer synes han även vara skyldig att försöka avsätta. Detta ligger ju även i hans eget intresse.

Skulle däremot i förlagsavtalet uttalas, att förläggaren har rätt till ett *visst antal* exemplar, bör man enligt mitt förmenande, såframt en avtalstolkning icke vidhandenger annat, kunna antaga, att förläggaren är förpliktad att utge alla de exemplar hans rätt omfattar. Hans rätt och plikt äro i förlagsavtalet intimt förbundna med varandra. Starka skäl tala visserligen för att en rätt för honom att utge en ny upplaga icke motsvaras av en plikt därtill. Men utgivandet av en ny upplaga är, såsom längre fram visas, vad beträffar hans plikt icke att jämställa med den första upplagans utgivande. Parterna kunna t.ex. operera med ordet upplaga just i avsikt att inskränka förläggarens plikt till att gälla blott *en* upplaga.

Även för de fall bestämmelsen om upplagans storlek är endast en maximibestämmelse existerar dock en viss begränsning i förläggarens bestämmanderätt. Man kan nämligen hävda, att avtalet konkludent förutsätter utgivning av ett icke alltför ringa antal exemplar och att förläggaren genom att utge alltför få exemplar icke på ett sedvanligt sätt sörjer för verkets spridande. SchwOR art. 383 ger, ifall intet annat avtalats, förläggaren rätt att bestämma upplagans storlek, dock så att upphovsmannen kan kräva, att han trycker åtminstone så många exemplar som fordras för en behörig avsättning av verket. Detta kan biträdas för vårt vidkommande[1]. Önskvärt vore kanske att i Försl. 1953 uttryckligen nämndes något om antalet exemplar förläggarens utgivningsplikt gäller. Å andra sidan bör märkas, att utgivandet av ett verk till sedvanligt pris överhuvud blir lönsamt först om förläggaren lyckas avsätta ett icke ringa antal exemplar, vid litterära verk med 15—20 %:s royaltyhonorar ofta närmare tusen exemplar.

Visserligen ligger det vanligen i förläggarens intresse att taga en så stor upplaga som rimligen kan väntas vinna avsättning. Men speciellt vid musik- och konstförlag, där exemplaren emellanåt bliva rätt dyra att framställa, kan det tänkas att en förläggare, som av en eller annan anledning önskar komma ifrån avtalet, framställer blott några få exemplar. Av betydelse är förevarande spörsmål framför allt då det gäller att beräkna det skadestånd upphovsmannen bör erhålla, om förläggaren ej alls utgett verket. Kunde förläggaren göra gällande, att han blott varit förpliktad utge några

[1] I det engelska rättsfallet *Abrahams v. Reiach* [1922] 1 K.B. 477 ansågs en förläggare, som försummat utge verket, skyldig att, då upplagans storlek ej varit avtalad, utge ett skäligt antal exemplar (»a reasonable number»). Förläggaren ansågs icke kunna begränsa sin skadeersättningsplikt till att gälla det minsta antal exemplar som krävts för att man kunnat säga, att boken varit utgiven.

få exemplar, bleve upphovsmannens rätt till skadeersättning närapå illusorisk[1].

Normalkontr. § 1 och Försl. 1953 § 34 innehålla rätt vaga bestämmelser om förläggarens plikt att utge verket. De ålägga nämligen honom att inom skälig tid utgiva verket och på sedvanligt sätt sörja för dess spridning. Vid tolkningen av dessa föreskrifter bör utom det ovan anförda ytterligare beaktas, att hela upplagan bör framställas på en gång. Även då förläggaren har fri bestämmanderätt beträffande exemplarens antal eller då blott ett maximiantal är föreskrivet, måste han således bestämma sig genast. Är åter antalet fastställt i avtalet, utsätter han sig genom att mångfaldiga endast ett mindre antal exemplar dessutom för risken att, om efterfrågan överstiger antalet framställda exemplar, bliva skyldigkänd att utgiva skadeersättning till upphovsmannen. Någon möjlighet att utan dennes samtycke låta efteråt trycka de felande exemplaren har han icke.

3. Ändringar av upphovsmannen.

Såsom innehavare av upphovsmannarätten har upphovsmannen å ena sidan rätt att ändra verket, å andra sidan rätt att förbjuda envar annan att göra ändringar däri. Han bestämmer icke blott om verket skall utges eller icke, han bestämmer även i vilken skepnad det skall utges. Denna hans rätt skyddar företrädesvis hans ideella intressen och utgör en av hans viktigaste droit moral-befogenheter.

Huru förhåller det sig med upphovsmannens rätt att ändra verket sedan han ingått ett förlagsavtal och överlämnat manuskriptet till förläggaren? Man kunde påstå, att ändringsbefogenheten såsom en droit moral-befogenhet icke kunde frånkännas upphovsmannen. Tydligt är emellertid att, ifall upphovsmannen finge göra ändringar i verket i vilken riktning och utsträckning som helst, förläggaren ofta skulle sakna intresse av att ingå ett förlagsavtal. Förläggaren är icke att betrakta som enbart en ombudsman för upphovsmannen. Genom förlagsavtalets ingående och manuskriptets överlämnande har upphovsmannen i en viss utsträckning samtyckt till att verket får utges i sitt förevarande skick och avstått från att göra sin ändringsbefogenhet gällande. Huru långt detta samtycke (avstående) sträcker sig bör avgöras genom en avvägning av kontrahenternas intressen.

[1] I NJA 1899 s. 38 tillerkände Sveriges HD upphovsmannen, då förläggaren icke utgett en skolbok, skadestånd beräknat på en upplaga om 2000 exemplar. Något avtal om upplagans storlek förelåg icke.

A.a. Vad beträffar den *första upplagan* av verket ger förlagsavtalet ofta uttryckligen upphovsmannen rätt att företaga ändringar i samband med korrekturläsningen, så t.ex. Normalkontraktet § 6, och i regel har han i varje fall sedvanerättsligt en dylik rätt. Speciellt vid litterära verk har upphovsmannen ofta räknat med möjligheten att i en viss utsträckning kunna göra ändringar i verket intill dess han gett tryckningstillstånd; t.o.m. då förläggaren beställt verket av författaren och noga angett planen för dess utarbetande synes författaren icke efter manuskriptets överlämnande vara betagen sin ändringsrätt[1].

Även efter det upphovsmannen gett tryckningstillstånd bör han stundom kunna genomdriva ändringar i verket, i varje fall innan mångfaldigandet skett[2]. Genom att giva tryckningstillstånd har han visserligen visat, att han ansett verket vara färdigt för publicering, men därigenom har han icke betagit sig sin ändringsrätt, låt vara att han för ändringarna bör anföra vägande skäl. Såsom den yttersta gränsen för ändringsrätten anger ItalUpphL art. 129, som det synes med rätta, verkets offentliggörande. En annan sak är att upphovsmannen ytterst sällan kan anföra tillräckliga skäl för ändringar på ett så sent stadium som efter mångfaldigandet, men innan offentliggörelsen.

b. Ifall ändringarna medföra *ökade kostnader för verkets utgivande*, är en ändringsrätt för upphovsmannen motiverad blott under förutsättning att han ersätter förläggaren de av ändringarna föranledda merkostnaderna. Blir ändringen dyrbar att företaga bör den ofta helt förvägras upphovsmannen. Sålunda föreskrives i TyKonstRiktl. § 11, att konstnären efter avlämnandet av konstverket får göra ändringar i verket blott med förläggarens samtycke. Ersättningen till förläggaren kan ske i form av nedsättning av honoraret. Ifall förläggaren har nytta av ändringarna är det likväl icke rättvist att upphovsmannen ensam bär kostnaderna för dem. Och skulle ändringarna föranledas av yttre, av upphovsmannen oberoende tilldragelser, vilka inträffat efter manuskriptets överlämnande, är det skäligt att förläggaren delvis eller h.o.h. bär merkostnaderna. Sålunda stadgar även VG § 12, att författaren bör ersätta kostnaderna för de ändringar han gjort efter det mångfaldigandet vidtagit, i den mån de överstiga »das übliche Mass», dock icke, om de föranledas av efter sagda tidpunkt inträffade omständigheter, medan SchwOR art. 385 säger, att upphovsmannen bör ersätta

---

[1] A.å. Nieland s. 79.

[2] Försl. 1938 § 26 och VG § 12: till dess mångfaldigandet avslutats, Kivimäki s. 284: »painattamiseen asti».

»unvorhergesehene Kosten». Vid konst- och musikförlag, där ändringarna sällan orsakas av yttre, av upphovsmannen oberoende omständigheter, är det vanligen på sin plats att upphovsmannen bär kostnaderna för alla icke alldeles obetydliga ändringar, åtminstone för det fall ändringen icke kan ske genom retuschering, utan kräver att en ny kliché, gravyr el. dyl. framställes.[1]

Till följd av svårigheterna att ange vilka ändringar upphovsmannen och vilka ändringar förläggaren bör stå för och huru ändringskostnaderna dem emellan bör fördelas bruka förlagsavtalen vanligen fastställa en viss procentsats, som förläggaren svarar för, medan upphovsmannen får stå för överskjutande kostnader. Normalkontr. § 6 mom. 2 ålägger författaren att erlägga korrigeringskostnaderna, om de överstiga 10 % av de ursprungliga sättningskostnaderna.[2] Ifall ändringarna föranledas av efter manuskriptets överlämnande inträffade omständigheter, kan förläggaren enligt mitt förmenande dock skyldigkännas att stå för korrigeringskostnaderna även utöver 10 %, speciellt om han själv har ett icke ringa intresse av att ändringarna företagas.[3] Emellanåt kan det vara rimligt att förläggaren ges garantier för att upphovsmannen verkligen erlägger sin part av kostnaderna, men detta får icke leda till att upphovsmannen på grund av bristande ekonomiska resurser måste avstå från ändringarna och tåla en allvarlig kränkning av sina ideella intressen.

I praktiken intaga förläggarna oftast en liberal hållning gentemot ändringar av upphovsmännen och underlåta att begagna sig av den rätt till kostnadsersättning förlagsavtalet ger dem. Detta sakförhållande innebär likväl icke att upphovsmännen kunde hänvisa till att rättelser och ändringar sedvanemässigt finge göras på förläggarens bekostnad även då kostnaderna för dem överstiga den i förlagsavtalet föreskrivna procentsatsen.

c. Merkostnaden vid mångfaldigandet utgör icke det enda men förläggaren kan ha av att upphovsmannen gör ändringar i verket. En blick på lagstiftning och doktrin visar, att upphovsmannen förvägrats ändringsrätt, om änd-

[1] Se Isenschmid s. 75 f, 93 och 179.

[2] Lika Musikkontr. § 6. Wittenberg s. 198 föreslår 15 %. I Frankrike ålägga förlagsavtalen vanligen författaren alla ändringskostnader överstigande 20 % av sättningskostnaderna, se Striffling s. 51 ff, Basch s. 67, FrSoc-Försl. 1936 art. 21.

[3] I ett av Greuner i Hillig II s. 171 ff relaterat fall skulle enligt förlagsavtalet författaren svara för alla korrigeringskostnader, som icke föranletts av sättarens arbete, i den mån de överstego 20 % av tryckningskostnaderna. Greuner ansåg författarens ansvar gälla även kostnader föranledda av ändringar som ett ministerium dels påbjudit, dels ansett önskvärda. Greuners ståndpunkt, att förlagsavtalet tvingade till avgörande i dylik riktning oberoende av om författaren hade skuld eller icke till att ändringarna blivit påkallade, förefaller ohållbar.

ringarna kränka förlagsintressena (SchwOR art. 385) eller berättigade intressen hos förläggaren (VG § 12), om de öka förläggarens ansvarighet (Försl. 1938 § 26, SchwOR art. 385), om de väsentligen ändra verkets karaktär (Försl. 1938 § 26, Normalkontraktet § 6)[1] eller omfång (Försl. 1938 § 26)[2], om de oskäligen fördröja verkets utgivande,[3] om de vanställa verkets karaktär eller bestämmelse (ItalUpphL art. 129) eller om de avsevärt öka förläggarens publiceringskostnader.[2]

Samtliga nyss anförda bestämmelser giva på olika sätt uttryck åt den riktiga principen, att ändringar icke böra tillåtas, om de kränka berättigade förläggarintressen. Det vore självfallet klarare med en uppräkning i lagen av de fall då förläggaren kan förbjuda ändringar. Men en sådan uppräkning kan knappast göras uttömmande. Då Normalkontraktet endast omnämner, att verkets karaktär icke får väsentligen ändras, kan detta icke tolkas så, att blott denna omständighet vore av relevans vid bedömandet av frågan om ändringars berättigande.

Min ståndpunkt blir således den, att man hos oss bör avgöra frågan genom en intresseavvägning in casu. En förläggare, som vill hindra upphovsmannen att företaga ändringar, bör, såsom i VG § 12 uttalas, kunna visa att hans berättigade intressen kränkas genom ändringarna. Ju starkare skäl han har att motsätta sig ändringarna, desto starkare måste upphovsmannens ideella intressen vara för att vinna överhanden.[4] Med hänsyn till den stora betydelse titeln har för ett verks avsättning bör den, om den fastslagits i förlagsavtalet, icke senare få ändras av författaren, om förläggaren redan använt den i reklamen för verket.[5] Även sådana ändringar kunna tillåtas, vilka i förläggarens eller tredje mans tycke innebära en försämring av verket.[6] Ifall upphovsmannen kan anföra vägande ideella skäl bör han mot att ersätta förläggaren dennes skada stundom kunna genomdriva ändringar i verket t.o.m. om dettas omfång därigenom väsentligen ökades.[7]

Att förläggaren icke behöver godtaga ändringarna innebär icke nödvän-

---

[1] Kivimäki, s. 284 f, Jacobsen s. 114 och 178.

[2] Kivimäki s. 284 f.

[3] Kohler s. 318, Hoffmann s. 66, Munk s. 96. För ändringarnas utförande bör upphovsmannen ges en skälig tid.

[4] Enligt Wikander s. 45 ff får vid arbetsbeting arbetsgivaren medan arbetet fortgår komma med ändringar i det avtalade arbetet och med tilläggsarbeten blott såframt arbetstagarens ställning icke därigenom oförmånligt influeras.

[5] Olbrich s. 36.

[6] Jfr SchwOR art. 385, som endast talar om beriktiganden och förbättringar.

[7] Michaélidès s. 270 ff, Ladas s. 598.

digtvis, att han får utge verket i oförändrat skick, emellanåt kunna upphovsmannens ideella intressen ge denne rätt att frånträda avtalet mot utgivande av ersättning åt förläggaren[1], se nedan kap. 8, II, 2.

I Försl. 1953 § 36 föreslås en bestämmelse, att sådana ändringar i en *ny* upplaga äro tillåtna, vilka kunna vidtagas utan oskälig kostnad och vilka icke ändra verkets karaktär. Enligt en e contrario-tolkning av detta stadgande finge upphovsmannen icke göra sådana ändringar som åsamkade förläggaren oskäliga kostnader eller ändrade verkets karaktär, och detta borde då otvivelaktigt gälla även den första upplagan av verket. Månne icke nämnda bestämmelse dock kan tolkas så, att även sådana ändringar, som vålla förläggaren avsevärda kostnader och möda, böra tillåtas upphovsmannen, ifall han presterar ersättning därför. Och månne icke förläggaren även i andra fall än då han vållas oskälig kostnad eller verkets natur ändras kan vägra ändringar, ifall han kan anföra tillräckligt vägande skäl för sin vägran.[2]

B.a. Då en *ny upplaga* av verket skall utges bliva ändringar ofta aktuella. Det ovan sagda gäller härvid i tillämpliga delar, men några kompletterande synpunkter äro påkallade.

Å ena sidan gör sig upphovsmannens intresse av ändringarna vanligen icke mera gällande med samma styrka som innan han första gången framträdde med verket för offentligheten. Men å andra sidan har sedan dess en längre eller kortare tid förflutit och ändrade förhållanden ha kunnat inträda, som påkalla ändringar. Detta gäller speciellt för vissa verk, t.ex. vetenskaplig litteratur, där utgivaren med den nya upplagan i många fall vänder sig direkt till samma personer, som förut inneha exemplar ur en tidigare upplaga.

Även då fråga är om en ny upplaga bör en intresseavvägning ske alldeles som vid verkets första utgivande[3]. Här kan därför hänvisas till det ovan anförda. Att upphovsmannen icke förhindrade den första upplagans ut-

---

[1] Se Scheringer s. 162 f, Weniger s. 52 f.A.å. Hoffmann s. 66.

[2] I Frankrike tillerkännes författaren i allmänhet icke någon omfattande ändringsrätt, se Pouillet s. 336 ff, Rault s. 240 ff, Michaélidès s. 275 och ett rättsfall i Pataille 1927 s. 375 f. Rault s. 241 anser författaren kunna genomdriva blott sådana ändringar, vilka ostridigt gagna även förläggarens intressen. Man tillmötesgår författaren blott såtillvida, att förläggaren, ifall författaren kan anföra tillräckligt vägande ideella skäl, vägras rätten att utge verket oförändrat, Rault s. 243 f. Jfr Pouillet s. 336 ff.

[3] I KommBet. 1953 s. 72 uttalas, att upphovsmannens ändrings- och kompletteringsbefogenhet icke får utsträckas i en sådan grad, att förläggarens verksamhet därigenom otillbörligen försvåras.

givande trots att den kränkte hans anseende bör icke obetingat hindra honom att förbjuda utgivandet av en ny oförändrad upplaga under åberopande av motiv, som existerade redan då den första upplagan utkom[1]. Ifall förläggaren har skäl att antaga, att upphovsmannen önskar göra ändringar i en av förläggaren planerad ny upplaga, bör han på eget initiativ meddela upphovsmannen om dennas utgivande.

Utan stöd i avtal torde upphovsmannen icke kunna kräva skild ersättning eller extra honorar för de ändringar han gör i den nya upplagan[2]. Honoraret är ingen arbetslön. Men ifall ändringarna komma till stånd på förläggarens föranstaltande, innebär avtalet om dem ofta konkludent en rätt för upphovsmannen till ersättning.

Upphovsmannen behöver icke alltid själv utföra ändringarna, utan han kan liksom vid verkets skapande därtill använda biträden. Förläggaren kan dock kräva ett egenhändigt utförande, om han annars till men för verkets avsättning måste utsätta medhjälparens namn eller om biträdets arbete till kvaliteten vore märkbart sämre än upphovsmannens egen prestation. För ändringarnas verkställande bör upphovsmannen ges skälig tid.

b. Enligt Försl. 1953 § 36 bör förläggaren, ifall framställningen av den nya upplagan påbörjas senare än ett år efter det den föregående upplagan utgavs, bereda upphovsmannen tillfälle att göra ändringar, vilka kunna vidtagas utan oskälig kostnad och vilka icke ändra verkets karaktär. Normalkontraktet § 9 har en motsvarande bestämmelse, likväl så att i st.f. oskälig kostnad hänvisas till bestämmelsen i Normalkontraktet § 6 mom. 2, att upphovsmannen bör erlägga kostnaderna i den mån de överstiga 10 % av sättningskostnaderna[3]. Äro sagda bestämmelser i Försl. 1953 och Normalkontraktet uttömmande? Utesluta de möjlighet för upphovsmannen att utan stöd i förlagsavtalet göra ändringar i andra fall än under de där nämnda förutsättningarna? Detta synes mig icke vara fallet. Så länge den i de nämnda bestämmelserna ingående ettårsfristen löper, skall förläggaren få utge nya upplagor av verket utan att behöva meddela upphovsmannen därom och utan att vara nödsakad vänta på ändringar av denne. Men ifall

---

[1] Jfr Lüdin s. 97 f, som anser ändringsrätten förutsätta, att efter den förra upplagans utgivande ändrade förhållanden inträtt, vilka göra ändringen berättigad.

[2] Jfr Hoffmann s. 68, som anser upphovsmannen tillkomma ersättning, ifall bearbetningen sker på grund av en förpliktelse han åtagit sig gentemot förläggaren.

[3] Normalkontraktet § 9 avser säkert att även hänvisa till bestämmelsen i § 6 mom. 3, att ändringar, som väsentligen förändra verkets karaktär, icke äro tillåtna, så även Jacobsen s. 178.

upphovsmannens ideella intressen kräva ändringar redan innan ett år förflutit, bör han, om ny upplaga utges, äga ändringsrätt, såframt han kan anföra vägande skäl därför samt presterar ändringarna på eget initiativ och så, att tidpunkten för upplagans utgivande icke framflyttas. Genom att förläggaren i förlagsavtalet fritagits från skyldigheten att meddela upphovsmannen när en ny upplaga utges, har denne icke berövats sin ändringsrätt. Likaså bör upphovsmannen, oaktat Försl. 1953 kräver, att ändringarna skola kunna vidtagas utan oskäliga kostnader, ges rätt att göra även kostsammare ändringar, såframt han ersätter förläggaren dennes merkostnader. Enligt vad ovan anförts bör förläggaren i vissa fall deltaga i eller h.o.h. erlägga dessa kostnader[1]. En ändring av verkets karaktär bör däremot vara upphovsmannen betagen. Möjligen kan han dock häva avtalet till följd av ändrade förhållanden.

Å andra sidan synes det mig, att förläggaren, trots nämnda bestämmelser i Försl. 1953 och Normalkontraktet, bör kunna förbjuda ändringar, vilka väsentligen kränka hans intressen. En dylik tolkning sammangår visserligen icke med ordalydelsen i dessa bestämmelser, men en annan tolkning skulle i praktiken leda till icke önskvärda konsekvenser. Sålunda bör upphovsmannen förvägras ändringsrätt, ifall ändringarna skulle skada förläggarens anseende eller alltför länge fördröja upplagans utgivande. Måhända borde i Försl. 1953 § 36 tilläggas, att ändringarna icke få kränka berättigade förläggarintressen.

Även om förlagsavtalet skulle berättiga förläggaren till *en* stor upplaga och ge honom rätt att framställa exemplaren i flere repriser, bör man anse att upphovsmannen enligt Försl. 1953 § 36 har möjlighet att göra ändringar i de nytryck, vilka ske efter ett års förlopp. Vad beträffar hans ändringsrätt är nytrycket således att betrakta som en ny upplaga av verket. Här föreligger ett fall, där innebörden av ordet upplaga är dubbeltydig, ehuru fråga är om tolkning av samma förlagsavtal.

c. Efter upphovsmannens död övergår upphovsmannarätten inklusive droit moral och därmed även ändringsrätten på hans successorer. Utgivandet av den nya upplagan bör följaktligen meddelas dem. UpphL § 23 mom. 3 förbjuder dock att en avliden upphovsmans verk ändras så, att hans

---

[1] Jfr Jacobsen s. 186, enligt vilken förläggaren alltid bör bära kostnaderna för de ändringar, vilka upphovsmannen vidtager med stöd av Försl. 1953 § 36, enär ändringarna även ligga i förläggarens intresse. Orden »kunna vidtagas utan oskälig kostnad» böra därför enligt Jacobsen utgå ur sagda föreskrift. Häri kan Jacobsen icke biträdas, allra minst om man anser att vilka som helst ändringar äro tillåtna för upphovsmannen, blott verkets karaktär icke ändras.

anseende skadas. Denna regel synes vara en välmotiverad inskränkning i successorernas rätt. Den upptages icke i Försl. 1953, men motsvaras av förslagets bestämmelser i § 28 mom. 3 och § 48, vilka likväl kräva, att ändringen påtalas av en nära anhörig till upphovsmannen eller att den kränker den andliga odlingens intressen. Har innehavaren av upphovsmannarätten samtyckt till ändringen, kräves det uppenbarligen rätt starka skäl för att den skall anses kränka upphovsmannens anseende eller egenart. Såsom Lund framhållit kan upphovsmannens anseende kränkas även genom att en ny upplaga utges av hans arvingar *utan* att ändringar göras i den, t.ex. i en skolbok[1]. Något skydd för upphovsmannens intressen ger lagen likväl icke i ett dylikt fall.

Regeln i UpphL § 23 mom. 3 kommer ganska nära den i Frankrike rådande åsikten. I det föregående s. 30 har framhållits, att man i Frankrike anser blott droit morals negativa sida övergå till upphovsmannens arvingar, medan dess positiva sida upphör vid upphovsmannens död. Det oaktat skiljer man i Frankrike mellan verk, vilka tjäna ett estetiskt eller spekulativt syfte och vilka icke få ändras av arvingarna, och verk med praktiskt syfte, t.ex. vetenskapliga verk eller undervisningsverk, i vilka ändringar få göras, se Rault s. 366 ff, Lepaulle s. 104, Michaélidès s. 120 f. Vår UpphL § 23 mom. 3 anses i en redaktionell artikel i DA 1928 s. 37 ge arvingarna en alltför vidsträckt ändringsrätt.

d. Begår förläggaren en upphovsmannarätts- eller blott en avtalskränkning, då han utger en ny upplaga utan att giva upphovsmannen tillfälle att företaga ändringar eller utan att beakta av denne gjorda ändringar? I denna fråga ha olika åsikter anförts. I en tysk dom uttalades, att om upphovsmannen redan företagit och bringat ändringarna till förläggarens kännedom, fråga var om en upphovsmannarättskränkning, men att förläggarens försummelse att bereda upphovsmannen tillfälle att företaga ändringar endast konstituerade en avtalskränkning[2]. Detta avgörande kan enligt mitt förmenande icke biträdas. Förläggaren begår i vartdera fallet en upphovsmannarättskränkning[3]. Upphovsmannen har uteslutande rätt att

---

[1] Lund, Festskrift för Eberstein s. 173 f.

[2] KG i MuW 1920 s. 165 ff med motiveringen, att förläggaren ej begår någon upphovsmannarättskränkning genom att utöva en befogenhet, som överlåtits till honom. Lika Hoffmann s. 67, Scheringer s. 164 f, Hillig I s. 82 f, Bappert & Maunz s. 169.

[3] Så även Allfeld s. 70, Munk s. 96, Weniger s. 57 f samt utan närmare motivering Jacobsen s. 179. Jfr ett uttalande i KommBet. 1953 s. 72, att förläggarens försummelse ger upphovsmannen rätt till ersättning, såframt upphovsmannen lidit skada.

bestämma i vilken skepnad verket skall utges. Hans samtycke till att förläggaren får utge en ny upplaga av verket betyder icke att han skulle ha avstått från den rätt förlagsavtalet eller en lagbestämmelse (Försl. 1953 § 36) eller sedvana ger honom att vid ny upplagas utgivande göra ändringar i verket. Tvärtom har han kunnat räkna med rätten att få göra ändringar i den nya upplagan. Ett oförändrat utgivande är ett utgivande i en skepnad, som han måhända icke samtyckt till. Scheringer kan icke biträdas då han utgår från att förläggaren för att begå en upphovsmannarättskränkning bör utföra en olovlig ändring i verket, och därför anser att förläggaren genom att utge verket i dess ursprungliga form icke begår en upphovsmannarättskränkning annat än i det fall verket redan föreligger i ett nytt, av upphovsmannen förändrat skick[1]. Har upphovsmannen icke beretts tillfälle att företaga ändringar, kräves dock för att en upphovsmannarättskränkning från förläggarens sida skall föreligga att upphovsmannen kan visa, att han verkligen skulle företagit ändringar i verket och att dessa varit sådana, som förläggaren hade varit skyldig att godtaga.

e. Eftersom ändringar i verket kunna ligga även i förläggarens intresse, upptager förlagsavtalet stundom en *plikt* för upphovsmannen att företaga ändringar, t.ex. i nya upplagor av vetenskapliga verk, skolböcker, handböcker o.dyl. Man har påstått att upphovsmannen, om förläggaren har plikt att utge en ny upplaga, även utan uttryckligt åtagande i avtalet vore skyldig att i mån av behov ändra verket[2]. Han borde utföra alla objektivt sett nödvändiga förbättringar, vilka det står i hans förmåga att göra, t.ex. i en lagkommentar beakta ändringar i lagtexten. Någon dylik plikt kan dock rimligtvis icke utan avtal åläggas honom[3], frånsett måhända sådana obetydliga ändringar, vilka kräva helt ringa möda och betingas av tillitsförhållandet mellan parterna. Man kan icke med Elster hävda, att ett verk, som är av den art att det måste stå på nivå med sin tid, icke är av avtalsenlig beskaffenhet om det utges i en ny oförändrad upplaga[4]. Att allmänheten har intresse av bearbetningarna gör dem icke till en plikt för upphovsmannen.

Å andra sidan kan man ej heller göra gällande, att ett åtagande av upphovsmannen att bearbeta nya upplagor av verket strede mot god sed eller

[1] Scheringer s. 157 f.

[2] Goldbaum s. 383 f, Riezler i Ehrenberg s. 48 f, Adler s. 445. Se även Bappert & Maunz s. 173 f.

[3] Allfeld s. 71, Scheringer s. 167 ff.

[4] Elster, Urheber- und Verlagsrecht s. 106.

mot hans droit moral[1]. Efteråt inträffade omständigheter kunna emellertid medföra, att han rimligtvis icke mera trots sitt åtagande kan betungas med bearbetningen. Detta kan vara fallet t.ex. då efter verkets utkommande en så lång tid förflutit, att problem och frågeställningar måste undersökas och genomarbetas i så hög grad att en hel omgestaltning av verket bleve nödig[2]. Har upphovsmannen icke några dylika skäl för sin vägran att bearbeta verket, kan förläggaren ge ut det oförändrat eller, ifall ändringar äro påkallade, häva avtalet och i båda fallen kräva skadeersättning. Förläggaren kan ju icke framtvinga upphovsmannens prestation. Stundom kräva dock upphovsmannens ideella intressen att ett oförändrat utgivande icke sker utan han berättigas frånträda avtalet mot att han presterar skadeersättning. Ifall han åtagit sig att själv utföra ändringar i verket, men avlidit, och hans successorer vägra gå med på att ändringarna utföras av annan, kan förläggaren häva avtalet, men erhåller icke någon skadeersättning av successorerna[3], ty upphovsmannen har endast samtyckt till att själv ändra verket. För att gardera sig bör förläggaren i förlagsavtalet förbehålla sig rätt att om upphovsmannen icke utför ändringarna låta dem utföras av annan person.

Upphovsmannens plikt att göra ändringar i en ny upplaga står ofta i ett nära samband med en avtalad rätt för förläggaren att göra ändringar i verket. Härom blir fråga i det följande.

4. Ändringar av förläggaren.

A.a. I en viss utsträckning har förläggaren rätt att göra ändringar i verket. Innan denna hans rätt här närmare utredes skall upphovsmannens allmänna rätt att förbjuda ändringar i verket med några ord beröras.

Upphovsmannen ensam bestämmer om verkets skepnad. Utan hans samtycke få ändringar i det icke göras. Att så är fallet hos oss framgår av UpphL § 22, som uttalar, att den som förvärvat upphovsmannarätten till ett verk icke utan upphovsmannens samtycke får offentliggöra verket i ändrat skick. Detta stadgande verkar vid första ögonkastet att t.o.m. sträcka sig alltför långt i sitt skydd av upphovsmannen. En person som

---

[1] Goldbaum s. 367, Elster, RG-praxis s. 280.

[2] Hillig II s. 158 ff. Hillig framhåller med rätta, att den omständigheten är irrelevant, att författaren då avtalet ingicks var en ung okänd författare, men sedermera blivit en erkänd publicist, som kunde ställa väsentligen högre honoraranspråk.

[3] A.å. Hillig II s. 125 ff.

förvärvat hela upphovsmannarätten till ett verk bör helt säkert ofta utan att upphovsmannen uttryckligen samtyckt därtill äga rätt att låta utge översättningar och bearbetningar av verket. Men en bearbetning, t.ex. en filmatisering, innebär vanligen en genomgripande ändring, och även en översättning kan medföra mindre ändringar av verket.

Visserligen kunde man förmena, att det nämnda stadgandet i § 22 ej alls avsåge sådana översättningar och större bearbetningar, där det är uppenbart för envar, att ändringarna icke härröra av upphovsmannen och att denne ej heller annars befattat sig med dem. Vid mindre ändringar, speciellt sådana, där ändrarens namn ej utsättes eller där det icke angives, att verket ändrats eller vad som härrör av ändraren, komme upphovsmannen däremot lätt att i allmänhetens ögon få stå som den som företagit eller i varje fall godkänt ändringarna. Ett visst samband med hans paternitérätt existerar följaktligen här. Någon gränsdragning mellan ändring och bearbetning är emellertid icke möjlig att göra. Var skulle denna gräns dragas? Alldeles tydligt är, att man icke kan inskränka ändringsförbudet i UpphL § 22 till att gälla blott det fall ändringen är så osjälvständig, att ändraren icke erhåller en egen upphovsmannarätt till det ändrade verket.

Någon annan möjlighet att undgå en konflikt med nämnda stadgande i UpphL finnes icke än att grunda förvärvarens ändrings- och översättningsrätt på ett av upphovsmannen konkludent givet samtycke därtill. En överlåtelse av icke blott förlagsrätten, utan hela upphovsmannarätten till en roman innebär sålunda ofta ett tyst samtycke till att förvärvaren får använda romanen som grund för en film och företaga de av filmatiseringen nödvändiggjorda ändringarna och bearbetningarna. Denna tolkning vinner stöd av bestämmelsen i Försl. 1920 § 17, att den till vilken upphovsmannarätten överlåtits får vidtaga sådana ändringar i verket, vartill bifall med fog icke bör kunna vägras, eller, såsom det uttalas i motiven till sagda förslag[1], sådana ändringar som icke innebära en kränkning av auktors rätt.

Upphovsmannens anförda rätt att förbjuda ändringar i verket är en av de viktigaste droit moral-befogenheterna han äger. Det är alldeles på sin plats att lagen tillförsäkrar honom en suverän rätt att bestämma om den skepnad, i vilken verket skall offentliggöras. Likaså är det i full överensstämmelse härmed som UpphL § 30 stadgar straff för den som olovligen ändrar ett verk. Genom ändringen begår denne en upphovsmannarättskränkning.

Efter upphovsmannens död övergår upphovsmannarätten inklusive droit moral-befogenheterna till hans successorer (UpphL § 23). Detta gäller

[1] Lagberedn. 1920 s. 41.

även ifrågavarande förbudsrätt. Hänvisande till bestämmelsen i UpphL § 23 mom. 3, att en avliden upphovsmans verk icke får utgivas så bearbetat eller stympat, att det kan skada hans anseende, uttalar Kivimäki visserligen, att respekträtten efter upphovsmannens död omfattar blott ändringar, som kunna skada dennes anseende.[1] Detta är riktigt, om man som Kivimäki ser saken ur upphovsmannens synpunkt, men sett ur successorernas synvinkel ha dessa rätt att förbjuda *varje* ändring av verket (så även SvLittUpphL § 16).

b. I Försl. 1953 ingår i § 26 en bestämmelse motsvarande den ovan relaterade föreskriften i UpphL § 22, att den till vilken upphovsmannarätten överlåtits icke utan upphovsmannens samtycke får ändra verket. Dessutom innehåller Försl. 1953 i § 3 mom. 2 en generell föreskrift om att verket icke må ändras på ett sätt som är kränkande för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart[2]. Sistsagda bestämmelse är att uppfatta som lagförslagets huvudbestämmelse angående droit moral-skyddet för ändringar, medan bestämmelsen i § 26 utgör blott ett supplement därtill.[3] Med hänsyn till att upphovsmannens uteslutande rätt att bestämma om verkets skepnad och därmed hans rätt att motsätta sig *varje* ändring av verket utgör ett av de viktigaste skydden för hans ideella intressen, frågar man sig, om icke bestämmelsen i Försl. 1953 § 26 borde, analogt med vad fallet är i ÖstUpphL § 21, placeras i 1. kapitlet i samband med § 3, dvs. om icke i § 3 uttryckligen borde framhållas, att varje ändring av verket kräver upphovsmannens samtycke eller stöd i lag. Såsom lagförslaget nu är redigerat kan man lätt förledas till att tolka dess 52 § så, att en olovlig ändring är straffbar blott om den göres i samband med en utövning av den allmänna lånerätten eller om den kränker bestämmelsen i § 3 mom. 2, men däremot icke om den kränker föreskriften i § 26[4]. En dylik tolkning är icke riktig. Varje ändring av verket kränker nämligen bestämmelsen i Försl. 1953 § 2, att upphovsmannen har uteslutande rätt att framställa exemplar av verket i ursprunglig eller ändrad form, och är följaktligen enligt § 52 straffbelagd.[5]

---

[1] Kivimäki s. 246.

[2] Att relativsatsen i Försl. 1953 § 3 mom. 2 även hänför sig till ändringar i verket framgår av KommBet. 1953 s. 48 och av stadgandets förebild Bernkonv. art. 6 bis.

[3] DaKommBet. 1951 s. 138 f.

[4] I DaKommBet. 1951 s. 176 säges sålunda, att överträdelser av de i lagförslagets 3. kap. givna bestämmelserna (således även § 26) icke äro straffbelagda.

[5] Så uppenbarligen även KommBet. 1953 s. 48.

Alla ändringar, vilka upphovsmannen icke uttryckligen eller konkludent samtyckt till, äro upphovsmannarättskränkningar och böra i fråga om sanktionerna vara likställda. Då verket olovligen ändras är det nämligen icke enbart fråga om en avtalskränkning, utan om en kränkning av upphovsmannens uteslutande rätt att bestämma över verkets form. Utom att en enhetlig behandling av sanktionerna vid olovliga ändringar är önskvärd, är en straffpåföljd av en viss betydelse, enär upphovsmannen sällan kan visa att han lidit någon skada av den olovliga ändringen. Ifall blott sådana ändringar vore förbjudna, som kränka hans anseende eller egenart, bleve avgörandet beroende icke av hans åsikt, utan av en objektiv bedömning, vilket icke vore lämpligt. Normgivande bleve i sådant fall icke hans egen bedömning, utan vad utomstående personer anse som kränkande för honom[1]. Desbois varnar med skärpa för att låta avgörandet bliva beroende av »den allmänna opinionens tyranni».[2]

En konsekvens av det anförda blir, att nämnda bestämmelse i Försl. 1953 § 3 mom. 2 har den innebörden, att ehuru upphovsmannen givit ett generellt samtycke till ändringar, sådana ändringar likväl icke äro tillåtna, som kränka hans anseende eller egenart. I den norska versionen av lagförslaget och i Bernkonv. art. 6 bis talas blott om kränkningar av upphovsmannens anseende. Oaktat tillägget av ordet egenart bör frågan om när en ändring står i strid med sagda bestämmelse hos oss avgöras efter en objektiv prövning och icke efter vad upphovsmannen själv anser.[3] Genom tillägget av ordet egenart har stadgandet likväl fått en mera personlig prägel än motsvarande bestäm-

---

[1] Vid regleringen av upphovsmannens möjligheter att eftergiva sin rätt att förbjuda ändringar är det däremot riktigt att taga hänsyn till om upphovsmannens ära eller anseende kränkts, likaså då fråga icke är om ändringar av själva verket, utan om den miljö i vilken och det sätt på vilket det göres tillgängligt för allmänheten.

[2] Desbois s. 594. Desbois tillägger a.st. att respekträtten icke får bliva ett medel att »satisfaire les aspirations de la collectivité, bonnes ou mauvaises». På några få undantag när har upphovsmannen överhuvudtaget i Frankrike getts en suverän rätt att bestämma över ändringar i verket, Desbois s. 589 ff. Michaélidès s. 262, Desbois s. 603 och även Marwitz & Möhring s. 91 kritisera uttalandet i RGE 102, 134, att en ändring är tillåten, ifall rådande opinion (»die Verkehrsanschauung») anser den vara obetydlig. Denna kritik har rätt i att då TyLittUpphL § 9 tillåter en förvärvare av upphovsmannarättsliga befogenheter att göra ändringar, till vilka författaren »nach Treu und Glauben» icke kan vägra sitt samtycke, så bör ändringens tillåtlighet bedömas även med beaktande av huru författaren ser på saken.

[3] DaKommBet. 1951 s. 107. Jfr Kruse, TfR 1952 s. 417, enligt vilken upphovsmannen själv borde få avgöra, när ändringen kränker honom.

melse i Bernkonv. och ger utrymme för ett något starkare beaktande av upphovsmannens privata åsikt. Man kan därför icke hålla med Jacobsen om att detta vore ett oklart och överflödigt tillägg till ordalydelsen i Bernkonv. art. 6 bis[1].

Att Bernkonv. art. 6 bis icke förbjuder alla ändringar, utan blott de, vilka kränka upphovsmannens anseende, beror delvis på att i England, liksom även i USA, vid överlåtelse av hela upphovsmannarätten förvärvaren erhåller en fri ändringsrätt. Såframt icke i upphovsmannens avtal med förläggaren kan intolkas ett ändringsförbud, är upphovsmannens enda möjlighet att ingripa mot ändringar — liksom även mot undertryckande av hans paternité till verket — en »action för injury», ifall hans anseende kränkts, m.a.o. ett slags ärekränkningstalan. Se Copinger s. 304, Oldfield s. 87, Robertson s. 90 f samt Cloutman & Luck s. 9 och där anförda avgörande *Preston v. Raphael Tuck* [1926] 1. Ch. 667, vari uttalades, att då ett verk av en okänd journalist publicerats i ändrat skick utan angivande av hans namn, så hade han icke talerätt beträffande ändringarna, enär hans anseende icke kunde sägas ha skadats genom publiceringen.

B. a. Tillämpas det anförda på förlagsavtalet, bör att börja med konstateras, att förläggaren icke utan upphovsmannens samtycke får ändra verket (UpphL § 22). Gäller detta för överlåtelse av hela upphovsmannarätten, så gäller det med så mycket större fog för förlagsavtalen. Varje förändring, även en som i förläggarens tycke är en förbättring, bör vara honom betagen. Ändringsförbudet gäller verkets *alla* delar. Unwin framhåller betecknande, att somliga författare utarbeta sina manuskript så utomordentligt väl, att de med rätta känna sig kränkta om ett enda komma utelämnas, vartill Unwin dock tillägger, att andra författare vore lika kränkta om deras manuskript följdes bokstavligen.[2] Tillrådligt är att parterna avtala om vilken ändringsrätt förläggaren tillkommer.

b. Emellertid innebär förlagsavtalet oftast, att upphovsmannen även utan ett uttryckligt samtycke gett förläggaren rätt till *smärre ändringar*. Till ändringar, vilka krävas av reproduktionstekniken, kan han ofta sägas ha gett ett tyst samtycke. Här kan hänvisas till bestämmelsen i UpphL § 19, att vid utövandet av den allmänna lånerätten sådana ändringar av konstverk tillåtas, vilka nödvändiggöras av avbildningsförfarandet. Ifall ändrin-

---

[1] Jacobsen s. 71 f.

[2] Unwin s. 38. Denne påpekar ytterligare s. 40, att författaren bör beakta, att manuskriptet ofta sättes av flere personer, varför det är lätt att beordra sättarna att följa antingen manuskriptet eller förlagets sedvanliga sättning (»housestyle»), medan enhetligheten lätt riskeras, om föreskrifterna till sättarna äro mera differentierade.

garna äro mera genomgripande, kan man likväl kräva att förläggaren upplyser upphovsmannen om dem, speciellt ifall förläggaren haft skäl att antaga att denne icke är underkunnig om deras nödvändighet.

Tvivelaktigare är förläggarens rätt till ändringar, betingade av förlagsavtalets syfte. SvLittUpphL § 16 tillåter, då författarrätten överlåtits, sådana ändringar, vilka nödvändiggöras av det med överlåtelsen avsedda ändamålet. Enligt von Konow är detta förmodligen den av SvLittUpphL:s bestämmelser, mot vilken det oftast brytes.[1] I fråga om den »allmänna lånerätten» ger vår UpphL en av lånets syfte betingad ändringsrätt blott då fråga är om storleken hos avbildade konstverk, om specialartiklar i encyklopediska verk samt om urval av olika författares skrifter, avsedda för gudstjänst- eller skolbruk eller elementarundervisning (UpphL § 17 punkt 4 och 5 samt § 19), medan Försl. 1953 § 24 åter stadgar, att verket icke må ändras i vidare mån än som följer av den genom lånebestämmelserna »medgivna användningen». Detta något otydligt avfattade stadgande avser antagligen att i huvudsak uttrycka detsamma som motsvarande bestämmelse i lagförslagets norska och danska version, som förbjuder ändringar i större utsträckning än vad återgivningens syfte kräver.

Av dessa föreskrifter i UpphL och Försl. 1953 får man icke draga den slutsatsen, att en förläggare alltid finge vidtaga av förlagsavtalets syfte betingade ändringar. Ett analogislut är icke befogat, ty situationen är icke densamma, då ändringar göras på grund av ett förlagsavtal och då ändringar ske i samband med ett utövande av den allmänna lånerätten. I det ena fallet vet allmänheten, att det är upphovsmannen själv som står bakom utgivandet, i det andra ser allmänheten att fråga är om ett citat, till vilket det icke varit nödigt att inhämta hans samtycke. Härtill kommer att lånerätten vanligen gäller blott en ringa del av verket. — Att en förläggare får vägra att utge verket, om detta icke är avtalsenligt och han ej kan använda det för förlagsavtalets syfte utan att ändra det, är intet motiv för att han själv finge göra de nödiga ändringarna.

Försl. 1920 § 17 gav rätt åt den, till vilken upphovsmannarätten överlåtits, att göra ändringar, till vilka upphovsmannen icke med fog kunde vägra sitt bifall.[2] I det närmaste likartad är föreskriften i VG § 13, att förläggaren får göra ändringar, vilka författaren »nach Treu und Glauben» icke kan förvägra honom, samt Ladas' åsikt, att förläggaren får göra ändringar, vilka »according to the requirements of good faith» icke kunna förvägras

[1] von Konow s. 95.

[2] Se även motiven härtill i Lagberedn. 1920 s. 40 f.

honom.[1] RG har med fullt fog tolkat sagda bestämmelse i VG snävt.[2] Hos oss synes det mig att man för gällande rätts vidkommande kan omfatta den nyss anförda i 1920-års lagförslag uttalade regeln, att sådana ändringar äro tillåtna, till vilka upphovsmannen icke med fog kan vägra sitt bifall. Eftersom nämnda stadgande avsåg även personer, som förvärvat hela upphovsmannarätten eller som förvärvat bearbetnings-, filmatiserings- eller dramatiseringsrätten till ett verk, medan förläggarens rätt ju gäller verket enbart i dess föreliggande form, bör regeln dock för förlagsavtalens vidkommande tolkas restriktivt.

Vanligen kan upphovsmannen icke med fog vägra sitt bifall till ändringar, vilka betingas av verkets syfte, men saken bör avgöras in casu. För reproduktion av blott en del av ett konstverk kräves i regel konstnärens samtycke.[3] En förstoring, förminskning eller beskärning av bilden kan betingas av avtalets syfte och vara tillåten, men speciellt en förminskning kan kränka konstnärens ideella intressen i så hög grad, att han, om han icke förutsett eller bort förutse detta, bör kunna förhindra dess företagande. En förläggare, som har rätt till reproducering av ett konstverk i svart-vitt, får icke återge verket i färger.[4]

Av censuren påbjudna ändringar kunna, men behöva icke alltid tillåtas förläggaren utan upphovsmannens samtycke. Rena skrivfel och inkonsekvenser bör förläggaren få rätta.[5] Däremot får han icke ändra interpunktionen i verket, men väl tillse, att den är enhetlig.[6] Eftersom en felfri språkdräkt är av vikt för förlaget har man som regel gett förläggaren befogenhet att rätta uppenbara språkfel.[7] Ansvaret för ett verks språkdräkt åvilar i allmänhe-

---

[1] Ladas s. 589. Se även ÖstUpphL § 21 och Michaélidès s. 260. En strängare uppfattning hyses av Desbois s. 590, som ger förläggaren ändringsrätt blott såframt upphovsmannen otvivelaktigt själv skulle företagit ändringarna.

[2] Jfr Elster s. 87 f, som opponerar sig mot att RG tillåtit förläggaren ändra blott »Äusserlichkeiten». Elster anser a. st. och Änderungsrecht s. 727 förläggaren vara gentemot samhället ansvarig för verket och skyldig tillse att det behåller sin livskraft.

[3] Hoffmann, GRUR 1927 s. 291 gav förläggaren rätt att göra väsentliga ändringar av konstverkets format eller reproducera endast en del av verket blott om detta betingades av avtalets syfte eller av det reproduktionsförfarande upphovsmannen tillåtit. I huvudsak lika Isenschmid s. 80 ff.

[4] Kohler, Kunstwerkrecht s. 97.

[5] von Konow s. 91 f.

[6] Allfeld s. 77, jfr Hoffmann s. 69 och Olbrich s. 40, enligt vilka förläggaren får förbättra interpunktionen.

[7] Kivimäki s. 285, Försl. 1938 § 27.

tens ögon till en del förläggaren, i det man anser det åligga förlaget att putsa bort rena språkfel. Den anförda regeln måste dock tillämpas med försiktighet. Fråga bör alltid vara om ändringar, där ingen tvekan råder om det riktiga språkbruket. Stilistiska förbättringar kräva i regel upphovsmannens samtycke.[1] Vad ortografien beträffar bör den få göras enhetlig, men annars synes förläggaren i varje fall icke få ingripa, ifall författaren använder en äldre, förut vedertagen ortografi.[2] Ofta ligger det i författarens ortografi något för honom karakteristiskt; hans egenart tager sig uttryck i den. I förevarande avseende är en analogi från UpphL § 17 punkt 5 likväl berättigad. Detta stadgande tillåter att rättskrivningen ändras och smärre språkliga förändringar företagas, då med stöd av den allmänna lånerätten lån sker för gudstjänstbruk eller i undervisningssyfte. Tjänar verket dessa syften bör förläggaren tillerkännas en ändringsrätt av anfört slag. Gäller förlagsavtalet exempelvis en skolbok bör upphovsmannen räkna med att ortografin i verket bör vara den vedertagna.

Är ett förlagsavtal angående en *översättning* slutet mellan en översättare och en förläggare, har förläggaren icke någon vidsträcktare ändringsrätt än vanligt.[3] Man kan icke med Elster anse en större ändringsrätt vara motiverad av att förläggaren vid en motsättning mellan upphovsmannens och översättarens ideella intressen vore förpliktad att bevaka den förres intressen.[4] Även för den händelse förläggaren i avtal med upphovsmannen åtagit sig svara för att översättningen av dennes verk utföres väl, kan detta icke berättiga honom att vid utgivningen av verket ändra översättningen. Eventuellt kan förläggaren häva avtalet med översättaren till följd av att dennes prestation icke är avtalsenlig. Vill förläggaren förbehålla sig en vidsträcktare ändringsrätt, bör han intaga en klausul därom i sitt avtal med översättaren. På samma sätt bör situationen bedömas då fråga är om förläggarens skyldighet att vid utgivningen av en biografi värna den däri skildrade personens intressen.

Vid *samlingsverk* bör förläggaren däremot tillkomma en vidsträcktare ändringsrätt. Han har rätt att göra verket enhetligt,[5] t. ex. åvägabringa en en-

---

[1] Olbrich s. 40, LG-dom i GRUR 1939 s. 319 f.

[2] Oppenheimer s. 16, Stämpfli s. 74. Även Jacobsen s. 56 f anser upphovsmannen icke vara skyldig finna sig i att förläggaren använder den nya officiella rättskrivningen i Danmark, t.ex. liten bokstav i st.f. tidigare stor bokstav, med undantag för skol- och sångböcker åtminstone upp till gymnasiestadiet.

[3] Jacobsen s. 150, Michaélidès s. 263.

[4] Elster, Änderungsrecht s. 731 och lika Keckeis s. 101 f.

[5] Allfeld s. 80, Elster s. 88 f, Runge s. 493, Michaélidès s. 243 f, Ladas s. 588 och en italiensk appellationsdom, refererad i GE 1936—

hetlig ortografi. Ändringsrättens omfång beror i hög grad på sedvana och på avtalen med utgivaren och de enskilda bidragsgivarna. Dessa avtal kunna vara utformade på så många olika sätt, att det är vanskligt att uppställa generella regler.

I fråga om *musikverk* torde sedvanan stundom ge förläggaren rätt till arrangemang, transkriptioner och andra bearbetningar. Att Musikkontr. § 1 ger förläggaren denna rätt har tidigare anförts. Gäller förlagsavtalet en opera eller operett bör det ofta tolkas så, att det ger förläggaren rätt att utgiva enskilda delar av verket skilt för sig, t. ex. en uvertyr eller en aria.

Slutligen bör poängteras, att ju svagare ideella intressen hos upphovsmannen äro förknippade med verket, desto större ändringsbefogenhet har förläggaren. Enligt vad i det föregående upprepade gånger anförts beror tillgodoseendet av droit moral i viss mån på verkets natur.

Ur utländsk rättspraxis må följande domstolsavgöranden anföras. Enligt mitt förmenande kan man godtaga dem även för vårt vidkommande.

Tribunal civil Seine ansåg förläggaren skyldig att ordagrant avtrycka författarens förord, ehuru detta innehöll kränkande utfall mot en annan person, P a t a i l l e 1922, 323. Möjligen kunde förläggaren ha getts rätt att häva avtalet, se ovan kap. 4, I, 4. Jfr M a r w i t z & M ö h r i n g s. 92 och M u n k s. 53, vilka anse förläggaren vara berättigad att stryka osedliga eller lagstridiga delar i ett verk.

Förläggaren fick icke bortlämna person -och sakregistret från ett av banden i ett flere band omfattande vetenskapligt verk i kemi, där varje band av författaren hade försetts med sitt eget register, KG-dom i Ufita 1939 s. 188. Jfr H o f f m a n n, Verlagsvertrag s. 184, som anser förläggaren få tillägga ett register, ifall detta synes honom nödigt för verkets nyttjande.

En musikförläggare, som hade rätt att utge ett verk för piano, fick icke förse det med beteckningar för dragspel, LG-dom i Ufita 1937 s. 310 ff.

I ett kalligrafiskt verk fick förläggaren icke ersätta namnen »To-, Ly- och Redispennor» med rent tekniska uttryck, RGE 125, 174. Avgörandet motiverades bl.a. med att upphovsmannen velat ange vissa pennor såsom särskilt lämpade för den av honom förordade metoden. E l s t e r, Änderungsrecht s. 729 f anser domen vara felaktig, enär utsättandet av de ifrågavarande namnen skadade förläggaren och verkets avsättning. Även H o f f m a n n, Verlagsvertrag s. 184 instämmer häri och anför, att VG § 13 icke bör tolkas restriktivt.

En tidskriftsförläggare fick icke ändra författarens artikel i den riktningen, att den gjorde reklam icke blott för ett av författaren, utan även för ett av en konkurrent begagnat fabrikationssätt. Den omständigheten, att författaren ej alls ägt rätt att göra reklam för sig i artikeln, ansågs icke fritaga förläggaren från ansvar, RG i GRUR 1937 s. 403 ff.

1937 s. 277 ff. VG § 19 ger förläggaren rätt att i en ny upplaga av ett samlingsverk i samförstånd med utgivaren bortlämna enskilda bidrag.

Förläggaren fick icke förstora eller färglägga en teckning, till vilken han erhållit reproduktionsrätten, även ehuru reproduktionssättet icke bestämts i avtalet, *Carlton Illustrator v. Coleman* [1911] 1 K.B. 771, anfört av Copinger s. 188 f. Förläggaren hade i rättsfallet fått hela copyright till verket på sig överlåten.

I RGE 151, 50, som gällde förläggarens rätt att göra ändringar i en översättning, tilläts förläggaren rätta endast sådana fel i översättningen, om vilka någon meningsskiljaktighet icke kunde råda. Även förbättringar, vilka icke kränkte översättarens anseende, förklarades förläggaren vara förbjuden att göra.

I nära samband med ändringar av förläggaren står verkets utgivande i en miljö, som icke avtalats eller förutsatts. Försl. 1953 § 3 mom. 2 förbjuder uttryckligen att verket göres tillgängligt för allmänheten på ett sätt som är kränkande för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart. Ovan kap. 3, V har anförts, att detta förbud bör anses åtminstone i en viss utsträckning existera även enligt gällande rätt. Ett offentliggörande i en upphovsmannen påtagligen kränkande miljö bör även de lege lata bebetraktas som en upphovsmannarättskränkning. I varje fall gör sig förläggaren ofta skyldig till en avtalskränkning genom att utge verket i en omgivning, som upphovsmannen icke godtagit. Han får sålunda icke ge verket en annan bestämmelse än den i förlagsavtalet avsedda, t. ex. icke utan konstnärens samtycke utge konstverket som affisch eller etikett.[1]

I RGE 119, 401 ansågs en tidskriftsförläggare ha förfarit olagligt, då han dels förkortat författarens artikel, dels sammanställt den med tvenne andra artiklar, i vilka författarens åsikter bekämpades.

c. Upphovsmannen kan uttryckligen samtycka till att ändringar få företagas i verket. Här möter dock en svårighet. Är ett huru vidsträckt samtycke som helst bindande för honom? UpphL uppställer inga restriktioner härvidlag. Beträffande denna mycket diskuterade fråga skall här endast hänvisas till vad ovan i kap. 2 uttalats samt som komplettering anföras några synpunkter.

Regeln *volenti non fit iniuria* gäller icke obetingat, då upphovsmannens personliga intressen stå på spel. Då UpphL § 23 mom. 3 stadgar, att ingen får utgiva en avliden upphovsmans verk så bearbetat eller stympat, att det kan skada dennes anseende, kan härav slutas, att upphovsmannen alltid kan samtycka till en ändring, som icke skadar hans anseende. Detta uttalas även i Försl. 1953 § 3. Men även därutöver böra ändringar kunna tillåtas.[2]

[1] Rault s. 362.

[2] Jfr Nybergh s s. 86 uttalande, att UpphL § 23 mom. 3 måste anses innehålla en allmän regel att auktor alltid kan inskrida, om bearbetningen skadar hans anseende.

Åtminstone är det rimligt, att upphovsmannen bindande kan samtycka till ändringar, vilka redan företagits och förelagts honom.[1] Men även ett samtycke i förväg bör kunna förplikta honom, förutsatt att den ändringsbefogenhet han samtyckt till ej är helt obestämd, utan på något sätt preciserad[2], och att ändringarna icke leda till en grov kränkning av hans ideella intressen. Detta ger Försl. 1953 § 3 mom. 3 uttryck åt genom att föreskriva, att upphovsmannen kan eftergiva sin rätt att förbjuda ändringar, vilka kränka hans anseende eller egenart, blott så vitt angår en till art och omfattning begränsad användning av verket. Med rätta framhåller Jacobsen, att man i den vägen bör vara sträng mot upphovsmannen, så att man icke alltför lätt låter honom bli fri från ett tidigare givet samtycke till ändringar, och att »forlag . . . og reproduktionsanstalter har krav på respekt for loyale overenskomster, hvori ophavsmanden binder sig til forkortelser, ændringer, udeladelser etc., selv om resultatet medfører en forringelse af værket».[3] Å andra sidan är det icke blott upphovsmannen, som kan hava intresse av att hans samtycke till ändringar förklaras utan verkan, utan detta kan även ligga i samhällets intresse, t. ex. då fara föreligger att verket komme att förvanskas.

ÖstUpphL § 21 ger upphovsmannen, oaktat han samtyckt till icke närmare bestämda ändringar, rätt att påtala ändringar i verket, som grovt kränka hans ideella intressen. Detta stadgande godtager Ulmer s. 198 för Tysklands vidkommande. Enligt Troller s. 188 f kan upphovsmannen icke ge ett generellt samtycke till ändringar. Eberstein s. 151 f och von Konow s. 92 synas anse att upphovsmannen h.o.h. kan avstå från sin rätt att förbjuda ändringar. NoUpphL § 13 skyddar upphovsmannen mot ett alltför vittgående samtycke till ändringar blott i form av ett oeftergivligt paternitéskydd. Betr. de olika åsikterna i Danmark se Lund s. 197 samt Jacobsen s. 62 f och Ophavsretten s. 130.

I Frankrike har man i allmänhet opponerat sig mot att upphovsmannen kunde på förhand bindande samtycka till ändringar i verket, se Chartier s. 122 f, Michaélidès s. 242, Desbois s. 597 f. Visserligen har Desbois rätt i att droit moral icke kan vara föremål för en överlåtelse in blanco, men ett samtycke på förhand till ändringar av en bestämd art kan icke sägas vara en in blanco överlåtelse av respekträtten. Även Desbois medger s. 598 ff, att en bearbetare eller en som överför verket till teater eller film har en ändringsrätt, men denna motiverar Desbois icke med att upphovsmannen samtyckt därtill, utan med att

---

[1] Kivimäki s. 252 godtager samtycke till bekanta (tiettyjä) ändringar. Lika Lund, Forfatterret s. 103, Desbois s. 596.

[2] Piola Caselli uttalar i en artikel i Ufita 1938 s. 4, att upphovsmannen icke kan påtala ändringar, vilka han vid samtycket kände eller om vilka han måste hava haft en klar föreställning.

[3] Jacobsen s. 63. Även de Boor, Beiträge s. 705 förklarar, att man bör vara sträng mot upphovsmannen och icke alltför lätt släppa honom lös från avtalet.

upphovsmannen här ej alls ägt möjlighet att vägra sitt samtycke. Ändringen har varit nödvändig och betingats av sakens natur eller av sedvana, icke av upphovsmannens vilja. Denna Desbois' uppfattning är svårförståelig. Om det en gång är upphovsmannen som ger tillståndet till bearbetningen eller filmatiseringen, så är hans vilja otvivelaktigt med i spelet. Betonandet av sakens natur föranleder Desbois s. 604 att anse, att även för en förläggare äro ändringar utan samtycke av upphovsmannen tillåtna, om de krävas av verkets natur, t.ex. en ajourföring av en skolbok eller ett historiskt verk. Ett dylikt åsidosättande av upphovsmannens samtycke synes i varje fall för vårt vidkommande icke vara riktigt.

d. Förläggarens ringa möjlighet att utan upphovsmannens uttryckliga samtycke göra ändringar i verket gör, att han då en *ny upplaga* skall utges saknar rätt att göra bearbetningar i den utan uttryckligt avtal därom. Så är förhållandet även om bearbetningen är nödvändig för att hålla verket à jour.[1] Då upphovsmannen överlåter rätten att utge även nya upplagor kan däri inläggas vaken att han åtager sig att utföra bearbetningar, se ovan kap. 6, I, 3, eller tyst samtycker till att bearbetningar få företagas av förläggaren. Här föreligger således ett fall, där ändringar icke äro tillåtna, ehuru de kunde sägas vara betingade av förlagsavtalets syfte. Fråga är om verkets innehåll och icke blott om dess yttre formgivning, varför upphovsmannen beröres rätt starkt av ändringarna. Förläggaren får nöja sig med att utge verket oförändrat, såframt icke ändrade förhållanden giva honom eller upphovsmannen rätt att frånträda avtalet, se nedan kap. 8. Upphovsmannens anseende kunde i hög grad kränkas av ett oförändrat utgivande.

Rätt ofta intager förläggaren emellertid i förlagsavtalet en klausul, som berättigar honom att låta en annan person utföra bearbetningen, ifall upphovsmannen icke är i stånd att eller icke vill utföra den. Är en sådan klausul bindande för upphovsmannen?

Att börja med bör framhållas, att god sed ofta kräver att bearbetningsrätten i främsta rummet tillerkännes upphovsmannen och att förläggaren ges rätt att låta en annan person bearbeta verket blott om upphovsmannen av-

---

[1] Jacobsen s. 178 och den härskande åsikten i Tyskland, se Allfeld s. 71 och där anförda auktorer. Jfr ItalUpphL art. 129, som vid upphovsmannens vägran att ändra ett verk, vars natur kräver ajourföringar, berättigar förläggaren därtill. Lika Ladas s. 588, Lepaulle s. 191 f och de i DA 1931 s. 116 anförda rättsfallen, vilka utvisa att domstolarna i Frankrike berättigat förläggarna till populärvetenskapliga och tekniska verk samt undervisningsverk att föra dylika verk à jour. Enligt Rault s. 367 bör detta likväl gälla blott under förutsättning att upphovsmannen avlidit och icke uttryckligen förbjudit ändringar i verket.

lidit eller är ur stånd att eller vägrar utföra bearbetningen.[1] En avtalsklausul, som betager upphovsmannen anförda rätt, synes ofta vara ogiltig såsom stridande mot god sed. Detta behöver likväl icke vara fallet, t. ex. om verket i ringa grad ger uttryck åt hans personlighet. Svårigheter uppkomma f.ö. helt säkert mera sällan medan upphovsmannen lever. Måhända kan det dock ställa sig vanskligt för förläggaren att bevisa, att en upphovsman, som förklarar sig villig utföra bearbetningarna, de facto är ur stånd därtill.[2]

Vidare kräver upphovsmannens intresse, att han antingen själv utser bearbetaren eller att denne är sakkunnig samt att bearbetningen utföres väl och icke kränker verkets anda.[3] Bearbetningsrätten ges icke åt förläggaren som en fristående rätt, utan han får den i samband med ett förlagsavtal, vilket bestämmer bearbetningens omfång. En fullkomligt ohämmad ändringsbefogenhet för honom strede mot god sed. Vad som bör vara tillåtet, vad icke, beror mycket på verkets art, föremål och område. Ju starkare upphovsmannens person och väsen framträda i verket, i desto ringare grad kan ändringsbefogenheten ges förläggaren.[4] Vid samlingsverk kan förläggaren ofta få en rätt stor frihet.

I RGE 140, 264 ansåg domstolen, att författaren till en handbok i bank- och börsväsen kunde bindande samtycka till att nya upplagor av boken bearbetades av en annan person. En dylik bearbetning förklarades icke utgöra ett ingrepp i författarens »högst personliga rättigheter».

I Tyskland har Herbert Meyer ägnat en monografi åt en häftig kritik av en RG-dom (RGE 112, 173), vilken godtog en klausul, som berättigade förläggaren, för den händelse författaren icke var i tillfälle eller åtog sig att bearbeta nya upplagor av ett vetenskapligt verk, att utse en sakkunnig person till bearbetare. Meyer anser en dylik klausul vara ogiltig såsom

---

[1] Under dessa förutsättningar ansågs på bokförläggarmötet 1937 bearbetningsrätten böra ges förläggaren, NFM 1937 s. 6. Se även bestämmelsen i Normalkontr. 1937 § 6 mom. 2.

[2] Se t.ex. det av Hillig I s. 74 f anförda fallet, där förläggaren ansåg att författaren icke mera stod i kontakt med praxis och därför icke var kompetent att bearbeta verket (ett tekniskt verk). Hillig framhåller med skäl, att saken bör bedömas in casu, men att förläggaren vanligen har svårt att bevisa, att författaren, även om han ej mera är en utövande praktiker, icke kunde skaffa sig den nödiga sakkännedomen.

[3] Se Allfeld s. 72 f, Rault s. 365 och 369.

[4] Enligt Kivimäki s. 283 f torde förlagsavtalet kunna berättiga förläggaren att göra av förhållandenas utveckling betingade och tidsenliga ändringar eller tillägg, såframt upphovsmannen vägrar utföra dem. Se även Jacobsen s. 62 f.

stridande mot god sed.[1] Då Meyer och med honom Scheringer[2] anför, att det strider mot upphovsmannens personliga frihet att binda sig för hela livstiden, och då de hänvisa till att ett arbetsavtal blott kan ingås för en bestämd maximitid (hos oss tre år enligt ArbAvtL § 3), så bör genmälas, att det är skillnad mellan ett arbetsavtal och ett avtal att bearbeta ett offentliggjort verk. Visserligen har Meyer rätt i att bearbetningen kan kräva mycket tid och krafter, betydligt mera än vad upphovsmannen vid avtalets ingående räknat med.[3] Men till Meyers uttalande, att en så individuell prestation som skapandet av ett immateriellt verk icke kan fullgöras av någon annan[4], bör genmälas, att den utsedde bearbetaren ingalunda handlar som något slags ombud för upphovsmannen. Däremot kan måhända ett avtal, i vilket föreskrives, att upphovsmannen vid vägran att bearbeta en ny upplaga av verket går miste om honoraret för upplagan, emellanåt böra anses strida mot god sed.[5] TyVetKontr. punkt 2 mom. 6 föreskriver, att författaren (resp. hans arvinge) så länge bör få del i honoraret, som verket ännu väsentligen beror på hans andliga arbete. Ifall intet avtal skett kan man instämma i Jacobsens yttrande, att upphovsmannen bör få honorar så länge hans namn är knutet till verket.[6]

Även om Meyers kritik skjuter över målet, kan det icke förnekas, att förläggarens bearbetningsrätt, så nödig den än kan vara för honom, *kan* leda till en kränkning av skyddsvärda upphovsmannaintressen och i så fall bör förvägras. Om upphovsmannens vägran att bearbeta verket eller att utse annan bearbetare går tillbaka på viktiga motiv och icke på godtycke och lynnesskiftningar, då kan det vara skäl att förvägra förläggaren bearbet-

---

[1] Herbert Meyer s. 6 och instämmande Heymann s. 30 f.

[2] Herbert Meyer s. 6 ff, Scheringer s. 177.

[3] Herbert Meyer s. 7, 12 ff. Som exempel på huru främmande en författare kan bli för sitt verk anför Meyer, att Theodor Mommsen en gång fick tag på ett verk, som han först välvilligt bedömde för att därpå konstatera, att han själv var författare till det. Meyer anför f.ö. s. 26, att ingen vetenskapsman av heder åtager sig att bearbeta en annan vetenskapsmans verk utan dennes samtycke.

[4] Herbert Meyer s. 33. Scheringer s. 181 instämmer häri, men framhåller, att skillnad bör göras mellan en hand- eller kursbok och ett vetenskapligt verk.

[5] Herbert Meyer s. 31 ff. Jfr nämnda RG-dom, RGE 112, 173, spec. s. 185, där en vetenskapsman icke ansågs kränkas av en bestämmelse i förlagsavtalet, att han (eller hans arvinge) vid vägran att bearbeta verkets framtida upplagor erhöll blott halva honoraret och det endast för de närmaste tio åren efter sagda vägran.

[6] Jacobsen s. 158.

ningsrätten, likaså ibland då förläggaren betingat sig bearbetningsrätten, ehuru bearbetningar på grund av verkets natur, t. ex. lyrik, icke böra förekomma.[1]

Försl. 1953 tillåter i § 3 mom. 3 att upphovsmannen samtycker till ändringar, vilka kränka hans anseende och egenart, såframt fråga är om en till art och omfattning begränsad användning av verket. Såsom exempel härpå anför *KommBet. 1953* verkets utnyttjande för ett visst tillfälle, medan *DaKommBet. 1951* anför det fall, att användningen gäller en enda upplaga.[2] Stadgandets avfattning synes likväl icke hindra att förläggaren ges rätt att göra åtminstone mindre ändringar även för flere framtida upplagor, låt vara att ändringarna kränka upphovsmannens anseende. Man saknar i stadgandet ett omnämnande av att ej blott användningen av verket, utan även den överlåtna ändringsbefogenheten bör vara på något sätt begränsad.

5. Upphovsmannens paternitérätt.

A. Förläggarens rätt att ändra verket har ett visst samband med upphovsmannens paternitérätt. Denna rätt att bliva angiven såsom skapare av verket är upphovsmannen allmänt tillerkänd. Den upptages i Bernkonv. art. 6 bis och framgår hos oss av stadgandena i UpphL § 11, 22, 23, 28, 30 och 33 mom. 3. Försl. 1953 har i § 3 ett allmänt stadgande om skydd för upphovsmannaskapet. En förläggare, som kränker paternitérätten, begår en upphovsmannarättskränkning med straff, skadeersättningsskyldighet och förbud mot verkets utgivande såsom påföljd. En person, som anges såsom upphovsman till ett verk skapat av en annan, utsättes däremot icke för en upphovsmannarättskränkning, se ovan s. 26.

Upphovsmannens namn bör anges såsom han själv önskar det.[3] Vid en del konstreproduktioner kan det emellanåt räcka till med att enbart hans signatur anges, ty genom hela namnets utsättande kunde verket måhända förlora i konstnärligt avseende[4]. Försl. 1953 § 3 uttalar, att upphovsman-

---

[1] Adler s. 446, Allfeld s. 42 och 72. Ej ens Elster s. 84 f, som annars starkt understryker förlagsintressena, ger förläggaren en obetingad bearbetningsrätt, ehuru en dylik avtalats.

[2] KommBet. 1953 s. 49, DaKommBet. 1951 s. 108.

[3] Kivimäki s. 245, Olbrich s. 38. Ett ofta anfört exempel är ett franskt domstolsavgörande år 1838, se DA 1931 s. 124, där förläggaren förbjöds ersätta auktors namn med en uppgift att verket var skrivet av »författaren till Paris' historia».

[4] Lund s. 189.

nen bör på exemplar av verket angivas i överensstämmelse med vad god sed kräver. Ibland är det av rent praktiska skäl brukligt att hans namn icke anges, men om hans upphovsmannaskap i dylika fall bestrides, bör han få ge sig tillkänna[1]. Då en ny upplaga av ett verk utges och en annan än upphovsmannen bearbetat den, kan det vara tillräckligt att förutom upphovsmannens namn blott ange att verket är bearbetat och vem som utfört bearbetningen[2].

I regel bör förläggaren få utsätta utom upphovsmannens namn även hans titlar. I ett avgörande av Tribunal civil Seine år 1914, anfört av Michaélidès s. 206 f, ansågs upphovsmannen dock med rätta kunna opponera sig mot att förläggaren i verket utsatte titlar, vilka upphovsmannen förvärvat först efter det han skapat verket.

Däremot ansågs en förläggare icke ha förfarit olagligt genom att i en ny upplaga av ett verk utelämna en av författarens titlar, nämligen titeln f.d. chef för ett universitetslaboratorium, Tribunal commerce de la Seine, anfört av Louis Vaunois, DA 1952 s. 66. Det var författarens änka, som påtalade förläggarens förfarande.

B. Om sålunda upphovsmannens rätt att anges som verkets skapare är otvetydig, är det tvivelaktigt, huruvida han kan bindande *avstå* från denna rätt.

I UpphL regleras paternitérätten till stor del i samband med lagens bestämmelser om ändringar i verket. En ändring, som en annan person än upphovsmannen gjort i dennes verk, kan lädera upphovsmannen, ifall verket utges i hans namn. UpphL § 22 mom. 2 ger, med förebild i NoUpphL § 13, upphovsmannen rätt att, då han samtyckt till ändringar i verket, fordra antingen att verket icke offentliggöres i hans namn eller att det på ett tillfyllestgörande sätt angives, att ändringarna icke härröra av honom[3]. Upphovsmannen ges alltså tvenne alternativ. Av det förra framgår, att UpphL *tillåter* honom att avstå från att göra sin paternitérätt gällande. Visserligen kan detta innebära ett vilseledande av allmänheten, men upphovsmannens personliga intressen väga tyngre i vågskålen. Att ett ano-

---

[1] Kivimäki s. 246. Se även Knoph s. 155.

[2] I SchwBGE 1943 II s. 54 ff gjorde en förläggare, som erhållit upphovsmannarätten till ett verk, ändringar i verket och utgav det i upphovsmannens namn. Dennes invändningar häremot vunno icke domstolens gehör, enär även bearbetarens namn angavs, »och det för en sakkunnig person utan vidare var klart, vilka delar av omarbetningarna som icke stodo i överensstämmelse med de av upphovsmannen förfäktade metodologiska principerna».

[3] Stadgandet i UpphL § 22 mom. 2 lovordas i en redaktionell artikel i DA 1928 s. 36.

nymt eller pseudonymt utgivande är tillåtet framgår även indirekt av UpphL § 13 och 26. Men även ett utgivande i en annans namn, t. ex. utgivarens, bör vara tillåtet. Har upphovsmannen valt att utge verket på detta sätt har förläggaren icke rätt att utsätta hans namn, låt vara att ett utsättande låge i allmänhetens intresse.

C. Är upphovsmannens avstående alltid bindande för honom? Att börja med bör konstateras att, såsom C a s e l l i påvisat, det icke strider mot Bernkonv. art. 6 bis att förklara, att upphovsmannen med bindande verkan kan avstå från att göra sin paterintérätt gällande.[1]

I utlandet uppvisa lagstiftning och doktrin en rätt brokig bild i frågan.

I Sverige tar SvLittUpphL § 16 icke ställning till frågan. E b e r s t e i n s. 161 f anser, att författaren kan med bindande verkan inom vissa gränser avsäga sig sin befogenhet att nämnas som författare till en skrift, men att han icke kan bindande samtycka till att hans verk utges i en *annans* namn.

I Norge stadgar NoUpphL § 13, att författaren icke kan avstå från sin rätt att kräva, att hans namn anges på vanligt sätt. Då författaren samtyckt till ändringar i verket kan han, om hans personliga eller konstnärliga intressen väsentligen kränkas genom ändringarna, kräva antingen att verket icke offentliggöres i hans namn eller att det anges, att ändringar i verket gjorts av annan person. Denna sin rätt kan författaren icke avstå ifrån.

I Danmark anses upphovsmannen kunna avstå från paterintérätten i fråga om ett visst bestämt utnyttjande av verket, L u n d s. 190 f och Fortfatterret s. 102 f, J a c o b s e n, Ophavsretten s. 130.

I Tyskland har man ansett, att upphovsmannens avstående icke får medföra en svår kränkning av honom och hans anseende, M ö h r i n g , GRUR 1931 s. 43, eller att han kan frånträda sitt samtycke, om »überwiegende» ideella intressen påkalla, att hans namn nämnes, U l m e r s. 230 f. A.å. M u n k s. 50 f: författaren kan alltid kräva att hans rätta namn anges t.o.m. ehuru det varit hans dåliga rykte eller politiska ställning, som betingat det anonyma eller pseudonyma utgivandet.

I Frankrike har man i allmänhet hållit för att upphovsmannen bindande kan avstå från sin rätt att bli nämnd som skapare till verket, men härvid har man tillmätt orsaken till att hans namn icke angetts en avgörande betydelse, varför han sålunda ansetts kunna frånträda sitt samtycke, om parternas avsikt varit stridande mot ett allmänt intresse, t.ex. då utelämnandet av hans namn skett för att vilseleda publiken och icke av rent praktiska skäl, se P o u i l l e t s. 358 ff, M i c h a é l i d è s s. 100 ff, men häremot D e s b o i s s. 622 ff.

I Österrike stadgas i ÖstUpphL § 19: »Wird die Urheberschaft an einem Werke bestritten oder wird das Werk einem anderen als seinem Schöpfer zugeschrieben, so ist dieser berechtigt, die Urheberschaft für sich in Anspruch zu nehmen . . . Ein Verzicht auf dieses Recht ist unwirksam». Däremot hindrar detta stadgande icke

[1] C a s e l l i, DA 1935 s. 66 ff och R æ s t a d s. 117 f.

upphovsmannen att bindande avstå från sin rätt att kräva att hans namn *utsättes på exemplar* av verket, Mitteis s. 59.

Enligt ItalUpphL art. 21 och 22 har upphovsmannen till ett anonymt eller pseudonymt utgivet verk alltid rätt att ge sitt upphovsmannaskap till känna.

Hos oss stadgar UpphL § 23 mom. 3, att då en avliden upphovsmans verk utges i ändrat skick det alltid tydligt bör anges, att ändringarna icke härröra av upphovsmannen. Härav har man dragit den slutsatsen, att upphovsmannen, ehuru han samtyckt till att hans av en annan person ändrade verk får utges i hans eget namn och utan angivande av ändringarna, sedermera kunde kräva att det angåves, att ändringarna icke härröra av honom[1]. Han skulle m.a.o. icke kunna bindande avstå från det senare av de ovan i punkt B nämnda alternativen, dvs. från sin rätt att kräva att i verket anges, att ändringarna icke härröra av honom. En dylik tolkning förefaller mig icke nödvändig. UpphL § 23 mom. 3 gäller enbart verk, som en avliden upphovsman efterlämnat. Stadgandet avser att värna upphovsmannen icke blott mot utomstående personer, utan i lika hög grad mot hans egna successorer. Man kan även hänvisa till att ifall upphovsmannens verk under hans livstid utgetts i en andra upplaga, vari med hans samtycke annan gjort ändringar utan att detta angetts i verket, det enligt UpphL § 23 knappast vore nödvändigt att i en efter upphovsmannens död utgiven oförändrad tredje upplaga angiva, att de ifrågavarande ändringarna icke härröra av honom.

Har upphovsmannen samtyckt till ändringarna föreligger icke samma skäl att skydda hans upphovsmannaskap som då ändringarna göras efter hans död. Det kunde bliva ekonomiskt betungande för förläggaren att uppfylla ett av upphovsmannen framställt krav på ett tydligt utmärkande av ändringarna. Det kan även ligga i upphovsmannens eget intresse att hans samtycke är bindande. Utan en dylik garanti är det måhända svårt att finna en förläggare för verket. Man har även hänvisat till att förläggarens och samhällets intressen kräva, att en utgivare av ett samlingsverk, t.ex. en encyklopedi, bör ha rätt att låta bearbeta bidragen för att bringa dem i harmoni med varandra och göra verket enhetligt, men att en dylik ändringsrätt i praktiken högeligen skulle försvåras, om författaren till varje bidrag måste utsättas[2].

Man kan visserligen fråga sig, om icke upphovsmannens personliga int-

---

[1] Nybergh s. 84 f, Kivimäki s. 252.

[2] Michaélidès s. 100 ff och 209. — Troller s. 188 f anser, att en bearbetare kan bindande avstå från kravet på att hans medverkan skall tillkännagivas.

ressen och hänsynstagandet till dem alltid borde ges företräde vid frågans bedömande, speciellt med beaktande av att paterintérätten antagligen bör anses som den främsta av upphovsmannens droit moral-befogenheter. Av denna åsikt är Desbois, enligt vilken det vore lika onormalt att upphovsmannen kunde beröva sig rätten att hävda sitt upphovsmannaskap som att en fader kunde beröva sig rätten att erkänna sitt barn[1]. För övrigt kan ej blott upphovsmannen, utan även samhället ha ett stort intresse av att i verket anges vad som härrör av upphovsmannen, vad av bearbetaren, och att utgivaren av ett samlingsverk icke ges en fri ändringsrätt.

Otvivelaktigt ligger det en portion sanning häri, men ändå synas de ovan anförda synpunkterna tala för att ett bindande avstående bör vara möjligt. Principen om avtals bindande kraft bör icke uppoffras annat än i extrema fall. I det föregående har konsekvent förfäktats den ståndpunkten, att vid en konkurrens mellan förläggarens ekonomiska och upphovsmannens ideella intressen de förra icke obetingat böra ge vika, utan att avgörandet bör ske efter en intresseavvägning. Härvid spelar verkets natur och kvalitet en stor roll. Varken UpphL eller reella motiv torde sålunda lägga hinder i vägen för att såsom bindande förklara ett samtycke av upphovsmannen till att hans av annan ändrade verk får offentliggöras i hans namn. Likaså torde upphovsmannen, sedan han en gång samtyckt till ett utgivande av det ändrade verket i sitt namn, icke kunna kräva att verket utges anonymt eller pseudonymt eller i en annans namn[2].

Ifall fråga icke är om ett verk, vari annan än upphovsmannen gjort ändringar, utan om utsättande av upphovsmannens namn på ett verk han själv ensam skapat, bör man likaså anse att han med bindande verkan kan avstå från sin rätt att få sitt upphovsmannaskap angivet[3]. I lika hög grad som avsättningen av en berömd upphovsmans verk kunde äventyras genom att verket icke utgåves i hans namn, kunde ett utsättande av auktors namn

---

[1] Desbois s. 624 ff. I enlighet härmed stadgar FrFörsl. 1947 art. 6, att upphovsmannen icke kan avstå från paternitérätten. Desbois s. 621 talar f.ö. om en överlåtelse (cession) av paternitérätten. Om olämpligheten av ett dylikt uttryckssätt se ovan s. 28 f.

[2] Detta är antagligen även Nyberghs uppfattning, Nybergh s. 85.

[3] Så även Nybergh s. 85 f. Jfr Kivimäki s. 238. Denne förklarar att ett avtal, vari upphovsmannen förbundit sig att aldrig ange att han är auktor till ett verk, strider mot god sed, men tillägger, att detta likväl är tvivelaktigt vid obetydliga verk. I Prop. 1926 § 22 ingick ett uttryckligt stadgande om att upphovsmannen icke kunde avstå från sin rätt att fordra, att hans namn då verket offentliggjordes angavs på sedvanligt sätt, men lagutskottet strök stadgandet såsom obehövligt.

äventyra avsättningen av ett verk, som skapats av en för allmänheten misshaglig person. I motsats till då fråga är om ett på förhand givet generellt samtycke till ändringar kan upphovsmannen tämligen väl på förhand bedöma följderna av ett samtycke till ett anonymt eller pseudonymt utgivande eller till ett utgivande i en annans namn. Då ett verk bearbetats av flere personer, kunde det mången gång vara praktiskt svårgenomförbart att i detalj ange varje bearbetares namn.

Då ovan uttalats, att upphovsmannen bindande *kan* avstå från att göra sin paternitérätt gällande, avses därmed ingalunda, att han alltid vore bunden av sitt samtycke. Trots sitt samtycke bör han kunna göra sitt upphovsmannaskap gällande vid allvarligare kränkningar av sina ideella intressen. Har han samtyckt till att ändringar få göras i verket och att detta det oaktat får utges i hans namn, bör han, ifall de företagna ändringarna vanställa verket, äga rätt att ingripa. Ehuru han gått med på ett anonymt eller pseudonymt utgivande kunna ändrade förhållanden motivera, att han får rätt att ange sitt upphovsmannaskap. Speciellt ifall verket utgetts i en annan persons namn kan samhällets intresse av att det icke seglar under falsk flagg träda förstärkande till upphovsmannens intresse av anonymitetens hävande. Föreligger verket redan färdigt mångfaldigat och exemplaren häftade eller inbundna kan ett utsättande av upphovsmannens namn knappast ifrågakomma, utan han får nöja sig med att meddela allmänheten att han är verkets skapare.

Resultatet av den föregående undersökningen är således, att upphovsmannen i regel kan bindande avstå från att göra sitt upphovsmannaskap gällande, men att han trots sitt samtycke kan hävda sin paternitérätt, ifall han kan anföra vägande skäl därför.

I Försl. 1953 § 3 mom. 3 föreskrives, att upphovsmannen kan eftergiva sin rätt att anges såsom upphovsman, såvitt angår en till art (t. ex. utgivning genom tryck) och omfattning (t.ex. *en* upplaga) begränsad användning av verket. I likhet med vad som konstaterats gälla beträffande hans samtycke till ändringar, se s. 182, bör han kunna avstå från att göra sin paternitérätt gällande även för flere än en upplaga, speciellt om upplagorna utges tätt på varandra. Man såge gärna, att i Försl. 1953 § 3 rätten att trots det givna samtycket hävda upphovsmannaskapet gjordes beroende icke blott av verkets användning, utan även av dess natur liksom också av de skäl upphovsmannen har för en återkallelse av samtycket. Mycket möjligt är, att sagda § 3 just avser att framhålla att upphovsmannens samtycke bör gälla mera preciserade fall, där dess konsekvenser äro klart skönjbara.

DaKommBet. 1951 omtalar sålunda, att stadgandet avser att skifta sol och vind lika mellan de olika, på saken verkande hänsynen.[1]

II. FÖRLÄGGARENS SKYLDIGHET ATT SPRIDA VERKET.

1. Spridandets utförande.

Förläggaren åligger att verka för att de av honom mångfaldigade exemplaren avsättas. Avsättningen sker framför allt genom försäljning, men intet hindrar förläggaren att bortbyta eller bortskänka exemplar. Försäljningen sker för böckers vidkommande till stor del genom bokhandlare och blott i undantagsfall direkt till allmänheten. Bokhandlarna erhålla böckerna antingen i fast räkning eller med rätt att returnera de böcker de icke lyckats avsätta. Denna rätt att återsända osålda böcker, som är vanlig i Norden och Tyskland, men icke i England och Frankrike, har bidragit till att antalet bokhandlare hos oss är relativt stort. Enligt Jäntti är vårt bokhandelsnät med hänsyn till landets folkmängd antagligen det tätaste i världen.[2]

A. Tvivelaktigt är, om förläggaren har rätt att utan samtycke av upphovsmannen *uthyra* (eller utlåna) exemplar. Denna rätt tillkommer ju envar exemplarinnehavare (UpphL § 17, Försl. 1953 § 21) och borde således även tillkomma förläggaren. Emellertid torde förlagsavtalet vanligen böra tolkas så, att ett uthyrande icke är tillåtet.[3] Ibland lider upphovsmannen nämligen genom uthyrningen en direkt ekonomisk skada, i det han går miste om honorar för en ny upplaga, som ev. hade blivit påkallad, ifall något uthyrande icke förekommit. Skall honoraret utgå med ett visst belopp för varje avyttrat exemplar, vållar det även svårighet att utan bestämmelse i avtalet fastställa, huru stor del upphovsmannen bör erhålla av de intäkter förläggaren fått genom uthyrandet. Framför allt kränker ett uthyrande upphovsmannens ideella intressen. Visserligen kan verket genom att uthyras få större spridning än annars, men upphovsmannen har ett

---

[1] DaKommBet. 1951 s. 108.

[2] Jäntti, Kustannustoiminnasta s. 19 f.

[3] Jacobsen s. 142, Elster s. 95, Rudolf Cahn-Speyer, »Ist Verleihen eine Verbreitung im Sinne des Urheberrechts?» i GRUR 1929 s. 184 ff och en LG-dom i GRUR 1929 s. 240 ff. Domen gällde en musikförläggares förfarande att i princip icke sälja, utan blott uthyra verket. I domen betonades på talan av några kör- och orkesterledare dessas intresse av att kunna köpa noterna, då uthyrandet av noterna ställde dem i ett beroendeförhållande till förlaget.

stort ideellt intresse av att exemplaren varaktigt övergå i enskild ägo och en ny upplaga utges. Blott i det fall att möjlighet icke finnes att framställa annat än en mycket liten upplaga kunde hans intresse av verkets största möjliga spridning motivera en rätt för förläggaren till ett uthyrande eller utlånande. Enligt Runge var detta förhållandet i Tyskland omedelbart efter senaste krig.[1] Likaså torde då fråga är om musikverk sedvanan ofta tillåta ett uthyrande.[2] Eftersom svårigheter härvid lätt uppstå vid bestämmandet av upphovsmannens honorar, är det önskvärt, att i förlagsavtalen om musikverk uttryckligen bestämmes, huruvida och under vilka förutsättningar ett uthyrande får ske.[3] En förläggare, som olovligen uthyr eller utlånar exemplar, begår en avtalskränkning och icke någon upphovsmannarättskränkning, eftersom lagen uttryckligen tillåter envar exemplarinnehavare ett dylikt förfarande.

B. Förläggaren bör tillse, att verket saluföres på alla viktigare avsättningsorter.[4] Han bör i görligaste mån tillmötesgå en återförsäljare, som anhåller att få sig tillsänt några exemplar av verket. Men har förläggaren in dubio rätt och plikt att sprida verket även *i utlandet*? I det föregående s. 117 har anförts, att, såframt varken en tolkning av förlagsavtalet eller sedvana ger annat vid handen, förläggaren äger rätt att sprida verket även i utlandet. Man kunde göra gällande, att om förläggaren har rätt att utge verket utomlands, han även borde ha en motsvarande skyldighet. Att sprida verket utomlands är likväl ett så pass besvärligt och vanskligt företag, att förläggaren icke utan uttryckligt åtagande kan förpliktas därtill.[5] Förläggarens rätt att sända exemplar till varje ort inom landet motsvaras ej heller av någon plikt att göra det, i varje fall icke så länge någon efterfrågan på verket icke förekommit på orten.

---

[1] Runge s. 487.

[2] Se Musikkontr. § 3 samt Bappert & Maunz s. 190 f.

[3] Musikkontr. § 3 förutsätter att upphovsmannen ges en viss procent av det belopp förläggaren erhåller då han uthyr notmaterialen. Enligt Elster s. 95 bör upphovsmannen erhålla honorar efter samma procentsats som om exemplaren sålts.

[4] Thring s. 49 uttalar generellt, att förläggaren bör utge verket »through all the ordinary trade channels . . ., advertise it adequately and do all in his power to circulate it successfully».

[5] Så även Isenschmid s. 175. Däremot anser Rault s. 298 f, att förläggaren åvilar en rätt stor skyldighet att vidtaga åtgärder för att tillfredsställa klientelet utomlands. Sålunda bör enligt Rault en berömd fransk författares verk utges även i Schweiz och Belgien. — Elster s. 27 och Bappert & Maunz s. 286 anföra med rätta, att förläggaren icke heller åvilar plikt att i USA ansöka om copyright för verket.

C. Om en förläggare har erhållit förlagsrätten för en viss tid och en annan förläggare erhållit rätten att efter denna tids utgång utge verket, får då denne senare förläggare vidtaga med mångfaldigandet och spridandet redan innan sagda tid utlöpt? En likadan situation uppkommer för icke tidsbegränsade förlagsavtals vidkommande vid utgången av verkets skyddstid.

Ett fullbordat *mångfaldigande* innan tiden utlöpt är självfallet förbjudet för den senare förläggaren. Men huru förhåller det sig med förberedelsehandlingar? Straff kan enligt vår lag icke utdömas för försök till kränkning av upphovsmannarätt (UpphL § 29). Med fog uttalar Kivimäki, att en förbudsdom hos oss kan utverkas, ifall en kränkning håller på att ske eller fara för kränkning objektivt sett föreligger.[1] Följaktligen bör ett förberedande av utgivandet just före tidens utgång kunna förbjudas, såframt en avsikt att i förtid utge verket göres sannolik eller fara för en droit moral-kränkning föreligger, t.ex. verkets utgivande i förvanskat skick.

Ifall mångfaldigandet har fullbordats före ifrågavarande tids utgång kan straff och förbudsdom utverkas. Men när bör mångfaldigandet anses vara fullbordat? Av UpphL § 32 och Försl. 1953 § 54 framgår, att trycksatser, klichéer, stereotypplattor och andra för mångfaldigandet bestämda materialier icke äro att betrakta som exemplar (efterbildningar). I lagberedningens betänkande 1920 uttalas: »Spridandet förutsätter ett materiellt föremål, som förmedlar det immateriella verkets återgivande för de mänskliga sinnena... Då ett litterärt eller musikaliskt verk iklätts en sådan materiell form, säges detsamma hava blivit *mångfaldigat*».[2] Kivimäki åter säger: »Jäljentämistä ja monistamista on... menettely, jonka kautta teoksen oleellinen sisällys tulee tavallisimmin silmin tai korvin havaittavaksi».[3] Ifall redan förfärdigandet av trycksats eller kliché vore att betrakta som ett olovligt mångfaldigande, bleve konsekvensen därav den, att den förste förläggarens ensamrätt i praktiken komme att utsträckas avsevärt utöver den tid, för vilken han har erhållit förlagsrätten.

Så snart med tillhjälp av materialierna *ett* avtryck har tagits, har ett efterbildande (mångfaldigande) skett, låt vara att t.ex. i fråga om en bok endast lösa tryckark tillsvidare föreligga; bokens alla delar åtnjuta skydd även utan att vara sammanfogade till en helhet.

---

[1] Kivimäki s. 329 ff. Instämmande KommBet. 1953 s. 85.

[2] Lagberedn. 1920 s. 27.

[3] Kivimäki s. 173 f. Prop. 1926 § 7 föreskrev, att förfärdigande av formar, klichéer, stereotypplattor och plåtar, med vilka ett verk kunde mångfaldigas, var att anse som ett mångfaldigande. Lagutskottet strök bestämmelsen, enär det icke var skäl att hänföra sagda förfärdiganden till mångfaldigande av verket.

Då den senare förläggaren framställer något eller några avtryck i och för korrektur och korrigeringar, kan han likväl med fog göra gällande, att här föreligga enstaka exemplar för enskilt bruk, vilkas framställande enligt UpphL § 10, resp. Försl. 1953 § 11 är tillåtet för envar. Det förefaller mig som om icke heller tillitsförhållandet mellan upphovsmannen och den förste förläggaren motiverade ett förbud för upphovsmannen att läsa korrektur till den nya utgåvan, ehuru tiden för den förste förläggarens rätt icke utlöpt. Frågan är dock tvivelaktig.[1]

Icke endast mångfaldigandet, utan även *spridandet* av verket bör få förberedas av den senare förläggaren. Han bör sålunda få annonsera verket[2] och antagligen även mottaga förhandsbeställningar, blott han angiver, när verket tidigast utkommer (får utkomma). Han bör äga rätt att underrätta sig om den ekonomiska lönsamheten av ett utgivande, vartill han är lagligen berättigad.[3] Någon upphovsmannarättskränkning begår han genom annonseringen och upptagandet av beställningarna varken enligt UpphL eller Försl. 1953. Enligt UpphL § 8 har upphovsmannen visserligen uteslutande rätt att tillsaluhålla exemplar av sitt verk, vilken rätt han överlåtit till den förste förläggaren, men upptagandet av beställningar innebär icke ett tillsaluhållande, vilket förutsätter att redan existerande exemplar göras tillgängliga för allmänheten (se UpphL § 12). Enligt Försl. 1953 § 2 har upphovsmannen uteslutande rätt att göra verket tillgängligt för allmänheten. Enär i förslagets § 8 stadgas, att ett verk, som med upphovsmannens samtycke gjorts tillgängligt för allmänheten, anses offentliggjort, och då det är otvivelaktigt, att annonsering och upptagande av beställningar icke medför något offentliggörande av verket, är det uppenbart att förläggaren icke genom dessa åtgärder gör verket tillgängligt för allmänheten.

---

[1] Hoffmann s. 118 anser avtalsförhållandet mellan parterna fortfara t.o.m. efter skyddstidens utgång, så att upphovsmannarättens innehavare även därefter är förhindrad att på annat håll låta mångfaldiga och utge verket, såframt han icke på grund av viktiga orsaker kan uppsäga sitt avtal med förläggaren. — Hos oss åvilar upphovsmannen en dylik plikt endast om den framgår av förlagsavtalet.

[2] Så Hillig I s. 51, Marwitz & Möhring s. 115 f och RGE 107, 277: verket annonserades i september och i annonserna anfördes, att verket utkommer påföljande februari vid skyddstidens utgång. Jfr Allfeld s. 93, Elster s. 101 och Bappert & Maunz s. 221. I ett engelskt rättsfall, anfört av Copinger s. 319, vägrade domstolen att taga ställning till annonseringen av ett otillåtet verk innan verket de facto utgivits.

[3] A.å. Hillig I s. 51, som anser förläggarens förfarande att upptaga beställningar strida mot god sed eller vara illojal konkurrens.

Någon gång kan dock fråga vara om illojal konkurrens från den senare förläggarens sida och IllKonkL § 1 vara tillämplig. Härför kräves att hans verksamhet uppenbart siktar till att beröva den förre förläggaren dennes kunder och sker på ett sätt, som måste anses otillbörligt eller stridande mot god sed,[1] t.ex. om allmänheten direkt uppmanas att uppskjuta sitt bokinköp till dess verkets skyddstid utgått, då en till följd av författarhonorarets bortfallande billigare utgåva av verket utkommer. I en RG-dom[2] gjordes visserligen gällande, att illojal konkurrens var utesluten, enär ett förfarande, vilket tillåtes av en speciallag (hos oss UpphL), aldrig kan stå i strid med en generellare lag (hos oss IllKonkL). Härtill kan genmälas, att i förevarande fall fråga är om en omständighet, som icke uttryckligen har reglerats av UpphL. Denna endast tillåter verkets utgivande efter en viss tidpunkt, men uttalar sig icke om en annonsering av verket därförinnan, ännu mindre om sättet för annonseringen.

2. Propagandan för verket.

Förläggarens skyldighet att sprida verket innebär att han bör göra exemplaren tillgängliga för allmänheten och aktivt verka för deras avsättning. En viktig roll härvid spelar propagandan för verket. Tidigare var denna sida av spridandet rätt förbisedd; man ansåg att verkets avsättning berodde enbart på dess inre värde. Häri har en omsvängning skett. I våra dagar skiljer sig reklamen för en bok icke alltför mycket från det sätt på vilket ett svirvelspö eller en dammsugare propageras.

Medan bokhandlarna tidigare i stor utsträckning skötte om reklamen för verket, svara förläggarna numera hos oss såväl för den propaganda som riktar sig till återförsäljarna som för verkets propagerande bland allmänheten.

Stundom anser förläggaren det förenligt med sina intressen att ägna verket en möjligast effektiv reklam. Men så är icke alltid fallet. Han kan finna det ekonomiskt fördelaktigare att i stället göra reklam för ett annat verk, som kanske till på köpet direkt konkurrerar med det ifrågavarande verket. Särskilt om verket icke har den väntade avsättningen, ger propagandan för det lätt upphov till stridigheter mellan parterna. Upphovsmannen är ofta benägen att anse, att förläggaren icke ägnar propagan-

[1] Enligt Elster, Urheberrecht s. 125 bör vid frågans avgörande arten och tidpunkten för annonseringen beaktas.

[2] RGE 107, 277.

dan tillräcklig uppmärksamhet och omsorg eller offrar för litet pengar på den.

En av orsakerna till kontroverserna mellan kontrahenterna är den, att propagandans omfång i hög grad måste bero på den efterfrågan verket kommer att röna, varför det är svårt, för att icke säga närapå omöjligt att i förlagsavtalet precisera förläggarens hithörande skyldigheter. Oftast går avtalet antingen helt och hållet förbi frågan eller också upptager det blott en allmän bestämmelse, såsom Normalkontr. § 1, att verket skall annonseras i dagspressen och i övrigt reklameras på sedvanligt sätt. En liknande bestämmelse ingick i Försl. 1938 § 31. Såväl då en sådan föreskrift existerar i förlagsavtalet som då avtalet icke uttalar något i saken, normeras förläggarens plikter av en både svårfastställbar och obestämd sedvana, vilket i praktiken innebär, att förläggaren är skyldig till ett visst, sedvanligt minimimått av propaganda, men för övrigt har rätt fria händer. Upphovsmannen får skylla sig själv om han vänt sig till ett förlag, som ineffektivt sprider verket.

Att upphovsmannen, om han påstår att förläggaren icke avtalsenligt sprider verket, alltid skulle ha bevisbördan,[1] synes mig icke riktigt. Åtminstone åligger det förläggaren att visa, vilka åtgärder han vidtagit för verkets bekantgörande.

Om sålunda preciserade regler för propagandan och dess handhavande icke kunna givas, kunna dock några allmänna synpunkter framhållas.[2] Förläggaren bär risken i förlagsavtalsförhållandet och står för reklamutgifterna. Han är därför icke skyldig att göra propaganda för verket, om det är sannolikt att den icke kommer att betala sig. Propagandan bör vara förenlig med hans intressen. Propagandan »säljer» sällan ett verk, av vilket allmänheten icke är intresserad, men den stimulerar i hög grad avsättningen av ett efterfrågat verk. Rault säger med fog, att propagandans omfattning är en funktion av den möjliga vinst det ifrågavarande verket kan ge förläggaren.[3] Utan särskilt åtagande är förläggaren icke skyldig att genom reklam söka höja upphovsmannens anseende eller kreditvärdighet eller främja avsättningen av upphovsmannens framtida verk, låt vara att förläggaren förvärvat utgivningsrätten även till dem.[4]

---

[1] Så Jacobsen s. 142 och en fransk kassationsdom, Pataille 1931 s. 141 f.

[2] Se härom även Rault s. 284 ff, Jacobsen s. 142 ff.

[3] Rault s. 286. Rault s. 287 visar i detta sammanhang på den i viss mån paradoxala konsekvensen härav, att ju kändare författaren är, desto större reklam bör förläggaren kosta på hans verk.

[4] Rault s. 286.

Propagandan bör vara ändamålsenlig, den bör stå i överensstämmelse med verkets natur. Ett vetenskapligt verk får icke propageras på samma sätt som en reseskildring, i en detektivroman får intrigen icke avslöjas. Reklamen får ej heller till sitt utförande påtagligen kränka upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart.

I ett engelskt domstolsavgörande *Moseley v. Stanley Paul*, se Macgillivray 1922—1923 s. 341 f, ansågs upphovsmannen kunna påtala ett anstötligt och vulgärt bokomslag, enär omslaget ingav allmänheten föreställningen att verkets innehåll var till kvaliteten likadant.

I syfte att gynna verkets avsättning får förläggaren icke presentera det felaktigt för allmänheten, ej heller får han uttala sig nedsättande om verket i den propaganda han gör för andra verk.[1] Jacobsen har rätt i att upphovsmannen icke har krav på att få godkänna texten till den reklam förläggaren gör för verket, och att upphovsmannen överhuvudtaget icke får ingripa i förläggarens verksamhet för verkets försäljning och reklam, såframt icke hans anseende kränkes eller verkets spridande direkt skadas av förläggarens åtgärder.[2]

En viktig roll i propagandan spelar översändandet av anmälningsexemplar till tidningar, tidskrifter och enskilda personer. Att verket oaktat förläggarens ansträngningar icke har blivit recenserat bär förläggaren klarligen icke ansvaret för, ej heller har han någon skyldighet att förbehålla sig anmälningsexemplarets returnerande i fall av utebliven recension. Förläggaren bör inför upphovsmannen kunna med vägande skäl motivera sin vägran att översända ett exemplar till en tidning eller tidskrift, som anhållit därom med löfte att recensera verket.[3]

För underlättande av verkets avsättning böra återförsäljarna av förläggaren ges en kort redogörelse för verkets innehåll och karaktär. Däremot torde upphovsmannen icke kunna tvinga förläggaren att låta trycka och till presumtiva köpare utsända prospekt över verket, så effektiv en dylik propaganda än kunde vara. En utebliven propaganda läderar ofta ej blott upphovsmannens ekonomiska, utan även hans ideella intressen, men av det ovan anförda framgår, att dessa intressen härvid ofta få vika för förläggarens motstående ekonomiska intressen.

---

[1] Ball s. 588 f i fråga om »profit sharing»-avtal.

[2] Jacobsen s. 143. Jfr Thrings s. 72 åsikt, att upphovsmannen, ifall avtalet med förläggaren ger honom del i vinsten, har medbestämmanderätt betr. reklamen.

[3] Elster s. 96.

I annonser, recensioner, broschyrer, kataloger o.dyl. torde delar av verket i propagandasyfte utan upphovsmannens samtycke kunna, med iakttagande av förbudet mot ändringar, intagas i en omfattning utöver vad den allmänna lånerätten tillstädjer. En illustration i texten bör sålunda i regel utan upphovsmannens samtycke få användas på pärmen och i propagandan för verket.[1] Likaså bör förläggaren antagligen ha rätt att i en viss utsträckning offentligen framföra verket, t. ex. i radio. Härvid bör dock tydligt framgå, att fråga är om ett framförande i propagandasyfte.[2] I allmänhet bör förläggaren tillse, att verket finnes tillgängligt åtminstone hos alla mera betydande återförsäljare. Är fråga om ett konstverk spelar verkets utställande en stor roll.

Annonsering i tidningar och tidskrifter ställer sig kostsam och kan därför icke i någon större utsträckning åvälvas förläggaren utan uttryckligt åtagande av honom. I regel torde upphovsmannen kunna kräva annonsering för verkets lanserande, men antagligen kunna yrka på en fortgående annonsering blott ifall verket röner en stor efterfrågan, ty i sistnämnda fall är det sannolikt, att annonserna betala sig.[3]

Upphovsmannen är skyldig att giva förläggaren nödiga upplysningar beträffande avsättningsmöjligheterna för verket.[4] Å andra sidan bör upphovsmannen avhålla sig från åtgärder, som störa försäljningen eller nedsätta verkets anseende.

Enligt stadgad sedvana har förläggaren rätt att i verket införa annonser och reklam för andra verk, blott detta sker på omslaget eller i separat annonsbilaga, men icke i texten.[5] Beroende på verkets art tillåter sedvanan någon

---

[1] Hillig I s. 274 f. Jfr Hilligs åsikt I s. 273 f, vari Bappert & Maunz s. 189 instämma, att enskilda avbildningar i ett verk innehållande avbildningar av konstverk, skapade av olika konstnärer, icke finge, i syfte att göra propaganda för ifrågavarande verk, separat offentliggöras i pressen. Eftersom fråga vore om ett avbildande av *hela* konstverket, kunde fallet enligt Hillig icke jämställas med en offentliggörelse av enskilda brottstycken i ett litterärt verk. Hilligs åsikt synes mig alltför kategorisk. Avgörandet bör ske in casu, varvid hänsyn bör tagas bl.a. till det antal reproduktioner den förment kränkte upphovsmannen bidrager med i verket.

[2] Se ovan s. 114.

[3] Nämnas må att enligt Olbrich s. 213 propagandakostnaderna normalt uppgå till 5—10 procent av kostnaderna för mångfaldigandet.

[4] Enligt Kohler s. 297 bör upphovsmannen speciellt upplysa förläggaren om de kretsar, i vilka verket kan väntas vinna avsättning.

[5] Se Riezler i Ehrenbergs. 18, Bappert & Maunz s. 187. Thring s. 56 synes anse annonser i texten i en billighetsupplaga vara tillåtna för förlägga-

gång annonsering före eller efter texten. För några decennier sedan var det hos oss icke ovanligt att böckernas sista ark utfylldes med annonser, men numera hör detta till ovanligheten. I de fall annonsering icke kräver upphovsmannens samtycke bör förläggaren likväl tillse, att upphovsmannens anseende eller egenart icke kränkes. Avseende bör fästas vid annonsens syfte och innehåll och dess samgående med verket. Förläggaren bör vara försiktigare då han intager annonserna på omslaget än då han placerar dem i en skild annonsbilaga. I ett lösblad, instucket i ett av GRUR:s nummer för år 1952, gjorde en vinfirma reklam för »besonders empfehlenswerte Weine», vilket helt säkert icke kunde påtalas av de författare, vilka medverkat i tidskriften med ur juridisk synpunkt värdefullare bidrag.

Ägnar förläggaren icke verket den propaganda upphovsmannen skäligen kan göra anspråk på, har upphovsmannen rätt till skadestånd. Ifall förläggaren under sken av propaganda för verket offentliggör delar av detta i större utsträckning än lovligt, begår han en upphovsmannarättskränkning. Detta är likaså fallet enligt Försl. 1953 § 3, om han förser verket eller dess omslag med annonser så att utgivandet kränker upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart.

3. Tidpunkten för verkets utgivande.

Tidpunkten för verkets utgivande föreskrives stundom uttryckligen i förlagsavtalet, stundom framgår den indirekt av avtalet. Är så icke fallet beror den i första hand på förläggarens avgörande, enär denne bär risken i avtalsförhållandet. Men någon fri bestämmanderätt har förläggaren icke. Man kan helt säkert såsom allmän norm godtaga bestämmelsen i Normalkontr. § 1 och Försl. 1953 § 34 mom. 1, att verket bör utges inom skälig tid.[1] Den tidsfrist förläggaren bör ges sedan han mottagit manuskriptet beror utom av verkets natur och syfte av omständigheterna i det enskilda fallet.

Norges HD har i ett avgörande, NRT 1930 s. 1210, uttalat, att förläggaren till en viss grad får välja den lämpligaste tidpunkten för utgivandet, men att utgi-

---

ren. I RGE 69, 242 ansågs det lovligt att bifoga annonser i form av lösblad, då dessa blad till färg och format tydligt framstodo såsom främmande tillsatser i verket.

[1] Kivimäki s. 285 anser verket böra utges så snabbt omständigheterna det tillåta. Försl. 1938 § 15 och VG § 15 stadga, att mångfaldigandet bör vidtaga omedelbart efter det manuskriptet avlämnats. Enligt Rault s. 279 avse parterna vid avtalsslutet att omedelbart utge verket. Shafter s. 148 anser kompositör ha hävningsrätt, ifall förläggaren icke utger verket inom en »reasonable time». DaUpphL § 9 föreskriver, att verket bör utges inom ett år efter det förläggaren mottagit manuskriptet.

vandet likväl bör ske inom en »rimelig tid», vilken bör utmätas med hänsyn till de konkreta omständigheterna i det enskilda fallet. Denna tidsfrist ansågs i det förevarande fallet ha överskridits, då 3½ år förflutit från förlagsavtalets ingående.

Se även en LG-dom, refererad i GRUR 1951 s. 524: Förläggaren hade enligt uttrycklig föreskrift i förlagsavtalet rätt att bestämma tidpunkten för verkets utgivande. I domen uttalades med fog, att utgivandet med hänsyn både till upphovsmannens renommé och till hans intresse av honorarets utfående hade bort ske »in angemessener Zeit», vilket icke ansågs ha varit fallet, då utgivandet icke skett, ehuru 2½ år förflutit från avtalets ingående.

Beaktas bör, att en sentida utgivning kan kränka upphovsmannens droit moral. Den kan medföra att verket göres tillgängligt för allmänheten på ett sätt, som är kränkande för hans litterära eller konstnärliga anseende eller egenart. Upphovsmannen kan visserligen kräva att tidpunkten för verkets skapande anges, ifall den spelar en roll, t.ex. vid vetenskapliga eller politiska verk.[1] Men det är icke ett tillräckligt skydd för honom att det i förordet eller på annat sätt anges, när verket skapats och manuskriptet överlämnats till förläggaren. Det är en prövningsfråga, huru pass stark läderingen av upphovsmannens ideella intressen bör vara för att förläggaren skall råka i mora. Uppenbart är att verkets natur härvid spelar en stor roll. Vetenskapliga och tekniska verk böra sålunda vanligen utges rätt snabbt, enär upphovsmannens prioritetsrätt står på spel.

Tidigare har framhållits, att förläggaren i regel icke är skyldig att vidtaga med mångfaldigandet innan han har fått hela manuskriptet, med undantag likväl för innehållsförteckning, sakregister, titel o.dyl. Ett dröjsmål från upphovsmannens sida med överlämnandet av manuskriptet kan giva förläggaren rätt att efter dess mottagande för eget vidkommande uppskjuta publiceringen någon tid.[2]

Att nyssnämnda bestämmelse i Försl. 1953 § 34 mom. 1 för Finlands vidkommande föreslås tvingande så att avvikelser till upphovsmannens nackdel icke kunna avtalas (§ 34 mom. 3), synes icke påkallat. Härför talar dels föreskriften i Försl. 1953 § 27, att uppenbart obilliga avtal kunna jämkas, dels den rätt korta tid, inom vilken verket i varje fall enligt § 34 mom. 2 bör utges, samt framför allt den synpunkten, att avtalsfriheten icke överhövan bör inskränkas. En inskränkning kunde mången gång lända upp-

---

[1] Så en KG-dom i GRUR 1918 s. 128 f:Utgivandet av ett bidrag till en tidskrift försenades åtta månader till följd av ett avbrott i tidskriftens utkomst. På talan av författaren till bidraget ålade domstolen förläggaren att i tidskriftens följande nummer intaga en uppgift om när sagda bidrag inlämnats till tidskriften.

[2] Olbrich s. 63.

hovsmannen till större skada än nytta. Visserligen mildras bestämmelsen i nämnda § 34 mom. 3 genom att parterna ges möjlighet att utverka dispens, men dispens bör självfallet utgöra blott en undantagsföreteelse. Såsom redan i det föregående s. 11 framhållits vore det antagligen icke ens skäl att göra bestämmelsen om en *utgivningsplikt* för förläggaren tvingande. Ännu mindre gäller detta fullgörande av plikten inom en viss, »skälig» tid.

4. Påföljderna av förläggarens dröjsmål.

Påföljderna av förläggarens dröjsmål äro i regel rent avtalsrättsliga. Endast då genom det sentida utgivandet upphovsmannens droit moral kränkes, är fråga om en upphovsmannarättskränkning.[1] Vad ovan sagts om påföljderna av upphovsmannens mora gäller i tillämpliga delar även förläggarens mora.[2] Olikheterna mellan upphovsmannens och förläggarens prestationer föranleda dock flere väsentliga skiljaktigheter.

A. Vad upphovsmannens rätt att *häva avtalet* beträffar, så bör den förvägras, om dröjsmålet är att anse som ringa för honom, vilket med hänsyn till att tidpunkten för utgivandet vanligen är i någon mån obestämd ofta är fallet. Erhåller han icke honorar efter verkets avsättning eller såsom del i förläggarens vinst, är hans direkta intresse av utgivningen rent ideellt, och då är det kanske av ringa betydelse för honom att utgivandet försenas något. Å andra sidan kan naturligtvis en snar hävningsrätt för honom motiveras just av hans droit moral, t. ex. då fråga är om ett högaktuellt verk, och emellanåt av att hans tillit till förläggaren väsentligen har rubbats, t. ex. om denne handlat svikligen mot honom eller direkt motarbetat verkets utgivande. Stundom kan förläggaren göra gällande, att en omedelbar utgivning ej heller låge i upphovsmannens intresse, t. ex. om marknaden f.t. råkar vara översvämmad av liknande verk. Skall verket utkomma till en bestämd tilldragelse, göra sig enahanda synpunkter gällande som beträffande förläggarens hävningsrätt vid motsvarande dröjsmål av upphovsmannen, se ovan s. 86.

Även en anteciperad mora kan ge upphovsmannen hävningsrätt. Vill han redan innan han överlämnat manuskriptet häva avtalet, bör han dock anföra starka skäl.[3] Hänsyn bör tagas ej blott till förläggarens förmögenhetsför-

---

[1] Hoffmann s. 81 f anser fråga alltid vara blott om avtalskränkningar.

[2] VG uppställer enahanda regler för upphovsmannens och förläggarens mora (VG § 30, 32).

[3] Kuhnke, Ufita 1936 s. 128 f.

hållanden, utan även till dennes tidigare uppträdande, verkets art, förlagsavtalets förmögenhetsvärde m.m. I Tyskland har man med rätta ansett, att upphovsmannen får häva avtalet, ifall förläggaren icke av vederbörande myndighet har erhållit licens, vilken är nödig för att han fortsättningsvis skall få utöva förlagsverksamhet, och upphovsmannen å sin sida har funnit en licenserad förläggare, som är villig att utge verket.[1]

Ofta bör hävningsrätt ges upphovsmannen först efter det han uppmanat förläggaren att prestera inom en viss frist och fristen försuttits. Detta behöver dock icke alltid vara fallet. Uppenbart var att Anatole France, som till en förläggare sålt utgivningsrätten till ett verk behandlande Frankrikes historia och till förläggaren överlämnat manuskriptet, berättigades omedelbart häva avtalet, då förläggaren ville utgiva verket först 25 år senare.[2]

Man har i Norden ansett det påkallat att i lagstiftningsväg fastslå en *maximifrist*, före vars utgång verket i varje fall bör utges vid äventyr att upphovsmannen annars får häva avtalet. Försl. 1938 § 15 och SvLittUpphL § 17 fastslå denna frist till två år, Försl. 1953 § 34 mom. 2 fastställer tiden till två år för litterära verk och alster av bildkonst samt till fyra år för musikaliska verk, räknat från manuskriptets avlämnande,[3] medan DaUpphL § 9 bestämmer att författaren, såframt verket icke utgetts inom fyra år efter manuskriptets avlämnande, kan kräva att det utges inom ett år.

Med förebild i Försl. 1938 och DaUpphL föreslås i Finland och Danmark, men icke i Norge, att sistsagda bestämmelse i Försl. 1953 göres tvingande såtillvida, att en avvikelse till upphovsmannens nackdel icke får ske. En dylik regel vore ibland alltför rigorös gentemot förläggaren, t. ex. då avtalet gäller skolböcker, varför en viss modifiering av den är påkallad. Försl. 1953 föreslår därför även (§ 34 mom. 3): »På sätt genom förordning föreskrives kan dock medgivas att längre frister avtalas.» *KommBet. 1953* uttalar härom endast, att ett dylikt avtal om längre frist bör godkännas av myndighet och att genom förordning bör bestämmas om förfarandet härvid.[4]

---

[1] Se Runge s. 553 ff.

[2] Tribunal de la Seine, DA 1912 s. 102.

[3] Jacobsen s. 179 ff anser sagda bestämmelse i Försl. 1953 i dess danska version icke vara avsedd som en maximifrist, utan som en bestämmelse om vid vilken tidpunkt upphovsmannen får hävningsrätt överhuvudtaget. Härtill synes dock varken bestämmelsens ordalydelse eller DaKommBet. 1951 s. 147 ff tvinga. En klarare avfattning av bestämmelsen vore i varje fall önskvärd och har åvägabragts i stadgandets finländska version av år 1953. — Försl. 1953 § 34 gäller icke samlingsverk, se § 38.

[4] KommBet. 1953 s. 71.

Försl. 1953 § 34 mom. 2 i dess finländska version nöjer sig icke med att föreskriva en rätt för upphovsmannen att häva avtalet vid utgången av nämnda maximifrist. Stadgandet går längre och ger honom rätt att alltid häva avtalet, om förläggaren icke utger verket *inom skälig tid*. Denna bestämmelse, som icke ingår i stadgandets danska och norska version, förefaller tvivelaktig. Den tager avstånd från regeln att hävningsrätt icke ges om försummelsen varit ringa. Om förläggaren exempelvis försummat att såsom avsett varit utge verket till julmarknaden, finge upphovsmannen alltid häva avtalet, även ehuru verket icke förlorat i aktualitet, utan tvärtom lättare säljes följande år, och även i det fall förläggaren varit utan skuld till förseningen. Förläggaren kanske till på köpet vore i stånd och villig att genast vidtaga med mångfaldigandet så att verket utkomme minst lika snabbt som om upphovsmannen vände sig till en annan förläggare. En indirekt följd av stadgandet bleve, att orden »skälig tid» i Försl. 1953 § 34 mom. 1 i praktiken komme att tolkas till förläggarens förmån, på det att rätten till hävning icke måtte tillkomma upphovsmannen i alltför stor utsträckning. Orden »inom skälig tid» komme m.a.o. icke att bestämma, när verket in dubio skall utges, utan genom dem föreskreves endast, huru pass länge förläggaren får dröja med utgivandet utan att upphovsmannen kan häva avtalet. Ännu betänkligare är att enligt stadgandet upphovsmannen alltid finge häva avtalet, om förläggaren försummade sin plikt att på sedvanligt sätt sörja för verkets spridning.

Normalkontraktet stadgar i § 7, att författaren får häva avtalet, ifall verket icke utgives inom 18 månader efter manuskriptets avlämnande, men att på grund av oförutsedda produktionstekniska hinder en skälig förlängning av tiden likväl kan ifrågakomma. Även denna tidsfrist synes vara att uppfatta som en maximifrist.[1] Man kan knappast tolka stadgandet så att författaren vid dröjsmål med utgivandet ägde blott en eventuell rätt till skadestånd, men aldrig kunde häva avtalet före utgången av sagda frist. Skall upphovsmannen berövas sin på allmänna avtalsrättsliga principer grundade hävningsrätt, så kräves uttrycklig bestämmelse i avtalet, speciellt med hänsyn till att Normalkontr. § 1 stadgar, att verket bör utges inom skälig tid. Härmed förnekas ingalunda, att ett utgivande, som sker inom 18 månader, ofta äger rum inom skälig tid. Emellertid kunde stadgandet gärna vara tydligare avfattat, så att det klart framginge, att fråga är om en maximifrist.

[1] Så uppenbarligen även Kivimäki s. 286. Se även Normalkontr. 1937 § 2, vari säges, att om en bestämd utgivningstid icke är avtalad eller förutsatt, så återgår förlagsrätten till författaren, ifall förläggaren icke utgivit verket inom två år.

B. a. I stället för att häva avtalet kan upphovsmannen vidhålla sitt krav på prestation. Liksom köpare och arbetsgivare vid arbetsbeting har han rätt till *fullgörelsedom*. Naturafullgörelse kan likväl icke yrkas i alla fall, framför allt icke om och så länge förläggaren är befriad från skadeersättningsplikt (se nedan punkt C) eller då förläggarens prestation blivit omöjlig. Här kan mutatis mutandis hänvisas till vad ovan s. 88 ff uttalats om upphovsmannens prestation. Sålunda kan tillitsförhållandet mellan parterna eller ändrade förhållanden föranleda, att förläggaren bör anses befriad från sin utgivningsplikt, t. ex. om utgivandet efter hindrets bortfallande endast kan ske med avsevärda uppoffringar eller blivit ändamålslöst genom att verket mistat sin aktualitet.

I Norge har HD, NRT 1930 s. 1210, ålagt ett förlag att trycka och utge de kompositioner förlagsavtalet gällde.

En dansk byretsdom, JurD 1947 s. 17, ansåg författarens intresse av en fullgörelsedom icke vara av tillräcklig styrka, varför endast ersättning utdömdes. Som motiv härför åberopades, att författaren icke försökt få verket utgivet på annat håll, att verket icke hade en sådan aktualitet, att dess utgivande i framtiden var uteslutet, samt att för tiden (1946) rådde »vanskelige Papir-og Trykkeforhold».

Belysande för situationen är, om de av förläggaren framställda *exemplaren förkomma, förstöras* eller *skadas*, så att ett normalt spridande är uteslutet. Då aktualiseras nämligen frågan om förläggarens rätt och plikt att genom nytryck ersätta dem, såframt hans överskottsexemplar icke räcka till härför. Varken Normalkontraktet eller Försl. 1953 upptager bestämmelser i saken, oaktat det ingalunda är lätt att träffa ett avgörande.

Det synes mig, att man bör utgå från att förlagsavtalet både ur upphovsmannens och i ännu högre grad ur förläggarens synpunkt syftar till exemplarens avyttring. Förläggaren åligger enligt Försl. 1953 § 34 mom. 1 och Normalkontr. § 1 att *utgiva* verket. Blotta mångfaldigandet och saluförandet av exemplaren tillgodoser varken upphovsmannens eller förläggarens intressen tillfyllest. Förläggaren har utnyttjat den rätt förlagsavtalet ger honom först när han har salufört och avyttrat exemplaren, men å andra sidan fullgör han sin plikt att utgiva verket först genom att avyttra exemplaren eller åtminstone hålla dem tillgängliga för allmänheten. Utgår honoraret som royalty eller del i förläggarens vinst, är upphovsmannens intresse av ett nytryck påtagligt.

Med hänsyn till det sagda bör förläggaren ha *rätt* till nytryck.[1] Att för-

[1] Så även Kivimäki s. 290, Jacobsen s. 137 f, Rault s. 308.

lagsavtalet ger honom rätt att trycka ett begränsat antal överskottsexemplar för att gardera sig mot att exemplar förkomma eller skadas, talar icke mot en dylik tolkning. Rätten att framställa överskottsexemplar samtidigt med den egentliga upplagan avser nämligen att ge förläggaren en förmån och icke att inskränka hans rätt. Även VG och SchwOR giva förläggaren rätt till nytryck, dock icke obetingat. VG § 7 kräver att exemplaren gått under, medan förläggaren hade dem »på lager», SchwOR art. 391 att de gått under av våda och innan de utbjudits. Likaså stadgas i Normalkontr. 1937 § 11, att om upplagan »genom brand, vattenskada eller annan olyckshändelse förstöres, medan den befinner sig i förläggarens vård, dvs. på hans lager, i tryckeriet, hos bokbindaren e.d.», förläggaren har rätt att genom nytryck ersätta de förstörda exemplaren. Ett liknande stadgande ingår i Försl. 1938 § 9. Dessa inskränkningar äro rätt obilliga mot förläggaren och torde icke vara nödiga att göra hos oss annat än om uttrycklig avtalsbestämmelse finnes i saken. I motiven till VG försvaras VG:s ståndpunkt med att det stode i strid med allmänna grundsatser att påbörda upphovsmannen risken för skadan, om exemplaren gå under eller skadas under transporten från förläggaren eller hos den som åtagit sig deras försäljning i kommission.[1] Detta synes dock icke vara fallet, ty upphovsmannen ställes ju i samma ställning som om ingen undergång alls skett. Tvärtom kunde det innebära ett obehörigt gynnande av honom att förvägra förläggaren rätt till nytryck. Riktigt är däremot påpekandet i motiven till VG, att fara för missbruk föreligger och att det är svårt för upphovsmannen att kontrollera, att förläggarens påstående att exemplar gått under håller streck.[2] Beaktas bör likväl, att förläggaren har bevisbördan för att exemplaren gått under. Även då de gått under till följd av förläggarens vårdslöshet innebure det ett obehörigt gynnande av upphovsmannen att förvägra förläggaren rätten till nytryck. Har förläggaren avsiktligen skadat eller förstört exemplaren föreligger däremot ett slags makulering, och då har han självfallet icke rätt till nytryck.

Eftersom förläggarens plikt såsom ovan anförts går ut på exemplarens tillsaluhållande och avyttrande, synes han, om exemplaren gå under innan han avyttrat dem, vara *skyldig* att på anfordran av upphovsmannen företaga ett nytryck, även ehuru exemplaren gått under av våda.[3] Några vägande skäl

---

[1] Se Allfeld s. 48.

[2] Se Allfeld s. 48. Lika Lauterbourg s. 275.

[3] Goldbaum s. 376, Elster s. 62, Adler s. 457. A.å. Hoffmann s. 50, Allfeld s. 48 f, Bappert & Maunz s. 126, Rault s. 309 och Basch s. 87, vilka blott om förläggaren vållat exemplarens undergång ålägga honom en plikt att ersätta dem med nya exemplar. VG har intet stadgande i

för att befria honom från denna skyldighet föreligga icke. Var skulle f.ö. gränsen dragas? Borde han befrias från sin plikt redan om trycksatsen förstörts, eller först då mångfaldigade exemplar gått under, eller kanske blott ifall de förstörda exemplaren redan förelegat häftade eller inbundna, eller måhända endast om de icke mera voro i hans lager. I Normalkontr. 1937 § 11 fritages förläggaren från skyldigheten att om upplagan går under genom olycksfall utge honoraret, om detta skall beräknas efter verkets avsättning. Denna föreskrift tyder på att man på förläggarhåll räknat med att en plikt att utge honorar möjligen existerar i förevarande fall.

En viss inskränkning i förläggarens plikt är likväl motiverad, dels på grund av tillitsförhållandet mellan kontrahenterna, dels emedan upphovsmannens intresse av förlagsavtalet kan ha i större eller mindre utsträckning tillgodosetts trots att exemplaren gått under. En plikt för förläggaren kunde leda till uppenbar obillighet och bör då icke komma i fråga. Här är ett fall där bestämmelsen i Försl. 1953 § 27 kunde tillgripas. Förläggaren bör sålunda, och det även de lege lata, icke vara förpliktad att framställa exemplar, som han uppenbarligen icke alls har utsikt att finna avsättning för, alldeles såsom han icke utan uttrycklig bestämmelse i lag eller avtal är skyldig att framställa hela upplagan på en gång. Detsamma bör gälla om han kan visa, att han ingått förlagsavtalet av rent altruistiska motiv med minimala utsikter till vinst. Om verket redan en tid utbjudits till allmänheten utan efterfrågan, kunde det vara oskäligt att betunga honom med ett nytryck, likaså ifall ett nytryck krävde förhållandevis stora kostnader, t. ex. om trycksatsen eller klichén ej mera existerade och det dessutom kanske gällde att ersätta blott ett mindre antal exemplar.[1] I dessa fall bör dock förläggaren, ifall exemplaren gått under genom hans vållande, utgiva skadeersättning till upphovsmannen.

Något dubbelt honorar behöver förläggaren självfallet icke prestera vid nytrycket, utan de nya exemplaren träda i de förstördas eller skadades ställe.[2] I de fall förläggaren bör anses vara skyldig att ersätta de förstörda exemplaren med nya, bör han, om nytryck icke sker, ersätta upphovsmannens skada och följaktligen till denne utgiva ersättning även för det honorar denne

---

saken. I Lagberedn. 1938 s. 8 uttalas, att förläggaren icke skäligen kan åläggas någon skyldighet till en komplettering av upplagan i förevarande fall.

[1] SchwOR art. 391 ålägger förläggaren plikt till nytryck, ifall detta kan ske utan oproportionerligt höga kostnader. Detta stadgande vinner Adlers s. 457 godkännande. Som i texten Elster s. 62.

[2] Jfr Rault s. 308, som ger upphovsmannen dubbelt honorar, om detta skall utgå efter antalet framställda exemplar. En dylik bokstavstolkning av avtalet kan icke godtagas.

uppskattningsvis skulle erhållit om ingen skada inträffat.[1] Skulle exemplaren icke ha h.o.h. förstörts, utan endast skadats, bör förläggaren äga rätt att avsätta dem till lägre pris,[2] blott upphovsmannens droit moral icke därigenom kränkes. De sålunda avyttrade exemplaren få icke ersättas med nytryck.

b. Vid *fullgörelsedomens verkställande* komma de i UL 3: 4 nämnda tvångsmedlen till användning.[3] Vad beträffar verkets mångfaldigande är förläggarens prestation stundom sådan, att han är den ende som kan utföra den, t. ex. den ende som har tillgång till vissa för mångfaldigandet nödiga materialier och maskiner. Men även om detta icke är fallet kan upphovsmannen oftast göra gällande, att det är av vikt att just förläggaren sprider verket. Spridandet förutsätter ofta skicklighet och kunskaper, vilka upphovsmannen kan hävda att någon annan än medkontrahenten icke har. Fråga är följaktligen mycket ofta om en prestation, som icke på ett tillfredsställande sätt kan utföras av annan än förläggaren, varför vite eller häkte bör kunna tillgripas.

Kan både mångfaldigandet och spridandet utföras av annan än förläggaren, kan upphovsmannen enligt UL 3: 4 bemyndigas att låta utföra arbetet på förläggarens bekostnad. Denna väg har dock sina vanskligheter. Skall förläggaren erlägga kostnaderna för mångfaldigandet, bör han erhålla den vinst utgivandet medför och är befogad att kräva att spridandet fullgöres på ett effektivt sätt. Antagligen kunde upphovsmannen även berättigas att endast låta mångfaldiga verket på förläggarens bekostnad, varefter han hade att tillställa förläggaren de mångfaldigade exemplaren för spridning. Vanligen komme förläggaren väl då att frivilligt sprida exemplaren för att återfå åtminstone en del av kostnaderna för mångfaldigandet. Vid tredska kunde han vid vite åläggas att fullgöra spridandet. För att förläggaren skall kunna åläggas sprida ett verk han icke själv varit med om att mångfaldiga kräves dock, att mångfaldigandet till kvalitet och utförande icke ger rum för anmärkningar.

Eftersom mångfaldigandet och spridandet i vanliga fall visserligen kan utföras av annan än förläggaren, men upphovsmannen kan påstå, att i varje fall spridandet utföres sämre av annan person, tala starka skäl för att upphovsmannen bör kunna välja mellan att söka framtvinga förläggarens prestation eller att låta utföra den på förläggarens bekostnad. Trots ordalydel-

---

[1] Jfr Kivimäki s. 290, som anser att, då honoraret utgår efter avsättningen, det icke behöver presteras för exemplar som blivit odugliga till försäljning. Lika den ovannämnda föreskriften i Normalkontr. 1937 § 11.

[2] Så också Pinzger, GRUR 1932 s. 947.

[3] Kivimäki s. 286.

sen i UL 3: 4 synes man kunna tillåta upphovsmannen att till en början försöka bryta förläggarens motstånd med vite och först om detta icke leder till målet låta honom utge verket på förläggarens bekostnad.

Med beaktande av att ett utgivande på förläggarens bekostnad onekligen är komplicerat och att det ej heller är fördelaktigt att med vite framtvinga hans prestation, eftersom hans verksamhet i hög grad beror på hans goda vilja och icke på fasta och precisa regler, förstår man att upphovsmannen i regel föredrar att yrka skadeersättning av förläggaren. Upphovsmannens ideella intresse av verkets utgivande påkallar dock, att hans rätt att se verket utgivet icke uppoffras till följd av de anförda svårigheterna.[1]

C. Det är synnerligen vanligt att frågan om förläggarens skyldighet att vid mora utgiva *skadestånd* till upphovsmannen i litteraturen behandlas endast som ett spörsmål om förläggaren är skyldig att utge honorar eller icke. Detta är icke riktigt. Honoraret täcker mången gång icke helt den skada upphovsmannen lider, stundom är honoraret större än upphovsmannens skada.

a. Mångfaldigandet av verket är en prestation, som vanligen kan utföras av annan än förläggaren. Prestationen är blott bestämd till arten. Liksom den skyldighet en genussäljare eller annan som åvilar en generisk prestation har,[2] bär förläggaren vid dröjsmål, som förorsakats av efter avtalsslutet inträdda hinder, ansvar även utan utvisad culpa.[3] Med beaktande av den i SjöL § 131 och SvKL § 24 samt SBL § 7 uttalade regeln bör man dock anse, att ansvar för förläggaren icke föreligger, ifall möjligheten att fullgöra avtalet är utesluten i följd av omständighet, som ej bort av honom vid avtalets ingående tagas i beräkning, såsom utförselförbud, införselförbud eller annan åtgärd av myndighet, undergång av allt gods av det slag avtalet avser eller därmed jämförlig händelse. En dylik oförutsedd händelse synes för förlägga-

---

[1] Jfr Lüdin s. 203 f, som frånkänner författaren rätt att låta utge verket på förläggarens bekostnad.

[2] Se härom Palmgren s. 192 ff och där anförda auktorer och rättsfall, Hakulinen s. 27 och SvKL § 24 samt betr. arbetsbeting Caselius s. 77 ff och Chydenius II, 1. uppl. s. 454 f. Chydenius nämner uttryckligen, att entreprenör åvilar skadeståndsskyldighet, då hans material av våda gått under. Se även Nial s. 42 ff betr. tidnings ansvar för annonsavtal.

[3] Nybergh s. 350 f synes anse förläggaren svara endast då skuld kan tillräknas honom. Försl. 1953 tar icke ställning till frågan. I Tyskland bedömes förläggarens skadeståndsskyldighet efter de allmänna reglerna för mora vid ömsesidiga avtal, se Goldbaum s. 416, Allfeld s. 159, Ulmer s. 274. För förläggarens skadeersättningsskyldighet synes Ulmer a.st. kräva skuld.

rens vidkommande t. ex. en pappersransonering vara.[1] Man har dock icke stannat vid en dylik regel, utan ansett, att den prestationsskyldige bör fritagas även ifall oproportionerliga prestationssvårigheter inträtt,[2] dvs. svårigheter, vilka man rimligen icke kan kräva att den prestationsskyldige övervinner. Här må även hänvisas till vad i det föregående sagts om jämkning av uppenbart obilliga avtal.

I fråga om förläggarens prestation märkes, att dess särnatur leder till en för honom i förevarande avseende rätt förmånlig ställning. Ifall mångfaldigandet enligt avtalet skall utföras av ett bestämt tryckeri eller om det icke kan utföras av annat än ett visst tryckeri och detta skadas eller förstöres, bör förläggaren undgå ansvar.[3] Svårare att besvara är frågan om förläggaren fritages i det fall att parterna endast förutsatt, att mångfaldigandet skall utföras i ett visst, t. ex. förläggaren tillhörigt tryckeri, och detta förstöres, men tryckandet lika väl kan utföras av ett annat tryckeri. Det synes mig att förläggaren här i varje fall bör befrias från skadeersättningsplikt, om han genast då hindret inträffar skrider till åtgärder för att få mångfaldigandet utfört på annat håll.[4] Verkets utstyrsel och ännu mer dess spridande är ofta en personlig prestation, som ingen annan än förläggaren kan utföra. Inträder ett sådant hinder i fullföljandet av arbetet härmed, som förläggaren icke vållat eller icke varit skyldig att förutse, fritages han. Medan man kan kräva,

---

[1] I ett i DA 1947 s. 107 f refererat avgörande av Tribunal civil Seine åberopade förläggaren rådande pappersbrist för sin vägran att avtalsenligt utge en ny upplaga av ett verk. Författaren till verket gavs visserligen rätt att häva avtalet, men beroende på att förläggaren trots pappersbristen gett ut *nya* verk av andra författare.

[2] Se härom Kivimäki, Yl.opit s. 173 f, Vihma, Sopimussakko s. 201 f och Godenhielm s. 105 samt de av dem anförda rättsfallen. Palmgren s. 149 anser säljare befrias, ifall fullgörelsen skulle kräva så oproportionerliga kostnader eller uppoffringar, att det icke skulle falla en omtänksam person in att under förevarande omständigheter försöka prestera. Caselius s. 80 f anser, att entreprenör befrias, om prestationen skulle kräva sådana ekonomiska uppoffringar, som parterna icke förutsatt vid avtalsslutet och icke heller varit skyldiga att beakta. Se även Hakulinen s. 26, Raninen s. 133 f, Ussing s. 81 ff och Køb s. 72 f, Aléen s. 315 ff, Seve Ljungman, Om prestation in natura, Uppsala 1948 s. 64, Augdahl s. 197 ff och 312 ff, Pollock s. 248 ff.

[3] Se härom för obligationsrätten Kivimäki, Yl.opit s. 174, Hakulinen s. 26, Palmgren s. 151, Wrede s. 60 och ovan s. 95.

[4] Nial s. 43 anser att då en tidnings utgivande hindras genom eldsvåda eller annan olyckshändelse i tryckeriet, tidningen alltid är fritagen från ansvar. Anmärkas må dock, att en tidningsförläggare vanligen på ett helt annat sätt än andra förläggare är bunden till ett visst tryckeri.

att ett genusköp avvecklas med största möjliga säkerhet, bl. a. med hänsyn till att köparen kanske sålt varan vidare, kunna lika stora krav icke ställas på en förläggare. Överhuvudtaget bör på grund av det mellan upphovsmannen och förläggaren rådande tillitsförhållandet förläggaren ofta gå fri från ersättningsplikten, ifall han vid ett casuellt prestationshinder begränsar dröjsmålet och skadan genom att så snart som möjligt söka en annan väg för uppfyllelse. För denna åsikt talar även den omständigheten, att upphovsmannens skada av ett försenat utgivande i regel är rätt ringa, medan å andra sidan ett snabbt utgivande ligger framför allt i förläggarens intresse, enär dröjsmålet vanligen drabbar honom allvarligare än upphovsmannen. Gå av förläggaren framställda färdiga exemplar under av våda, bör han helt säkert fritagas från skadeersättningsskyldighet. Huruvida han är förpliktad att i dessas ställe framställa nya, se ovan punkt B a.

Förläggaren svarar för sina anställdas culpa enligt allmänna principer.[1] Han svarar likaså för att han innehar de för prestationens utförande nödiga fackkunskaperna. Förändringar i hans egen ekonomi eller i den allmänna ekonomiska situationen, t. ex. stegring av löner eller av priset på material eller kreditsvårigheter, är allt omständigheter, som falla under hans risk och som han bör räkna med.[2] Han kan likväl nästan alltid gardera sig härför, då det är han som bestämmer priset på verket. Alldeles obetingat synes förläggarens nyssnämnda ansvar dock icke vara.[3] Det synes mig att det någon gång även här kan föreligga en oproportionerlig prestationssvårighet av den art, att den bör befria honom, speciellt med beaktande av det mellan honom och upphovsmannen rådande tillitsförhållandet.[4] Anskaffningskostnaderna

---

[1] Se härom Kivimäki, Yl.opit s. 175, Hakulinen s. 23, Chydenius II, 2. uppl. s. 278 ff och ArbAvtL § 10.

[2] Jacobsen s. 216 ff. Hos oss anses allmänt, att en prisstegring icke kan åberopas av gäldenären, se Kivimäki, Yl.opit s. 174: »Tavaroiden hintojen äkkiarvaamatonta, suurta nousua . . . ei ole luettu liikavaikeudeksi» och Palmgren s. 165 ff samt de av honom anförda rättsfallen och auktorerna.

[3] Jfr Jacobsen s. 218, som anser förläggaren helt bära ansvaret för förändringar i de ekonomiska förhållandena.

[4] Enligt Nial s. 44 är det tänkbart att en tidning på grund av våldsamt stegrade kostnader för arbetslöner och material kan åberopa ekonomisk force majeure och befrias från skadeståndsskyldighet vid dröjsmål med fullgörandet av annonsavtal. Norges HD har, NRT 1935 s. 122, befriat en säljare från leveransskyldighet vid en radikal omvälvning (höjning) av marknadsprisen på den vara leveransen gällde. Såsom ett av motiven för avgörandet framhävdes det speciella tillitsförhållande, som hade rått mellan köparen och säljaren. Se även Andersen, SvJT 1944 s. 641 ff. Augdahl s. 199 anför, att oviljan hos Norges HD att taga hänsyn till prisstegringar är välgrundad, men att därmed icke förnekas,

för en för mångfaldigandet nödig dyrbar maskin kunna ha stigit till den grad, att man icke rimligen kan betunga förläggaren med maskinens anskaffande.

I förlagsavtalet kan intagas ett uttryckligt förbehåll om ansvarsfrihet för förläggaren. I Normalkontr. § 7 föreskrives att, då utgivningen försvåras genom pappersransonering eller annat oförutsett produktionstekniskt hinder, den tid, efter vars förlopp författaren har rätt att häva avtalet (18 månader), må i skälig mån utsträckas. Antagligen bör denna bestämmelse tolkas så, att den fritager förläggaren från skadeersättningsskyldighet, då oförutsedda produktionstekniska hinder inträffat.[1]

b. Förläggarens skadeersättningsplikt omfattar självfallet ersättning för den skada upphovsmannen lider genom att han går miste om det avtalsenliga *honoraret*. Men huru förhåller det sig med förläggarens plikt att erlägga ersättning motsvarande det avtalade honoraret, om förläggaren ej åvilar skadeersättningsskyldighet, t. ex. då mångfaldigandet blivit omöjligt genom att tryckeriet förstörts? För pliktens fortbestånd talar dels att honorarets erläggande icke möter några faktiska hinder, dels att upphovsmannen redan har utfört sin väsentligaste prestation enligt avtalet. Ytterligare kan anföras att förlagsavtalet har en viss likhet med ett manuskriptköp med honoraret som köpesumma, varför det låge nära till hands att låta upphovsmannen behålla eller utkräva honoraret, ifall han har levererat sin prestation, manuskriptet.

Av de nyssnämnda synpunkterna tala de tvenne första för att honoraret borde erläggas icke blott då det skall utgå med ett engångsbelopp, utan även då dess storlek beror på antalet tryckark, verkets avsättning eller förläggarens vinst. Likheten med manuskriptköp betingar åter, att upphovsmannen bör ges honorar åtminstone då det utgår med ett på förhand bestämt belopp och även om dess storlek beror på antalet tryckark el. dyl. Beror dess storlek på den avsättning verket röner, har förlagsavtalet däremot likheter med ett bolagsavtal. Ett tillämpande av bolagsprinciper skulle leda till att upphovsmannen i detta fall icke tillkomme något honorar (HB 15: 5). Emellertid har upphovsmannen genom att han låtit honorarets storlek bestämmas av verkets avsättning icke gått med på att honorarets utbetalande bleve beroende av om verket överhuvudtaget utbjudes till allmänheten eller icke.[2]

---

att en prisstegring *kan* vara så »exorbitant», att löftesgivaren bör fritagas, såframt motparten vägrar erlägga ett rimligt tilläggsvederlag.

[1] Jacobsen s. 217 synes icke godtaga en dylik extensiv tolkning.

[2] I Tyskland stadgar VG § 33 att honorar bör utges, ifall manuskriptet går under hos förläggaren. Hoffmann s. 62 och 131 f tolkar detta såsom avseende ett »angemessen» honorar och att, om honoraret skall utgå efter verkets avsättning

I förevarande fall är honorarets beräkningssätt m.a.o. irrelevant. Följaktligen synes upphovsmannen, *ifall* man anser att han har rätt till honorar, kunna utkräva det även då dess storlek beror på verkets avsättning.

Om skäl sålunda kunna anföras för att förläggaren icke befrias från sin skyldighet att utgiva honorar, ehuru han annars icke behöver prestera skadeersättning åt upphovsmannen, så förefaller det som om åtminstone lika starka skäl tala för ett avgörande i motsatt riktning. Förläggarens åtaganden enligt förlagsavtalet böra nämligen ses som en enhet. Befrias han från skadeersättnings- och utgivningsplikten, bör detta vara fallet även med honoreringsplikten. Ett fortfarande av denna innebure för förläggaren en alltför stor risk och stode icke i samklang med tillitsförhållandet parterna emellan. Speciellt en förpliktelse att utgiva ett honorar beräknat efter verkets avsättning vore i hög grad obillig gentemot honom. Det förefaller mig därför som om det vore riktigast att befria förläggaren även från honoreringsplikten.

Då upphovsmannen vid mora hos förläggaren häver avtalet vid utgången av den maximifrist förläggaren har för utgivandet, berättigar Försl. 1938 § 23 honom till det avtalade honoraret, medan Normalkontr. § 7, Musikkontr. § 2 och SvLittUpphL § 17, utan att i övrigt uttala något om förläggarens skyldighet att utge honorar, giva upphovsmannen rätt att behålla vad han redan uppburit som honorar. Denna *rätt* för upphovsmannen *att behålla uppburet honorar* oberoende av huru stor skada han lidit av dröjsmålet bör även utan uttryckligt lagstadgande tillkomma honom. Den beror på gammal sedvana i förlagsavtalsförhållandet.[1] En viss inskränkning däri synes dock befogad. Upphovsmannen erhölle lätt en oberättigad fördel, om han, ehuru han icke lidit någon nämnvärd skada av dröjsmålet, finge behålla det redan uppburna honoraret och det oaktat omedelbart utge verket på ett annat förlag och ånyo lyfta honorar för det. Med hänsyn härtill förefaller det motiverat att honoraret i ett dylikt fall bör återställas enligt principerna för utgivande av obehörig vinst.[2] Att upphovsmannen i sistnämnda fall alltid borde

---

eller förläggarens vinst, dess bortfallande är »angemessen». Enligt härskande åsikt, se Runge s. 571 och Bappert & Maunz s. 335, bör i sistsagda fall honorar utges beräknat efter verkets uppskattade avsättning.

[1] Detta konstateras även av Jacobsen s. 173. — Stundom kan honoraret f.ö. vara att betrakta som en handpenning, vilken förläggaren förverkar genom att icke utge verket.

[2] Nybergh s. 351. Så även vad beträffar situationen vid ny upplagas utgivande Hillig I s. 258 f och Elster s. 101. Jfr Kivimäki s. 286, som säger, att förläggaren till följd av sitt dröjsmål icke är berättigad att återkräva på förhand erlagt honorar. Måhända avser Kivimäki härvid endast fall, då förläggaren

få behålla uppburet honorar kan icke inses och knappast heller motiveras med en analogi från de nämnda lag- och kontraktsbestämmelserna. I dem är nämligen fråga om en hävning, som sker vid maximifristens utgång, varför avtalsbrottet är rätt grovt och upphovsmannens skada i regel icke obetydlig. Såsom Nybergh framhållit[1], bör upphovsmannen visserligen icke gå miste om sin hävningsrätt på grund av att han icke mera kunde återställa ett redan uppburet honorar eller ej hade dess motvärde i behåll, men detta bleve ej heller följden av den här förordade återbärningsskyldigheten.

Försl. 1953 § 34 berättigar upphovsmannen att behålla uppburet honorar varje gång han häver avtalet till följd av att förläggaren underlåtit utge verket. Stadgandets danska version, liksom även dess ursprungliga finländska version, innehåller däremot en bestämmelse motsvarande den ovan nämnda föreskriften i Normalkontr. § 7 om rätt för upphovsmannen att behålla uppburet honorar, då han häver avtalet vid maximifristens utgång. Av det nyss anförda framgår, att sistnämnda avfattning synes mig leda till rättvisare resultat.

I Österrike hade upphovsmannen innan 1936-års ÖstUpphL rätt att behålla uppburet honorar, men denna bestämmelse ansågs vara obillig mot förläggaren och intogs icke i sagda lag, se Lissbauer s. 237. Enligt Entwurf 1932 § 29 fick förläggaren ej återkräva erlagt honorar, trots att han varit utan skuld till sin prestations uteblivande. Möhring kritiserar denna bestämmelse, Ufita 1932 s. 469 f, och den har ej heller upptagits i Entwurf 1939.

D. En speciell orsak till förläggarens dröjsmål är att *manuskriptet* efter avlämnandet till förläggaren *förkommer*, *förstöres* eller *skadas* så att det icke duger som grund för mångfaldigandet. I fråga om faran härför bör att börja med konstateras, att *manuskriptet* in dubio *förblir upphovsmannens egendom* och efter mångfaldigandets avslutande bör återställas till honom. Denna åsikt är s.g.s. enhälligt omfattad.[2] Vanligen sker återställandet i samband med korrekturläsningen. I de fall manuskripten utgöras av träsnitt, litografier, plattor el. dyl., varav avtryck direkt skola tagas, har förläggaren rätt att under hela tiden för avtalets bestånd kvarhålla dem, förutsatt att avtrycken tagas allt efter det verket efterfrågas.

Signifikativt är, att föreskriften i VG § 27, att manuskriptet bör återstäl-

---

bär skuld till det uteblivna utgivandet. Runge s. 550 ger författaren en obetingad rätt att behålla honoraret.

[1] Nybergh s. 351.

[2] Kivimäki s. 289, Försl. 1938 § 25, Försl. 1953 § 31, DaUpphL § 9 och 27, NoUpphL § 25, VG § 27, Adler s. 439, Basch s. 64 f. Jfr Pouillet s. 331.

las blott om författaren yrkat därpå innan mångfaldigandet begynt, icke ansetts innebära, att förläggaren bleve ägare till manuskriptet, om författaren underlåtit göra detta yrkande.[1] Hos oss avgör sedvanan, om uttryckligt krav av upphovsmannen på returnerande är av nöden i de fall upphovsmannen icke skall läsa korrektur. Vid konstverk, där manuskriptet äger saluvärde även efter verkets utgivning, bör ett återställande måhända ske utan vidare,[2] men regeln är annars att ett uttryckligt krav erfordras. I annat fall kan förläggaren anse sig berättigad att av bekvämlighetshänsyn vid mångfaldigandet dela manuskriptet i flere delar och efter mångfaldigandet betrakta det som värdelöst och t.o.m. saklöst kunna förstöra det. Någon skyldighet att brandförsäkra manuskriptet har förläggaren icke.

Likheten mellan förläggares och tillverkares prestation betingar att, analogt med tillverkares ansvar för av arbetsgivaren levererat material,[3] förläggaren är ansvarig för ett förkommet eller skadat manuskripts värde, t.ex. värdet av en litografi, blott om han förfarit culpost, låt vara att ett manuskript icke i övrigt kan helt likställas med levererat material.

Ifall manuskriptet förkommit eller förstörts hos förläggaren *innan förlagsavtalet slutits*, är förläggarens ställning något fördelaktigare; man kan då icke kräva samma omsorg av honom visavi manuskriptet som om förlagsavtalet redan ingåtts. I varje fall är detta förhållandet då manuskriptet insänts till honom på upphovsmannens eget initiativ utan föregående avtal. I så fall står förläggaren ju alls icke i något avtalsförhållande till upphovsmannen och man kunde göra gällande, att han icke hade något ansvar ens om han handlat culpost. Så långt kan man rimligtvis dock icke gå. Förläggaren har helt säkert en viss förvaringsplikt så länge han ännu icke bestämt sig för om han antager manuskriptet eller icke. Så länge ingen överenskommelse ännu träffats anser sig upphovsmannen f.ö. vanligen, även om något bindande anbud från hans sida icke kunde sägas föreligga, åtminstone moraliskt förhindrad att ingå avtal med någon annan, och så länge är det skäligt och billigt att ålägga förläggaren en viss förvaringsplikt.[4] Även efter det förläggaren avvisat manuskriptet åligger honom i varje fall

---

[1] Riezler s. 351, de Boor s. 268, Allfeld s. 123. A.å. Kohler s. 299, Hoffmann s. 106.

[2] Adler s. 439.

[3] Chydenius II, 1. uppl. s. 455, Wikander s. 297 f, SchwOR art. 365 och 376, BGB § 644. Ur praxis må anföras HD 1936 M 122.

[4] Om till tidskrifter insända manuskripts undergång se Elster s. 162 f, P. Wohlfarth, Haftung für Verlust des Zeitschriftenmanuskripts, GRUR 1951 s. 119 ff samt Thring s. 167 ff.

plikten att returnera det, ifall upphovsmannen betalat kostnaderna för återställandet. Underlåter upphovsmannen att så snart som möjligt avhämta manuskriptet, sedan han erhållit meddelande om att det icke godtagits, bör förläggaren i regel gå fri från ansvar.

I HD 1947 M 274 hade en författarinna på uppmaning av ett filmbolag skrivit en synopsis av en av henne författad bok och överlåtit synopsisen till bolaget för att möjligen användas som underlag vid filmatiseringen av handlingen i boken. Synopsisen förkom efter det bolaget beslutat att icke använda den som underlag för en filmatisering av verket. Författarinnan, som avfattat en ny synopsis, vilken hon tillhandahållit ett annat företag för eventuell filmatisering, tilldömdes en skälig ersättning.

För bolagets ansvarighet talade, att i målet icke framgått på vilket sätt synopsisen förkommit. Den hade inlämnats till bolaget hösten 1943 och då författarinnan sommaren 1945 efterfrågade den, kunde den icke hittas. Ett ansvar för bolaget motiverades även av att synopsisen skapats på beställning av bolaget och av att detta icke hade meddelat författarinnan om att synopsisen icke godtagits. Författarinnan hade med visst fog kunnat antaga, att bolaget icke hade velat fatta beslut i saken innan dess skådespelare hemförlovats från kriget, vilket skedde i slutet av år 1944.

Det nyss anförda gäller förläggarens ansvar för manuskriptet som sådant. Vad åter förläggarens åtaganden i förlagsavtalet beträffar, äro de i det föregående anförda reglerna för förläggarens mora tillämpliga även då manuskriptet förkommit eller förstörts. I fråga om upphovsmannens rätt till skadestånd är det till en början klart, att förläggaren, om han bär skuld till skadan, bör prestera full ersättning. Man kunde göra gällande, att förläggaren låge närmare till hands att bära ansvaret även då manuskriptet av våda förkommit eller förstörts. Det har ju befunnit sig inom hans maktsfär och upphovsmannen har icke mera varit i tillfälle att skydda det.[1] Men å andra sidan har, genom att manuskriptet förkommit eller förstörts, mångfaldigandet och spridandet blivit omöjligt för förläggaren liksom för varje annan person. Några skäl föreligga knappast att ställa förläggaren i en sämre ställning än den upphovsmannen har i motsvarande situation. Upphovsmannen går ju fri från ansvar, ifall det skulle visa sig omöjligt för honom att ånyo utarbeta det hos honom av våda förstörda manuskriptet. Vidare synes konsekvensen kräva, att förläggaren, om han en gång icke

[1] Jacobsen s. 111 anser förläggaren principiellt vara ersättningsskyldig för all den skada undergången orsakat, men hans åsikt framgår icke riktigt klart, då han tillägger, att förläggaren är skyldig att träffa sådana anstalter för manuskriptets bevarande, som god förrättningssed kräver. Elster s. 150 anser att all skada bör ersättas.

har obetingat ansvar för manuskriptets värde, även befrias från sina skyldigheter enligt förlagsvtalet. Riskens vältrande på upphovsmannen är f.ö. icke alltför betungande för honom, ty han kan vanligen rekonstruera manuskriptet och har dessutom haft möjlighet att taga en kopia av det, en del konstverk dock undantagna.

Förläggaren är således icke skyldig att då manuskriptet av våda förstöres ersätta upphovsmannen dennes skada av att utgivandet uteblivit. Men huru förhåller det sig med honoraret? I utländsk lagstiftning och doktrin har man vanligen löst frågan så, att förläggaren visserligen befriats från sina övriga skyldigheter, men ålagts utgiva det överenskomna honoraret, således även utan att han handlat culpost.[1] Att upphovsmannen bör erhålla honoraret stadgas även i Försl. 1938 § 22[2]. Eftersom hos oss uttryckligt lagstadgande saknas synes det mig emellertid, att man bör följa de i det föregående uttalade principerna och likställa rätten till honorar med rätten till annan skadeersättning. Upphovsmannen bör följaktligen erhålla ersättning för honoraret endast då förläggaren bär skuld till skadan, men i annat fall blott äga rätt att behålla uppburet honorar, såframt detta icke bör återställas enligt reglerna för utgivande av obehörig vinst.

Det händer ibland att förläggaren i och för nödigbefunna ändringar returnerar manuskriptet till upphovsmannen. Om det härvid av våda förkommer eller förstöres hos upphovsmannen, går denne, i konsekvens med det sagda, miste om sitt honorar och annan skadeersättning.

I stället för det förstörda eller förkomna manuskriptet bör upphovsmannen äga *rätt* att till förläggaren utgiva ett nytt,[3] förutsatt att han förklarar

---

[1] VG § 33, SchwOR art. 390, Grundtvig s. 121, Basch s. 139 f, Adler s. 456 och redan Klostermann s. 371. I doktrinen uttalas vanligen blott allmänt, att faran vid manuskriptets överlämnande övergått på förläggaren och att denne följaktligen bör erlägga honoraret, se t. ex. Torp s. 50, Stämpfli s. 69, Bappert & Maunz s. 334 f, Trinquesse s. 177.

[2] I Lagberedn. 1938 s. 12 uttalas, att det ej vore skäligt att upphovsmannen stode för risken i en såsom affärsföretag bedriven verksamhet. Även Nybergh s. 355 f och Kivimäki s. 290 anse det vara på sin plats, att förläggaren bör utgiva honoraret. Nybergh motiverar detta med att efter avlämnandet av en färdig arbetsprodukt faran åvilar arbetsgivaren. Rättare synes dock vara att i förevarande fall betrakta förläggaren icke som arbetsgivare, utan som arbetstagare, och manuskriptet som av arbetsgivaren (upphovsmannen) levererat material. Nybergh s. 356 tillfogar dock, att under vissa förhållanden, då förläggaren ej har skuld, ett utgivande av honoraret icke är motiverat.

[3] Så VG § 33. A.å. Lauterbourg s. 270 f. Se även Nybergh s. 357, som påtalar att Försl. 1938, ehuru det reglerar frågan om manuskriptets undergång, icke ger upphovsmannen en dylik rätt.

sig villig därtill och presterar det inom skälig tid, så att förläggaren ej kan anföra godtagbara hinder för en vägran att utge verket. Smärre avvikelser från det ursprungliga manuskriptets avfattning torde icke berättiga förläggaren att avvisa det nya manuskriptet. Gäller förlagsavtalet ett icke färdigt verk har upphovsmannen ju ett rätt stort spelrum för avtalsenlig prestation. Men även om verket varit färdigt vid avtalsslutet synes man böra tillåta honom att prestera ett med det förstörda manuskriptet i det stora hela överensstämmande verk.[1] Någon rätt att av förläggaren förutom verkets utgivande kräva ersättning för nyskapandet har upphovsmannen icke.[2]

Att upphovsmannen är skyldig att utgiva en kopia av manuskriptet, om han innehar en sådan,[3] följer redan av tillitsförhållandet mellan kontrahenterna. En *plikt* att nyskapa manuskriptet torde icke utan uttryckligt lagstadgande kunna åläggas honom, ej ens ehuru nyskapandet krävde blott ringa tid och krafter.[4] För beräknandet av hans skada är det däremot av relevans, om han med lätthet kan skapa manuskriptet ånyo. En annan sak är, att *om* han utarbetat manuskriptet på nytt, han på förläggarens yrkan torde böra överlämna det till denne, men därvid erhålla ersättning för sitt arbete därpå, såframt han icke redan fått ersättning för det i form av skadestånd. I varje fall får upphovsmannen icke under den närmaste tiden utge det nyskapade verket på annat förlag.

Ifall skadestånd (honorar) bör presteras åt upphovsmannen, då manuskriptet förstörts eller förkommit, och förläggaren har rätt, men icke plikt att utge en ny upplaga, behöver förläggaren icke erlägga ersättning för mer än den skada upphovsmannen lidit genom att *en* upplaga icke utgetts.[5] Skulle upphovsmannen kunna visa, att flere upplagor med största sannolikhet hade kommit i fråga, vore det visserligen skäligt att förläggaren utgåve ersättning även för dem,[6] men förläggarens valfrihet beträffande antalet upplagor torde lägga hinder i vägen för en sådan tolkning. I fråga om skadeståndets storlek må ytterligare framhållas, att man icke av upphovsmannen kan

---

[1] Så VG § 33.

[2] VG § 33, Adler s. 456 och Ratzenberger s. 192.

[3] Så uttryckligen SchwOR art. 390.

[4] Ett nyskapande ålägges upphovsmannen av Försl. 1938 § 22, ifall det kan ske utan svårighet, av VG § 33 och SchwOR art. 390, ifall det kan ske med ringa möda, av Basch s. 140, om det kan ske utan alltför stor möda, och av Adler s. 456, om det kan ske utan väsentligt uppbåd av tid och krafter.

[5] Ratzenberger s. 189.

[6] Allfeld s. 165. Häremot Bappert & Maunz s. 335.

kräva att han för att begränsa förläggarens skada tager en kopia av manuskriptet eller att han för förläggaren omtalar, att han icke äger någon kopia.

5. Exemplarets försäljningspris.

Förläggaren sprider i regel verket genom att försälja de exemplar han mångfaldigat. Ett riktigt utmätande av försäljningspriset är av avgörande betydelse för ett framgångsrikt spridande och ligger i såväl förläggarens som upphovsmannens intresse.

Att förläggarens ekonomiska utbyte av förlagsavtalet påverkas av prisets storlek är uppenbart. Förläggaren bestämmer f.ö. enligt rådande kutym icke blott det pris han själv tar för exemplaren, utan vanligen även priset vid försäljning åt allmänheten, t.ex. i bokhandeln, så Normalkontr. § 3, Musikkontr. § 11. I motsats till vad fallet vanligen är vid varuomsättning bestämmer förläggaren således »varans» slutliga pris, på vilket återförsäljaren får en viss rabatt. Detta gäller dock icke exemplar, vilka av förläggaren bortslumpas eller säljas såsom okuranta. Mestadels förpliktar sig förläggaren att även själv iakttaga det fastställda försäljningspriset vid försäljning direkt från förlaget.

Även upphovsmannen beröres nära av försäljningspriset, vilket ofta har ett omedelbart ekonomiskt intresse för honom. Så är förhållandet icke blott då honoraret är bestämt till en viss procent av priset eller utgår som del i förläggarens vinst, utan även om det beräknas efter antalet sålda exemplar. Åtgången är ju i hög grad påverkad av priset. Men även upphovsmannens ideella intressen influeras av det, vilket framgår av den följande framställningen.

Rätten att bestämma priset normeras av den för förlagsavtalsförhållandet karakteristiska avvägningen mellan förläggarens ekonomiska och upphovsmannens ekonomiska och ideella intressen. På grund av prisets stora betydelse för förläggaren tillgodoses likväl vid prisfastställelsen upphovsmannens ideella intressen icke i samma utsträckning som annars.

A. För det fall att förlagsavtalet lämnar prisfrågan öppen är man med fog allmänt ense om att förläggaren ensam äger rätt att *fastställa priset*[1] såväl för den första som för de följande upplagorna. Förläggaren har enligt sedvana denna rätt och den motiveras med att risken i avtalsförhållandet åvilar honom, vartill kommer att upphovsmannen vanligen saknar förmåga

[1] Kivimäki s. 290, Försl. 1938 § 30, VG § 21, SchwOR art. 384, Copinger s. 316, ItalUpphL art. 131.

att göra en priskalkyl och ofta även tid och intresse härför. Den omständigheten att priset ej bestämts i förlagsavtalet bör emellertid icke a priori beröva upphovsmannen all rätt att påverka detsamma. På ett så tidigt stadium som vid avtalets ingående är det ofta ogörligt att fastställa priset. Ifall upphovsmannen i mer betydande grad bidrager till tryckningskostnaderna kan det mellan parterna rådande bolagsliknande förhållandet motivera en viss medbestämmanderätt för honom i prisfrågan. Men icke endast i detta sällsynta fall, utan även normaliter böra hans intressen beaktas vid prisfastställelsen.

Ifall upphovsmannen har ett *ekonomiskt intresse* i verkets avsättning är förläggaren visserligen icke skyldig att följa hans instruktioner som om förläggaren vore en ombudsman för honom, men tillitsförhållandet mellan parterna kräver, att förläggaren vid prisbestämningen även beaktar sin medkontrahents ekonomiska intressen. Man kan av förläggaren kräva, att han visar godtagbara skäl för prissättningen. Försummelse eller svek får han lika litet som en ombudsman (HB 18: 4) göra sig skyldig till. En prissättning, som avser att kränka upphovsmannens intressen, är icke tillåten. Att förläggaren skulle kunna träffa det fördelaktigaste priset kan man icke vänta sig och ännu mindre kräva. Utges verket i både häftade och inbundna exemplar och skall honoraret, såsom vanligt är (se t. ex. Normalkontr. § 3), beräknas i förhållande till priset på de häftade exemplaren, bör förläggaren tillse att ett skäligt inbördes förhållande råder mellan priset på de häftade och de inbundna exemplaren.[1]

Priset får ej heller fastställas så, att upphovsmannens *ideella intressen* otillbörligen läderas. Någon gång kunde ett alltför högt pris strida mot regeln i Försl. 1953 § 3, att verket ej får göras tillgängligt för allmänheten på ett sätt, som är kränkande för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart. Som exempel kan nämnas utgivandet av en proletärförfattares verk till ett högt pris. Helt säkert äro dylika fall sällsynta. Med större framgång kan upphovsmannen hävda, att verket till skada för hans renommé icke, om priset är högt, sprides bland allmänheten i den utsträckning som vore möjlig med ett lägre pris. I detta fall kan man icke säga, att upphovsmannens anseende eller egenart direkt kränkes. Regeln i Försl. 1953 § 3 avser icke dylika fall. Här föreligger endast en avtalskränkning från förläggarens sida. För att få priset nedsatt bör upp-

---

[1] Allfeld s. 103, Elster s. 110, Jacobsen s. 144. Enligt TyVetKontr. punkt 7 kan författaren, om ett dylikt skäligt förhållande icke existerar, kräva sitt honorar beräknat på de inbundna exemplarens försäljningspris.

hovsmannen visa, att ett lägre pris hade gett verket en betydligt större spridning utan att det fördenskull äventyrat räntabiliteten för förläggaren. Vad beträffar prisgränsen nedåt torde upphovsmannens ideella intressen knappast motivera någon annan inskränkning än att exemplaren icke få bortslumpas, ifall de kunde avsättas till normalt pris. Ett olovligt bortslumpande vore vanligen att betrakta som en överträdelse av nyssnämnda regel i Försl. 1953 § 3, men de lege lata enbart som en avtalskränkning.

SchwOR art. 384 inskränker förläggarens prisbestämmanderätt så till vida, att verkets avsättning icke får försvåras genom en »übermässige Preisforderung». Copinger s. 316 säger, att priset icke får uppenbart kränka upphovsmannens litterära anseende eller ekonomiska intressen. Enligt ItalUpphL art. 131 får förläggarens prisfastställelse eller ändring av priset icke vara ägnad att allvarligen skada upphovsmannens intressen och verkets spridande. Se även RGE 140,275: författaren bör möjligen ges hävningsrätt, om priset sättes så högt, att verkets avsättning omintetgöres eller åtminstone råkar i fara.

B. Konsekvensen synes kräva, att förläggarens rätt att ensam fastställa priset utsträckes till att omfatta även höjningar och sänkningar av priset.[1] Men samma argument som upphovsmannen kan anföra mot att priset fastställes högt kan han åberopa mot en *prishöjning*. Den omständigheten att en förändring sker av ett en gång fastställt pris motiverar dock en ytterligare inskränkning i förläggarens befogenhet. Man kan, om annat icke utvisas, utgå från att förläggaren vid fastställandet av priset gjort en omsorgsfull priskalkyl. Prishöjningen bör därför i regel påkallas av omständigheter, vilka inträtt efter prisfastställelsen. En avvägning bör ske mellan dessa omständigheter och upphovsmannens intresse av prisets bibehållande.[2] Förläggaren får sålunda icke genom prishöjningen försöka försvåra eller omintetgöra upphovsmannens rätt att genom uppköp av den resterande upplagan bringa avtalsförhållandet till upphörande, såvitt gäller denna upplaga.[3]

---

[1] Jfr Kivimäki s. 290, som anser att upphovsmannens samtycke härför torde krävas. Så även Michaélidès s. 294 f med visst stöd i fransk praxis.

[2] Jacobsen s. 146 ger förläggaren rätt att höja priset, såframt höjningen är sakligt grundad. Lika Trinquesse s. 160. Enligt Grundtvig s. 117 f utgör, ifall honoraret ej beror på verkets avsättning, den enda inskränkningen i förläggarens rätt att fastställa och senare höja priset den, att förläggaren icke får syfta till att därigenom förhindra verkets slutförsäljning.

[3] Detta utgjorde huvudmotivet till bestämmelsen i VG § 21, att en prishöjning kräver författarens samtycke, se Hoffmann s. 95. Ehuru i Österrike lagbestämmelse i saken saknas, får förläggaren enligt Adler s. 448 icke utan författarens samtycke höja priset. Man har likväl i Tyskland oaktat sagda VG-bestämmelse

En *prisnedsättning* kan kränka icke blott upphovsmannens ekonomiska utan även hans ideella intressen, eftersom den ger anledning att förmoda, att verkets avsättning stagnerat. En fast prisnivå är av vitalt intresse både för upphovsmannen och förläggaren. Att helt förbjuda varje utan upphovsmannens samtycke företagen prisnedsättning är dock icke påkallat.[1] Även härvidlag bör en intresseavvägning ske. Ifall verket endast i ringa grad kan avsättas, kan förläggarens intresse av en prisnedsättning förtjäna att tillgodoses framom upphovsmannens motstående intresse. Att upphovsmannen erhåller honorar som royalty eller som del i förläggarens vinst förändrar icke saken. Speciellt om förläggaren äger rätt till och har för avsikt att utge verket på nytt i en billighetsupplaga, bör hans intresse av realisationen tillmötesgås. Ju kortare tid man har räknat med för avsättningen, desto större möjlighet bör finnas att tillgripa en prisnedsättning, medan en sådan icke i första hast bör ifrågakomma vid t. ex. ett seriöst musikverk, där man har kalkylerat med en lång försäljningstid och en ringa årlig avsättning.[2] En viss vägledning ger bestämmelsen i Normalkontr. § 10, där det säges, att förläggaren får realisera restupplagan, ifall fyra år förflutit efter första upplagans utkomst och försäljningen under det sista året icke uppgått till fem procent av den senaste upplagans storlek. Att ordet realisation användes visar, att även mera avsevärda prisnedsättningar kunna ifrågakomma.[3]

C. Ifrån en vanlig prisnedsättning bör man skilja ett sådant fall, att förläggaren säljer restupplagan till ett antikvariat eller en restbokhandel. Här är icke mera fråga om ett spridande i vanlig bemärkelse, utan närmast om

---

ansett en prishöjning tillåten i inflationstider, RGE 110, 275. Se även Elster, Ufita 1938 s. 107, där VG:s krav på upphovsmannens samtycke till prishöjningar skarpt kritiseras.

[1] Enligt Jacobsen s. 147 tillåter sedvanan förläggaren att ensam nedsätta priset. Se även den ovan anförda bestämmelsen i ItalUpphL art. 131. VG § 21 ger förläggaren rätt att sänka priset, såframt författarens berättigade intressen icke därigenom kränkas. Med berättigade intressen avses i VG § 21 även andra än personliga intressen, Hillig I s. 184, Bappert & Maunz s. 241. Enligt Rault s. 302 och Basch s. 84 är en prisnedsättning tillåten för förläggaren, såframt den icke föranletts av animositet eller illvilja mot upphovsmannen. Ratzenberger s. 166 kräver för en prisnedsättning att verkets »insuccès» är ett faktum.

[2] Betecknande är föreskriften i Musikkontr. § 11, att förläggaren får förstöra eller realisera blott 4/5 av restupplagan.

[3] Se även Försl. 1938 § 19 och FrSocFörsl. 1936 art. 25, vilka liksom vårt Normalkontrakt operera med en årsavsättning understigande 5 % av upplagans storlek som en förutsättning för realisation, likväl så att FrSocFörsl. 1936 art. 30 för musikaliska verk fastställer procentsatsen till 1 %.

ett upphörande med den normala spridningen. Normalkontr. § 10 talar om ett *bortslumpande* av upplagan. Förläggaren vill icke mera själv befatta sig med försäljningen av verket eller också vill han ge ut en ny reviderad upplaga därav. Av denna anledning avyttrar han restupplagan till det pris han kan få för den och utan att uppköparen gentemot honom åtager sig någon spridningsskyldighet eller någon plikt att upprätthålla ett visst utförsäljningspris.

Ett bortslumpande läderar upphovsmannen i högre grad än av en vanlig prisnedsättning, varför det fordrar starkare motiv. Men det ligger ej heller i upphovsmannens intresse att hos förläggaren vara företrädd av osäljbara staplar »trycksaker». I Tyskland, där VG § 21 tillåter en prisnedsättning, ifall författarens berättigade intressen icke kränkas, har man ansett ett bortslumpande (Verramschung) vara tillåtet blott ifall förläggaren kan visa, att verket har ingen eller närapå ingen avsättning,[1] eller, som Hillig uttrycker saken, om verket varaktigt under en längre tid icke funnit avsättning och motiverade förhoppningar ej heller förefinnas om att en ändring häri skulle ske inom en överskådlig tid.[2] Hos oss synes det mig att enahanda regel kan omfattas såsom överensstämmande med både billighet och sedvana. Normalkontr. § 10 kräver sålunda, att realisation föregått bortslumpandet. Att kontrahenterna i förlagsavtalet överenskommit om ett bestämt försäljningspris, betager icke förläggaren hans rätt att bortslumpa verket.[3]

I en LG-dom, GRUR 1935 s. 626 ff, ansågs, helt säkert med rätta, ett bortslumpande berättigat på grund av att verkets avsättning under fyra år i följd nedgått på följande sätt: 8,000, 772, 554 och 187 sålda exemplar per år. Av upplagan återstod 5,000 exemplar.

Även upphovsmannen bör ges rätt att genomdriva en prisnedsättning med eventuellt påföljande bortslumpande, ifall verket under flere år icke haft någon nämnvärd avsättning. En prisnedsättning ligger i hans intresse framför

---

[1] Se t. ex. Hoffmann s. 94, Riezler i Ehrenberg s. 39, Runge s. 521. Thring s. 104 anser, att verket bör vara »virtually dead». Däremot kan Allfeld s. 83 och Runge s. 521 icke biträdas, då de anse att, såframt författaren erhåller honorar efter verkets avsättning eller såsom del i förläggarens vinst, något bortslumpande utan författarens samtycke icke finge äga rum, enär bolagsprinciper då borde tillämpas. Se även David Breuer, Zur Verramschung im Buchverlag, GRUR 1931 s. 486 ff, som för bortslumpande kräver författarens samtycke.

[2] Hillig II s. 121 och 205. Han tillägger II s. 209, att orsaken till stagnationen i avsättningen bör ligga icke i de allmänna förhållandena på bokmarknaden, utan i att verket icke väcker läsekretsens intresse.

[3] Bappert & Maunz s. 241.

allt då han önskar utge en ny upplaga av ett föråldrat verk, t. ex. av en skolbok. Genom att vägra gå med på en prisnedsättning kunde förläggaren bereda sig otillbörlig fördel, t. ex. tvinga upphovsmannen att antingen köpa upp de resterande exemplaren till vanligt pris eller överlåta utgivningsrätten till den nya upplagan till förläggaren på oförmånliga villkor.

D. Normalkontr. § 10 ger förläggaren rätt att i stället för att bortslumpa upplagan förstöra den. Förstörandet sker vanligen så att exemplaren säljas som makulatur. Genom *makuleringen* åsidosättas upphovsmannens idella intressen så till vida, att verkets spridande h.o.h. upphör, vilket likväl i jämförelse med en realisering uppväges av att något utbjudande icke sker till ett underpris som skadar hans anseende. Med hänsyn härtill och då ett bortslumpande i regel bör föregås av en realisation av verket och överhuvudtaget vara väl motiverat, förefaller det mig som om en makulering borde tillåtas under enahanda förutsättningar som ett bortslumpande.[1] Däremot kan till följd av förenämnda olikhet mellan bortslumpande och makulering upphovsmannens samtycke till en makulering icke tolkas såsom även innebärande samtycke till ett bortslumpande eller vice versa.

I ett avgörande av Tribunal de commerce de la Seine, DA 1952 s. 48, hade förläggaren, som enligt förlagsavtalet haft frihet att bestämma upplagans storlek, år 1947 låtit trycka ca. 3000 exemplar av verket. I början av år 1949, då 800 exemplar sålts, makulerade förläggaren 1000 exemplar. Enär upphovsmannen icke lidit någon skada därigenom, då ännu en alldeles tillräcklig restupplaga återstod, och då hävningsrätt tillkom honom blott vid mera betydande kränkningar av avtalet, förkastades hans yrkan på avtalets hävning. Avgörandet kan för vårt vidkommande biträdas. Felaktigt var dock att som ett motiv därför åberopa, att förläggaren haft möjlighet att, då han framställde exemplaren, trycka endast 2000 stycken. I den mån förläggaren begagnar sig av sin rätt att framställa exemplar bör han även ha en motsvarande plikt att sprida dem, se ovan kap. 6, I, 2, D.

E. Bör en förläggare, som erhållit *förlagsrätten* blott *för en viss tid*, just innan tidens utgång få *realisera* eller *bortslumpa* sin restupplaga, varigenom han i avsevärd grad kunde utvidga omfånget för sin rätt utöver vad upphovsmannen avsett? Det förefaller obilligt att en förläggare, som mot förmodan icke lyckats avsätta de exemplar han framställt, vore betagen rätten

[1] de Boor s. 272. Elster s. 64 ger makuleringsrätt, ifall ett spridande i förlagshandeln är att anse som omöjligt. Jfr Vaunois & Geoffrey & Darras s. 15 och ett avgörande av Seine-domstolen, Pataille 1926 s. 280, vilka giva förläggaren rätt att realisera och slutförsälja, men icke att makulera restupplagan. Allfeld s. 83 uppställer för makuleringsrätten samma inskränkning som för bortslumpandet, se ovan punkt C.

att realisera dem. De i det föregående omfattade reglerna böra av denna anledning vara tillämpliga även då förlagsrätten getts förläggaren blott för en viss tid. Ett realiserande eller bortslumpande bör tillåtas under de ovan i punkt B och C anförda förutsättningarna. En försäljning till ett antikvariat utgör icke någon illojal handling av förläggaren, såframt försäljningen föregåtts av en realisation och denna i sin tur av en stockning i avsättningen. Den inskränkningen bör dock göras, att exemplar, vilka förläggaren uppenbarligen framställt i avsikt att avyttras till realisationspris, äro olovliga exemplar. De ha tillkommit genom ett överskridande av omfånget för förläggarens rätt och upphovsmannen kan därför hindra envar att sprida dem.[1] Då man på sina håll i Tyskland opponerat sig mot omförmälda rätt för förläggaren, har man som motiv anfört, att förläggaren erhållit spridningsrätten blott för en viss tid och att han därför icke får efter tidens utgång sprida verket, i förevarande fall genom antikvariatsbokhandeln.[2] Att denna åsikt icke är hållbar, enär förläggarens spridningsrätt upphör redan genom försäljningen till antikvariatsbokhandlaren, se nedan s. 231.

F. Innan förläggaren realiserar, bortslumpar eller makulerar exemplar av verket, torde han vara skyldig att dels giva upphovsmannen *meddelande* om sin avsikt, dels bereda upphovsmannen tillfälle att *inlösa* de ifrågavarande exemplaren.[3] Upphovsmannens ideella intressen böra i regel tillgodoses i den mån det kan ske utan kränkning av förläggarens intressen.[4] Antagligen bör inlösningspriset utgöras av det pris förläggaren skulle erhållit vid reali-

[1] Så uppenbarligen även Voigtländer s. 341. Jfr Hoffmann s. 11, som anser att här föreligger blott en avtalskränkning.

[2] de Boor s. 129 f, Allfeld s. 144, Hillig I s. 199 f.

[3] Se Normalkontr. § 10, Försl. 1938 § 19, FrSocFörsl. 1936 art. 12. Lika TyNormalkontr. § 12 i de fall förläggaren vill bortslumpa eller makulera restupplagan. Jfr Elster s. 64 och 109 f, som visserligen anser förläggaren vara förpliktad att före ett bortslumpande erbjuda exemplaren åt författaren, men före en makulering endast ifall denne tillskjutit medel åt förläggaren. Musikkontr. § 11 omtalar blott en skyldighet för förläggaren att innan han förstör exemplar erbjuda dem gratis åt upphovsmannen.

[4] Unwin s. 82 f godkänner denna upphovsmannens rätt, men framhåller att den ej borde givas honom ovillkorligen. Enligt Unwin äro flere av de främsta antikvariatsbokhandlarna fåglar, som måste fångas i flykten och som kanske draga sig tillbaka medan förläggaren införskaffar upphovsmannens samtycke. Märkas bör dock, att i England realisation kommer till användning betydligt oftare än hos oss. Om ett verk icke inom en rätt kort tid vunnit avsättning, säljes det vanligen med stor rabatt till ett antikvariat eller en affär som handlar med restupplagor, Jäntti, Kustannustoiminnasta s. 20 f.

serandet, resp. bortslumpandet eller makuleringen.[1] Ifall exemplaren säljas för att förstöras, får upphovsmannen självfallet icke sedan han inköpt dem sätta dem i omlopp. Försummar förläggaren att meddela om verkets realiserande, bortslumpande eller makulering, bör han ersätta den skada upphovsmannen därigenom lidit.[2]

G. Är priset otillbörligt lågt eller högt kan upphovsmannen yrka att förläggaren höjer resp. sänker det. Förläggaren kan naturligtvis inverka på priset blott vad beträffar exemplar han ännu har på lager eller överlåtit i kommission eller avyttrat med en prisklausul. Går förläggaren icke med på upphovsmannens yrkande eller har han olovligen makulerat upplagan, kan upphovsmannen kräva skadeersättning av honom ävensom vid grövre kränkningar häva avtalet. Vid en olovlig makulering kan upphovsmannen kräva, att de makulerade exemplaren framställas ånyo.[3] Har förläggaren däremot med laga rätt bortslumpat eller makulerat sin restupplaga är han, ifall verket sedermera skulle efterfrågas, varken berättigad eller förpliktad att framställa exemplar i de bortslumpades eller makulerades ställe.

Om förläggaren överskrider sina befogenheter i fråga om priset, begår han en upphovsmannarättskränkning blott såframt upphovsmannens droit moral kränkts. Enligt Försl. 1953 § 3 mom. 2 är detta fallet i de sällsynta fall upphovsmannens anseende eller egenart kränkes genom priset. De lege lata föreligger alltid blott en avtalskränkning, vilken följaktligen kan göras gällande endast mot förläggaren eller mot person, som förpliktat sig att iakttaga det fastställda priset.[4] Genom att åsätta exemplaren ett för lågt eller för högt

---

[1] Så Normalkontr. § 10 och Försl. 1938 § 19, som ger upphovsmannen förköpsrätt till exemplaren, samt i huvudsak lika ItalUpphL art. 133, Heymann s. 31, Riezler, Verlagsvertrag s. 264, Bappert & Maunz s. 268. Jfr Hillig II s. 210.

[2] Så Pinzger, GRUR 1932 s. 943 ff. Jfr en LG-dom, GRUR 1935 s. 626 ff, som ålade en förläggare, som bortslumpat verket utan att meddela upphovsmannen därom, att utgiva till upphovsmannen *hela* det honorar denne skulle erhållit om upplagan i vanlig ordning vunnit avsättning. En dylik konsekvens av förläggarens underlåtelse kan icke vara riktig utan bevis om att upphovsmannen lidit en skada motsvarande hela honoraret. Det kan vara svårt för upphovsmannen att visa, att han överhuvud lidit någon skada. LG motiverade sin ståndpunkt med att förläggarens skyldighet att giva upphovsmannen nämnda meddelande utgjorde en huvudförpliktelse och icke någon biförpliktelse för honom. Någon dylik skillnad mellan huvud- och biförpliktelse kan icke göras.

[3] Se Kivimäki s. 294.

[4] Lika Allfeld s. 106, Riezleri Ehrenberg s. 37 f, Copinger s. 322 f och där anförda rättsfall samt Ball s. 574 f och 585 f. Ball anser dock, att en köpares vetskap om det fastslagna priset räcker till för att göra det bindande för honom.

pris kan förläggaren nämligen icke sägas överskrida omfånget för sin upphovsmannarätt. Han vänder sig icke därigenom med verket till en annan krets av allmänheten än den förlagsavtalet ger honom rätt till. I det föregående har däremot anförts, att en förläggare, som har rätt till en lyxupplaga, genom att utge en prisbillig folkupplaga begår en upphovsmannarättskränkning, ifall folkupplagan vänder sig till en krets av allmänheten upphovsmannen velat förbehålla sig (se s. 123). I detta fall betingas upphovsmannarättskränkningen visserligen till en stor del, men ingalunda uteslutande av det låga priset på verket.

6. Förhållandet mellan exemplarförvärvarens och spridningsrättsinnehavarens rätt.

A. Då en person, som innehar upphovsmannarättsliga befogenheter med avseende å ett verk, överlåter ett exemplar av verket i en annans ägo, har överlåtelsen vad beträffar detta exemplar vissa upphovsmannarättsliga konsekvenser. För förlagsavtalets vidkommande aktualiseras de, när förläggaren vid spridandet överlåter exemplar av verket. Förläggaren har äganderätt till varje exemplar han låtit framställa och denna äganderätt överlåter han till exemplarets förvärvare. Den omständigheten att exemplaret utgör en fixering av ett skyddat immateriellt verk ställer äganderätten till exemplaret i ett beroendeförhållande till upphovsmannarätten till verket. Detta beroendeförhållande kan uttryckas så, att exemplarets ägare dels har äganderätt till exemplaret, till fixeringen som sådan, dels äger vissa och kan förbjudas andra upphovsmannarättsliga befogenheter, vilka på grund av exemplarinnehavet möjliggöras för honom.

Genom att exemplaret kommer i förvärvarens ägo betages upphovsmannen och förläggaren möjligheten att därefter för detta exemplars vidkommande utöva de positiva befogenheter spridningsrätten giver. Däremot låter det sig väl tänka, att deras spridningsrätt gåve dem rätt att förbjuda exemplarförvärvaren att göra exemplaret tillgängligt för allmänheten. Då i det följande talas om spridningsrättens innehavares rätt och spridningsrättens upphörande (konsumtion), avses därmed denna negativa sida av rätten.

Äger exemplarförvärvaren rätt att göra sitt exemplar tillgängligt för allmänheten genom utställande, utbjudande eller tillsaluhållande eller genom att överlåta äganderätten till exemplaret eller upplåta en begränsad sakrätt till det, t. ex. genom försäljning, bortskänkande, uthyrande, utlånande el. dyl.? Somliga vilja göra gällande, att förvärvaren obehindrat äger rätt därtill, enär i dessa fall någon ny offentliggörelse, något nytt spridande av verket icke

äger rum.[1] Denna åsikt är icke hållbar. Ostridigt anses en offentliggörelse ske varje gång ett verk uppföres för allmänheten. Man förstår icke, varför det i förevarande fall icke skulle vara fråga om en offentliggörelse i lika hög grad,[2] t. ex. varför det skulle anses vara blott bokexemplaret som sådant, icke det immateriella verket, som i ett bibliotek göres tillgängligt för allmänheten.

Frågan om kollisionen mellan den rätt ägaren av ett exemplar har och den rätt spridningsrättens innehavare tillkommer aktualiserades i Tyskland genast efter TyUpphL:s tillkomst. På förläggarhåll gjorde man anspråk på en uteslutande rätt att sprida verket även efter exemplarens försäljning, ja man ansåg sig principiellt äga rätt att förbjuda även en vidareförsäljning av exemplaren i antikvariat.[3] En RG-dom av år 1906, RGE 63, 394, fastslog emellertid, att spridningsrätten konsumerades genom exemplarens föryttring. Denna ståndpunkt har rätt allmänt omfattats både i Tyskland och i övriga länder.[4]

Spridningsrättens konsumtion är icke någon följd av dess »juridiska natur»,[5]

---

[1] Så Eberstein, SvJT 1943 s. 745 ff. Jfr Ebersteins uttalande i Immateriellt rättsskydd s. 29 f, att från *författarens* synpunkt sett något *förnyat* offentliggörande icke äger rum då exemplarförvärvaren offentligen avhänder sig exemplaret. Jacobsen, Ophavsretten s. 91 och 158 säger, att utlåning och uthyrande av verket icke sker till en obegränsad, obestämd offentlighet såsom den vid en radioutsändning, utan blott till en enskild person på grund av äganderätten till exemplaret. Detta uttalande kritiseras av Lund, Jur. 1942 s. 173 f, som påpekar, att Jacobsen, Ophavsretten s. 159 själv anser biblioteken göra verken tillgängliga för en ny publik.

[2] Såsom i texten Kivimäki s. 225, Knoph s. 94, Lund, Festskrift för Kruse s. 72, Ulmer s. 145.

[3] Se Gellner s. 51 ff.

[4] Se Kohler s. 181 f, Ulmer s. 145, RGE 69, 242, en KG-dom angående smalfilmskopior, refererad i GRUR 1951 s. 41 f, Entwurf 1932 § 15, Entwurf 1939 § 13, ÖstUpphL § 16. Kivimäki uttalar s. 225: »sitten kun teos on julkaistu, on yksinoikeus tässä laajuudessa ainutkertaisen toimenpiteen sisältävänä kulutettu loppuun, niin pitkälle kuin teoksen painosta riittää ... Teoskappaleen ostaja, lainatessaan tai vuokratessaan sen, ei loukkaa tekijän yksinoikeutta, koska se on 'konsumoitu'». Med hänvisning till Eberstein, TfR 1941 s. 417, anför Ross, TfR 1945 s. 332 f, att upphovsmannen genom att sälja ett exemplar av verket »til et tilfældigt Medlem af Offentligheden har overgivet dette Eksemplar til Offentligheden» och därigenom konsumerat sitt offentliggörelseprivilegium vad beträffar detta exemplar. I USACA Sect. 41 förskrives, att ingen kan av bestämmelserna i lagen hindras från att överlåta ett exemplar, till vilket han lagligen erhållit »possession».

[5] Knoph s. 94. Se även Ross, TfR 1945 s. 332 f.

utan resultatet av en rimlig avvägning av exemplarägarens och spridningsrättens innehavares rätt.[1] Konsumtionen är f.ö. en praktisk nödvändighet. Månget exemplarköp kommer till stånd blott på grund av att köparen vet, att han äger rätt att sälja exemplaret vidare. För den som omfattar åsikten, att någon ny offentliggörelse icke äger rum vid exemplarets vidareföryttring, är en konsumtion av spridningsrätten följdriktig. Om upphovsmannens spridningsrätt icke vore att betrakta som en självständig befogenhet, utan blott som en följd av hans befogenhet att mångfaldiga verket, vore en konsumtion likaså utan vidare given.

Fullständig enighet råder i litteraturen om exemplarförvärvarens rätt att för allmänheten tillsaluhålla exemplaret eller att offentligen sälja eller bortskänka det. Denna rätt anses så självklar, att den ofta icke ens omnämnes.[2] Mera tvivlande har man ställt sig till förvärvarens rätt att utlåna eller uthyra sitt exemplar. Speciellt ett utlånande, men även ett uthyrande kan för upphovsmannen och förläggaren medföra en minskning i verkets avsättning i betydligt högre grad än en försäljning. I dag som är verka upphovsmannaorganisationerna energiskt för att upphovsmännen måtte ges rätt till vederlag vid verkets utlånande och uthyrande. Hos oss stadgar UpphL § 17 liksom även Försl. 1953 § 21 uttryckligen, att utlånande och uthyrande av exemplar av litterära och musikaliska verk är tillåtet för envar,[3] medan för konstverkens vidkommande ett motsvarande stadgande finnes i rätten att utställa konstverket (UpphL § 18, Försl. 1953 § 23). Regeln om spridningsrättens konsumtion har således här, om ock ofullständigt, blivit lagfäst. Rätteligen borde i dessa stadganden även omnämnas de övriga formerna för spridande, vilka äro tillåtna för exemplarets ägare, eftersom spridningsrättens konsumtion även för deras vidkommande icke motiveras av några teoretiska skäl, utan av en intresseavvägning.

B. Exemplarförvärvet medför icke ett totalt upphörande av upphovsmannens och förläggarens spridningsrätt. Tidigare har framhållits, att Försl. 1953 § 3 ger upphovsmannen rätt att förbjuda exemplarens avyttrande på ett sätt, som kränker hans litterära eller konstnärliga anseende eller egenart, t.ex. deras tillsaluhållande i en för honom kränkande miljö, och att även enligt vår gällande rätt ett dylikt droit moral-skydd i viss

[1] Jfr Ulmer s. 12, som anser att upphovsmannarätten i kollisionsfall går framom sakrätterna.

[2] Lagberedn. 1920 s. 56 anser denna rätt följa av »äganderättens natur». Att detta icke är fallet framgår av det ovan sagda.

[3] Försl. 1953 § 21 öppnar dock möjlighet att genom förordning fastställa en avgift för bedrivande av dylik verksamhet.

utsträckning bör ges honom. Har han en gång en dylik rätt, är det icke motiverat att begränsa den till exemplarens första avyttring. Upphovsmannen bör även kunna påtala, att förvärvaren av exemplaret saluhåller det i en för upphovsmannen kränkande miljö. Exemplaret får ej heller av förvärvaren offentliggöras i ändrat skick.[1] Upphovsmannens spridningsrätt är följaktligen icke h.o.h. konsumerad.

Frågan om spridningsrättens upphörande ställes på sin spets framför allt vid den s.k. *delade förlagsrätten*. Ifall förläggaren har förlagsrätten endast för Finland, får han icke själv sprida verket i utlandet, t.ex. i Sverige. Men han bör icke heller äga rätt att i Finland åt en bokhandlare sälja exemplar i och för vidareföryttring i Sverige. Om förläggaren likväl har sålt exemplar av verket, med eller utan vetskap om att köparen avser att föryttra dem i Sverige, och exemplaren därpå offentligen utbjudas i Sverige, bör upphovsmannen resp. den förläggare, till vilken upphovsmannen överlåtit förlagsrätten för Sverige, kunna inskrida och förhindra spridandet. I annat fall kunde upphovsmannens rätt att överlåta förlagsrätten för olika länder till olika förläggare alltför lätt utsättas för läderingar, såsom framgår av nedan anförda rättsfall. Med hänsyn till att UpphL ger upphovsmannen uteslutande rätt att sprida verket och uttryckligen som en inskränkning i denna rätt tillåter envar att utlåna eller uthyra exemplar av verket, vore det icke riktigt att betaga upphovsmannen ifrågavarande talerätt. Här kan även hänvisas till bestämmelsen i Bernkonv. art. 13, att lagligen gjorda upptagningar av musikaliska verk på instrument i och för mekanisk återgivning kunna beslagtagas, om de införas till ett land, för vilket rätten att sprida dem icke gäller.[2]

De exemplar, om vilka nu är fråga, böra således vad angår deras spridande i ett land, förlagsrätten icke omfattar, bedömas på samma sätt som olovligen framställda exemplar. Ett dylikt spridande innebär således en upphovsmannarättskränkning; det är straffsanktionerat och förbudet att sprida exemplaren kan riktas mot envar. Likaså kan stadgandet i UpphL § 29 om straffpåföljd för den, som i landet i och för spridning inför verk, vars utgivande enligt UpphL icke är tillåtet i landet, tillämpas på den som i spridningsavsikt inför exemplar, vilka han uppköpt i utlandet av en förläggare, som icke haft förlagsrätten för Finland[3]. Däremot är det tvivel-

[1] Se UpphL § 22, Kivimäki s. 246 f.

[2] I övrigt uttalar Bernkonventionen ingenting om förhållandet vid delad förlagsrätt, se Ræstad s. 183.

[3] Stadgandets svenskspråkiga avfattning är felaktig. Enligt den vore införande av i utlandet enligt vår lag lovligen framställda exemplar knappast straffbelagt.

aktigt, om sistnämnda stadgande kan tagas som ett direkt belägg på den ovan företrädda uppfattningen om spridningsrättens blott partiella konsumtion vid delad förlagsrätt. Stadgandet vill uppenbarligen endast uttala, att en så graverande sak som ett införande av exemplaren i spridningsavsikt till konsekvenserna bör jämställas med ett inom landet företaget olovligt mångfaldigande. Motsvarande stadgande i Försl. 1953 § 52 straffar den som för spridning bland allmänheten till riket inför exemplar, vilka framställts utom riket under sådana omständigheter, att en dylik framställning här i riket skulle varit stridande mot Försl. 1953. Ej heller denna formulering ger svar på frågan om spridningsrättens konsumtion vid delad förlagsrätt.[1]

Den ovan företrädda uppfattningen omfattas av ÖstUpphL § 16, som innehåller en uttrycklig föreskrift i saken, samt av Kohler s. 182, de Boor s. 128 f och Ulmer s. 144. Gellner s. 120 ff förklarar, att exemplaren bliva icke »gemeinfrei», utan blott »landfrei». Se även en OLG-dom, refererad i GRUR 1951 s. 423 f: Upphovsmannen hade överlåtit till förlaget A förlagsrätten för östzonen och till förläggaren B förlagsrätten för västzonen i Tyskland. Försäljning i västzonen av i östzonen lagligen av A utspridda exemplar ansågs utgöra en kränkning av B:s förlagsrätt.

En motsatt ståndpunkt företrädde i en dom av »Sø- og Handelsretten» i Danmark, UfR 1923 s. 357: Ett förlag hade för Skandinavien förvärvat författarrätten till ett musikstycke. En musiker uppköpte exemplar av verket, vilka lovligen tryckts i Österrike, och sålde dem i Danmark i sin affär »Antikvarisk Musiklager». Uppköpen, som omfattade sammanlagt ett hundratal exemplar, gjorde han dels av en tysk firma, dels av privatpersoner, som bjödo ut exemplaren i affären. Förlaget yrkade på förbud för honom att sälja exemplaren i Danmark. I domen konstaterades, att gällande danska auktorlag icke lade hinder i vägen för en försäljning i Danmark av exemplar av en i utlandet lagligen utgiven utgåva av verket. Lund Forfatterret s. 98 och Jacobsen s. 48 godtaga den i domen uttalade principen, vilken även tagit sig uttryck i ett lagstadgande, nämligen SchwUpphL art. 58. Sistsagda lagbestämmelse kritiseras skarpt av Büchler s. 176 ff.

För att kunna motivera nyssnämnda talerätt för upphovsmannen — och den kränkte förläggaren — anse några, att spridningsrätten konsumeras först då exemplaret kommer i läsarens, publikens händer.[2] Denna åsikt

---

[1] Ordalydelsen är icke densamma i stadgandets finländska, norska och danska version.

[2] de Boor s. 127 ff (se dock de Boor, Wesen s. 47), Büchler s. 86 ff, Hoffmann s. 54 f, Allfeld, Urheberrecht s. 142 f, Bappert & Maunz s. 140. Häremot bl. a. Riezler i Ehrenberg s. 54, Marwitz & Möhring s. 117.

har emellertid oantagliga konsekvenser. En upphovsman, som hävt förlagsavtalet och återfått förlagsrätten, kunde då förbjuda även bokhandlarna att försälja de exemplar, som dessa inköpt.[1] Förläggaren skulle, enär hans spridningsrätt icke konsumerats genom att han sålt exemplaren till en bokhandlare, ha rätt att mot bokhandlarens vilja inverka på bokhandelspriset, indraga verket osv. Förläggarens skyldighet att sörja för verkets spridning skulle utsträckas till att gälla även efter det han sålt exemplaret till en återförsäljare.

Samtidigt som RG i sin ovannämnda dom, RGE 63, 394, konstaterade, att spridningsrätten konsumerades genom exemplarets föryttring, uttalades, att detta gällde blott exemplar, vilka spridningsrättens innehavare under utövning av sin rätt satt i omlopp (»in Verkehr gebracht hat»). En liknande regel har upptagits i ÖstUpphL § 16: »Dem Verbreitungsrecht unterliegen Werkstücke nicht, die mit Einwilligung des Berechtigten durch Übertragung des Eigentums in Verkehr gebracht worden sind». Denna precisering av konsumtionens inträffande ger emellertid icke upphovsmannen nödigt skydd vid delad förlagsrätt.

Gellner motiverar för sin del upphovsmannens nämnda talerätt vid en delad förlagsrätt med att spridningsrätten konsumeras endast ifall exemplaren ha överlåtits i förvärvarens ägo »mit dem Willen sie zum Gegenstande des weiteren Verkehrs zu machen».[2] Vid en delad förlagsrätt ha upphovsmannen och förläggaren icke *velat* att exemplaren skola spridas utom förläggarens »distrikt». Denna Gellners åsikt är icke riktig. Någon tillåtelse av förläggaren att överlåta exemplaret vidare kräves icke för att spridningsrätten skall konsumeras. Även om förläggaren förbjudit exemplarets vidareföryttring, bör spridningsrätten såvitt angår sagda exemplar anses vara konsumerad. Man kan icke med Gellner härför kräva, att upphovsmannen eller förläggaren förfogat över exemplaret i avsikt att det skall bliva föremål för vidare omsättning; det räcker med att det en gång satts i omlopp, att det en gång gjorts tillgängligt för allmänheten[3] och en annan förvärvat äganderätten därtill. Att exemplaret tillsaluhållits eller satts i omlopp med villkor att det icke alls får föryttras vidare eller endast till ett visst pris eller till vissa personer är för frågan om spridningsrättens konsumtion irrelevant. Dylika villkor kunna, sedan exemplaret en gång bragts till

[1] Marwitz & Möhring s. 117.

[2] Gellner s. 65 och 85.

[3] Även då förläggarens rätt består i att avsätta verket till ett högt pris i en lyxupplaga, ha exemplaren genom föryttringen gjorts tillgängliga för allmänheten, låt vara att de *vända sig till* blott en del av densamma.

allmänheten, göras gällande endast såsom avtalsvillkor. Ett förbehåll i en bok, att boken icke alls får säljas vidare eller utlånas till allmänheten eller att detta får ske blott till ett visst pris, kan göras gällande mot köparen av boken endast om denne vid bokförvärvet förbinder sig därtill.[1] [2]

Ulmer synes mig träffa det riktiga då han säger, att förvärvaren har rätt att sprida exemplaren vidare blott såframt hans rätt »durch das Verbreitungsrecht desjenigen gedeckt ist, der die Werkstücke in den Verkehr gebracht hat».[3] Man kunde uttrycka saken så, att förvärvaren får sprida sitt exemplar, enär hans förvärv av äganderätten till detsamma bragt överlåtarens spridningsrätt till upphörande. Men det är naturligt att spridningsrätten konsumeras endast såframt överlåtaren *har haft befogenhet* att sprida verket, *att göra exemplaret tillgängligt för allmänheten*, och endast såframt han *verkligen utövat denna befogenhet*. Efter det exemplaret en gång lovligen har gjorts tillgängligt för allmänheten och övergått i annans ägo, t.ex. då överlåtelsen skett efter ett utbjudande av exemplaret till allmänheten eller då exemplaret överlåtits till en person, som icke står i ett personligt förhållande till förläggaren, utan som gentemot denne representerar allmänheten, är det naturligt att spridningsrätten är konsumerad, men blott såframt den innehafts av exemplaröverlåtaren. Den här omfattade »konsumtionsregeln» förefaller att ha fog för sig icke blott emedan den är en naturlig regel, utan även därför att den leder till godtagbara resultat också i andra fall än då fråga är om en delad förlagsrätt. Detta framgår av den följande framställningen.

Uppenbart är, att ett spridande av *olovligen framställda exemplar*, t.ex. exemplar, genom vilkas framställande förläggaren gått utöver omfånget

---

[1] Om det är upphovsmannen eller förläggaren, som uppställt villkoret, är irrelevant. Jfr Marwitz & Möhring s. 117 f, vilka anse spridningsrätten icke vara konsumerad, ifall ett av upphovsmannen uppställt villkor, t. ex. om ett visst försäljningspris eller en viss utstyrsel, icke efterföljts av förläggaren. De anse, att något lovligt spridande här ej alls skett och att följaktligen någon konsumering av spridningsrätten icke ägt rum.

[2] Se Kivimäki s. 234 och de av honom anförda utländska rättsfallen och auktorerna samt Jacobsen s. 45 ff och Macgillivray 1901—1904 s. 18 f. Förvärvarens goda eller onda tro är upphovsmannarättsligt irrelevant. Fråga är endast om förvärvaren godtagit villkoret eller icke. Jfr Lagberedn. 1920 s. 27, där det uttalas, att den som *i tro att spridandet varit fritt* (kurs. här) blivit innehavare av ett exemplar, får befordra detta vidare, samt Augdahl s. 513 f, som anser att en förvärvare, som haft eller bort ha vetskap om förbehållet, är skyldig respektera det.

[3] Ulmer s. 145.

för sin rätt, icke medför en konsumtion av spridningsrätten. Upphovsmannen bör kunna hindra en offentlig försäljning av exemplar, till vilka spridningsrätt aldrig existerat. Oaktat de ovan nämnda stadgandena i UpphL § 17 och Försl. 1953 § 21 få olovligen framställda exemplar således aldrig utlånas eller uthyras offentligen.

Vid en *delad förlagsrätt* har förläggaren icke haft en oinskränkt rätt att bringa verket till allmänheten. Han har ej haft och följaktligen ej heller kunnat utöva spridningsrätt för något annat lands vidkommande än det hans förlagsrätt omfattat, varför exemplarens spridande i ett »förbjudet» land är en upphovsmannarättskränkning. Spridningsrätten konsumeras visserligen, men blott för det lands vidkommande förlagsrätten omfattar. Följaktligen får, såsom ovan anförts, ett bokexemplar eller ett nothäfte, vilket utgetts av en förläggare, som haft utgivningsrätten enbart för Finland, icke offentligen utbjudas i ett antikvariat eller en bokhandel i Sverige. Sker detta, kan upphovsmannen resp. den förläggare, som erhållit utgivningsrätten för Sverige, ingripa även om antikvariatsbokhandlaren varit i god tro. Såsom fallet är med alla upphovsmannarättsliga befogenheter utrustar även spridningsrätten sin innehavare med en förbudsrätt mot envar, således även mot godtroende personer.

Icke blott då *spridningsrätten* begränsats till ett visst område, utan även då den uttryckligen *begränsats till en viss kategori av allmänheten*, konsumeras den blott i det omfång den existerat. Om upphovsmannen och förläggaren vid avyttrandet av en facit till en skolalgebra begränsat inköpsrätten till att gälla enbart lärare, bör faciten icke ens i antikvariat få offentligen utbjudas åt andra än lärare. Detsamma är förhållandet med testningsuppgifter, som enligt upphovsmannens föreskrift icke få säljas offentligen åt andra än skollärare, psykologer o.dyl. personer. Förevarande fall böra bedömas på samma sätt som då fråga är om en delad förlagsrätt. I motsats till vad fallet är då förvärvaren förbjudes en vidareföryttring av exemplaret, har exemplaret här icke gjorts tillgängligt för hela allmänheten, utan blott för en kategori av denna.

Har förläggaren erhållit *förlagsrätten* blott *för en viss tid*, konsumeras hans spridningsrätt för de exemplars vidkommande, vilka han före tidens utgång överlåter i annans ägo. Däremot kan upphovsmannen förbjuda att exemplar, vilka förläggaren överlåtit efter tidens utgång, ytterligare spridas, eftersom förläggaren här saknat spridningsrätt.

Något utövande av spridningsrätten sker icke då exemplaren överlåtas för att *makuleras*, varför i detta fall deras fortsatta spridande utan hinder av äganderättsförvärvet kan förhindras. Detsamma gäller de skadade

exemplar ett försäkringsbolag erhåller vid utbetalandet av skadeförsäkringen.[1] Bolaget bör uttryckligen få spridningsrätten på sig överlåten för att få sprida sagda exemplar.

Går förläggaren i *konkurs* kunna i konkursboet förefintliga osålda exemplar säljas blott om konkursförvaltarna själva övertaga spridningsrätten och sälja exemplaren eller om exemplaren och spridningsrätten överlåtits till en person, till vilken konkursförvaltarna ha rätt att överlåta spridningsrätten. I annat fall bringas exemplaren icke till allmänheten under utövning av en spridningsrätt.[2] Att exemplaren övergå till konkursboet innebär icke att de bringas till allmänheten.

Har förläggaren sålt exemplaren till en *antikvariatsbokhandel*, kan upphovsmannen icke förhindra deras vidareförsäljning, även om försäljningen till bokhandeln varit olovlig, t.ex. enär förutsättningarna för ett bortslumpande ännu icke existerat. Här ha exemplaren under utövning av spridningsrätten gjorts tillgängliga för allmänheten.[3]

En konsumtion av spridningsrätten sker således ifall förläggaren, då förlagsavtalet gett honom förlagsrätten för en viss tid, just innan tiden utgår olovligen säljer det återstående lagret till en antikvariatsbokhandel (när en dylik försäljning är olovlig, se ovan s. 221). Så Gellner s. 102 ff. A.å. de Boor s. 129 f, Allfeld s. 144 och Ulmer s. 146. Att de Boor och Allfeld äro av annan åsikt sammangår med deras ovan relaterade uppfattning att konsumtionen av spridningsrätten sker först då exemplaret kommer i läsarens händer. Ulmers uppfattning att spridningsrätten i detta fall icke hade täckning i en förläggarens motsvarande befogenhet synes felaktig. Förläggaren har haft befogenhet att göra exemplaren tillgängliga för allmänheten, blott detta skedde innan den avtalade tiden utgick, och han har utövat denna befogenhet genom att sälja exemplaren till en antikvariatsbokhandel, vilken gentemot honom kan sägas representera allmänheten. Att förläggaren icke haft rätt att sälja exemplaren *till nedsatt pris* är en omständighet, som är irrelevant för förevarande fråga. Även till antikvariatsbokhandeln hade förläggaren fått sälja exemplaren till vanligt pris. Såtillvida har Ulmer rätt, att upphovsmannen kan förhindra vidareförsäljningen, såframt fråga är om exemplar, vilka förläggaren enkom framställt för att säljas till en antikvariatsbokhandel, ty i så fall har man att göra med olovliga exemplar.

Har förläggaren *pantsatt* exemplar av verket, bör han genom pantsättningen anses ha samtyckt till att de pantsatta exemplaren få föryttras vidare, om han icke utför den prestation, till säkerhet för vars fullgörande

---

[1] Jacobsen s. 138 säger, att försäkringsbolaget knappast kan vara berättigat att övertaga och till nedsatt pris sälja de skadade exemplaren.

[2] Gellner s. 41 ff, Ulmer s. 235 f.

[3] Så även Hoffmann s. 118 f, Gellner s. 102 ff.

panten getts. Följaktligen konsumeras hans spridningsrätt genom pantens försäljning.[1]

De exemplar, för vilkas vidkommande enligt det anförda spridningsrätten ej konsumeras, få av exemplarägaren spridas först då upphovsmannarätten till verket upphört eller spridningsrättens innehavare (upphovsmannen eller förläggaren) avstått från sin förbudsrätt.

Av det anförda framgår, att den ovan omfattade åsikten om att spridningsrätten vid kollision med äganderätten till ett enskilt exemplar konsumeras, såframt överlåtaren-förläggaren har haft befogenhet att sprida exemplaret och verkligen utövat denna befogenhet, är väl förenlig med en ändamålsenlig reglering av de olika kollisionsfallen. En viss modifiering av regeln förefaller dock nödig. Ett samtycke till att enskilda personer få avyttra sina exemplar offentligen synes föreligga om exemplaren icke försetts med en anteckning beträffande den existerande begränsningen av förvärvarens rätt, t.ex. om att exemplaret får avyttras endast i Finland eller att en skolfacit får säljas blott till lärare.[2]

7. Upphovsmannens friexemplar och hans rätt att uppköpa exemplar av förläggaren. Förläggarens överskottsexemplar.

A. Förläggaren åligger enligt sedvana att åt upphovsmannen utan ersättning giva ett antal exemplar av verket. Huru många dylika *friexemplar* upphovsmannen kan göra anspråk på beror, såframt förlagsavtalet icke upplyser därom, h.o.h. på sedvanan inom ifrågavarande bransch. Normalkontr. § 4 föreskriver 25 exemplar av första upplagan och 10 exemplar av de följande upplagorna. Vid dyrbara konstreproduceringar kan sedvanan berättiga upphovsmannen till blott ett eller några få exemplar.[3] Vid sam-

---

[1] Jfr Gellner s. 93, som kräver ett uttryckligt samtycke av förläggaren för det fall verket ännu icke offentliggjorts.

[2] Jfr Gellners s. 124 ff åsikt, att upphovsmannens spridningsrätt vad beträffar exemplar i privatpersoners ägo alltid konsumeras efter en viss tid, vilken Gellner föreslår till fem år, räknat från verkets utgivande. Gellner motiverar detta med att exemplarets föryttring efter denna tids förlopp varken för upphovsmannen eller förläggaren medför någon nämnvärd konkurrens. Häremot bör anföras, att om man en gång anser, att upphovsmannens och förläggarens spridningsrätt ger dem befogenhet att i förevarande fall förhindra exemplarens fortsatta spridande, kan det icke vara riktigt att under åberopande av konkurrenssynpunkter inskränka denna befogenhet till att gälla blott en viss kortare tid.

[3] Jfr Hoffmann s. 16: en konstnär, som levererat illustrationer till ett verk, har icke rätt till några friexemplar alls.

lingsverk kan han icke göra anspråk på annat än särtryck av sitt bidrag (så VG § 25).

Man har gjort gällande att, ifall upplagan består av både inbundna och häftade exemplar, förläggaren vore förpliktad att prestera friexemplaren av vartdera slaget i proportion till deras förekomst i upplagan.[1] Några egentliga skäl härför synes mig icke föreligga. Då hos oss *rätten* till friexemplaren beror på avtal eller sedvana, bör detta vara fallet även beträffande de inbundna exemplaren. Ger varken sedvanan eller förlagsavtalet vägledning, bör förläggaren kunna prestera enbart häftade exemplar, förutsatt att dylika saluföras av honom.[2]

Friexemplaren äro avsedda för upphovsmannens eget behov, t.ex. för bortskänkande till vänner och bekanta. Man brukar allmänt hävda, att friexemplaren icke äro att uppfatta som något honorar. Detta konstaterande är på sin plats, men det får ej undanskymma det faktum, att en icke ringa del av upphovsmannens ekonomiska utbyte av ett förlagsavtal kan utgöras just av friexemplaren. Upphovsmannen uppfattar dem ofta som ett slags honorar och detta bör man taga hänsyn till då man avgör tvistefrågor mellan parterna angående friexemplaren.

Är upphovsmannen berättigad att *avyttra sina friexemplar*? I första hand bör frågan avgöras genom tolkning av förlagsavtalet. Men har upphovsmannen in dubio denna rätt? Förläggaren kan otvivelaktigt åsamkas en förlust genom att upphovsmannen avyttrar sina friexemplar och därigenom betager förläggaren en del av kundkretsen. Så länge antalet friexemplar icke överskrider det sedvanliga spelar denna konkurrens likväl en rätt liten roll för förläggaren. På upphovsmannarättsliga grunder kan upphovsmannen icke förbjudas att avyttra exemplaren, se nedan punkt C. Beaktar man ytterligare, att ett försäljningsförbud för mången upphovsman kunde förefalla såsom en otillbörlig inkräktning i hans rätt, så torde man böra tillerkänna honom rätt att föryttra sina sedvanliga friexemplar.[3] För denna åsikt talar även, att Normalkontr. § 8 icke kräver något utmärkande av

---

[1] Allfeld s. 118, Olbrich s. 87 f, Bappert & Maunz s. 263.

[2] Så Kohler s. 304 och en anteckning i Prot. 1947.

[3] Så även Goldbaum s. 398, Allfeld s. 28 och 118, Runge s. 478, Bappert & Maunz s. 263, Stämpfli s. 83. Däremot förklarar Lagberedn. 1938 s. 12, att friexemplaren äro avsedda för upphovsmannens personliga behov, varför han icke får sälja dem. Likaså anser Jacobsen s. 136 att sedvanan kräver, att upphovsmannen icke konkurrerar med förläggaren genom att sälja friexemplaren. Så även Riezler i Ehrenberg s. 24 f, Hoffmann s. 103 och Elster s. 120, vilken anser en försäljning strida mot tro och heder, samt TyNormalkontr. § 10.

upphovsmannens friexemplar, men väl av de övriga överskottsexemplaren. En sådan inskränkning i upphovsmannens rätt är emellertid befogad, att friexemplaren icke få av honom säljas offentligen innan förläggaren publicerat verket. Annars kunde förläggarens vitala intressen kränkas. U n w i n anför som exempel, att en subskribent på verket, som får höra att verket redan finnes till salu, måste fråga sig varför hans eget exemplar ännu icke levererats.[1]

Har upphovsmannen i förlagsavtalet betingat sig friexemplar utöver det sedvanliga antalet, bör man kunna utgå från att fråga i regel är om en honoraret närstående fördel för honom och en försäljning av denna anledning tillåten. Förläggaren har haft skälig anledning misstänka att upphovsmannen avser att sälja åtminstone en del av exemplaren. Utom att upphovsmannen icke får sälja exemplaren innan förläggaren publicerat verket, bör här dock ytterligare den inskränkningen göras i hans rätt, att han in dubio icke offentligen får avyttra exemplar till lägre pris än bokhandelspriset. Annars kunde försäljningen, speciellt då fråga är om ett större antal exemplar, medföra en avsevärd konkurrensfara för förläggaren, vartill kommer att förläggaren vanligen gentemot återförsäljarna förbundit sig att iakttaga bokhandelspriset. Ifall upphovsmannen i stället för att prestera ett tryckningsbidrag till förläggaren inlöst en betydande del av upplagans exemplar, är det alldeles tydligt att han, om han har rätt att offentligen sälja dessa exemplar, bör göra det till bokhandelspriset.

B. I Tyskland har frågan om upphovsmannens försäljningsrätt blivit aktuell även till följd av bestämmelsen i VG § 26, att författaren har rätt att av förläggaren *uppköpa exemplar till* det *lägsta pris* denne avyttrar dem för i förlagshandeln. Hos oss upptager Normalkontraktet icke någon dylik rätt för upphovsmannen. Men även om förlagsavtalet icke uttryckligen ger honom en sådan uppköpsrätt, synes den icke kunna h.o.h. förvägras honom. Tillits- och förtroendeförhållandet mellan honom och förläggaren främjades ingalunda av att han för att förvärva exemplar av sitt verk vore tvungen att vända sig till en bokhandlare eller annan återförsäljare och betala lika mycket som varje annan köpare, medan förläggaren avyttrar exemplaren till återförsäljarna med en betydande rabatt. Av denna anledning innehöll Försl. 1938 § 24 en bestämmelse motsvarande den i VG § 26. Exemplar, som upphovsmannen vill ha för sitt *eget personliga bruk* eller för *bortskänkande*, bör han enligt min åsikt ha rätt att erhålla av förläggaren till dennes lägsta pris. Vid större inköp bör följaktligen sedvanlig extra rabatt beviljas honom.

---

[1] U n w i n s. 241.

Samma rätt bör upphovsmannen ha ifall han önskar genom uppköp av hela upplagan *undertrycka verket* eller *möjliggöra* ett snart utgivande av en moderniserad eller annars ändrad *ny upplaga*. I dessa fall kan han rimligen kräva att hans ideella intressen tillgodoses i görligaste mån. Detta framgår även av den ännu gällande bestämmelsen i FörfF. 1880 § 28: »I alla de fall, då öfverlåtelse ej medför större rätt, än att utgifva viss eller vissa upplagor af skrift, vare författaren, sedan sista upplagan utkommit, berättigad att, innan den utsåld blifvit, återvinna sin utgifningsrätt till skriften derigenom, att han för bokhandelspriset inlöser de exemplar af upplagan, hvilka förläggaren inom tre månader efter tillsägelse derom visar sig innehafva». Denna bestämmelse får icke tolkas så, att den betoge upphovsmannen rätten att för ovan nämnda syften inköpa exemplar till ett pris *lägre* än bokhandelspriset. Att stadgandet uttryckligen föreskriver att uppköpet bör ske till bokhandelspris kan motiveras med att dess tillämpning icke inskränkts till ett uppköp i något av de ovan nämnda syftena. Stadgandet ger upphovsmannen en obetingad rätt att uppköpa restupplagan och återfå utgivningsrätten utan avseende på hans syfte därmed.[1] Se även Prop. 1926 § 34, som upptog en bestämmelse motsvarande den i FörfF 1880 § 28, men som bestämde priset till högst 70 % av bokhandelspriset.

Innehåller verket bidrag av flere upphovsmän, kan en av dem icke av förläggaren kräva att få uppköpa hela restupplagan för att därigenom möjliggöra en ny upplagas utgivande eller undertrycka verket, ty detta ledde till att de övriga upphovsmännens ideella intressen läderades. Vill sagde upphovsman endast uppköpa den del av det i flere delar utgivna verket, där hans bidrag ingår, är förläggaren icke skyldig att tillmötesgå honom såframt de övriga delarnas avsättning därigenom försvårades. — Att vid en realisation av verket en uppköpsrätt existerar för upphovsmannen har i det föregående framhållits, se kap. 6, II, 5.

Skulle upphovsmannen företaga uppköpet i syfte att i sin tur *föryttra exemplaren*, antingen till deras bokhandelspris eller till ett lägre pris, bör han ha förläggarens samtycke. En exemplarförsäljning från upphovsmannens sida är något ovanligt i förlagsavtalsförhållandet och påkallas icke av upphovsmannens ideella intressen. Utan uttrycklig bestämmelse i lag eller förlagsavtalet kan man ej förplikta förläggaren, som i sin verksamhet icke är underkastad någon kontraheringsplikt, att för ett dylikt ändamål avyttra exemplar till lägre pris än bokhandelspriset.[2] Visserligen är det sant, såsom

[1] Se Prop. 1877—1878, lagutskottets betänkande s. 21.

[2] Så även Lauterbourg s. 232, som ger uppköpsrätt blott så vitt gäller för upphovsmannen nödiga exemplar, samt med skärpa Lüdin s. 111 f. Lüdins

det påpekats i Tyskland vid tolkningen av VG § 26, att förläggaren icke själv lider någon direkt skada, eftersom han ju erhåller samma pris som annars. De som kunna skadas, framför allt ifall upphovsmannen försäljer exemplaren till lägre pris än bokhandelspriset, äro återförsäljarna, men gentemot dem har upphovsmannen inga andra förpliktelser än att hans uppköp icke får ske enkom i avsikt att skada dem.[1] Indirekt skadas emellertid även förläggaren, i det återförsäljarnas förtroende för honom rubbas, vilket kan ha menliga påföljder, eftersom han är beroende av deras medverkan vid spridandet. Härtill kommer att han ofta gentemot återförsäljarna förbundit sig att icke låta verket försäljas under det fastställda utförsäljningspriset.

Det nyss anförda motiverar även att, då upphovsmannen för att bereda sig möjlighet att utge en ny upplaga av verket uppköper förläggarens restupplaga, förläggaren kan förbjuda honom att sälja de uppköpta exemplaren till ett pris som understiger det för dem fastställda utförsäljningspriset.

Enligt ovan uttalade uppfattning får således en universitetslärare icke av förläggaren till nedsatt pris inköpa och därefter till samma eller högre pris till studenter sälja exemplar av sitt verk. Härför kräves förläggarens samtycke. Enligt TyVetKontr. punkt 10 ha författarens åhörare rätt att i bokhandeln mot uppvisande av ett av författaren undertecknat intyg erhålla dennes verk med 20—25 procents rabatt.

Ifall förlagsavtalet uttryckligen giver upphovsmannen inköpsrätt, beror det på en avtalstolkning, huruvida han har rätt att sälja de inköpta exemplaren vidare. Oftast har han väl angett för vilket ändamål han vill ha dem. In dubio synes han äga en dylik rätt. Ifall förläggaren gått med på att sälja exemplar åt honom utan att göra några inskränkningar i hans rätt att begagna dem, talar presumtionen för att han erhållit försäljningsrätt.[2] Även

---

motivering att förläggaren icke kunde fullgöra ingångna beställningar synes dock föga relevant. Se även Nybergh s s. 358 ff befogade kritik av Försl. 1938 § 24, vilket ger upphovsmannen rätt att uppköpa exemplar till det lägsta pris bokhandlarna betala för dem. Jacobsen uttalar sig icke i saken. Musikkontr. § 4 ger upphovsmannen rätt att för eget bruk inköpa exemplar av förläggaren med samma rabatt som återförsäljare.

[1] Att ett generellt förbud mot chikanöst förfarande bör anses existera hos oss, se Kivimäki, Yl.opit s. 152.

[2] Så även Ratzenberger s. 171. I Tyskland, där en uttrycklig bestämmelse i VG § 26 ger författaren uppköpsrätt, gives en försäljningsrätt åt honom av Allfeld s. 121 f, medan Kohler s. 313, Hoffmann s. 22 och 105, Hillig II s. 131 ff och Elster s. 121 f förvägra honom försäljningsrätt. Ulmer s. 264 tillåter försäljningen, om den sker till det pris författaren själv erlagt, uppenbarligen enär förläggaren sällan skadas härigenom, eftersom författaren antagligen drager sig för en transaktion, som icke ger honom någon vinst.

här bör dock den inskränkningen göras, att han icke får offentligen avyttra exemplaren till lägre pris än bokhandelspriset.

C. Upphovsmannens rätt till friexemplar och hans rätt att uppköpa exemplar har i det föregående behandlats ur avtalsrättslig synpunkt. Rent *upphovsmannarättsligt* är situationen den, att sagda exemplar äro lovligen framställda exemplar, vilka av förläggaren under utövning av spridningsrätten blivit satta i omlopp och kommit i upphovsmannens ägo. Exemplaren ha gjorts tillgängliga för allmänheten, eftersom förläggaren har varit medveten om att upphovsmannen åtminstone haft rätten att bortskänka dem åt vem som helst. De av upphovsmannen inköpta exemplaren äro f.ö. exemplar, vilka förläggaren utbjudit eller i varje fall varit berättigad att utbjuda åt allmänheten. Förläggarens spridningsrätt är med hänsyn till vad tidigare anförts (kap. 6, II, 6) konsumerad och upphovsmannen är icke upphovsmannarättsligt förhindrad att offentligen försälja exemplaren.[1] Den genom försäljningen kränkte återförsäljaren kan endast vända sig mot förläggaren. Möjligen kunde han söka göra gällande, att upphovsmannen gjort sig skyldig till illojal konkurrens. Sällan torde han dock kunna påvisa, att upphovsmannens handlingssätt både strider mot god sed och sker i konkurrenssyfte (IllKonkL § 1).

D. Upphovsmannens friexemplar ingå i de *överskottsexemplar*, vilka förläggaren enligt sedvana får trycka utöver upplagan. Överskottsexemplaren, för vilka upphovsmannen icke erhåller honorar och vilkas antal beror på avtal eller sedvana, använder förläggaren förutom till friexemplar som recensionsexemplar och för reklamändamål samt för att ersätta skadade, förkomna eller förstörda exemplar.[2] Att exemplaren i sistnämnda fall borde ha gått under eller skadats redan vid framställningen kan icke krävas. Även om skadan inträffar senare kunna de tillgripas av förläggaren.[3]

För andra än nyss anförda ändamål få överskottsexemplaren icke användas, framför allt få de icke avyttras av förläggaren.[4] På förläggarhåll såge

[1] Så även Riezler i Ehrenberg s. 24, Runge s. 477 f, Ulmer s. 264. A.å. Hoffmann s. 105 och Lüdin s. 111, vilka anse författaren ingripa i förläggarens uteslutande befogenhet att sprida verket. Gellner s. 111 f och 118 anser exemplaren vara satta i omlopp blott om förläggaren överlåtit dem i medvetande om att upphovsmannen kommer att sprida dem vidare. Gellner lägger, såsom tidigare anförts, huvudvikten vid förläggarens vilja.

[2] Se Normalkontr. § 8, Försl. 1953 § 33, Kivimäki s. 288. I Frankrike få de s.k. »main de passe»-exemplaren användas för att ersätta förstörda exemplar eller till recensionsexemplar.

[3] Eberstein, NFM 1945 s. 36, a.å. Hoffmann s. 47.

[4] Se Kivimäki s. 288, Försl. 1953 § 33, von Konow s. 103, VG § 6.

man gärna, att i den nya upphovsmannarättslagen intoges ett stadgande motsvarande bestämmelsen i Normalkontr. § 8, att överskottsexemplar, vilka finnas kvar sedan upplagan gått ut, av förläggaren få säljas mot att författaren erhåller honorar efter de grunder som gälla för den egentliga upplagan. Även Jacobsen är förespråkare för en dylik försäljningsrätt.[1] Att bestämmelsen i Försl. 1953 § 33 icke får tolkas så, att förläggaren hade rätt att sälja överskottsexemplaren, blott han erlade vanligt honorar till upphovsmannen, framgår av *DaKommBet. 1951*[2] och av ordalydelsen i nämnda stadgande, vilken tydligt skiljer sig från den i stadgandets förebild, Normalkontr. § 8.

Tvivelaktigare är, huruvida mottagaren av ett recensions- eller reklamexemplar får sälja detta. Dessa exemplar behöva ingalunda bedömas på samma sätt som upphovsmannens friexemplar. Det är naturligt att upphovsmannen njuter större frihet än en utomstående då fråga är om exemplar av hans eget verk. Man kan likväl knappast anse, att i blotta översändandet av recensions- eller reklamexemplaret innelåge ett föryttringsförbud. Men då enligt Normalkontr. § 8 friexemplar inom bokhandeln (för reklamändamål) och recensionsexemplar av förläggaren böra märkas, kan man måhända däri se ett förbud mot deras vidareföryttring, antagligen dock så, att förbudet icke mera bör gälla efter en längre tids förlopp. Upphovsmannarättsligt möter det, på ovan i punkt C anförda skäl, inga hinder att exemplaren föryttras vidare.

En förläggare, som framställer överskottsexemplar utöver det tillåtna antalet, begår en upphovsmannarättskränkning och upphovsmannen kan hindra honom och envar annan att offentligen sprida de olovligen framställda exemplaren. Detsamma är fallet då förläggaren olovligen säljer lagligen framställda överskottsexemplar,[3] ty även därigenom går han utöver omfånget för sin rätt; de försålda exemplaren äro att jämställa med olovligen framställda exemplar.

I TryckfrL § 12 och 13 ålägges boktryckare att till justitieministeriet och universitetsbiblioteket i Helsingfors insända ett visst antal exemplar av varje verk, som tryckes. Dessa exemplar uppräknas varken i Normalkontraktet eller i Försl. 1953 bland överskottsexemplaren. Deras offentliga karaktär

---

[1] Jacobsen s. 137. I Frankrike äro förläggarna berättigade att utan honorarplikt försälja de main de passe-exemplar, vilka icke använts för sitt egentliga ändamål, se Rault s. 307 f, Basch s. 86.

[2] DaKommBet. 1951 s. 147.

[3] Allfeld s. 46, Hillig II s. 218, Bappert & Maunz s. 121.

gör, att de stå i en särställning. De tagas enligt praxis utöver upplagan och upphovsmannen erhåller icke honorar för dem.

III. FÖRLÄGGARENS SKYLDIGHET ATT UTGE HONORAR TILL UPPHOVSMANNEN.

Även om honoraret icke utgör ett essentiale i förlagsavtalet, är det just med tanke på honoraret som upphovsmannen mången gång föranledes att ingå avtalet. Honorarfrågorna intaga därför en viktig plats i en framställning om förlagsavtalet. Av utrymmesskäl kan här likväl behandlas blott en del av de spörsmål, som kunna ge anledning till tvivelsmål. En dylik rätt snäv behandling kan i viss mån motiveras med att parterna även i annars mycket knapphändiga avtal vanligen ägnat uppmärksamhet åt regleringen av honoraret. Likheten mellan honorar och köpesumma medför även att i flere fall reglerna om köpesumman och dess erläggande kunna analogivis tillämpas, låt vara att så ingalunda alltid är fallet. I det föregående ha för övrigt honorarfrågor här och där berörts.[1]

1. *Honoraret* kan enligt förlagsavtalet *beräknas på olika sätt.* Vanligen utgår det nuförtiden som *royalty*, som ett visst belopp för varje avsatt exemplar, ofta en viss procent av exemplarets försäljningspris. Detta honoreringssätt gör upphovsmannens ekonomiska utbyte av avtalet beroende av den avsättning verket röner och kan därför sägas vara rättvisare än det, som på förhand fastställer honoraret till ett bestämt belopp. Nackdelen med royaltysystemet är att redovisningen blir besvärlig med möjligheter till tvister mellan kontrahenterna. Har verket flere medarbetare vållar fördelningen av honoraret svårigheter.

Utgår honoraret per försålt exemplar skall det ges även för de exemplar förläggaren bortbytt eller bortskänkt samt oberoende av om köparen är i stånd att betala exemplaret eller icke. I en del förlagskontrakt ser man dock den bestämmelsen intagen, att honorar icke ges för sålda, men ännu icke betalda exemplar. Ifall förläggaren påstår att exemplar gått under, men icke kan bevisa sitt påstående, bör han erlägga honorar för ifrågavarande exemplar.

Utkommer verket i både häftade och inbundna exemplar, beräknas honoraret enligt Normalkontr. § 3 på priset för de häftade exemplaren. I Norden torde detta vara att betrakta som sedvana inom bokförlagen.[2] Ut-

[1] Se även Jacobsens framställning om honoraret s. 152 ff.

[2] Jfr förhållandet i Tyskland, Hillig II s. 192 f.

ges verket i enbart inbundna exemplar, avdrages enligt rådande kutym inom bokförlagen från bokhandelspriset de dubbla-tredubbla inbindningskostnaderna,[1] och honoraret beräknas på det så minskade priset.

Förr i tiden utgick honoraret oftast i form av ett *visst belopp*, antingen som ett belopp en gång för alla eller som ett bestämt belopp för varje upplaga förläggaren utgav. Numera är ett dylikt honoreringssätt icke så vanligt. Användes det, kan honorarets storlek vara definitivt fixerad i förlagsavtalet, eller också beräknas det på grundvalen av antalet framställda exemplar eller tryckark eller efter någon annan liknande beräkningsgrund. I England ha dessa avtal sin motsvarighet i *outright sale*-avtalen, vilka dock med hänsyn till att förläggaren där vanligen icke åtager sig någon utgivningsplikt närmast äro att förlikna vid en försäljning av upphovsmannarätten till förläggaren.

Såframt honoraret beräknas efter antalet tryckark, bör titelblad, dedikationsblad, förord, innehållsförteckning, förteckning över förkortningar, register o. dyl. medräknas, likaså illustrationerna, ifall de levererats av upphovsmannen eller han gett anvisning på dem.[2] Ofta ingå parterna särskilt avtal om honoreringen av illustrationerna.

Ett honorar som utgår oberoende av verkets avsättning är naturligt och lämpligt, ifall det skapande momentet i upphovsmannens verksamhet icke gör sig gällande med någon särskild styrka, såsom då fråga är om en del bearbetningar och översättningar, sammanställningar o. dyl. Likaså kan detta beräkningssätt vara lämpligt, ifall verket skapats av flere upphovsmän och en fördelning av honoraret dem emellan kunde vålla svårigheter, t. ex. då verket utgetts i flere upplagor och varje ny upplaga bearbetats av en skild person. Betecknande är att ItalUpphL art. 130 tillåter annan honorering än royalty blott i vissa särskilt uppräknade fall, men ger dessa undantagsfall en vid utsträckning genom att till dem hänföra alla musikverk och verk av bildande konst, vetenskapliga och koreografiska verk, översättningar samt verk, skapade i samarbete av flere upphovsmän.[3] Emellanåt beräknas honoraret på olika sätt för olika upplagor, t. ex. så att det utgår med ett visst belopp för den första upplagan och som royalty för de följande upplagorna.

Mera sällan får upphovsmannen sitt honorar i form av andel i förläggarens vinst. Motsvarigheten härtill i England utgör *profit-sharing*-avtalet. Detta honoreringssätt är onekligen det rättvisaste. Vanskligheten att beräkna vil-

[1] NFM 1937 s. 10.

[2] Grundtvig s. 119 f, Allfeld s. 110, Olbrich s. 81.

[3] Jacobsen s. 154 säger om honorering med ett engångsbelopp: »Drejer det sig om en ophavsmand, der er i sin fulde kraft, bør formen aldrig anvendes».

ken förläggarens vinst varit just av upphovsmannens verk medför emellertid, att en dylik honorering ytterst sällan kommer till användning. Ifall den användes är det att anbefalla, att kontrahenterna noggrant avtala om huru förläggarens vinst skall beräknas.

2. Att upphovsmannen fordomdags vanligen icke erhöll något honorar har omnämnts i kap. 1. Numera upptaga de flesta förlagsavtal honorarbestämmelser. Honoraret utgör emellertid intet essentiale i avtalet. Förläggarens huvudsakliga plikt är att mångfaldiga och sprida verket. Honoraret är icke någon arbetslön och följer icke reglerna för arbetstagares avlöning. Här kan erinras om att ordet honorarium betyder hedersgåva. Upphovsmannen ser visserligen i honoraret en ersättning för sin skapande prestation, men förläggaren ser däri såsom företagare huvudsakligen en kostnadsfaktor. Det är icke upphovsmannens arbete, hans skapande prestation som sådan som honoreras, utan prestationen i dess förhållande till marknaden.[1] Denna utgångspunkt leder till att honorar behöver presteras blott om detta framgår av avtalet eller om omständigheterna i det enskilda fallet utvisa en honoreringsplikt.[2] Det av upphovsmannen nedlagda arbetet eller den omständigheten att förläggaren beställt verkat kan tyda på rätt till honorar, likaså förlagets praxis eller tidigare avtal mellan kontrahenterna, upphovsmannens yrke, verkets art, det till avtalet syftande anbudets form osv.[3]

3. Av avsevärd praktisk betydelse är frågan om *honorarets storlek, då avtal därom saknas.* Hos oss kunde man i frånvaro av lagbestämmelse tänka sig att tillämpa köprättens regel, att köparen bör erlägga det pris säljaren

---

[1] Bergmann s. 63.

[2] Kivimäki s. 289, Grundtvig s. 119 och Jacobsen s. 155 uttala, att upphovsmannen har bevisbördan för att honom tillkommer honorar. Se även VG § 22 och SchwOR art. 388, enligt vilka ett honorar anses avtalat, om ett utgivande av verket från upphovsmannens sida varit att förvänta blott mot en gottgörelse. Då Striffling s. 27 f anför, såsom motiv för sin åsikt att honorar alltid bör erläggas, att upphovsmannen icke har tänkt sig en vederlagsfri prestation, förbiser han de kostnader förläggaren har för att utge verket. Bergström, SvJT 1953 s. 163 f finner det med hänsyn till bestämmelserna i Normalkontraktet vara rimligt att förläggaren, om han vill bliva befriad från honoreringsskyldigheten, bör taga initiativet därtill, enär författaren i annat fall kan utgå från att Normalkontraktets normer utan vidare tillämpas. Häremot kan invändas, att Normalkontraktets bestämmelser icke äro tvingande på samma sätt som bestämmelserna i KollAvtL, se ovan kap. 1. I ingen händelse kan en förpliktelse av antytt slag åvila förläggaren då fråga är om sådana verk, som icke falla under Normalkontraktet.

[3] Se Grundtvig s. 119, Rault s. 312 ff.

fordrar, såframt det icke är oskäligt,[1] m.a.o. att förläggaren ålades erlägga det honorar upphovsmannen kräver blott det icke kan anses vara oskäligt.[2] Ett dylikt analogislut är likväl icke berättigat. Förlagsavtalet och köpet äro icke jämställda i förevarande avseende. Förläggarens huvudsakliga plikt är icke honorarets erläggande, utan verkets utgivande. Honoraret spelar icke samma stora roll för upphovsmannen som köpesumman för säljaren. Sedvanan intager en dominerande plats i förlagsavtalet och till grund för sedvanan ligga ofta mellan vardera partens intresseorganisationer ingångna avtal, vilka förståeligt speciellt taga sikte på en reglering av honoraret.

Med hänsyn till det nyss anförda torde det vara riktigast att hos oss anse, att i frånvaro av avtal ett skäligt honorar bör utges (så även VG § 22). Härvid spelar förlagets bruk och sedvana en stor, men icke allena utslagsgivande roll. Avgörandet bör ske in casu. Vad ger en förläggare i allmänhet för ett liknande verk, vad brukar just denne förläggare ge för ett sådant verk, vad brukar just denne upphovsman erhålla, vilka avsättningsmöjligheter finnas för verket, vad kostar dess framställning osv? Av svaret på dessa och liknande frågor beror honorarets storlek. En viss hållhake ger bestämmelsen i Normalkontr. § 3, att honoraret bör vara mellan 10 och 20 procent av bokhandelspriset för häftat exemplar, från vilken föreskrift kan avvikas endast efter av författarföreningen erhållen dispens.

Ifall förläggaren icke erlägger honoraret kan upphovsmannen, såframt fråga är om en grov försummelse, häva avtalet, låt vara att honoraret icke utgör något essentiale i avtalet.[3] Gentemot påståendet,[4] att upphovsmannen icke hade hävningsrätt, enär honorarets erläggande utgör blott en biförpliktelse för förläggaren, kan anföras att någon kategorisk skillnad i verkan mellan huvud- och biförpliktelse icke kan göras.

I HD 1951 M 143 gällde tvistefrågan tolkningen av en klausul i ett förlagsavtal, att förlagsrätten trädde i kraft först efter det förläggaren erlagt ett avtalat förskott

[1] SvKL § 5, Hakulinen, DL 1951, rfavd. s. 68 f. Som exempel från praxis kan anföras HD 1932 M 474: Konstnären Väinö Aaltonen hade på beställning målat ett porträtt. HD ansåg, då priset för porträttet icke avtalats, Aaltonen vara berättigad till det pris han krävde, varvid beaktades att det krävda priset, 20.000 mark, icke var oskäligt.

[2] Så von Konow s. 104.

[3] Hillig I s. 215 f, II s. 225, Elster s. 145 f. RG, Ufita 1930 s. 633 ff, gav icke hävningsrätt åt en upphovsman, som förutom smärre felaktigheter i förläggarens prestation åberopade, att han varit tvungen att genom process indriva ett delhonorar. I domen anfördes, att fråga varit om en ringa summa och att förläggarens vägran att prestera sagda honorar berott på en vanföreställning hos honom.

[4] Hoffmann s. 99 f.

på honoraret, och att, i händelse förskottet icke erlades inom 30 dagar efter avtalsslutet, förlagsrätten automatiskt annullerades. Förläggaren, som efter avtalets ingående ångrat sig och icke mera önskade utge verket, erlade icke nämnda förskott och gjorde gällande, att han därigenom var fri sina förpliktelser enligt avtalet. Med rätta ansåg HD, i motsats till underrätterna, att sagda klausul icke kunde åberopas av förläggaren. Klausulen ville uppenbarligen giva upphovsmannen garantier för att verket icke utgavs innan det avtalade honorarförskottet presterats, men avsåg icke att bereda förläggaren möjlighet att frånträda avtalet.

4. En svårlöst fråga är, huruvida upphovsmannen är skyldig att på grund av senare inträffade förhållanden *återbetala honorar* som han uppburit. Frågan bör avgöras från fall till fall. Hans skyldighet att återbetala uppburet honorar vid förläggarens mora har redan i det föregående behandlats.

Skulle upphovsmannen ha fått mottaga honoraret helt eller delvis redan innan han överlämnat manuskriptet till förläggaren och överlämnandet sedan utebliva, bör det mottagna honoraret uppenbarligen i regel återställas, såframt förlagsavtalet icke vidhandenger något annat. Att en förläggare, som icke erhållit någon motprestation av upphovsmannen, vore betagen rätten att återkräva förskottet kan icke inses. Det synes mig, att ett förskotterat honorar bör återgå även vid upphovsmannens död eller då manuskriptet icke överlämnats till följd av en omständighet, som icke kan tillräknas upphovsmannen som skuld.[1] Har upphovsmannen i dessa fall redan konsumerat det uppburna honoraret för ändamål i samband med verkets skapande, såsom till resor, för anskaffning av materialier eller litteratur, undersökningar o. dyl., bör en återbetalning antagligen likväl icke komma i fråga.

Mycket vanligt är att upphovsmannen, då honoraret utgår såsom royalty, erhåller en del av det beräknade honoraret för upplagan i förskott, t. ex. vid förlagskontraktets undertecknande eller manuskriptets överlämnande. Bör i ett dylikt fall honoraret helt eller delvis återbetalas, ifall verket röner en så ringa avsättning, att det honorar som tillkommer upphovsmannen icke når upp till det förskott han mottagit?

I första hand är parternas avtal avgörande.[2] Man bör söka utfinna om förskottet varit avsett som ett slags garanterat minimihonorar eller om dess presterande blott varit att betrakta som ett speciellt tillmötesgående från förläggarens sida. Ofta avse kontrahenterna att den erlagda delen av hono-

---

[1] Så även Lüdin s. 146 och 221. Enligt Kivimäki s. 291 och Jacobsen s. 210 bör vid upphovsmannens död förskotterat honorar återgivas, ifall upphovsmannen icke hunnit fullborda verket och dess utgivande därför går om intet.

[2] Enligt Normalkontr. 1937 § 13 äro kontanta förskott på honoraret att betrakta som vanliga försträckningar.

raret har karaktären av ett honorar, som skall utgå i varje fall, även om verket röner ringa eller ingen avsättning. På detta sätt torde man hos oss allmänt uppfatta bestämmelsen i Normalkontr. § 3, att författaren erhåller ¼ av det för hela upplagan beräknade honoraret vid kontraktets undertecknande och ¼, då verket föreligger tryckt och prissatt.

Skulle en avtalstolkning icke ge svaret på frågan, har man till en början att konstatera, att en återbetalning kan krävas först då någon motiverad utsikt icke mera finnes att upphovsmannen skall tillkomma ekonomiskt utbyte av avtalet.[1] Återbetalningen aktualiseras icke vid en stockning i avsättningen, som kan tänkas vara övergående. Kommer någon avsättning däremot uppenbarligen icke mera i fråga förefaller det mig, som om man in dubio borde ge förläggaren rätt att återkräva den för mycket erlagda delen av honoraret. Visserligen ger, såsom tidigare s. 209 framhållits, sedvanan upphovsmannen rätt att behålla uppburet honorar, ifall förläggaren icke utger verket. Att han får behålla honoraret, om förläggaren icke alls utger verket, motiverar dock icke, att han borde få behålla det även i nu förevarande fall. Det ligger, synes det mig, närmare till hands att utgå från att parterna avsett att en återbetalning skulle ske vid utebliven succé för verket. Upphovsmannen får behålla honoraret endast om han kan visa, att förlagsavtalet eller sedvanan i ifrågavarande bransch berättigar honom därtill. Är förskottet icke att betrakta som ett garanterat minimihonorar, kan förläggaren, ifall det vid den tidpunkt förskottet skall erläggas står fast, att honoraret icke kommer att uppgå till det avtalade förskottet, vägra utbetala mera än vad upphovsmannen maximalt kan komma sig till i honorar.

I Tyskland har i både teori och praxis den åsikten vunnit understöd, att förskotterat honorar icke utgör något minimihonorar och att upphovsmannen är pliktig att återbetala det för mycket uppburna, dock blott enligt reglerna för återbärning av obehörig vinst. Se Pinzger, GRUR 1932 s. 948 ff, Hoffmann, Ufita 1933 s. 226, Riezler, Verlagsvertrag s. 266. Däremot anse Allfeld s. 112, Runge s. 511 och Ulmer s. 263, att en återbärning icke kommer i fråga, ifall honoraret till följd av en prisnedsättning icke når upp till det åt upphovsmannen erlagda beloppet.

En OLG-dom, Ufita 1938 s. 162 ff, gällde ett förlagsavtal, enligt vilket förläggaren skulle utgiva till författaren 3000 tyska mark i förskott på honoraret. Förläggaren erlade 2000 mark, men vägrade utgiva resten med motiveringen, att verket rönt en så ringa avsättning, att han icke komme att utge några fler upplagor av det och att med anledning därav författarens honorar icke komme att uppgå ens till 2000 mark, samt att det absoluta maximihonorar författaren kunde komma till för en

[1] Pinzger, GRUR 1932 s. 950.

upplaga vore 2160 mark. Författaren krävde resterande 1000 mark. Domstolen tilldömde honom 160 mark, eftersom förläggaren ålåg prestera förskott och icke visat, att det var definitivt omöjligt att avyttra samtliga exemplar. Avgörandet kan för vårt vidkommande biträdas.

En liknande situation förelåg i avgörandet *Henley v. Nutt*, refererat i Macgillivray 1915 s. 261 ff. Förläggaren hade åtagit sig att årligen erlägga till författaren royalties i förskott till ett belopp motsvarande hälften av föregående års honorar. År 1914 vägrade förläggaren prestera mer än en liten del av det så avtalade förskottet under åberopande av att verkets avsättning och därigenom honoraret komme att bliva mycket ringa till följd av det utbrutna kriget. Förläggaren fick icke medhåll, utan King's Bench Division utdömde det avtalsenliga förskottet. I domen uttalades att, för den händelse det vid årets slut skulle visa sig att det utbetalade förskottet varit större än vad författaren bort tillkomma i royalties, denne hade att återbetala det för mycket uppburna. I en kommentar till avgörandet, Macgillivray 1915 Summary V f, uttalas likväl tvivelsmål beträffande skyldigheten för författaren att återbära i förskott lyftade royalties.

5. Utgår honoraret som royalty med en viss procent av exemplarets försäljningspris, bör vid en *prishöjning eller -nedsättning* honoraret beräknas på det höjda, resp. nedsatta priset.[1] Också då priset höjes till följd av ökade tryck- eller andra framställningskostnader bör upphovsmannens andel beräknas på det höjda priset. Även vid mycket avsevärda prisnedsättningar och då verket bortslumpas bör han vara berättigad till royalty beräknat på det pris förläggaren erhåller.[2] Enligt uttrycklig bestämmelse i Normalkontr. § 3 utgår likväl icke honorar, då en restupplaga på högst 300 exemplar realiseras till högst 25 % av bokhandelspriset eller bortslumpas.

I ett avgörande av Sveriges HD, NJA 1941 s. 144 ff, ålåg förlagsbolaget att åt en upphovsman, som utarbetat några kartor, i honorar prestera 5 % å kartornas försäljningspris. Bolaget trädde sedermera i likvidation och sålde förlagsrätten till kartorna jämte restupplagan, varefter den nye förvärvaren avyttrade kartorna till allmänheten på övligt sätt. Upphovsmannen krävde i ersättning av bolaget 5 % av det pris kartorna såldes till i handeln (utförsäljningspriset), medan bolaget, som påstod att det icke haft annat val än att sälja kartorna på en gång och att försäljningen skett till högsta möjliga pris, ville betala endast 5 % av det pris, som det erhållit av förvärvaren. I samtliga instanser godtogs upphovsmannens yrkande. Det ansågs, att kontrahenternas avsikt varit, att honoraret skulle utgå med 5 % å kartornas utförsäljningspris. Domstolarna ha synbarligen, som det synes mig med rätta, utgått från att försäljningen från förlagsbolagets sida varit att likställa med en normal avyttring till återförsäljare och det pris förlaget erhållit därför icke varit att jämställa med ett av förlaget gentemot allmänheten fastställt realisationspris.

[1] Så även Jacobsen s. 146 f.
[2] Hillig II s. 209 och 212, Elster s. 116, Bappert & Maunz s. 254.

Utgår honoraret med en viss procent av priset på varje avsatt exemplar och har upphovsmannen i förskott uppburit hela det beräknade honoraret, bör han, såframt priset därefter höjes, t. ex. med anledning av ökade framställningskostnader, i enlighet med det ovan anförda erhålla ett tillägg till det mottagna honoraret.[1] Sker prishöjningen på grund av en allmän inflation kan upphovsmannen likväl icke göra anspråk på något tillskott, såframt han erhållit sitt honorar i »goda» penningar.[2]

Ifall honoraret utgår med en viss på förhand bestämd summa för varje avsatt exemplar, är det måhända riktigt att det vid en avsevärd prisnedsättning eller vid ett bortslumpande i motsvarande mån nedsättes, såframt förlagsavtalet icke ger belägg för något annat.[3] I detta fall ligger det nämligen nära till hands att anse, att honoreringsbestämmelsen i avtalet tagit sikte på en normal avsättning av verket. Saken är dock tvivelaktig, varför det är att anbefalla, att den uttryckligen regleras i avtalet.

6. Presteras honoraret som royalty eller som del i förläggarens vinst, bör upphovsmannen av förläggaren erhålla *redovisning* över verkets avsättning. Denna hans rätt förutsätter icke att förlagsavtalet betraktas som något ombudsmanna- eller bolagsavtal, utan den vilar på förlagsavtalets allmänna karaktär. Därmed förnekas icke, att för förläggarens redovisningsplikt i tillämpliga delar gäller detsamma som för ombudsmans redovisningsskyldighet.

Saknas i förlagsavtalet eller lag bestämmelser om redovisningen, torde den böra avges årligen.[4] Försl. 1953 § 35 och Normalkontr. § 11 ålägga förläggaren att nio månader efter räkenskapsårets slut tillställa upphovsmannen redovisning över försäljningen under året jämte avräkning över honoraret samt uppgift om restupplagans storlek vid årsskiftet. Sagda föreskrifter avse säkerligen, att förläggaren på eget initiativ bör avge redovisning. Utan en dylik bestämmelse i lag eller avtal är han visserligen redovisningsskyldig, men endast på begäran av upphovsmannen.

Betvivlar upphovsmannen att redovisningen är riktig och fullständig, bör han kunna kräva att förläggaren låter antingen honom själv eller en sakkunnig person i nödig utsträckning[5] kontrollera att den är riktig och överensstämmande med förläggarens bokföring, så Normalkontr. § 11, Musikkontr.

---

[1] Lika Allfeld s. 111, Hillig I s. 294 f, Runge s. 511, Ulmer s. 263.
[2] Så även RGE 113, 174.
[3] Så Pinzger, GRUR 1932 s. 945 f, Hillig II s. 204 ff.
[4] Se Kivimäki s. 289 samt Försl. 1938 § 21, VG § 24, ItalUpphL art. 130.
[5] Att granskningen icke får utsträckas längre än nödigt är, framhäves av Nybergh s. 358.

§ 5, Försl. 1938 § 21 och VG § 24. Liksom försummelse att erlägga honoraret kan försummelse att avge redovisning i grova fall ge upphovsmannen hävningsrätt.

Också då honorarets storlek icke beror av verkets avsättning kan upphovsmannen ha intresse av att veta huru stor restupplagan vid ett visst tillfälle är, framför allt med tanke på förberedandet av en ny upplaga eller som en kontroll av förläggarens verksamhet. Försl. 1953 § 35, Normalkontr. § 11 och Musikkontr. § 5 tillgodose honom delvis i detta hänseende genom att giva honom rätt att på begäran erhålla uppgift om restupplagan vid årsskiftet. Även om en uttrycklig bestämmelse härom icke funnes, motiverar hans intresse av sagda uppgift att han äger rätt därtill.[1]

Däremot torde upphovsmannen icke utan uttryckligt avtal eller lagbestämmelse kunna gentemot förläggaren göra anspråk på att *av tryckeriet* eller den som mångfaldigat verket erhålla ett *intyg* över antalet framställda exemplar. Försl. 1953 § 35 ger honom denna rätt och en motsvarande bestämmelse ingår i Normalkontr. § 11 och Musikkontr. § 5. En dylik föreskrift är helt säkert ägnad att främja tillitsförhållandet mellan kontrahenterna.[2] Även i frånvaro av en dylik bestämmelse kan upphovsmannen alltid av förläggaren kräva uppgift om det antal exemplar förläggaren låtit framställa av verket.

De ovan nämnda bestämmelserna i Försl. 1953 § 35 äro absoluta.[3] Då i den finländska versionen likväl endast föreskrives, att en sådan avtalsbestämmelse är utan verkan, som till upphovsmannens nackdel *väsentligen* avviker från paragrafens stadganden, har man uppenbarligen bl.a. velat ge uttryck åt att förläggaren kan fritaga sig från plikten att redovisa efter det restupplagan nedgått till ett visst mindre antal exemplar, enligt Normalkontr. § 11 etthundra exemplar.

---

[1] Så även Prop. 1926 § 33 samt den allmänna åsikten i Frankrike, se Vaunois & Geoffrey & Darras s. 16, Striffling s. 70, Basch s. 88.

[2] Jfr bestämmelsen i NoUpphL § 25, att grafiska verk och tryckta återgivningar av musikverk skola förses med fortlöpande nummer. I detta sammanhang förtjänar anföras, att det enligt Herder s. 108 f i Sydamerika i stor utsträckning förekommit, att förläggarna låtit trycka flere exemplar än de enligt förlagsavtalet haft rätt till. För att skydda författarna föreskriver en del sydamerikanska lagar därför, att varje exemplar bör numreras och av författaren personligen underskrivas. Att författarna varit med om en dylik för dem betungande plikt ger belägg för att missbruk varit vanliga.

[3] Se KommBet. 1953 s. 72, NoKommBet. 1950 s. 22, DaKommBet. 1951 s. 149 f.

IV. FÖRLÄGGARENS SKYLDIGHET ATT UTGE EN NY UPPLAGA AV VERKET.

Vid utgivandet av en ny upplaga anknyta en rad speciella spörsmål. Somliga av dem ha redan berörts i den föregående framställningen, men en del andra kan lämpligen behandlas skilt för sig.

Att börja med bör annoteras, att begreppet ny upplaga är av betydelse företrädesvis vid förlagsavtal angående litterära verk, medan det spelar en mindre roll vid avtal angående konst- och musikverk. Framställandet av klichéer och tryckplattor medför avsevärda kostnader för konstförläggarna, varför de i regel betinga sig rätten att utge verket under hela dess skyddstid. Musikförlagen åter framställa avtrycken ofta först vid behov efter ingången beställning, varvid stundom en del bearbetningar göras. En begränsning av förläggarens rätt till en eller några upplagor vore här ofta olämplig.

Ett förlagsavtal, som ger förläggaren rätt till huru många upplagor som helst, strider icke mot god sed.[1] Dylika avtal förekomma ofta. Om upphovsmannens möjligheter att på grund av ändrade förhållanden frånträda avtalet talas i kap. 8.

1. En gammal tvistefråga är om en förläggare, som har rätt att utge flere upplagor, är *förpliktad* därtill, ifall förlagsavtalet icke uttalar något i saken. I så fall inträder plikten först då den förra upplagan är utgången. I lagstiftningen har frågan om förläggarens utgivningsplikt lösts olika. Försl. 1953 § 34 ålägger förläggaren en dylik plikt.[2] Ordalydelsen i Försl. 1938 § 16, speciellt föreskriften att förläggaren bör ersätta upphovsmannens skada, ifall en ny upplaga icke utges, tyder på att förslaget avsåg att statuera en utgivningsplikt. Emellertid giva motiven till förslaget vid handen[3], att man huvudsakligen endast ville ge upphovsmannen rätt att bringa avtalet till upphörande, men icke avsåg att ålägga förläggaren någon plikt att utge en ny upplaga. I motiven säges dessutom uttryckligen, att upphovsmannen icke får kräva det avtalade honoraret för de följande upplagorna.[3] Vårt Normalkontr. § 7 åvälver icke förläggaren någon skyldighet att utge en ny upplaga, vilket väl överensstämmer med vad som torde vara sedvana hos oss.[4]

---

[1] Lika den allmänna åsikten i Tyskland, se t. ex. RGE 112, 173, spec. s. 176 och Bappert & Maunz s. 112.

[2] Detta stadgande gäller icke samlingsverk, se Försl. 1953 § 38.

[3] Lagberedn. 1938 s. 10.

[4] Se Nybergh s. 350, Kivimäki s. 287, Prop. 1926 § 33 och Musikkontr. § 2.

Enligt NoUpphL § 26, VG § 17, Entwurf 1932 § 29 och Entwurf 1939 § 28 har förläggaren in dubio icke plikt att utge en ny upplaga. I Tyskland har bestämmelsen i VG § 17 kritiserats, bl. a. med skärpa av Richard Passow, § 17 des deutschen Verlagsgesetzes i Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 1927 s. 436 ff och av Scheringer s. 223 ff, men även rönt medhåll på flere håll, t. ex. av Weniger s. 74 f, Heymann s. 30, Runge s. 547 ff och Ulmer s. 267. Oklart är i vilken utsträckning SvLittUpphL, DaUpphL och SchwOR ålägga förläggaren en utgivningsplikt, se Eberstein s. 158 f, Hedfeldt s. 239, Jacobsen s. 167 ff, Lund, Forfatterret s. 107, Josef Müller s. 125, Stämpfli s. 80 f, Lüdin s. 123 ff. I Österrike har enligt Adler s. 445 förläggaren plikt att utge ny upplaga. I Frankrike ansåg Tribunal civil Seine i ett avgörande 1939, se Basch s. 78 f, att förläggaren i princip var förpliktad att utge en ny upplaga, dock icke om publikens smak påtagligen tagit avstånd från verket, så även Trinquesse s. 161 ff och Vaunois & Geoffrey & Darras s. 13, a.å. Pouillet s. 348 f och Basch a.st. I England har man ansett, Russell-Clarke s. 124 f, att vid licensavtal vardera parten in dubio har rätt att bringa avtalet till upphörande med utgången av den upplaga förläggaren håller på att utge.

Eftersom Försl. 1953 stadgar en utgivningsplikt för förläggaren är det på sin plats, att förevarande fråga något beröres ur rättspolitisk synpunkt. Det främsta motivet man brukar anföra för sagda plikt är, att med förläggarens rätt att utge en ny upplaga bör korrespondera en plikt därtill.[1] Detta argument håller icke. Förläggarens rätt till den andra upplagan kan betraktas som ett vederlag för att han åtagit sig att utge den första.[2] Då en upplaga efter många om och men slutsålts och en ny upplaga uppenbarligen skulle röna mycket liten åtgång, vore utgivandet av en ny upplaga en alltför tung börda för förläggaren och ingalunda ägnat att stärka tillitsförhållandet mellan honom och upphovsmannen.[3]

En utgivningsplikt för förläggaren kunde tvärtom skada upphovsmannen genom att den kanske avhölle förläggaren från att överhuvud ingå avtalet. I motiven till VG anföres, att en utgivningsplikt vore rigorös mot förläggaren, eftersom en ny upplaga kan kräva ändringar, men förläggaren icke äger makt att framtvinga dem.[4] Skulle den nya upplagan fordra änd-

---

[1] Detta framhålles av Eberstein s. 158 f och i DaKommBet. 1951 s. 149. Att Lüdin s. 128 ff omfattar denna synpunkt, sammangår med hans uppfattning av förlagsrätten såsom alltid förbunden med en plikt.

[2] Ross, Jur. 1952 s. 79 säger med rätta, att det är »uden al grund at antage, at retten til et vist forhold skulle modsvares af en pligt til samme forhold».

[3] Se Jacobsens s. 174 ff skarpa kritik av Försl. 1953 § 34, vilken kritik vinner Ross', Jur. 1952 s. 78 f och Selmers, TfR 1952 s. 544, fulla gillande.

[4] Se Bappert & Maunz s. 220. Se även ovan s. 179.

ringar och upphovsmannen varken enligt förlagsavtalet vara förpliktad att utföra dem eller frivilligt åtaga sig arbetet, kunde förläggaren visserligen någon gång ges rätt att frånträda avtalet enligt de nedan i kap. 8 anförda principerna, men Hedfeldt kan icke biträdas i att förläggaren alltid hade denna rätt.[1] Då det för övrigt vanligen ligger i förläggarens eget intresse att utge en ny upplaga, ifall den kan antagas vinna avsättning, äro missbruk sällan att befara.

Förnekas kan dock icke, att missbruk äro möjliga. Förläggarens vägran att utge en ny upplaga kan meddelas så sent, att upphovsmannen icke hinner utgiva en ny upplaga på annat håll innan allmänhetens intresse för verket upphört. Denna synpunkt föranleder Hedfeldt att stöda föreskriften i Försl. 1953 om plikt för förläggaren att utge en ny upplaga.[2] Härvid är dock att märka, att Hedfeldt anser upphovsmannen kunna kräva skadestånd av förläggaren blott om denne bevisligen icke har utnyttjat »vad som affärsmässigt kunnat göras av boken», dvs. blott om ett så stort antal exemplar kunnat avsättas, att utgivningen av den nya upplagan varit för förläggaren *ekonomiskt* (kurs. här) möjlig. Även Jacobsen anser att författaren, ehuru lagen innehölle en tvingande föreskrift om utgivningsplikt för förläggaren, icke kunde tilldömas någon ersättning, om förläggaren kunde framlägga försäljningssiffror för den tidigare upplagan, vilka utvisade, att hans vägran att utge en ny upplaga varit »forretningsmæssigt begrundet».[3] Likaså uttalas i motiven till Försl. 1938, att av förlagsavtalets natur följer, att rätten (och därmed plikten) att utge nya upplagor skall anses överlåten till förläggaren under den förutsättningen, att verkets avsättning gör deras utgivande nödigt och lönande.[4]

Att begränsa förläggarens skadeersättningsplikt på det nyss anförda sättet är icke riktigt. Upphovsmannen bör, om förläggaren en gång har utgivningsplikt, även kunna yrka ersättning för den skada han lider genom att verket icke mera utsprides bland allmänheten. Utgår honoraret med en engångssumma för varje upplaga, har han rätt till honorar för den nya upplagan. Beräknas honoraret som royalty bör han erhålla honorar för de exemplar, som med sannolikhet vunnit avsättning.[5] *KommBet. 1953* försvarar lagförslagets stadgande om utgivningsplikt med att upphovs-

---

[1] Hedfeldt s. 244 f.
[2] Hedfeldt s. 242 ff.
[3] Jacobsen s. 175.
[4] Lagberedn. 1938 s. 10.
[5] Jfr Nybergh s. 350 f, som för förläggarens skadeersättningsplikt kräver skuld hos honom. Lika Ratzenberger s. 157.

mannens rätt till skadestånd antagligen ofta skulle gestalta sig tämligen illusorisk, eftersom han hade svårt att utreda att den nya upplagans exemplar skulle vinna avsättning.[1] Härtill kan genmälas, att det bör räcka med att han för att få skadestånd gör *sannolikt*, att exemplar vunne avsättning. Ytterligare bör upphovsmannen enligt den i denna avhandling företrädda uppfattningen ges rätt till ersättning även för den ideella skada han lider genom att till men för hans anseende en ny upplaga icke utkommer. Däremot bör hans yrkan på fullgörelsedom i regel icke bifallas. I de fall förläggaren vägrar utge en ny upplaga är nämligen utgivandet vanligen så riskfyllt, att en fullgörelsedom vore uppenbart obillig mot förläggaren, se ovan s. 201 och nedan s. 284 ff.

Att anse en utgivningsplikt för förläggaren existera blott ifall en utgivning är ekonomiskt lönsam, innebure en alltför vag och osäker regel, som dessutom gjorde hela plikten tämligen illusorisk. Ifall Försl. 1953 avser att förläggaren icke skall vara skadeersättningsskyldig, om utgivandet av en ny upplaga uppenbarligen vore förlustbringande för honom, borde ett uttryckligt stadgande därom nödvändigtvis intagas i lagförslaget.[2]

Min slutsats blir således den, att en plikt för förläggaren att utge en ny upplaga icke lämpligen bör intagas i lagen. Emellertid kan man med skäl anse, att tillitsförhållandet mellan kontrahenterna berättigar upphovsmannen att på förfrågan erhålla besked av förläggaren icke blott om restupplagans storlek vid årsskiftet (se ovan s. 246 f), utan även, såframt en ny upplaga sannolikt kunde vinna avsättning, huruvida förläggaren har för avsikt att utgiva en dylik. Ifall avsättningsmöjligheterna för en ny upplaga kunna uppskattas först då den förra upplagan är h.o.h. eller i det närmaste slutsåld, kan förläggaren under inga omständigheter förpliktas att därförinnan fatta sitt avgörande.

Önskar förläggaren icke begagna sig av sin rätt att utge en ny upplaga, ehuru avsättningsmöjligheter föreligga, synes man kunna anse honom skyldig att på eget initiativ ge upphovsmannen meddelande därom, såframt han bibragt denne uppfattningen att han antagligen komme att utnyttja sin rätt till flere upplagor.[3] En plikt för honom att även i andra fall på eget initiativ meddela huruvida han ämnar ge ut en ny upplaga och huru mycket som återstår av den förra upplagan synes däremot icke kunna statueras.

[1] KommBet. 1953 s. 70.

[2] Se även ItalUpphL art. 124, som tillerkänner upphovsmannen rätt till skadeersättning, såframt förläggarens vägran att utge en ny upplaga icke är befogad («gerechtfertig»).

[3] Se det ovan s. 50 anförda avgörandet NRT 1936 s. 909 ff.

Blotta tillitsförhållandet mellan kontrahenterna motiverar icke en dylik plikt, utan härför kräves bestämmelse i lag eller avtal,[1] låt vara att förläggaren någon gång kunde illojalt utnyttja sin kunskap om upplagans slutförsäljning till att utge ett konkurrerande verk innan författaren hinner ge ut en ny upplaga. Att upphovsmannens rätt att göra ändringar i den nya upplagan ger honom rätt att få vetskap om dess planerade utgivande har tidigare anförts.

Om ändamålsenligheten av att ålägga förläggaren en utgivningsplikt beträffande nya upplagor kan ifrågasättas, gäller detta i ännu högre grad, ifall denna plikt göres tvingande såsom i Försl. 1938 och i Försl. 1953:s finländska och danska version. Den norska har ingen bestämmelse härom.[2]

2. Har förläggaren plikt att utge en ny upplaga, gäller om hans *dröjsmål* med pliktens fullgörande i tillämpliga delar vad i det föregående anförts om dröjsmål vid den första upplagans utgivande. Den nya upplagan bör utges inom skälig tid.[3] Med förebild i DaUpphL § 9 upptager Normalkontr. § 7 och Försl. 1953 § 34 en viss maximifrist, inom vilken den nya upplagan i varje händelse bör utges — nio månader resp. ett år efter det verket slutsålts och upphovsmannen hos förläggaren begärt ny upplagas utgivande — vid äventyr att upphovsmannen annars får häva avtalet. I Försl. 1953 föreskrives, att parterna kunna avtala om längre frister i enlighet med vad i förordning närmare föreskrives. Enligt *KommBet. 1953* bör parternas överenskommelse för att bliva bindande godkännas av myndighet.[4] Gäller upplagan större samlingsverk, konversationslexikon, skolböcker o.dyl. kan en förlängning vara påkallad, likaså om pappersransonering är införd. Mot den föreslagna bestämmelsen synes mig den invändningen kunna göras, att förläggaren borde, såsom enligt stadgandets danska version, kunna ges rätt att även mot upphovsmannens vilja ernå en förlängning av fristen.

Nämnda bestämmelse i Försl. 1953 bör uppenbarligen tolkas så, att upphovsmannen redan innan fristen utlöpt *kan* tillkomma rätt både till skadestånd och till hävning, t.ex. då en ny upplaga icke utges omedelbart då den

---

[1] Jfr Försl. 1938 § 16 och Kivimäki s. 287, enligt vilka förläggaren i god tid innan upplagan är utsåld bör meddela upphovsmannen därom. Så även Kohler s. 315, Goldbaum s. 388 samt, med viss tvekan, Grundtvig s. 117, men häremot Scheringer s. 105 f. ItalUpphL art. 124 ålägger förläggaren att meddela upphovsmannen, när verket förutses vara utsålt och om han ämnar utge en ny upplaga eller icke. Detta meddelande bör han ge inom skälig tid före den beräknade tidpunkten för upplagans slutförsäljning.

[2] Se härom NoKommBet. 1950 s. 22.

[3] Så även Försl. 1938 § 16.

[4] KommBet. 1953 s. 71.

förra är utgången, ehuru stor efterfrågan råder på verket.[1] Den omständigheten att flere år förflutit sedan upplagan utsålts utan att upphovsmannen vare sig yrkat på en ny upplagas utgivande eller förklarat sig ämna utge en sådan, innebär icke att han hade rätt att ge ut verket på annat förlag. Ända till dess han hävt avtalet bör förläggaren ha rätt att utge den nya upplagan. In casu bör man dock i förläggarens overksamhet kunna intolka ett avstående från utgivningsrätten.

3. De *publiceringsvillkor* förlagsavtalet upptager rörande den första upplagan, t.ex. angående korrektur, verkets utstyrsel, tryckerisedel, honorar och propaganda, gälla, om annat icke framgår av avtalet, även för den nya upplagan.[2] Vid utgivandet av denna kan upphovsmannen icke kräva, att hans önskemål om ändringar i avtalsvillkoren borde tillmötesgås,[3] men förläggaren villfar dem ofta godvilligt, om det går för sig med ringa besvär och kostnader. Har förläggaren vid den första upplagans utgivande haft fri bestämmanderätt beträffande någon omständighet, t.ex. verkets utstyrsel, har han det även för den nya upplagans vidkommande.

Det för den nya upplagan utgående *honoraret* bör, ifall det utgår efter arktal, naturligtvis omräknas, om formatet ändras. I kap. 6, III har anförts att in dubio ett skäligt honorar bör erläggas, såframt det är uppenbart att honorar bör ges, men dess storlek icke avtalats. Detsamma bör även gälla beträffande honoraret för en ny upplaga. Skulle upphovsmannen enligt förlagsavtalet icke alls tillkomma honorar för den första upplagan eller blott ett lågt sådant, bör detsamma in dubio gälla även för den nya upplagan,[4] låt vara att det i det enskilda fallet kan vara obilligt mot honom. Bestämmelsen i Försl. 1953 § 27 tilläte antagligen i sagda avseende emellanåt en jämkning av avtalet, men enligt gällande rätt är en dylik jämkning icke möjlig, se kap. 3, III, 4.[5]

Stundom uttalas i förlagsavtalet, att honoraret för följande upplagor be-

---

[1] Så även Jacobsen s. 185. Däremot bör bestämmelsen i Normalkontr. § 7 måhända tolkas så, att författaren icke får häva avtalet innan niomånadersfristen utgått.

[2] Jacobsen s. 176. Så även VG § 5 och SchwOR art. 388. Medan enligt VG § 5 för varje upplaga gälla bestämmelserna för den närmast föregående upplagan, föreskriver SchwOR art. 388, att bestämmelserna angående verkets *första* upplaga böra tillämpas. Hos oss bör denna fråga avgöras efter tolkning in casu.

[3] A.å. Mitteis s. 89 f.

[4] Elster s. 58 f, Weniger s. 38. Jfr Adler s. 451, som anser att ett skäligt honorar in dubio bör ges för den nya upplagan.

[5] TyVetKontr. punkt 2 tillåter en jämkning av avtalsvillkoren för den nya upplagan, såframt ändrade förhållanden inträtt.

stämmes efter skild överenskommelse mellan parterna. Skulle de icke nå överenskommelse, bör enligt mitt förmenande avtalet icke förfalla, utan upphovsmannen erhålla ett skäligt honorar.[1] Honoraret är ingen så väsentlig del i avtalet, att överenskommelse därom vore en nödvändig förutsättning för avtalets fortsatta bestånd.

Från ovan anförda regel att bestämmelserna för den första upplagan in dubio gälla även följande upplagor bildar *upplagans storlek* ett undantag. Ifall förläggaren icke har plikt att utge den nya upplagan, får han fritt bestämma dess storlek, så även Normalkontr. § 2. Men även om han har utgivningsplikt visavi den nya upplagan, torde man böra anse, att den förra upplagans storlek blott anger *maximiantalet* exemplar i den nya upplagan.[2] I annat fall bleve den risk avtalet medför för förläggaren oskäligt stor. Att han i varje fall bör låta den nya upplagan omfatta så många exemplar, som erfordras för en behörig avsättning av verket, se ovan s. 158.

Skulle avtalet om den nya upplagans utgivande icke ha skett i samband med utgivandet av den förra upplagan, utan ingåtts skilt för sig, existerar icke någon presumtion att avtalsvillkoren för den förra upplagan skola gälla. Detta hindrar likväl ej att vanlig avtalstolkning ofta leder till att de böra tillämpas även på den nya upplagan.

---

[1] Så även Ulmer s. 268, Elster, GRUR 1928 s. 367 samt RGE 60, 174. I det av Macgillivray 1946—1947 anförda rättsfallet *Goffin v. Staples & Staples Ltd* hade förläggaren i avtalet med författaren åtagit sig att utge även nya upplagor, men frågan om eventuella ändringar och nya illustrationer samt om priset på den nya upplagans exemplar hade i avtalet lämnats öppen. Då parterna sedermera icke kunde enas om dessa omständigheter, ansåg förläggaren sig fritagen från sin utgivningsplikt. Med rätta ansåg domstolen honom skyldig utge en ny upplaga. Domen kan för vår rätts vidkommande dock icke biträdas däri, att den tillerkände förläggaren full frihet att själv fatta avgörandet beträffande ifrågavarande stridiga omständigheter, ty härigenom kunde upphovsmannens droit moral avsevärt läderas. Ändringar och illustrationer falla icke, såsom i domen antages, inom sfären för förläggarens uteslutande bestämmanderätt.

[2] Så antagligen även Jacobsen s. 176 samt i Tyskland, trots ordalydelsen i VG § 5, Hoffmann, GRUR 1932 s. 139. A.å. Goldbaum s. 374, Scheringer s. 151 och Allfeld s. 43, enligt vilka den första upplagans storlek även gäller för följande upplagor.

Kap 7.

FÖRFOGANDE ÖVER FÖRLAGSRÄTTEN FRÅN FÖRLÄGGARENS SIDA.

I. ÖVERLÅTELSE AV FÖRLAGSRÄTTEN.

1. Förläggarens rätt att överlåta förlagsrätten har flitigt debatterats i litteraturen[1] och har även i lagstiftningen utgestaltats på olika sätt i olika länder. Man kan påstå att enighet numera råder om huvudregeln för förlagsrättens överlåtbarhet: överlåtelse kräver upphovsmannens samtycke, dock icke om den gäller hela förlaget eller en förlagsavdelning. Men den närmare motiveringen av regeln varierar mycket.

Med fullt skäl brukar man åberopa, att *tillits- och förtroendeförhållandet* mellan upphovsmannen och förläggaren icke tillåter en överlåtelse av förlagsrätten. I det föregående har förlagsrätten ansetts utgöra en del av de i upphovsmannarätten ingående befogenheterna och skydda övervägande förmögenhetsrättsliga intressen. Detta kunde tyda på att förlagsrätten borde vara överlåtbar. Men upphovsmannen har icke slutit förlagsavtalet med vilken »bokfabrik» som helst, utan han har utvalt förläggaren på grund av dennes speciella kvalifikationer och behöver därför icke tåla att verket utgives av en annan förläggare — nedan kallad *förvärvaren* — än den han har kontraherat med.

Man brukar framhålla, att upphovsmannens tillit företrädesvis anknyter antingen till förläggarens *person* eller till förläggarens *affärsförhållanden*. I det förra fallet har upphovsmannen lagt vikt vid förläggarens goda rykte, kunnighet och skicklighet, marknadskunskap, personliga relationer, politiska ståndpunkt o. dyl., medan han i det senare fallet fäst avseende vid bl. a. förlagets traditioner, renommé, inriktning och specialitet, affärskutymer, tekniska utrustning, ekonomiska förhållanden och solvens.[2] Är förläggaren,

[1] Elster s. 126 anför ett arbete av år 1675, vari frågan behandlats.

[2] Se Nybergh s. 343, Sfetea s. 203 ff, Riezler s. 360.

såsom numera oftast är fallet, en juridisk person, är det i stället för förläggarens person förlagsledningen, som utgör föremålet för upphovsmannens tillit.

Det förhållandet att några större förändringar i förläggarens affärsförhållanden vanligen icke ske vid överlåtelse av *hela* förlaget kan tagas som ett motiv för tillåtligheten av en dylik överlåtelse utan upphovsmannens samtycke. Däremot är det icke riktigt, då man i Frankrike anser denna rätt för förläggaren att överlåta hela förlaget bero på att upphovsmannen i regel lägger huvudvikten vid förläggarens affärsförhållanden.[1] Ett sådant överbetonande av förläggarens affärsförhållanden är icke befogat. Även då förläggaren är en juridisk person har upphovsmannen ofta lagt vikt vid förläggarens person, dvs. den som har förlagsledningen om hand. Visserligen kan upphovsmannen icke påtala en växling i enbart förlagsledningen, se nedan punkt 6, men detta kan icke tagas som belägg för att det vore enbart förlagets affärsförhållanden som intressera honom. Han har kunnat räkna med att, om en växling sker i förlagsledningen, såsom förlagsledare anställes en person, som upprätthåller förlagets traditioner och anseende.[2]

2. Skulle förläggaren *icke* ha *plikt att utge verket* är det tvivelaktigt, om hans förlagsrätt alltid är att anse som oöverlåtbar. Allmänt kan detta spörsmål formuleras så: kan en av upphovsmannen överlåten upphovsmannarättslig befogenhet av övervägande förmögenhetsrättslig natur överlåtas vidare, då avtalet med upphovsmannen icke innehåller någon uttrycklig eller konkludent bestämmelse härom? På de i föregående punkt åberopade motiven, dvs. tillitsförhållandet mellan kontrahenterna, har man ansett upphovsmannens samtycke krävas för överlåtelsen.[3] Nyberg h anför som ytterligare stöd för denna uppfattning bestämmelserna i FörfF 1880 § 14 och 28 samt i UpphL § 22 och 37.[4] Att en föryttring av originalverket icke innefattar en överlåtelse av upphovsmannarätten (UpphL § 22) och att upphovsmannen trots att han överlåtit sin upphovsmannarätt tillkom den utvidgade upphovsmannarätt UpphL gav honom (UpphL § 37), synes icke kunna tagas som belägg för Nyberghs ståndpunkt. Ej heller motiveras den av FörfF 1880 § 28 eller principen i dess § 14, vilken f.ö. blott angår uppförande av verket. I stället kan anföras, att i Försl. 1920 endast den som erhållit tillstånd att offentligen uppföra, utföra eller föredraga ett verk förklarades icke äga rätt

---

[1] Bry s. 673, Chartier s. 130 f och Lepaulle s. 195, stödande sig på några franska domstolsavgöranden.

[2] Detta uttalas i *Griffith v. Tower Publishing Co* [1897] 1 Ch. 21.

[3] Nyberg h, JFT 1937 s. 180 f och JFT 1942 s. 117, (jfr dock Nyberg h s. 105 f), Kivimäki s. 262 f.

[4] Nyberg h, JFT 1937 s. 180 f.

att överlåta sin rätt (§ 19), under det att i förslagets huvudstadgande om överlåtelse (§ 16) föreskrevs, att upphovsmannarätten må, med eller utan inskränkning, överlåtas till annan.

Det förefaller rättare att anse överlåtelse tillåten, om den icke kränker skyddsvärda ekonomiska eller ideella intressen hos upphovsmannen.[1] Tidigare har anförts, att upphovsmannen kan hävda sin paternitérätt och har rätt att förbjuda verkets återgivande i förändrad form utan att han behöver anföra några speciella skäl härför. Vad beträffar rätten att förbjuda vidareöverlåtelse bör han däremot kunna åberopa sin droit moral blott ifall han kan påvisa att hans skyddsvärda personliga intressen kränkas genom överlåtelsen. Han är i behov av ett starkare skydd för sina ideella intressen då fråga är om verkets integritet än då fråga är om den person, genom vilken verket offentliggöres. Ifall överlåtelsen har till följd, att hans litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränkes vid verkets utgivning, bör han äga talerätt (Försl. 1953 § 3 mom. 2).

En överlåtelse av förlagsrätten synes, ifall upphovsmannen icke lagt någon särskild vikt vid sin medkontrahents person och ej heller kan komma med några väsentligare invändningar mot förvärvarens person, ofta böra tillåtas, även om upphovsmannen icke direkt kan sägas ha samtyckt till att rätten får överlåtas vidare. Då någon utgivningsplikt icke existerat, har upphovsmannen bort räkna med att utgivningen måhända kommer att ske först efter flere år eller kanske ej alls. Såsom så ofta annars är även här anledning att beakta verkets natur. Gäller avtalet formulär, reklamskrifter och dylika verk av lägre rang, eller har upphovsmannen skapat verket i förläggarens tjänst, talar mycket för en fri överlåtbarhet. Droit moral gör sig här svagt eller ej alls gällande.[2] Gäller avtalet åter konstverk, kränker en överlåtelse lättare upphovsmannens ideella intressen.[3]

Eftersom emellertid ett tyst samtycke till rättens överlåtelse icke sällan kan anses vara givet i de fall överlåtelsen icke kränker upphovsmannens skyddsvärda intressen, sammanfaller den ovan omfattade åsikten till sina konsekvenser ofta med den åsikt, som för överlåtelse kräver upphovsmannens samtycke.

---

[1] I denna riktning även Ulmer s. 224 f samt Lund s. 241 och Forfatterret s. 99, jfr dock Lunds uttalande i DaKommBet. 1951 s. 139. Somliga anse överlåtbarheten vara regel, så Riezler s. 309, Büchler s. 126 f, Runge s. 229.

[2] Ulmer s. 226 f. Se även Nieland s. 102 ff.

[3] I en Landsrettsdom, UfR 1949, 1047, tillåts icke vidareöverlåtelse av reproduktionsrätten till ett konstverk. I domen konstaterades, att konstnären hade lagt stor vikt vid huru och av vem reproduktionen skulle utföras.

Avgörandet i HD 1947 M 365 kan sålunda åberopas som stöd för vardera åsikten. En konstnär hade sålt några målningar till en stiftelse för allmogekulturens främjande och samtidigt berättigat stiftelsen att mångfaldiga målningarna och sälja de mångfaldigade exemplaren mot att han årligen erhölle 25 % av nettovinsten. Utan konstnärens samtycke sålde stiftelsen den uteslutande rätten att av målningarna framställa och sprida 200.000 postkort till ett boktryckeri för en engångssumma av 18.000 mark och erbjöd konstnären 25 % av detta belopp. Denne ansåg stiftelsen icke ha varit berättigad till sagda försäljning och yrkade på att hans avtal med stiftelsen måtte hävas. HD biföll hans yrkande med motiveringen, att avtalet mellan konstnären och stiftelsen uppenbarligen icke hade avsett att berättiga stiftelsen att överlåta försäljningsrätten till de mångfaldigade exemplaren mot en ersättning i ett för allt åtminstone i sådan utsträckning som hade skett i avtalet med boktryckeriet, och att stiftelsen sålunda hade brutit sitt avtal med konstnären.

Man kan förmoda, att HD i sitt avgörande fäste avseende bl.a. vid det av rådstuvurätten åberopade sakförhållandet, att konstnären vid avtalets ingående hade fått den uppfattningen, att stiftelsen vid försäljningen av de mångfaldigade exemplaren skulle använda sina egna organ och med sin auktoritet stöda försäljningen, och vid att tryckeriarbetet icke hade varit av prima kvalitet. Från tryckeriets sida medgavs, enligt vad handlingarna i målet ge vid handen, att postkortens ringa avsättning delvis berodde på att tillräckligt gott papper, exempelvis kritpapper, icke hade stått till buds till följd av de krigstida förhållandena.

Med hänsyn till det ovan anförda kan man fråga sig, om det är lämpligt att i lagen, såsom nu föreslås i Försl. 1953 § 26, intaga ett uttryckligt stadgande om att upphovsmannens samtycke kräves för vidareöverlåtelse av upphovsmannarätten, vilket stadgande uppenbarligen även inkluderar vidareöverlåtelse av en upphovsmannarättslig befogenhet. Ett konkludent samtycke av upphovsmannen kan då icke så lätt antas föreligga, enär han kan påstå, att det kräves tydliga bevis för att han skall kunna anses ha avstått från en rätt, som ett uttryckligt lagstadgande ger honom. Man finge då icke i avtalet intolka ett konkludent samtycke till överlåtelse i sådana fall, där upphovsmannen vid avtalets ingående ej alls tagit ställning till frågan om en vidareöverlåtelse, låt vara att hans skyddsvärda intressen icke skulle kränkas genom denna.

3. Då man har att göra med ett förlagsavtal sådant det definierats i denna avhandling är det icke riktigt att låta de anförda motiven vara de enda avgörande för frågan om förlagsrättens överlåtbarhet. Minst lika stort beaktande kräver den omständigheten, att förläggaren har icke blott rätt, utan även *skyldighet att utge verket*. Visserligen anför man i litteraturen genomgående, att förläggarens plikt självfallet icke kan överlåtas och att förläggaren även efter överlåtelsen ansvarar för att verket utges. Men man underlå-

ter att påpeka, att det kan bliva omöjligt för honom att fullgöra sin plikt, om han överlåtit förlagsrätten till en annan person.[1] Om förläggaren överlåtit sin uteslutande förlagsrätt, men förvärvaren icke bryr sig om att utge verket, så kan upphovsmannen icke framtvinga ett utgivande, ty förläggaren är betagen sin utgivningsrätt och förvärvaren har ingen plikt att utge verket. Upphovsmannen kunde blott erhålla skadeersättning av förläggaren. Upphovsmannens intresse av att verket icke undanhålles allmänheten berättigar honom visserligen att återfå förlagsrätten, men denna rätt får han först sedan han en längre tid förgäves väntat på utgivandet. Har förvärvaren åtagit sig en utgivningsplikt ställer sig saken annorlunda. Om han underlåter utgivandet kan förläggaren häva avtalet med honom och återfår förlagsrätten.

Att utgivningsplikten överginge på förvärvaren även utan att denne uttryckligen åtagit sig den kan icke antagas. I det föregående har avstånd tagits från Kohlers åsikt, att förlagsrätten alltid vore förenad med en plikt (se kap. 2, III). ÖstUpphL § 27 går så radikalt tillväga, att den ålägger varje förvärvare av en »Werknutzungsrecht» en plikt att fullgöra de skyldigheter, som åvila överlåtaren. Detta gör måhända även Försl. 1938 § 11. Det nämnda stadgandet i ÖstUpphL är till på köpet tvingande. Ändamålsenligheten av dylika bestämmelser är diskutabel. Förhållandet kan icke jämställas med att en del vid en sakrätt anslutna obligatoriska förpliktelser samtidigt med sakrätten övergår till dess förvärvare (t. ex. enl. JLL § 36).[2] Av den omständigheten att förläggaren tillåtes överlåta sin förlagsrätt följer ingalunda nödvändigtvis, att förvärvaren måste överta även hans förpliktelser.

Kontentan av det anförda blir, att man kunde tänka sig tillåta förläggaren överlåta förlagsrätten utan upphovsmannens samtycke under förutsättning att förvärvaren förpliktar sig att utge verket.[3] Emellertid bör en överlåtelse icke ens i detta fall tillåtas. Det är nämligen icke egalt för upphovsmannen vem som fullgör utgivningsplikten, vilken kanske utgör det huvudsakliga

---

[1] Redan Kohler s. 261 fäster uppmärksamheten vid denna omständighet, likaså Sfetea s. 209. På senare tid har den betonats speciellt i Österrike, se Mitteis s. 95 och Lissbauer s. 230 f (i kritik mot VG:s bestämmelser) samt ÖstUpphL § 27, som stadgar, att förläggaren efter överlåtelse svarar blott som en löftesman.

[2] Se härom Wrede s. 123 f.

[3] Man kunde visserligen tänka sig, att förläggaren vid överlåtelsen förbehölle sig en utgivningslicens, men en sådan skulle förvärvaren säkert oftast draga sig för att ge honom. Goldbaum s. 404 klarar problemet helt behändigt genom att anse att förläggaren får utge verket om förvärvaren icke gör det, således även då förvärvaren icke åtagit sig utgivningsplikt!

vederlag förlagsavtalet ger honom.[1] Tillitsförhållandet mellan honom och förläggaren kränkes av en överlåtelse, som syftar till att förläggarens plikter skola utföras av förvärvaren. En hel del av de motiv som ovan i punkt 1 anförts som stöd för förlagsrättens oöverlåtbarhet tager tydligen sikte på upphovsmannens intresse av en *pliktuppfyllelse* just av medkontrahenten-förläggaren. Här kan även hänvisas till ArbAvtL § 10, som icke tillåter arbetsgivare eller arbetare att utan motpartens samtycke överlåta av arbetsavtalet härflytande rättigheter och skyldigheter, med undantag av till betalning förfallen fordran. Visserligen liknar en förläggares prestation mera en entreprenörs, varför på den hellre borde tillämpas arbetsbetingsregler. Vid arbetsbeting existerar vanligen icke såsom vid arbetsavtal i egentlig mening något personligt förhållande mellan kontrahenterna, varför en vidsträcktare rätt föreligger att låta arbetet utföras av annan. Men denna entreprenörs rätt att sätta annan i sitt ställe gäller blott såframt arbetsgivaren icke har fäst avseende vid hans personliga kvalifikationer.[2] Chydenius uttalar, att en entreprenörs opus icke är kontraktsenligt, om personligt arbete erfordrats men icke presterats, låt vara att det presterade är av alldeles lika god kvalitet. Han anför som exempel, att den som anlitat en berömd trädgårdsarkitekt icke är skyldig nöja sig med ett lika gott arbete av dennes biträde; man betalar icke blott för gagnet, utan även för namnet[3]. Sistsagda synpunkter äro uppenbarligen ofta aktuella för förlagsavtalsförhållandet.

För överlåtelse av fordringar, som grunda sig på ömsesidigt förpliktande avtal, uppställer Serlachius och i ännu högre grad Wrede stora inskränkningar, varjämte de betona det nära sambandet mellan plikt och rätt.[4] Att en överlåtelse kan försätta upphovsmannen i en sämre ställning framgår t.ex. av att han har ringa möjligheter att erhålla något skadestånd, ifall förvärvaren mångfaldigar och sprider verket acceptabelt, men betydligt sämre än vad förläggaren skulle gjort. Speciellt spridandet kan utföras

[1] Jfr Riezler s. 361, som anser VG § 28 giva uttryck åt lagstiftarens åsikt, att förläggarens prestation är »eine vertretbare Leistung», som kan utföras även av en annan person.

[2] Chydenius II, 1. uppl. s. 456 f, Rümelin s. 256 ff, Planiol & Ripert n:o 929.

[3] Chydenius II, 1. uppl. s. 457.

[4] Serlachius s. 136 f, Wrede s. 130. Se även Hakulinen s. 36 f. Ussing s. 265 säger härom, att gäldenären kan »tilsidesætte Transporten i det Omfang, hvori det efter Kontraktforholdets Natur er nødvendigt for at undgaa, at Transporten udsætter ham for væsentlig Risiko eller Ulempe».

avsevärt sämre utan att upphovsmannen fördenskull kan göra gällande några försummelser från förvärvarens sida. Kivimäki säger betecknande härom: »Sitä (förlagsrätten) ei voida siirtää edes siten, että kustantaja ottaa vastattavaksensa luovutuksensaajan hyvästä suorituksesta, koska ei ole sanottu, että suoritus toisen tekemänä kuitenkaan tyydyttää tekijää».[1] Förläggaren har ju ingen rätt att ingripa i spridandet innan han hävt avtalet med förvärvaren. Förläggarens övervakande och ledande verksamhet är här utesluten.

Med hänsyn till att förläggaren genom förlagsavtalet står i ett förtroendeförhållande till upphovsmannen och åtager sig en plikt gentemot denne, bör man således anse, att han icke kan överlåta förlagsrätten utan upphovsmannens samtycke.[2] Några objektiva skäl för sin vägran behöver upphovsmannen härvid icke anföra[3], vilket enligt vad ovan uttalats vore nödigt, ifall förläggaren hade blott en rätt utan plikt.

I England och USA anses förläggaren få överlåta sina rättigheter enligt avtalet, ifall han av upphovsmannen erhållit hela copyright. En licens däremot är överlåtbar endast om det kan visas att den saknar personlig karaktär. Gäller det att avgöra när copyright överlåtits och när förläggaren erhållit blott en licens lägger man i tvivelaktiga fall huvudvikten vid om avtalet har en personlig karaktär eller icke. Om avtalet har en mera personlig karaktär anses en licens föreligga. Se Copinger s. 306 ff, Robertson s. 90, Schilling s. 69, Shafter s. 148 ff, Ball s. 564 ff, *Stevens v. Benning* (1854) 1 K & J 168, *Reade v. Bentley*

---

[1] Kivimäki s. 281.

[2] Åsikten att förlagsrättens överlåtelse kräver upphovsmannens samtycke omfattas av Kivimäki s. 280 f, FrRegFörsl. 1936 art. 43, Jacobsen s. 196 och 200. Såsom ett motiv för sin åsikt anför Jacobsen s. 196, att förläggaren aldrig får annan eller större rätt än den som ges honom i kontraktet. Denna tolkningsregel synes dock gälla blott omfånget av förläggarens rätt och icke en omständighet som den om förläggaren får överlåta sin rätt eller icke. Lund s. 241 säger, att konstnären får förbjuda vidareöverlåtelse, om han lagt avgörande vikt just vid medkontrahentens person, vilket vanligen är fallet, om denne haft en offentliggörelseplikt. En dansk underrättsdom, UfR 1918, 610, tillät icke vidareöverlåtelse av reproduktionsrätten till några bilder, enär det icke hade utretts, att avtalet skulle gett förläggaren en dylik rätt.

[3] Jfr VG § 28, ÖstUpphL § 27, Entwurf 1932 § 20 och Entwurf 1939 § 19, vilka ge upphovsmannen rätt att vägra sitt samtycke till en överlåtelse blott »aus einem wichtigen Grunde». En liknande bestämmelse föreslogs i Försl. 1938 § 11. Den vinner för Schweiz' vidkommande Lüdins s. 157 godkännande. — I Frankrike bör enligt Rault s. 122 ff frågan om förlagsrättens överlåtbarhet avgöras in casu med beaktande av de motiv som föranlett upphovsmannen att välja förläggare. Att detta även är den ståndpunkt praxis intager, se Rault s. 119 ff, Strifflings. 114. Enligt Basch s. 138 gäller detta även överlåtelse av hela förlaget.

(1857) 3 K & J 271, *Griffith v. Tower Publishing Co* [1897] 1 Ch. 21 samt *Messager v. British Broadcasting Co* [1927] 2 K.B. 543 och [1929] A.C. 151.

Copinger s. 307 säger, att avtalet prima facie har en personlig karaktär, ifall upphovsmannen erhåller royalty eller tillkommer del i vinsten, men icke ifall han honoreras med en engångssumma. Vid fastställandet av avtalets mer eller mindre personliga karaktär lägges således stor vikt vid naturen av förläggarens honorarplikt, Copinger s. 307 ff, Schilling s. 42, Dawson s. 155.

4. Förbudet mot överlåtelse av förlagsrätten hindrar även förläggaren att giva *utgivningslicenser*.[1] I de flesta fall kommer licenstagaren att åtminstone delvis fullgöra den förläggaren åvilande utgivningsplikten. Vore förläggarens förlagsrätt obegränsad till antal upplagor och exemplar och skulle förläggaren därjämte själv i fullt tillfredsställande utsträckning mångfaldiga och sprida verket, skulle fullgörandet av förläggarens utgivningsplikt icke beröras av licensen. I ett dylikt fall bör en licensgivning tillåtas enligt huvudregeln, dvs. om upphovsmannens skyddsvärda ekonomiska eller ideella intressen icke därigenom kränkas.

Däremot är förläggaren oförhindrad att ombetro annan person utgivandet, blott förlagsrätten ej överlåtes, alldeles såsom ArbAvtL § 10 tillåter arbetsgivare att som ledare och övervakare sätta en annan person i sitt ställe. I detta fall har förläggaren fortfarande rätt och plikt att ingripa i mångfaldigandet och spridandet. Då av finländska böcker delupplagor utgivas i Sverige och vice versa är just fråga om ett sådant arrangemang och icke om en överlåtelse av förlagsrätten eller av en licens.[2] Den förläggare som ombetros med utgivandet får utsätta sitt namn på exemplarens omslag och titelblad vid sidan av den egentliga förläggarens, men därav följer icke att han vore att anse som förläggare till boken och innehavare av förlagsrätten.

5. Att förlagsrätten icke får överlåtas utan upphovsmannens samtycke innebär en stark inskränkning av förläggarens och hans kreditorers rätt. Förlagsrätten kan icke utmätas och således icke användas av förläggaren som kreditbas, ehuru hans huvudsakligaste tillgångar ofta just utgöras

---

[1] Detta i konformitet med den i kap. 3, II företrädda uppfattningen, att licenser medföra överlåtelse av upphovsmannarättsliga befogenheter. Jfr Hoffmann, Ufita 1930 s. 14 f, som anser överlåtelse av en licens icke hindras av överlåtelseförbudet i VG § 28, enär licenstagaren icke trätt i licensgivarens ställe, m.a.o. någon överlåtelse av förläggarens rätt icke skett. Goldbaum s. 402, Runge s. 589 och Bappert & Maunz s. 288 anse förbudet i VG § 28 gälla även licensöverlåtelser.

[2] Se Nybergh s. 344 f, Hillig I s. 171 f, Runge s. 589.

av förlagsrätterna. Vidare är förläggaren förhindrad att överföra sin verksamhet i en annan företagsform eller att ur förlaget avskilja en eller flere avdelningar, t.ex. för åvägabringande av en koncentrering av förlagsverksamheten på enbart vissa områden. Det är därför förståeligt att lagstadgande eller, om dylikt saknas, sedvana ger förläggaren rätt att utan upphovsmannens samtycke överlåta förlagsrätten, om det sker i samband med *överlåtelse av hela förlaget eller en avdelning därav.*[1] Man kan säga att förlagets renommé i dessa fall kommer förvärvaren till godo. Denne kan upprehålla förbindelsen med överlåtarens kunder. Företagets kommersiella enhet bibehålles. Såsom ovan anfördes har i Frankrike denna tanke varit normgivande för ställningstagandet till frågan om förlagsrättens överlåtbarhet. Jämförelsevis må nämnas, att enligt VMärkF § 5 rättigheten till registrerat varumärke åtföljer den rörelse eller den del av rörelse, där märket begagnas.

Vad med *avdelning* skall förstås kan vålla tvivel. Fråga bör vara om en naturlig och icke en konstlad uppdelning. Normalkontr. § 15 talar om en »särskild del» av förlaget, dess danska text använder uttrycket »særlige områder». Även en underavdelning av ett fack, t. ex. den skatterättsliga delen av ett förlags juridiska avdelning, bör kunna överlåtas.[2] Ulmer kan biträdas, då han säger att ju större det verkbestånd är, som tillhör avdelningen, desto större skäl föreligga för att anse att avdelningen är överlåtbar.[3] Runge föreslår de lege ferenda, att i lagen måtte intagas en definition av avdelning såsom »ein fachlich abgegrenzter Teil, der eine grössere Anzahl von Titeln vereinigt».[4] Ett enda verk bör i regel icke kunna överlåtas annat än i undantagsfall, såsom t.ex. då fråga är om ett stort konversationslexikon.[5]

I anslutning till det sagda bör man hos oss inta den ståndpunkten, att upphovsmannen får finna sig i att hela förlaget eller en avdelning överlåtes. Vill han förhindra detta, bör han i förlagsavtalet intaga ett förbud däremot.

---

[1] Så Nyberg h s. 342, Kivimäki s. 281, Försl. 1938 § 11, Normalkontr. § 15, Försl. 1953 § 26, Grundtvig s. 134, Jacobsen s. 198, en Højesterettsdom i UfR 1908, 351. Lika ÖstUpphL § 28. Enligt ItalUpphL art. 132, FrRegFörsl. 1936 art. 43 och FrSocFörsl. 1936 art. 18 gäller detta endast överlåtelse av hela förlaget. VG § 28 kräver upphovsmannens samtycke blott för överlåtelse av enskilda verk.

[2] Hoffmann s. 109. Hillig II s. 121 anser att en romanserie, som innefattar förlagets samtliga romaner, kan överlåtas skilt för sig.

[3] Ulmer s. 269.

[4] Runge s. 589.

[5] Se Jacobsen s. 199 f, Runge s. 589.

Detta gäller även då orsaken till överlåtelsen ligger i att myndigheterna icke ha beviljat förläggaren en för utgivandet nödig licens.

En överlåtelse av hela förlaget eller en förlagsavdelning innebär, att förlaget resp. avdelningen överlåtes med dess samtliga tillgångar, såsom boklager, papper, klichéer, maskiner o.dyl.

Ovan relaterade sedvana torde icke obetingat gälla vid förlagsavtal angående *konstverk*. Här är faran för en sämre prestation betydligt större än vid avtal angående litterära verk och musikverk.[1] I avsaknad av lagbestämmelse bör avgörandet här ske in casu. Ifall förläggarens prestation är av övervägande teknisk natur, t.ex. gäller postkort eller enkla illustrationer, bör överlåtbarhet lättare tillåtas än om hans prestation är av mera konstnärlig art.[2]

Är förläggaren en fysisk person gäller det ovan anförda även förordnanden av honom om förlagsrättens övergång vid hans död. Upphovsmannen kan sålunda opponera sig mot ett testamentariskt förordnande av honom, såframt detta icke gäller hela förlaget eller en förlagsavdelning.[3] Att förlaget vid förläggarens död övergår på hans samtliga arvingar motiverar icke tillräckligt, att förläggaren i testamente finge fördela sina förlagsrätter på olika testamentarier.

Upphovsmannen kan genom sitt samtycke möjliggöra en överlåtelse, vilken annars icke finge ske. Samtycket kan ges konkludent.[4] Ett konklu-

---

[1] Se Jacobsen s. 196 ff, som utförligt behandlar frågan. I en Landsrettsdom, UfR 1949 s. 1047, ansågs en överlåtelse av ett konstförlag vara otillåten. Den omständigheten att hela förlaget hade överlåtits tillmättes ingen betydelse. Jfr TyKonstRiktl. § 24, som upptager bestämmelsen i VG § 28 och således likställer konstförlag med andra förlag. Även Isenschmid s. 111 ff är benägen att i rätt stor utsträckning godtaga en överlåtelserätt för förläggaren. Då han s. 114 f motiverar detta med att förläggaren icke själv utför mångfaldigandet, så tillmäter han förläggarens övervakande och ledande verksamhet alltför liten betydelse.

[2] Jacobsen s. 197, Riezler i Ehrenberg s. 91 f.

[3] de Boor s. 343, Ulmer s. 271, Escarra & Rault & Hepp s. 125. Jfr Riezler i Ehrenberg s. 73, Allfeld s. 127 och Runge s. 584 f, vilka godtaga testamentariska förordnanden även över enskilda förlagsrätter, Runge med motivet att om förläggaren blott i ringa utsträckning utövat förlagsverksamhet och innehaft blott en enda förlagsrätt, det är egalt för upphovsmannen om denna förlagsrätt övergår till förläggarens arvingar eller till en testamentarie. Runge motiverar således sin ståndpunkt med ett exempel, som gäller överlåtelse av hela förlaget eller en avdelning därav.

[4] Kivimäki s. 263. Jfr Jacobsen s. 200, som anser att ett av förläggaren föregivet muntligt eller konkludent samtycke i regel ej bör godtagas gentemot upphovsmannens protest.

dent samtycke är att antaga om upphovsmannen är medveten om överlåtelsen och låter en längre tid förflyta utan att påtala den. Innefattar förlagsavtalet rätt för förläggaren till verkets utgivande även i översättning, kan i avtalet ofta intolkas en rätt för förläggaren att utge översättningen på annat förlag.

6. Upphovsmannen äger rätt att med förläggaren *avtala* om att *vidareöverlåtelse* av förlagsrätten skall vara *utesluten*.[1] Avtalet kan visserligen komma att skada förläggarens kreditorer, men upphovsmannens personliga intresse av förbudet förtjänar ett större beaktande än deras fördel. Skulle förbudet enbart avse att utesluta förläggarens kreditorer, men icke att hindra annan överlåtelse, bör det dock ofta anses overksamt.[2] Avtalet om överlåtelseförbudet behöver icke vara uttryckligt. Det är tillfyllest, att det tydligt framgår av omständigheterna, att upphovsmannen avser att anknyta utgivningen just till förläggaren och ingen annan. Ett optionsavtal, som ger förläggaren rätt till upphovsmannens samtliga såväl existerande som framtida verk, behöver icke nödvändigtvis innebära ett överlåtelseförbud för förläggaren.[3]

Ytterligare bör en inskränkning i överlåtelsefriheten annoteras. Då upphovsmannen på förhand har samtyckt till att förlagsrätten får överlåtas och i de fall hans samtycke enligt lag eller sedvana icke kräves, bör han ändock få inskrida mot överlåtelsen, ifall han på grund av sin *droit moral* kan göra väsentliga invändningar mot förvärvaren.[4] Härvid är verkets karaktär och förläggarens anseende av betydelse. Att upphovsmannen valt en ansedd förläggare kan utvisa, att han lagt vikt vid ett värdigt och effektivt utgivande. Jacobsen säger sålunda, att det kanske bör antagas, att upphovsmannen kan häva avtalet genast, såframt överlåtelsen sker till ett förlag, vars ställning i politiskt, moraliskt eller religiöst hänseende väsentligen avviker från upphovsmannens.[5] I regel är upphovsmannen tillräckligt skyddad om han får rätt att förbjuda överlåtelsen eller bringa den att återgå. En hävning av hela förlagsavtalet bör tillåtas blott om han

[1] Nybergh s. 342. A.å. Kohler s. 263, som anser att förläggaren icke kan betaga sig rätten att överlåta hela förlaget.

[2] Se om dylika överlåtelser Hakulinen s. 38 och Kruse s. 238 ff.

[3] Allfeld s. 128, Bappert & Maunz s. 278. A.å. Goldbaum s. 403.

[4] Jacobsen s. 195 och 199. Så även i Tyskland, trots stadgandet i VG § 28, de Boor s. 332 och Ulmer s. 268 f. ItalUpphL art. 132 och FrRegFörsl. 1936 art. 43 upptaga ett uttryckligt stadgande härom.

[5] Jacobsen s. 195. Jfr Ross, Jur. 1952 s. 79 f, som anser en dylik rätt för upphovsmannen vara alltför vittgående, speciellt med hänsyn till kriteriets rätt subjektiva och vaga karaktär.

genom överlåtelsen kränkes så allvarligt, att ett fortsatt samarbete mellan honom och förläggaren är uteslutet.

Är förläggaren en juridisk person, kan upphovsmannen icke påtala en växling enbart i förlagsledningen. Även om upphovsmannen, såsom ofta är fallet, lagt vikt vid förlagets ledare, kan han icke förutsätta och ännu mindre kräva, att ledningen förblir oföränderligt densamma. Han har slutit avtalet med förlaget och måste räkna med att förlagsledningen kan växla. Blott i det sällsynta fall att en utgivning genom den nye förlagsledaren skulle grovt kränka hans ideella intressen, bör han med stöd i sin droit moral kunna frånträda avtalet i enlighet med de principer som anföras nedan i kap. 8.

7. Sker en tillåten överlåtelse av förlagsrätten, inträder förvärvaren i alla förläggarens rättigheter enligt förlagsavtalet. Han kan t.ex. yrka på att upphovsmannen överlämnar manuskriptet. Han har samma rätt som förläggaren skulle haft att bestämma om en ny upplagas utgivande och är vad beträffar rätten att överlåta förlagsrätten vidare underkastad samma inskränkningar som förläggaren.[1]

Huru förhåller det sig med *förläggarens plikter*, då förlagsrätten överlåtes?[2] Med hänsyn till det ovan i punkt 3 anförda bör man anse, att upphovsmannens samtycke till förlagsrättens överlåtelse give, om motsatsen icke tydligt framgår, på det villkoret, att förvärvaren underkastar sig *utgivningsplikt*. Detta bör på enahanda grunder gälla då överlåtelsen undantagsvis får ske utan upphovsmannens samtycke, hos oss således vid överlåtelse av hela förlaget eller en avdelning därav.

Däremot vore det icke lika nödvändigt, att förvärvaren åtoge sig *honorarplikten*, ty den kunde förläggaren fylla utan att äga utgivningsrätten. Vid överlåtelse av hela förlaget eller en förlagsavdelning övertager förvärvaren i regel förlaget resp. avdelningen med alla dess aktiva och passiva och man torde även kunna hävda, att sedvanan ger upphovsmannen anspråk på att förvärvaren övertager honorarplikten. Eftersom överlåtelsen sker utan

---

[1] Jfr Allfeld s. 133, som för det fall att förläggaren överlåtit hela förlaget eller en avdelning därav, utan att förlagets firma och organisation följt med, anser att bandet mellan upphovsmannen och förläggaren brutits och inskränkningen i överlåtelsefriheten vad angår enskilda förlagsrätter därigenom mistat sin mening. Häremot med rätta Runge s. 590 f.

[2] Jacobsen s. 201 anser, att förvärvaren inträder i alla förläggarens rättigheter och förpliktelser. Förvärvaren svarar självfallet icke gentemot upphovsmannen för redan förfallet honorar och för de eventuella skadeersättningskrav upphovsmannen kan hava gentemot förläggaren, Jacobsen s. 201 f.

upphovsmannens samtycke, är en tolkning till hans favör på sin plats.[1] Sker överlåtelsen med hans samtycke, torde förvärvaren däremot vara nödgad övertaga honorarplikten blott om upphovsmannen uttryckligen betingat sig detta. Ifall honoraret utgår som royalty eller del i vinsten bör samtycket till överlåtelsen dock ofta tolkas såsom även innefattande ett krav på att honorarplikten övertages. I USA har förläggaren ansetts kunna överlåta ett royalty-avtal blott så att förvärvaren åtager sig att utnyttja (»work») verket och betala honorar åt upphovsmannen, i det dessa förpliktelser ha ansetts vidhäfta upphovsmannarätten som en »equitable lien».[2]

Då ovan sagts att förvärvaren bör övertaga utgivnings- resp. honorarplikten avses därmed ingalunda, att denna plikt utan att förvärvaren åtagit sig den kunde åvälvas honom, utan blott att upphovsmannen, om ett övertagande av plikten icke sker, kan förbjuda överlåtelsen eller bringa den att återgå.

Förvärvarens övertagande av utgivningsplikten synes ske även till förmån för upphovsmannen och giva denne *talerätt* (så VG § 28). Har upphovsmannen gett sitt samtycke till överlåtelsen, synes man nämligen i samtycket kunna inlägga ett krav icke blott på att förvärvaren åtager sig utgivningsplikten, utan även på att upphovsmannen härvidlag erhåller talerätt. Med lika stort fog bör detta vara fallet, då sedvana eller lag ersätter upphovsmannens samtycke. Detta synes gälla även förvärvarens övertagande av honorarplikten. Enligt Chydenius torde, då en rörelse överlåtes, borgenärs rätt kunna göras gällande mot rörelsens förvärvare utan att denne till borgenären avgivit någon särskild förklaring[3]. I förvärvarens mottagande av prestationen, dvs. i hans vidtagande med utgivandet, kan ligga en förpliktelse gentemot upphovsmannen.

I HD 1933 R 6 hade köparna av en advokatbyrå åtagit sig att svara för byråns skulder, varför en borgenär ansågs berättigad att utkräva sin fordran direkt av dem.

Sveriges HD i NJA 1941 s. 144 ansåg förvärvarens övertagande av honorarplikten vara givet även till förmån för upphovsmannen och kunna åberopas av denne.

I HD 1932 R 62 hade ett leveransavtal av köparen överlåtits till ett bolag. Bo-

---

[1] I ett avgörande av Circuit Court of Appeals USA, *Fain v. Irving Trust Co*, refererat i Macgillivray 1922—1923 s. 423 ff, ansågs konkursförvaltarna i förläggarens konkursbo kunna överlåta konkursboets upphovsmannarätter, men blott så att förvärvaren åtog sig att erlägga till upphovsmannen de avtalade royalties.

[2] Shafter s. 151, Ball s. 546, Nicholson s. 53 f.

[3] Chydenius II, 2 uppl. s. 229 f. Instämmande Hakulinen, LM 1940 s. 335. Se även Ussing s. 359 f.

laget mottog av leverantören prestation enligt avtalet och ansågs därigenom ha blivit skyldig att till leverantören erlägga varans pris.

Såsom ovan nämnts förblir förläggaren trots överlåtelsen fortfarande ansvarig för sina plikter enligt förlagsavtalet.[1] I upphovsmannens samtycke till att förlagsrätten får överlåtas kan icke inläggas ett befriande av förläggaren från dennes skyldigheter.

8. Ifall en *otillåten överlåtelse* av förlagsrätten sker och förvärvaren därpå utger verket, har man att göra med en upphovsmannarättskränkning.[2] Påföljderna äro desamma som i det fall upphovsmannen överlåtit en upphovsmannarättsbefogenhet, vilken han tidigare överlåtit till en annan person. Eftersom överlåtelsen icke har varit tillåten, innebär utgivandet ett olovligt mångfaldigande och spridande, varför UpphL § 29, 31 och 32 äro tillämpliga.[3] Enligt Försl. 1953 § 2 har upphovsmannen uteslutande rätt att göra verket tillgängligt för allmänheten, vilken föreskrift förvärvaren bryter mot då han utger verket. Däremot drabbas den som olovligen överlåter sin rätt varken enligt UpphL eller enligt Försl. 1953 av straff för sitt olovliga överlåtande; Försl. 1953 § 52 hänvisar icke till § 26. Otvivelaktigt kan emellertid stundom överlåtaren straffas som anstiftare till ett olovligt utgivande.

God tro hos förvärvaren betager icke upphovsmannen rätten att påtala den otillåtna överlåtelsen,[4] lika litet som då förlagsrätten överlåtes till tvenne den senare förvärvarens goda tro skyddas, se ovan s. 75. I obligationsrätten har man visserligen, om vid en skriftligen erkänd fordran överlåtelseförbudet icke framgår av urkunden, ansett att gäldenären icke kan åberopa förbudet mot en godtroende förvärvare av fordran,[5] men på grund av olikheten mellan överlåtelse av en fordran och av en upphovsmannarätt är något analogislut icke berättigat. — Skadeersättningsskyldighet för förvärva-

---

[1] Så även Försl. 1953 § 26, KommBet. 1953 s. 65, VG § 28, Jacobsens. 202 f. Se även det ovan s. 245 anförda avgörandet av Sveriges HD, NJA 1941 s. 144. Jfr Ross, Jur. 1952 s. 80, som betvivlar fortvaron av förläggarens ansvar. ÖstUpphL § 27 låter förläggaren ansvara blott som en löftesman.

[2] Så även Allfeld s. 128 och 132, Bappert & Maunz s. 278 och en Landsrettsdom i UfR 1949 s. 1047 ff.

[3] Se Kivimäki, LM 1939 s. 419 om verkan av ogiltiga upphovsmannarättsöverlåtelser.

[4] A.å. Copinger s. 306 f. I Tyskland är situationen med hänsyn till stadgandena i BGB § 405 och 413 oklar, se härom Allfeld s. 128 f.

[5] Hakulinen s. 37 f. Analogi: AvtL § 11 och 34, SBL § 30.

ren förutsätter dock att dolus eller culpa stannar honom till last.[1] Med Jacobsen kan man kräva, att förvärvaren stiftar bekantskap med överlåtarens förlagsavtal, varför han handlat culpost, om förbudet mot vidareöverlåtelse funnits intaget i kontraktet.[2]

I ett danskt underrättsavgörande, UfR 1949, 1047, ansågs förvärvaren vara i ond tro och skadeersättningsskyldig, då han icke tagit del av förlagsavtalet, vari ett överlåtelseförbud ingick, och icke heller hade gjort någon hänvändelse till upphovsmannen.

II. PANTSÄTTNING AV FÖRLAGSRÄTTEN.

Förlagsrätterna utgöra ofta för förläggaren en betydande tillgång. Det ligger därför nära till hands att han utnyttjar dem som säkerhet för kredit. Såsom av det följande framgår äro hans praktiska möjligheter härtill likväl rätt begränsade.

1. En pantsättning av förlagsrätten innebär ju icke i och för sig en definitiv överlåtelse av denna, men den kan leda därtill. Panthavarens realisationsbefogenhet ingår som en integrerande del i pantavtalet. Eftersom i enlighet med vad ovan konstaterats förläggaren icke utan *upphovsmannens samtycke* får överlåta förlagsrätten, bör han icke heller få pantsätta den utan hans tillstånd. Upphovsmannens samtycke kräves visserligen icke för överlåtelse av förlagsrätten i samband med överlåtelse av hela förlaget eller en förlagsavdelning, men en pantsättning av hela förlaget eller en förlagsavdelning är praktiskt ogenomförbar. En överlåtelse av förlagets resp. avdelningens samtliga tillgångar genom tradition är ogörlig.[3] Lösöreinteckning kan fastställas i lösegendom tillhörande mekanisk eller industriell anläggning och som exempel anför LösöreIntL § 1 boktryckeri. Ifall förlaget även omfattar ett tryckeri och en lösöreinteckning medgåves i dess lösegendom, kunde man fråga sig, om förläggaren samtidigt med inteckningens beviljande kunde pantsätta förlagets samtliga förlagsrätter. Enär förlaget icke utgör någon mekanisk eller industriell anläggning och då inteckningen icke gäller *hela* anläggningen, är en pantsättning i samband med en lösöreinteckning likväl ej möjlig utan upphovsmannens samtycke.

---

[1] Oaktat ordalydelsen i UpphL § 31 kan skadestånd utdömas även i de fall straff ej kommer i fråga till följd av frånvaro av dolus, Kivimäki s. 332. — Enligt Försl. 1953 § 52 är även vållande straffbelagt.

[2] Jacobsen s. 196. Se även Lund, Festskrift för Ussing s. 325.

[3] Nybergh, JFT 1942 s. 117 och Jacobsen s. 203 uttala, att hela förlagsrörelsen icke kan pantsättas.

Införskaffandet av upphovsmannens samtycke innebär en hämsko för förläggaren, då hans kreditbehov därigenom bekantgöres till eventuell skada för hans fortsatta verksamhet.

Har upphovsmannen samtyckt till att förläggaren får pantsätta förlagsrätten, kan man anse att han därmed även samtyckt till pantens realisation genom försäljning av förlagsrätten.[1] Nyberg h anser visserligen att hans samtycke ånyo kräves vid realisationen, eftersom han då han samtycker till pantsättningen ännu icke vet, vem förlagsrätten vid en eventuell realisation kommer att tillfalla.[2] Nybergh tillägger dock, att upphovsmannen kan vägra samtycke till realisationen blott i de sällsynta fall förvärvaren på objektiva grunder icke erbjuder betryggande garantier för upphovsmannens vitala intressen.[3] Naturligare är likväl att anse att upphovsmannen, då han ger tillstånd till pantsättningen, bör taga realisationen med i beaktande. Annars kunde han ju icke heller med bindande verkan redan i förlagsavtalet giva ett generellt samtycke till att förlagsrätten får överlåtas. Beaktas bör vidare, att hans droit moral kan ge honom talerätt utan hinder av det på förhand givna samtycket.

Har upphovsmannen gett ett generellt samtycke till att förläggaren får överlåta förlagsrätten, bör han därmed anses även ha gått med på en överlåtelse som följd av en pantsättning. Att sagda generella samtycke likväl icke ger förläggaren en obetingad rätt att pantsätta förlagsrätten, framgår av det följande.

Förläggarens *utgivningsplikt* ställer hinder i vägen för en pantsättning. I enlighet med vad tidigare uttalats, kap. 7, I, 7, måste upphovsmannens samtycke till överlåtelse av förlagsrätten in dubio anses innefatta ett krav på att utgivningsplikten övertages av förlagsrättens förvärvare. Den som vid pantrealisationen övertager förlagsrätten bör således vara i stånd att utge verket. Vad beträffar övertagandet av honorarplikten kan likaså hänvisas till vad i det föregående anförts.

---

[1] Så Kivimäki s. 276 i fråga om en pantsättning från upphovsmannens sida. Se även ett uttalande av Lagberedn. 1920 s. 44, att upphovsmannarätt icke kan undantas vid utmätning, ifall den blivit pantsatt för den gäld, till vars betäckande utmätningen sker.

[2] Nybergh, JFT 1942 s. 117 ff, lika de Boor s. 345, Hillig II s. 224 och 227. Förhärskande åsikt i Tyskland synes vara, att upphovsmannens samtycke kräves först vid försäljningen, se Henneberg s. 120 f, Hoffmann s. 113, Allfeld s. 137. Ståndpunktstagandet i Tyskland influeras dock väsentligen av att VG § 28 under vissa förutsättningar tillåter även överlåtelse av enskilda förlagsrätter utan upphovsmannens samtycke.

[3] Nybergh, JFT 1942 s. 117 ff.

Efter pantavtalets ingående vore förläggaren i enlighet med allmänna panträttsliga principer förhindrad att utöva förlagsrätten i den mån panthavarens rätt därigenom läderades. Detta innebure helt visst att förläggaren endast finge mångfaldiga, men icke sprida verket.[1] Men ej heller panthavaren hade denna rätt under säkerhetsstadiet. Följden bleve att upphovsmannen ej kunde framtvinga verkets spridande. Synnerligen tvivelaktigt är om hans samtycke till förlagsrättens pantsättning kunde anses innebära samtycke till en dylik situation; i ingen händelse är detta fallet med ett generellt samtycke av honom till förlagsrättens överlåtelse. Man kan antaga att upphovsmannen ofta avsett att förläggaren vid pantsättningen bör förbehålla sig rätten att fortfarande utge verket. Endast så länge förläggarens utgivningsplikt ännu icke aktualiserats, t. ex. i fråga om framtida upplagor, skulle upphovsmannens rätt icke menligt påverkas av pantsättningen. Tillrådligt är, att parterna i pantavtalet föreskriva, huru förevarande dilemma skall undgås. N y b e r g h föreslår, att parterna stifta en med nyttjande förenad panträtt, en s.k. antikretisk pant. Panthavaren tillkommer då en med utgivningsplikt förbunden rätt att redan under säkerhetsstadiet utgiva verket, eventuellt genom förläggarens förmedling.[2] Eftersom kreditgivaren i regel icke idkar förlagsverksamhet, kunde saken även ordnas så, att pantavtalet berättigade förläggaren att fortfarande i normal utsträckning utöva förlagsrätten under säkerhetsstadiet. Är fråga om ett verk, som normaliter vinner avsättning under en lång tid, t. ex. ett musikverk, är denna lösning väl tänkbar.

Det kan sålunda icke förnekas att stora praktiska svårigheter äro förenade med en pantsättning av förlagsrätterna. Beaktar man ytterligare att en kreditgivare har svårt att bedöma värdet av en förlagsrätt, förstår man, att pantsättning sällan förekommer i praktiken. Emellertid synes den icke vara helt oanvändbar.[3] Panthavaren får företräde i förlagsrätten framom förläggarens övriga borgenärer och ehuru belastad med utgivnings- och honorarplikt kan förlagsrätten ha sitt stora värde, speciellt om förvärvaren är i tillfälle att erhålla även trycksats och klichéer.

---

[1] Enligt K i v i m ä k i s. 276 är en upphovsman, som pantsatt sin upphovsmannarätt, förhindrad att utgiva verket. Jfr J a c o b s e n s. 203 f, som synes förutsätta, att förläggaren fortfarande under säkerhetsstadiet skall mångfaldiga och sprida verket.

[2] N y b e r g h, JFT 1942 s. 127 f. K r u s e s. 1761 finner att realisationen av en pantsatt upphovsmannarätt lämpligast ordnas så, att panthavaren i pantavtalet ges rätt att »bruka» rätten (t. ex. uppföra eller utge verket) under så lång tid, att han får sin fordran gottgjord.

[3] Jfr J a c o b s e n s. 204 f, som ställer sig helt negativ till den.

2. Frågan om *formen för pantsättningen* har rätt ingående behandlats i litteraturen, varför här endast några synpunkter må anföras.[1] Med hänsyn till förhållandet mellan pantsättare och panthavare stiftas panträtten genom pantavtalet. Liksom en överlåtelse av förlagsrätten kan pantavtalet ske formlöst. Men för pantavtalets fullbordande, för dess verkan utåt, är blotta avtalet icke tillräckligt. Någon tradition motsvarande den vid lösörepant är icke möjlig, men detta medför icke att man kunde avstå från kravet på legitimation och publicitet. Förvärvaren bör utåt framstå som legitimerad innehavare av panträtten. Envar som har ett rättsligt intresse av panträttens existens och omfång, framför allt pantsättarens borgenär och successor, bör lätt och tillförlitligt kunna skaffa sig kännedom om densamma. Pantsättaren bör i görligaste mån berövas möjligheten att förfoga över den pantsatta rätten och möjligheten att genom svikliga transaktioner med panthavaren gynna denne på sina övriga borgenärers bekostnad. I sistsagda hänseende är en kränkning genom pantsättning betydligt lättare realiserbar än en kränkning genom en överlåtelse av förlagsrätten, ty en överlåtelse bör för att vinna tilltro i regel ske till en person som idkar förlagsverksamhet, medan vid pantsättning detta icke är av nöden. För att så vitt möjligt tillgodose de nämnda kraven har man hos oss med skäl ansett pantsättning av förlagsrätten för sitt fullbordande kräva *tradering av förlagskontraktet* till panthavaren.[2] Eftersom panträtt i handfången pant fullbordas genom tradition (HB 10: 1), och då tanken att pantsättning kräver tradition är starkt rotad hos oss, ligger det nära till hands att också en pantsättning av upphovsmannarättsliga befogenheter kräver något slag av tradition. Tänkbart vore visserligen att man ålade pantsättaren att tradera manuskriptet, men icke heller härigenom betoge han sig möjligheten att förfoga över rätten, ty intet hindrade att han tagit och behållit en kopia av detsamma.

Då förläggaren pantsätter sin förlagsrätt har man, i motsats till vad fallet är då upphovsmannen är pantsättare, möjlighet att tillgodose kravet på legitimation och publicitet genom att kräva att förläggaren eller panthavaren meddelar upphovsmannen om pantsättningen. Riktigt är att man ur bestämmelserna i UL 4: 18 och SBL § 31 icke analogivis kan härleda någon skyldighet härtill, eftersom fråga icke är om någon fordringsrätt.[3] Man kunde

---

[1] Se Undén s. 18 ff och 108 ff, Nyberg, JFT 1942 s. 121 ff, Kivimäki s. 274 ff. Om panträtt i rättigheter se även Wrede & Caselius s. 519 ff och Lars Erik Taxell, Panträtt i skuldebrev, Åbo 1949, spec. s. 17 ff.

[2] Nybergh, JFT 1942 s. 124 f och Kivimäki s. 275. Jfr Undén s. 110: »Det kan dock måhända fordras» ett överlämnande av kontraktet.

[3] Nybergh, JFT 1942 s. 124 f, Kivimäki s. 276.

dock fråga sig om icke den i SBL § 31 uttryckta principen borde gälla även pantsättning av förlagsrätter och pantavtalets giltighet mot förläggarens borgenärer kräva förutom förlagskontraktets överlämnande även denuntiation till upphovsmannen. Denuntiationen skulle bättre än en tradering av förlagskontraktet motverka simulerade transaktioner.[1] Medan en simulerad pantsättning från upphovsmannens sida icke nämnvärt skadar hans borgenärer, eftersom förlagsrätten, så länge den är på hans hand, icke är fritt utmätbar (se UpphL § 24 och Försl. 1953 § 29), kunde en simulerad pantsättning av förlagsrätten från förläggarens sida lädera förläggarens borgenärer. Å andra sidan vore det icke lämpligt med hänsyn till rättssäkerheten att för pantsättning av förlagsrätter gällde olika regler allt efter som upphovsmannen eller förläggaren är pantsättare. Denuntiationen har f.ö. icke här på långt när samma betydelse som vid fordringar. Vid dessa betages nämligen pantsättaren genom denuntiationen möjligheten att kräva fordringen, medan en förläggare trots att han pantsatt förlagsrätten och meddelat upphovsmannen därom har möjlighet att utge verket. Med hänsyn till de sist anförda motiven bör enligt mitt förmenande en giltig pantsättning av förlagsrätten från förläggarens sida ske genom förlagskontraktets tradering.

III. UTMÄTNING AV FÖRLAGSRÄTTEN HOS FÖRLÄGGAREN. FÖRLÄGGARENS KONKURS.

1. I nära samband med frågan om förlagsrättens överlåtbarhet står spörsmålet om förläggarens rättigheter enligt förlagsavtalet kunna utmätas hos honom och tillgripas vid hans konkurs.

UpphL § 24 stadgar, att upphovsmannarätten till verk, som ej har offentliggjorts, icke får *utmätas* i upphovsmannens, hans änkas, arvinges eller testamentstagares bo. Försl. 1953 § 29 har en motsvarande bestämmelse, dock med relativsatsen utelämnad. Varken UpphL eller Försl. 1953 föreskriver något om utmätning hos förläggaren eller annan, som förvärvat upphovsmannarätten helt eller delvis. Uppenbarligen bör utmätning tillåtas utan samtycke av upphovsmannen, ifall förläggaren har rätt att överlåta sin rätt (UL 4: 9 mom. 2).[2] Följaktligen kräves, att vid utmätningen hela förlaget

[1] Jfr Nyberghs, JFT 1942 s. 127, uttalande, att denuntiationens ändamål egentligen vore blott att sätta auktor i tillfälle att bevaka sina intressen vid förpantningen och realisationen.

[2] Kivimäki s. 308 f, Nybergh, JFT 1937 s. 183 f. Lika DaKomm-Bet. 1951 s. 143.

eller en avdelning därav överlåtes, såframt förläggaren icke i enlighet med det tidigare anförda undantagsvis äger en vidare eller snävare överlåtelserätt.

2. Försättes förläggaren i *konkurs*, är det *konkursförvaltarna* som förfoga över de rättigheter förlagsavtalen giva förläggaren. Förlagsrätternas ingående i konkursboet kan motiveras med att förläggaren har rätt att överlåta hela förlaget eller en avdelning därav till annan person. Detta innebär likväl icke, att konkursförvaltarna vore nödsakade att övertaga och utöva samtliga förlagsrätter. De äga otvivelaktigt rätt att övertaga blott en del av förläggarens förlagsrätter och avstå från resten, således oberoende av om de övertagna förlagsrätterna bilda en skild förlagsavdelning.[1] Eftersom de av konkursförvaltarna icke övertagna förlagsrätterna stå till respektive upphovsmans fria förfogande, kan man säga att konkursförvaltarnas rätt omfattar hela förlaget. En upphovsman, som i förlagsavtalet har betagit förläggaren all överlåtelserätt, kan däremot göra gällande, att förlagsrätten icke får räknas till konkursboet, enär rättens övergång till detta icke är tillåten till följd av det i förlagsavtalet intagna överlåtelseförbudet och då konkursboet kan omfatta endast egendom, som kan utmätas (KS § 45, UL 4: 9 mom. 2).[2] Att överlåtelsen i förevarande fall har en särpräglad natur synes icke utgöra ett tillräckligt argument för att även dylika förlagsrätter borde räknas till konkursboet.[3]

Upphovsmannen kunde försöka hindra ett utgivande vid förläggarens konkurs genom att påstå, att hans anseende lider av att verket utgives av en förläggare, som är i konkurs. Denna invändning torde likväl icke vara relevant. I regel känna verkets avnämare icke till konkursen eller lägga i varje fall knappast någon vikt därvid. Endast om upphovsmannen i något fall på grund av sin droit moral kunde göra väsentliga invändningar mot ett utgivande av konkursförvaltarna, bör hävningsrätt tillerkännas honom. Däremot har upphovsmannen rätt i att ett mångfaldigande och spridande från konkursboets sida ofta icke sker lika effektivt och med samma tillvaratagande av hans intressen som om förläggaren själv skulle stått för utgivandet. Såsom en ändamålsenlig avvägning av hans och konkursborgenärernas stridiga intressen stadgas därför flerstädes, att han kan häva förlagsavtalet, ifall

---

[1] Så även enligt VG § 36, se Allfeld s. 181 f.

[2] Denna åsikt företrädes även av Allfeld s. 181, Runge s. 563 ff, Ulmer s. 234, Bappert & Maunz s. 358. Enligt Skone James s. 46 går en utgivningslicens, som ger förläggaren en personlig rätt, icke över på konkursförvaltaren. — I Lagberedn. 1920 s. 44 uttalas, att en upphovsmannarätt kan tillhöra ett konkursbo endast i den mån den kan utmätas. Måhända avses härmed dock enbart upphovsmannens konkursbo.

[3] Så likväl de Boor s. 350 f, Hillig I s. 453, Lüdin s. 154 f.

mångfaldigandet ännu icke vidtagit.[1] Utan uttryckligt stadgande i lag eller avtal kan likväl enligt min mening en dylik rätt knappast tillerkännas honom.[2] Även ehuru avtalets upphävande skulle ske innan mångfaldigandet påbörjats kunde de övriga konkursborgenärerna lida en avsevärd skada, ifall fråga vore om ett lukrativt verk. En klausul i förlagsavtalet, vilken ger upphovsmannen rätt att *efter* det förläggaren vidtagit med mångfaldigandet häva avtalet, ifall förläggaren försättes i konkurs, kränker i regel de övriga konkursborgenärerna i så hög grad, att den vanligen bör frånkännas giltighet,[3] se även ovan s. 265.

Även om konkursförvaltarna antagligen oftast skola se sig ur stånd att företaga utgivandet, speciellt med hänsyn till att de äro intresserade av en snabb avveckling av boet, kan motsatsen vara fallet, t. ex. om till deras förfogande står både förläggarens tryckeri och hans apparatur för verkets spridande och om försäljningen synbarligen icke komme att draga alltför långt ut på tiden eller verket kanske redan föreligger färdigt mångfaldigat. Med nutida försäljningsmetoder insätter man reklamen vanligen genast med full styrka för att omedelbart uppnå en så stor avsättning som möjligt.

Någon säkerhet kan upphovsmannen icke kräva av konkursboet, då detta förklarar sig villigt vidtaga eller fortfara med utgivandet.[4] I det föregående har anförts att, ifall honoraret utgör en bestämd vid manuskriptets överlämnande till betalning förfallen summa, upphovsmannen kan vägra att utgiva manuskriptet innan han erhållit detta honorar. Vid förläggarens konkurs torde han kunna göra anspråk på ett något utvidgat skydd. KS § 49 synes nämligen kunna tillämpas ex analogia och upphovsmannen äga rätt att innehålla manuskriptet resp. återkräva ett efter konkursens början överlämnat manuskript, ifall konkursboet icke erlägger ett ännu icke förfallet honorar,

---

[1] Försl. 1938 § 14, VG § 36, ÖstUpphL § 32. Ett motsvarande tvingande stadgande förordas av Eberstein, NFM 1945 s. 35.

[2] Så även Jacobsen s. 227 f. A.å. Grundtvig s. 110, Kivimäki s. 293. Kivimäki anser att upphovsmannen till följd av det personliga tillitsförhållandet mellan honom och förläggaren äger hävningsrätt vid förläggarens konkurs, såframt han icke tillåtit vidareöverlåtelse av kontraktet, men att avtalets upphävande bör ske utan att skada de övriga konkursborgenärerna och därför icke efter det verkets mångfaldigande vidtagit. — I amerikansk praxis har upphovsmannen getts rätt att återfå sin copyright vid förläggarens konkurs endast vid grov försummelse från förläggarens sida, Shafter s. 151.

[3] Nybergh s. 349. Likaså anse Allfeld s. 180, Runge s. 562 och Bappert & Maunz s. 360 f en dylik klausul alltid vara ogiltig.

[4] SchwOR art. 392 ålägger boet att ställa säkerhet för sina förpliktelser.

som skall utgå som en engångssumma eller efter arktalet.[1] Utgår honoraret efter arktalet så att dess storlek ännu icke kan angivas exakt, är det dock antagligen tillräckligt att säkerhet ställes för honoraret. I de nämnda fallen kan man jämställa honoraret med en köpesumma. Utgår honoraret däremot såsom royalty eller del i förläggarens vinst är en dylik analogi icke befogad. Konkursen medför att gäldenärens skulder förfalla till betalning, men detta är icke fallet med ett till existensen ännu osäkert honorarkrav. Enbart på den grund att förläggaren gått i konkurs kan någon anteciperad mora icke sägas föreligga i dessa fall. Observeras bör att upphovsmannen icke är i samma behov av skydd som en säljare, ty han har alltid möjlighet att återfå sin förlagsrätt.

I den mån boet övertager utgivningsrätten till färdigt mångfaldigade exemplar övertager det en plikt att sprida dem och erlägga honoraret. Ifall förläggaren har rätt men icke plikt att utge flere upplagor av verket, få även konkursförvaltarna valfrihet härvidlag.

Skulle konkursförvaltarna icke själva vilja utge verket, kunna de *överlåta* förlagsrätten till någon annan person, såframt en överlåtelse får ske utan upphovsmannens samtycke eller denne går med därpå.[2] Besluta konkursförvaltarna att fortfara med verkets utgivande eller överlåta de förlagsrätten till en annan person, får upphovsmannen ställningen av massaborgenär. Vid överlåtelse av förlagsrätten bör förvärvaren enligt det tidigare anförda åtaga sig utgivningsplikten och svarar för den jämte konkursboet.[3]

Önskar konkursboet icke självt utgiva verket och kan eller vill det icke heller överlåta förlagsrätten till någon annan, återstår för boet blott att *häva avtalet*. Härvid kan boet antagligen icke kräva att förskotterat honorar återbetalas.[4] I det föregående har anförts, att sedvanan ger upphovsmannen rätt att behålla uppburet honorar, om förläggaren icke utger verket. Upphovsmannen har självfallet rätt att — utöver eventuellt mottaget honorar — kräva skadeersättning av konkursboet, men detta krav är icke en massaford-

---

[1] Att KS § 49 även gäller beställares konkurs vid arbetsbeting, se Hakulinen s. 71, Wikander s. 329 ff.

[2] Kivimäki s. 293 f. — Henneberg s. 117 och Lüdin s. 158 anse, att konkursboet åtminstone i en viss utsträckning borde äga möjlighet att utan upphovsmannens samtycke överlåta även enskilda verk, enär det kunde vara svårt att finna en förläggare, som vore villig att övertaga hela förlaget eller en avdelning därav, och då ett snabbt avvecklande av konkursen låge i allas, således även i upphovsmannens intresse.

[3] Enligt VG § 36 svarar konkursmassan blott som löftesman.

[4] Jacobsen s. 228 f, Goldbaum s. 422, Allfeld s. 184.

ran, utan han har härför samma rätt som andra oprioriterade borgenärer. Han bör avräkna vad han kan förvärva genom avsättning av verket på annat håll. Då avtalet häves kunna färdiga exemplar, ifall de icke säljas till upphovsmannen, av boet tillgodogöras blott som makulatur, se ovan s. 231.

Kap. 8.

ÄNDRADE FÖRHÅLLANDENS INVERKAN PÅ FÖRLAGSAVTALET.

I. Ett avtal kan röna inverkan av att en motsedd tilldragelse, en väntad förändring uteblir eller tvärtom en oväntad tilldragelse inträffar. Enligt läran om clausula rebus sic stantibus betraktades alla avtal vara ingångna med det underförstådda villkoret att de vid avtalsslutet rådande förhållandena icke skulle förändras. Ehuru en dylik lära självfallet icke har några anhängare numera, existerar den likväl i en betydligt modifierad form och har ett viktigt tillämpningsområde bl. a. i förlagsavtalet.

I det föregående har anförts, att i nutida lagstiftning en tendens finnes att helt eller delvis frånkänna *uppenbart obilliga avtal* rättsverkan. Här kan hänvisas till framställningen ovan kap. 3, III. Det i Försl. 1953 § 27 föreslagna stadgandet ger domstol möjlighet att i stor utsträckning tillmäta ändrade förhållanden relevans. Likaså har ovan s. 206 omtalats, att kontrahent har befriats från skyldighet att prestera, då prestationen möter hinder, vilka *man icke rimligen kan kräva att han övervinner.*

En annan utgångspunkt för ett ingripande i avtalsförhållandet lämnar *förutsättningsläran.* Denna lära omfattar verkan icke blott av oriktiga, utan även av bristande förutsättningar, dvs. icke blott de fall, då kontrahent vid avtalsslutet varit okunnig om vissa då rådande förhållanden, utan även de fall, då förhållandena efter avtalsslutet ändrats på ett sätt, som han icke har räknat med.

I Finland har förutsättningsläran behandlats ytterst litet i litteraturen. Ekström[1] ställer sig avvisande till den, likaså Hakulinen.[2] I fråga

[1] Ekström s. 759 ff, JFT 1920 s. 1 ff samt i en anmälan av Henry Ussings verk Bristende Forudsætninger, SvJT 1920 s. 26.

[2] Hakulinen, Perusteettoman edun palautus, Helsinki 1931, s. 12 ff, 101 ff, 205 ff. Hakulinen uttalar, DL 1946 s. 167 ff, att lagstiftning i saken vore motiverad. Ett generellt stadgande vore likväl farligt för rättssäkerheten genom att det kunde åberopas som motiv för en avtalshävning varje gång en väsentlig

om verkan av ändrade förhållanden anser Ekström dock, att domstol borde ha en viss befogenhet att lämpa rättsförhållandet då förändringar inträffat, vilka man icke bort taga hänsyn till.[1] Även Godenhielm tar avstånd från förutsättningsläran.[2] Kivimäki och Taxell intaga en positivare hållning. Båda äro likväl ense om att regeln bör vara att parts förutsättningar icke tillmätas relevans.[3] Kivimäki framhåller, att en oriktig eller bristande förutsättning blott sällan är relevant, såframt fråga cke är om de i avtalslagen behandlade fallen, de laga förutsättningarna eller de av rättshandlingens natur härrörande s.k. typiska förutsättningarna.[4] Taxell följer i fråga om avbeställningsrätt i huvudsak Ussings förutsättningslära och kräver tvingande och objektivt godtagbara skäl för att köpare eller beställare skall kunna befrias från sina åtaganden.[5] HD har hos oss i allmänhet icke gett part rätt att åberopa bristande förutsättningar (ändrade förhållanden).[6]

I Skandinavien har förutsättningsläran i den utformning Ussing gett den vunnit rätt stor anslutning.[7] Ussings lära går i korthet ut på[8] att en förutsättning är relevant, *1)* om den varit *bestämmande* (väsentlig) för löftesgivaren vid löftets avgivande, så att det må antagas att han, ifall han haft vetskap om de föreliggande omständigheterna eller förutsett den framtida förändringen, icke skulle ha avgett löftet, i varje fall icke med oförändrat innehåll,[9] *2)* om löftesmottagaren insett eller bort inse, att förutsättningen existerat och varit bestämmande för löftesgivaren, vilket dock icke alltid

---

förutsättning brustit, varför det enligt Hakulinen antagligen icke är möjligt för lagstiftaren att giva annat än kasuistiska föreskrifter eller regler för begränsade områden.

[1] Ekström, JFT 1920 s. 22 f.

[2] Godenhielm s. 107.

[3] Kivimäki, Yl.opit s. 144 f, Taxell, JFT 1949 s. 155 f.

[4] Kivimäki, Yl.opit s. 145.

[5] Taxell, JFT 1949 s. 155 f.

[6] Se t.ex. HD 1920 domar 108, 1926 R 10, 1934 M 102, 1945 M 21, 1947 M 142, 1951 R 7, 1952 R 16.

[7] Se de av Vahlén s. 197 ff anförda auktorerna samt Rodhe s. 18 f. Jfr Arnholm s. 98 ff.

[8] Ussing, Aftaler s. 470 ff.

[9] Knud Illum, Henry Ussings Forfatterskab, UfR 1946 B s. 124, anser sakförhållandet bättre uttryckas så, att ett förhållande av en sådan betydelse inträtt, att löftesgivarens önskan att träda tillbaka från avtalet är till fyllest motiverad. Han tillägger dock, att det även med denna utformning blott har ett begränsat värde att fastslå att förutsättningen varit bestämmande. Även Vahlén s. 219 uttalar sig för en objektiv bedömning.

kan krävas, t. ex. icke vid helt oförutsedda tilldragelser, samt *3)* om det enligt objektiva överväganden kan anses berättigat att tillmäta förutsättningen relevans.

En förutsättning existerar enligt Ussing icke blott då löftesgivaren medvetet utgår från ett visst antagande *(medveten förutsättning)*, utan även då det inträtt en omständighet, som han icke alls tagit med i räkningen, men som kunde ha varit av betydelse för hans beslut, om han räknat med den[1] (av Vahlén benämnd *objektiv förutsättning)*. Häremot har anförts, att en förutsättning rätteligen kan sägas föreligga blott då löftesgivaren medvetet utgått från ett visst antagande om en omständighet. Verkan av ändringen i förhållandena borde följaktligen ses ur förutsättningslärans synvinkel endast ifall en individuell, medveten förutsättning rörande utvecklingen i framtiden existerat och kommit till uttryck.[2] I övriga fall borde verkningarna av förändringen härledas direkt från förändringen och icke från parternas obefintliga antaganden.[3] Godenhielm anser förutsättningsläran »i allt för hög grad rikta uppmärksamheten på kontrahenternas faktiska intentioner, medan det i själva verket gäller att lösa problemet om riskfördelningen mellan kontrahenterna i en situation som dessa icke beaktat».[4] Nyligen har Vahlén i en uppsats framkastat tanken, att förutsättningsläran helt borde avskaffas.[5] Han frågar sig om icke möjligheten till riktiga avgöranden måste försvåras, om man leder tanken in på de mest subtila överväganden om parternas subjektiva förhållanden och utgår härifrån, när det viktigaste synes böra vara, huruvida det enligt objektiva överväganden är rimligt och riktigt att i större eller mindre utsträckning upphäva avtalets verkningar.

Denna kritik synes ha rätt i betonandet av att förändringen i och för sig och icke förutsättningslärans regler bör bilda *utgångspunkten* för bedömandet av förändringens verkningar på avtalet.[6] I varje fall bör detta vara fallet då

---

[1] Ussing, Aftaler s. 459 f.

[2] Ekström s. 767, Illum, Servitutter, København 1943, s. 242 f, Vahlén s. 211 f. Se även Anders Vinding Kruse, Restitutioner, København 1950, s. 320 f.

[3] Vahlén s. 215 och även Nyberg h i en anmälan av Vahléns nämnda arbete i JFT 1951 s. 305 samt Kruse s. 799 ff.

[4] Godenhielm s. 107.

[5] Vahlén, Bör förutsättningsläran avskaffas, TfR 1953 s. 394 ff, spec. s. 400 ff.

[6] Så Illum i ovan nämnda uppsats i UfR 1946 B s. 123. Även Ussing, Aftaler s. 475 säger, att spörsmålet i de flesta fall bör avgöras efter allmänna rättsliga överväganden. Arnholm s. 99 f uttalar, att förutsättningen snarare är en »bakutsättning», som tillsättes sedan man konstaterat, att förhållandena ändrat sig så att en avtalsrevision är påkallad, samt att (s. 103) avgörande är vem som objektivt sett är närmast att bära risken för den inträdda förändringen.

blott en objektiv förutsättning förelegat, ty en förutsättning, som icke medvetet funnits hos part och icke kommit till uttryck, vore ett alltför svagt motiv för att spörsmålet om verkan av de ändrade förhållandena borde avgöras huvudsakligen ur förutsättningslärans synvinkel, vartill kommer att det ofta kunde vara vanskligt att bedöma, hurudant parts beslut skulle varit om han räknat med förändringen.

En annan sak är, att vid avgörandet betydelse även bör tillerkännas kontrahents förutsättningar. Kan domstolen med större eller mindre säkerhet utröna den psykiska inställningen hos part, vore det obefogat att icke tillmäta den någon som helst relevans. Härvid synes det mig att även objektiva förutsättningar böra beaktas. Redan utgångspunkten för frågeställningen är ju, att något för kontrahenten oväntat inträffat, något som han antagit eller åtminstone hoppats att icke skulle inträffa. Ussing anför i ett bemötande av den anförda kritiken, att löftesgivaren trots den inträffade förändringen är bunden, ifall han hade avgett löftet även om han förutsett förändringen, samt att rätten att åberopa förändringen kan vägras honom, ifall han bort räkna med möjligheten av dess inträffande.[1] Avgörandet influeras m.a.o. av förutsättningssynpunkter. Visserligen har Godenhielm[2] nyligen opponerat sig mot den i teori och praxis gängse uppfattningen[3] att kontrahent icke kan åberopa ändrade förhållanden, ifall han bort räkna med deras inträffande. Även om man såsom Godenhielm låter avgörandet bero på om kontrahenten iklätt sig risken för ändringen eller icke, förefaller det mig emellertid som om domstolen vid riskfördelningen icke kunde undgå att beakta om kontrahenten bort förutse ändringen eller icke. Godenhielm synes f.ö. framför allt taga fasta på om ändringen överhuvudtaget kunnat förutses av kontrahenten. Då man säger, att kontrahenten bort förutse förändringen, att den varit förutsebar, menar man dock uppenbarligen icke endast, att det varit *möjligt* för honom att förutse förändringen, utan ytterligare att det förelegat en *så stor möjlighet* att förändringen skulle inträffa, att kontrahenten enligt en objektiv prövning *bort räkna med den.*

Andersen har med fog framhållit, att våra förutsättningar ofta nog icke framträda som medvetet reflekterade, aktiva förutsättningar. Våra omedvetna förutsättningar spela en stor roll för vårt handlingssätt. Visser-

---

[1] Ussing, Aftaler s. 475 f.

[2] Godenhielm s. 240 ff.

[3] Se de av Godenhielm s. 236 ff anförda auktorerna och rättsfallen samt Taxell, JFT 1949 s. 156, Augdahl s. 190 och Larenz s. 132 f. Att kravet på oförutsebarhet dock i vissa fall kan efterges, se Ussing, Aftaler s. 469, Rodhe s. 25 och NJM 1951 s. 186 samt Pollock s. 233.

ligen är förändringen i de yttre förhållandena av central betydelse, men utslagsgivande är icke förändringen, utan kontrahentens reaktion på den, förklarar Andersen.[1]

Någon skarp skillnad mellan medvetna och objektiva förutsättningar kan icke göras. Hela begreppet medveten förutsättning är rätt vagt, ty i motsats till vad fallet är vid villkor har kontrahenten ju icke tagit ställning till saken, utan endast utgått från att den förhåller sig på ett visst sätt. För att ta ett exempel från förlagsavtalets gebit kan i ett förlagsavtal om en bok ha förutsatts, att det ämne boken företräder fortfar att existera som läroämne i landets skolor. Om denna förutsättning är medveten eller omedveten hos upphovsmannen eller förläggaren, synes likväl icke vara av en sådan betydelse, att förutsättningssynpunkter kunde hävdas i det förra, men aldrig i det senare fallet. Ett av Vahléns motiv för att förutsättningsläran helt borde avskaffas är just, att existensen av en medveten förutsättning icke borde föranleda annan rättslig bedömning av fallet än om en sådan förutsättning icke förelegat.[2]

Eftersom teori och praxis hos oss intaga en rätt avvisande hållning till förutsättningsläran, får man räkna med att kontrahents förutsättningar blott i mera uppenbara fall kunna tillerkännas relevans. Som en sammanfattning av det anförda kan sägas, att i fråga om den verkan, som ändrade förhållanden ha på ett avtal, till grund för avgörandet bör läggas en objektiv bedömning av förändringen och dess relevans, men att vid bedömningen avseende bör fästas även vid kontrahenternas förutsättningar.[3]

II. Gå vi så över till förlagsavtalen kunna vi att börja med konstatera, att dessa i regel icke påverkas av ändrade förhållanden. Detta följer redan av den reserverade hållning doktrin och praxis enligt vad ovan anförts intaga till parts rätt att med laga verkan åberopa ändrade förhållanden. Men förlagsavtalets särnatur berättigar till flere undantag från denna regel, vartill möjligheterna ytterligare ökas, om den föreslagna bestämmelsen i Försl. 1953 § 27 lagfästes.

I det följande skall framställningen uppdelas i fyra punkter. I den första

---

[1] Andersen, SvJT 1944 s. 638 f. Se även Hjalmar Karlgren, Formkravet vid fastighetsköp, SvJT 1952 s. 793 ff.

[2] Vahlén i den nyssnämnda uppsatsen i TfR 1953 s. 402.

[3] I fråga om den verkan man i Tyskland, England och USA ansett ändrade förhållanden utöva på ett avtal kan hänvisas till Godenhielms åskådliga framställning s. 84 ff. Se även Enneccerus & Lehmann s. 165 ff, Esser s. 162 f, Larenz, Geschäftsgrundlage und Vertragserfüllung, Cheshire & Fifoot s. 413 ff, Pollock s. 222 ff.

punkten behandlas förändringar, vilka inverka menligt på verkets avsättning (1). Härefter behandlas förändringar, vilka kunna berättiga upphovsmannen att på grund av ideella skäl motsätta sig utgivandet (2), samt därpå några förändringar, vilka utan att influera på verkets avsättning likväl berättiga förläggaren att motsätta sig utgivandet (3). Slutligen diskuteras bestämmelsen i Normalkontr. § 9 mom. 4 (4). Beträffande förändringar, vilka försvåra eller omöjliggöra upphovsmannens eller förläggarens prestation, hänvisas till vad ovan i kap. 4, II och 6, II anförts.

1. Det är i regel förläggaren, som åberopar en sådan ändring i förhållandena, som medför en *inskränkning i verkets* påräknade *avsättning*. Upphovsmannen har ett direkt ekonomiskt intresse av verkets avsättning blott i det — visserligen vanliga — fall att honoraret utgår som royalty eller del i förläggarens vinst, men även då är hans ekonomiska intresse av avsättningen betydligt mindre än förläggarens. En avsättningskris har långt vådligare konsekvenser för den sistnämnde. En annan sak är, att upphovsmannen stundom med stöd i sin droit moral kan åberopa minskningen i avsättningsmöjligheterna, varom närmare under punkt 2.

I förevarande punkt ha vi alltså att i huvudsak betrakta frågan som ett spörsmål om när *förläggaren* får åberopa de ändrade förhållandena. Detta hindrar icke, att de principer som komma att anföras i tillämpliga delar kunna göras gällande även av upphovsmannen. Utom i det fall att upphovsmannen skall bidraga till tryckningskostnaderna, kan han till följd av avsättningssvårigheter önska frånträda avtalet, ifall verket ännu icke är färdigt och dess skapande av honom kräver ett icke ringa kapital eller arbete.

A. Den omständigheten, att en avtalspart *icke längre har intresse av* att utfå *motprestationen*, ger honom icke utan vidare rätt att frånträda avtalet.[1] Men det finnes, såsom P a l m g r e n uttalat, en mängd situationer, där part bör ges rätt till en jämkning av ett avtal, ifall ändrade förhållanden medfört, att dess fullgörande framstår såsom onyttigt, meningslöst eller åtminstone mindre önskvärt för honom.[2] Här kan hänvisas till stadgandena i HuslegoL § 14 och ArbAvtL § 29.

Vår HD har nyligen, HD 1951 R 7, icke tillåtit ett elektricitetsverk att häva ett legoavtal om en fors, oaktat vattenmängden i forsen avsevärt minskat emedan

[1] Se U s s i n g s. 226 ff. Gunnar P a l m g r e n, Avbeställning av entreprenad- och leveranskontrakt, Mercator 1949 s. 107 ff och 159 ff och T a x e l l, JFT 1949 s. 154 f giva icke en generell avbeställningsrätt vid leverans och arbetsbeting. Jfr Axel P e d e r s e n, Afbestilling, Jur. 1952 s. 267 ff. Se även W i k a n d e r s. 339 ff.

[2] P a l m g r e n, NJM 1951 s. 190 f.

det under några år rått en ovanlig torka. HD åberopade bl.a., att minskningen måste anses som tillfällig och övergående. Väinö Vihma, Eräitä ajankohtaisia kauppaoikeudellisia kysymyksiä, LM 1952 s. 624, säger, som det synes med fog, att man av motiveringen till domen torde kunna sluta sig till att hävningsrätt kanske kunnat ges, om ändringen i förhållandena varit av bestående natur.

Ussing har vidkommande bristande förutsättningar uttalat, att part i allmänhet icke tillkommer hävningsrätt på grund av att han ej får den beräknade nyttan av motprestationen, men att undantag från denna regel kan vara motiverat, då en opåräknad tilldragelse medfört att motprestationen, vars värde legat i att den varit allmänt efterfrågad, mistat sitt värde för alla och envar.[1] I samband därmed anför Ussing det kända exemplet med fönsterplatsen, som hyrts för betraktande av ett festtåg, vilket ej blev av.

Då fråga är om andra avtal än förlagsavtal utgöres den hävande partens prestation ofta av penningar eller också har motparten icke något direkt intresse av att den hävande parten presterar in natura. Förevarande spörsmål utgör då de facto en fråga om parts rätt att häva avtalet utan att åt motparten prestera skadeersättning eller i varje fall full skadeersättning. Vid förlagsavtalen däremot har upphovsmannen ett direkt intresse av att förläggaren *utför* sin prestation. Först i andra hand, ifall förläggaren ges rätt att frånträda avtalet, uppkommer frågan om förläggarens skadeståndsskyldighet.

B. I lagstiftning och litteratur göres rätt enstämmigt gällande, att förläggaren får frånträda avtalet, om *verkets syfte bortfallit*. Försl. 1938 § 17 och VG § 18 innehålla uttryckliga bestämmelser härom. Enligt Kivimäki har förläggaren hävningsrätt, om utgivandet blivit onyttigt eller ändamålslöst (tarkoitukseton),[2] enligt Jacobsen, om utgivandet blivit »formaalsløst».[3] Med syfte bör härvid förstås icke vardera kontrahentens speciella syfte med avtalet, framför allt icke förläggarens syfte att nå ekonomisk vinning eller upphovsmannens syfte att vinna berömmelse och bli känd, utan avtalsändamålet som sådant. När fråga är om andra avtal är förlagsavtal är det ofta svårt att ange när avtalsändamålet bortfallit. För förlagsavtalens vidkommande är situationen något lättare. Man kunde kort uttrycka saken så, att verket bör ha mistat sitt speciella syfte, det litterära, konstnärliga eller vetenskapliga syfte det har,[4] att verkets bestämmelse betraktad närmast

[1] Ussing, Aftaler s. 478.

[2] Kivimäki s. 292.

[3] Jacobsen, Ophavsretten s. 239. Adler s. 459 anser stadgandet i VG § 18 vara tillämpligt i Österrike, Basch s. 140 ger förläggaren hävningsrätt, ifall verkets syfte bortfallit.

[4] Allfeld s. 95, Nybergh s. 352.

ur allmänhetens synpunkt, dess »raison d'être» bör ha bortfallit. Även detta uttryck ger rum för tvivelsmål, men det visar i alla fall hän mot en bedömningsgrund, som ligger utom de intentioner parterna närmast ha med avtalet.

Av ju allmännare natur syftet är, desto irrelevantare är det. Sålunda kan en detektivromans eller de flesta konst- och musikverks syfte knappast någonsin bortfalla. Såsom exempel på situationer då syftet bortfaller brukar vanligen anföras, att en lagkommentar blir onyttig, enär den ifrågavarande lagen icke antages eller upphäves, eller att en festskrift blir meningslös, då den tillärnade festen inställes. Exemplen kunna utökas med att en bok avsedd för skolbruk icke av vederbörande myndighet godkännes eller att ett konkurrerande verk utkommer.

För förläggarens nämnda rätt att vid syftets bortfallande frånträda avtalet kan anföras följande. Tillitsförhållandet mellan parterna medför, att vardera parten kan räkna med avtalssyftet som en slags grund för avtalet. Ofta framgår detta syfte tydligt av den ena kontrahentens viljeförklaring och bör inses av medkontrahenten.

N y b e r g h uttalar i förevarande fråga, att kontrahenterna i förlagsavtalet icke i vanlig bemärkelse förbinda sig till en prestation i främmande intresse, utan kontrahentens prestation skall huvudsakligen tjäna hans egna intressen, varför det vore obilligt om han måste vidbliva avtalet, ehuru dessa hans intressen omintetgjorts.[1] Visserligen sker icke enbart i förlagsavtalen, utan i de flesta avtal prestationen ej blott i motpartens, utan även i den presterandes egna intresse, eftersom utfåendet av motprestationen beror på att den egna prestationen fullgöres. Att vid förlagsavtalet hävningsrätt ges förläggaren vid avtalssyftets bortfallande motiveras emellertid av en avvägning av parternas faktiska intressen.[2] Förläggaren nedlägger arbete och kapital i sin prestation, men ifall verket röner ringa eller ingen avsättning är det till stor del förspilld möda och bortkastade utgifter. Men även upphovsmannens intresse av avtalet avtager med sjunkande avsättning. Ekonomiskt är upphovsmannen intresserad av avsättningen blott då honoraret utgår såsom royalty eller del i vinsten. Ideellt, och därigenom måhända indirekt ekonomiskt, har han visserligen alltid intresse av att verket utgives, men detta intresse avtager vid klen avsättning och blir rätt litet, om verkets bestämmelse har

[1] N y b e r g h s. 346. Se även d e B o o r s. 317. Häremot anser J a c o b s e n, Ophavsretten s. 239, att den omständigheten, att prestationen sker i parts eget intresse, är irrelevant för frågan om hans rätt att häva avtalet.

[2] J a c o b s e n kan alltså icke biträdas i sin i föregående not anförda kritik av Nybergh.

bortfallit; det är varken reklam eller merit för honom att ståta som utgivare av ett inaktuellt, osäljbart verk.

En hävningsrätt för förläggaren är följaktligen ofta motiverad, ifall verkets bestämmelse bortfallit, vilket han bör bevisa.[1] Om förläggaren borde ha förutsett syftets bortfallande, synes det mig att hävningsrätt bör förvägras honom, likaså om hans medvetna eller »omedvetna» förutsättning om syftets fortbestånd icke varit bestämmande för honom då han ingick avtalet. Såframt verket redan är färdigt då syftet bortfaller, bör han anföra starkare skäl för sin vägran att utgiva det än om det ännu icke utarbetats av upphovsmannen.

I de ovan som exempel anförda lagkommentars- och festskriftsfallen bör förläggaren i regel tillkomma hävningsrätt. Fest- och jubileumsskriften har emellertid stundom en rätt vag anknytning till festen eller jubileet, och då bör ett utgivande kunna genomdrivas av upphovsmannen.[2] Även om jubilaren dör behöver jubileumsskriften icke mista sitt syfte. Ifall ett samlingsverks utgivande måste utan förläggarens förvållande inställas i brist på bidrag, bör förläggaren äga hävningsrätt.[3] Möjligen kan upphovsmannen någon gång kräva ett separat utgivande av sitt bidrag.

Då ett konkurrerande verk utkommit bör förläggaren i regel icke äga hävningsrätt[4], ty verken kunna komplettera varandra och väl existera jämsides. Upphovsmannens påstående, att hans verk är konkurrenskraftigare och till kvaliteten överlägset det andra, kan med svårighet bindande vederläggas av förläggaren. Upphovsmannens ideella intressen göra sig här starkare gällande. Mången gång har förläggaren bort förutse att ett konkurrerande verk kan utkomma och i varje fall kan man säga att detta är en risk, som han tagit och bör bära. Om det nya verket h.o.h. skulle hämma det kontraherade verkets avsättning, bör dock hävningsrätt kunna ges honom. I ett dylikt fall vore det uppenbart obilligt att tvinga honom att utge verket.[5]

På samma sätt som då ett konkurrerande verk utkommit torde situationen böra bedömas, då en läroboksförfattare, som haft för avsikt att ålägga sina elever att anskaffa den bok hans förlagsavtal gäller, avlider eller utan egen orsak mister sin lärartjänst innan boken utkommit och hans efterträdare icke

---

[1] Basch s. 140 säger att för hävningsrätt kräves, att verkets onyttighet är uppenbar och »absolue».

[2] Hoffmann s. 87, Olbrich s. 113.

[3] Jacobsen s. 215 och VG § 18.

[4] Så även Hillig I s. 213, Olbrich s. 24, Bappert & Maunz s. 353.

[5] Jfr Kivimäki s. 292 f, som ger förläggaren hävningsrätt, då det konkurrerande verket har samma tema och vänder sig till samma begränsade läsekrets.

är villig att i undervisningen använda den.[1] Här har förläggaren bort räkna med möjligheten att författaren avgår eller dör och dessutom är det icke obilligt att han måste vidbliva avtalet, ty sannolikt har han menat avsätta boken även på annat håll än bland författarens elever.

Om undervisningsmyndighet eller annan myndighet eller institution vägrar att sanktionera verket och möjligheterna att avsätta det därigenom avsevärt minskas, beror detta oftast på att verket icke fyller de kvalitetskrav förläggaren kan ställa på det (se härom kap. 4). Men även om det till kvaliteten vore tadelfritt förefaller det mig som om förläggaren borde äga rätt att vägra utge det, ifall uteblivandet av sanktionen varit oförutsebart. Åtminstone bör detta gälla, ifall upphovsmannen bort inse att förläggaren ingått avtalet under förutsättning att sanktionen erhålles.

C. Avsättningssvårigheter kunna inträda även utan att verkets bestämmelse bortfallit. Allmän penningknapphet kan ha uppstått eller *publikens smak* kan ha *förändrats*. Jacobsen hävdar med skärpa, att förläggaren icke kan häva avtalet på grund av *förändringar i den allmänna ekonomiska situationen*.[2] Hillig uttalar likaså,[3] att förläggaren icke äger hävningsrätt ens då avsättningsförhållandena fullständigt förändrats »im Sinne einer Unmöglichkeit». För sagda åsikt talar utom upphovsmannens ideella intresse av verkets utgivande framför allt, att förläggaren ligger närmare till hands att bära sagda risk. Förläggaren låter sig vid avtalsslutet i högre eller lägre grad ledas av spekulativa synpunkter. Risken kan sägas falla inom hans ansvarighetsområde; han bör i varje fall ha räknat med den. Vidare kan upphovsmannen ofta göra gällande, att avsättningssvårigheterna äro övergående, t. ex. att publikens smak är föränderlig.[4] En avvägning av parternas intressen leder här således icke till en hävningsrätt för förläggaren. Upphovsmannen gör icke dennes syfte att nå vinst till sitt eget syfte ens i det fallet att honoraret utgår såsom royalty eller del i förläggarens vinst.

Även om detta är riktigt, kan man enligt mitt förmenande icke helt undantagslöst frånkänna förläggaren hävningsrätt. Skillnaden mellan å ena sidan förändringar i den allmänna ekonomiska situationen eller i allmänhe-

---

[1] Även Allfeld s. 95 ger icke i ett dylikt fall förläggaren hävningsrätt, men motiverar sin åsikt med att verkets syfte här icke bortfallit.

[2] Jacobsen s. 216 ff.

[3] Hillig I s. 50. Se dock Hillig II s. 176 ff, där han icke yttrar sig lika kategoriskt.

[4] Jfr G. Wallstabs märkliga påstående i en uppsats i BBl (FrA) 1950 s. 314, att förläggaren gott kan avgöra, om verket kommer att vinna intresse i framtiden eller icke.

tens smak och å andra sidan bortfallande av verkets syfte, t. ex. genom tillkomsten av ett konkurrerande verk, synes mig icke alltid vara så markant, att en hävningsrätt i det förra fallet alltid borde vara utesluten.[1] Avsättningskrisen leder till en allvarlig rubbning av ekvivalensförhållandet, eftersom förläggaren icke får något egentligt vederlag för sin prestation. Det kunde vara uppenbart obilligt att tvinga honom att vidhålla avtalet. Här är ett fall där de lege ferenda föreskriften i Försl. 1953 § 27 finner tillämpning.

Det är framför allt då ett övermäktigt hinder gör att förläggaren icke kunnat utnyttja verket som en hävningsrätt för honom stundom motsvarar billighetens fordringar. En oförutsedd pappersransonering kan exempelvis ha tvungit honom att uppskjuta utgivandet en så lång tid, att verket förlorat sitt intresse för allmänheten, då utgivningen sent omsider blir möjlig. Förläggarens hävningsrätt kräver dock, att upphovsmannens motstående ideella intressen icke göra sig gällande med någon nämnvärd styrka. Ju längre tid som förflutit sedan förlagsavtalets ingående, desto större relevans bör ändringen i förhållandena tillerkännas, så t. ex. för det fall att förläggaren efter flere års förlopp ålåge att utge en ny upplaga av ett verk, fastän någon efterfrågan på verket ej mera funnes. Är verket icke skapat då hävningen påyrkas, föreligga större skäl att tillmötesgå förläggaren. Om han bort förutse avsättningssvårigheterna eller att verkets bestämmelse komme att bortfalla, har han icke hävningsrätt.

Det var utan tvivel riktigt av Bundesgerichtshof, GRUR 1954 s. 129 ff, att icke ge hävningsrätt åt en förläggare, som åberopade, att 1948-års valutareform i Tyskland inverkat i hög grad menligt på verkets avsättning. Förlagsavtalet var i detta fall ingånget kort efter valutareformen och förläggaren borde ha förutsett att denna kunde medföra för honom menliga ändringar i det ekonomiska läget.

D. Då förläggaren berättigas att frånträda eller häva avtalet är det ofta motiverat att låta honom bliva fri sina förpliktelser blott mot att han presterar *ersättning* åt upphovsmannen. När vår lagstiftare tillerkänt ändrade förhållanden relevans, har det ofta skett genom att en jämkning av avtalet tillåtits, se AvtL § 36, SBL § 8, FörsAvtL § 34, GåvoL § 5 och ÄL § 115 samt

[1] Runge s. 546 ger förläggaren hävningsrätt vid »völlig veränderte Marktlage». — Med utgångspunkt i Oertmanns lära om »Wegfall der Geschäftsgrundlage» har frågan diskuterats i Tyskland. Se Walter Bapperts och G. Wallstabs uttalanden i BBl (Fr.A) 1950 s. 313 ff och 377 ff samt Bappert & Maunz s. 354. Bappert anser förläggaren icke äga hävningsrätt, medan Wallstab hävdar en motsatt uppfattning. Se härom även Jacobsen s. 216 ff, vilken deciderat ansluter sig till Bappert. Wallstab framhäver bl. a. att det utgör ett nationalekonomiskt slöseri att offra kapital och arbete på en osäljbar vara.

den föreslagna bestämmelsen i Försl. 1953 § 27. Men även utan uttryckligt stöd i lag bör det vara möjligt att låta rättsförhållandet undergå endast vissa ändringar eller jämkningar.[1] Att alltid låta förläggaren h.o.h. befrias vore även till hans nackdel, ty detta skulle leda till att hävningsrätt gåves honom i ett betydligt mindre antal fall än om t.ex. hans honoreringsplikt kvarstode.

Enligt det tidigare anförda har förläggaren tillerkänts hävningsrätt på grundvalen av en rimlig avvägning av parternas intressen. Denna utgångspunkt motiverar att upphovsmannen i regel erhåller ersättning åtminstone för sitt negativa avtalsintresse. Ofta är någon ytterligare ersättning ej heller påkallad. Detta synes vara fallet i de ovan anförda exemplen med lagkommentarens, festskriftens och samlingsverkets inställda utgivande samt då myndighet vägrat sanktionera verket. Med hänsyn till att det materiella och ideella utbyte upphovsmannen erhåller av förlagsavtalet ofta icke alls står i någon rimlig proportion till det vidlyftiga arbete och de kostnader han nedlagt på verket kan det emellertid stundom vara motiverat att förläggaren får häva avtalet mot att han blott *delvis* ersätter upphovsmannens negativa avtalsintresse.

Är situationen åter den, att förläggaren på grund av omständigheterna i det enskilda fallet ges rätt att frånträda avtalet, ehuru han i liknande fall normalt icke ägde hävningsrätt, synes upphovsmannen i regel böra tillkomma full ersättning för den ekonomiska skada han lidit och dessutom skälig ersättning för den ideella skada han drabbats av.[2] En dylik rätt till full ersättning ligger även i förläggarens intresse, enär domstol därigenom är benägnare att låta honom frånträda avtalet. Har exempelvis ett konkur-

[1] Godenhielm s. 247 f, Vahlén s. 216 och 221, Rodhe s. 32 ff, Augdahl s. 208 f samt, med utgångspunkt i förutsättningsläran, Ussing, Aftaler s. 481 ff. Se även Ekströms uttalande, JFT 1920 s. 22, att det existerar en viss befogenhet för domstol att lämpa rättsförhållandet efter inträffade förändringar. I Tyskland har en liknande uppfattning hävdats. Enneccerus & Lehmann s. 170 ff uttala sålunda, att »die Lossage vom Geschäft ... ist also ausgeschlossen, soweit eine Heilung möglich und zumutbar ist ...»

[2] Enligt Taxell, JFT 1949 s. 159 ff, Palmgren, NJM 1951 s. 190, Rodhe s. 35 f och Nial s. 35 ff är det normala, då avbeställning sker till följd av att prestationen blivit onyttig för köparen, att full ersättning bör presteras. Se dock Taxells uttalande a.a. s. 163 f, att endast säljarens verkliga utgifter böra ersättas ifall avbeställningen sker på grund av en omständighet, som kan betecknas som force majeure. Nial s. 60 ger annonsör rätt att utan skadeersättningsskyldighet frånträda annonsavtalet, då krig, myndighetsingripande o. dyl. ekonomisk force majeure hindrar honom att draga nytta av annonsen. Se även Ussing s. 227 f samt hans ovan s. 284 anförda uttalande, där han uppenbarligen icke räknar med full ersättning.

rerande verk utkommit just före det avtalade verket, synes upphovsmannen, om förläggaren överhuvudtaget skall ges hävningsrätt, i de flesta fall vara förtjänt av full ersättning. Likaså är detta fallet då förläggaren häver avtalet till följd av avsättningssvårigheter utan att verkets syfte bortfallit. Det är med skäl von Konow kritiserar bestämmelsen i Normalkontr. 1937, att förläggaren har rätt att häva avtalet, om verket blir onyttigt eller meningslöst, varvid upphovsmannen tillkommer blott en skälig ersättning för utfört arbete.[1]

Att något så när rättvist uppskatta den ersättning upphovsmannen bör ges är självfallet svårt. Det är därför förståeligt, att man har stannat vid att tillerkänna honom det avtalade honoraret,[2] vilket otvivelaktigt ofta är det lämpligaste. Visserligen behöver honoraret icke alls stå i någon proportion till det av upphovsmannen nedlagda arbetet och kapitalet,[3] men det utgör likväl en viss ekvivalent för hans negativa avtalsintresse. Att man stannat vid denna lösning visar tydligt, att man icke ansett sig vara tvungen att hålla fast vid principen »allt eller intet».

Skulle förlagsavtalet ge upphovsmannen rätt till avtalsenligt honorar även då förläggaren på grund av ändrade förhållanden häver avtalet, bör, ifall honoraret är bestämt att utgå efter verkets avsättning eller såsom del i vinsten, åtminstone det uppskattade honoraret presteras.[4] Ifall det åligger förläggaren att utge flere än en upplaga, bör honorar utges för de andra upplagorna blott om de synbarligen skulle ha vunnit avsättning.

Även om sålunda till utgångspunkt ofta kan tagas att honoraret bör presteras, tillkommer upphovsmannen, då lag eller avtalsbestämmelse icke finnes, i enlighet med det tidigare anförda en ersättning stundom överstigande, stundom understigande honoraret.[5]

---

[1] von Konow s. 102 f.

[2] Så VG § 18, Försl. 1938 § 23, Kivimäki s. 292 f och Grundtvig s. 121. Däremot ger Normalkontr. 1937 § 4 författaren rätt till skälig gottgörelse för utfört arbete. Jacobsen behandlar icke denna fråga.

[3] VG § 18 har ansetts ge upphovsmannen rätt till honoraret även om han ännu icke utarbetat verket, Kohler s. 320.

[4] Så tolkas även VG § 18 av Dernburg s. 147, Allfeld s. 96 f och Pauli s. 40. Jfr Hoffmann s. 88, som anser, att upphovsmannen i detta fall icke alls bör erhålla något honorar. Hoffmann motiverar sin ståndpunkt med att någon försäljning ju icke skett och att »Die besonders enge Verkettung der Vertragsparteien..., die den Fruchtgenuss beider Parteien nur gemeinschaftlich entstehen lässt, versagt beiden Parteien auch gleichzeitig einen Gewinn». Då frågan avgöres med utgångspunkt i en avvägning av parternas intressen, är ett dylikt motiv irrelevant.

[5] För Schweiz' vidkommande anse Isenschmid s. 224 f och Lüdin s. 233 f bestämmelsen i VG § 18 om honorarets erläggande vara alltför kategorisk och osmidig, Isenschmid visserligen på delvis ovidkommande grunder.

Då ersättningen utmätes, bör enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer avseende fästas vid vad upphovsmannen har sparat i kostnader eller vad han förvärvat eller kunnat förvärva på annat håll.[1] Detta framgår även av att han icke är skyldig att utge verket på samma förlag, ifall det senare återfinge sina avsättningsmöjligheter.

2. A. Ifall upphovsmannen önskar frånträda avtalet till följd av avsättningssvårigheter eller emedan verkets bestämmelse bortfallit, leder situationen sällan till kontroverser. Eftersom förläggaren blir lidande av en minimal avsättning i högre grad än upphovsmannen är han helt säkert vanligen villig att tillmötesgå denne. I motsatt fall är det oftast antagligen icke relevanta förändringar, som upphovsmannen gör gällande.

Av avsevärt större betydelse är, att upphovsmannens *droit moral* ger honom hävningsrätt. Upphovsmannen är såsom verkets skapare litterärt, konstnärligt eller vetenskapligt ansvarig för det. Men om han icke mera gillar verket eller de åsikter han framfört i det eller om han i varje fall icke längre vill ge offentlighet åt dem eller åt den konstriktning verket företräder eller om hans anseende lider av att verket utges just av den ifrågavarande förläggaren, då kränkes hans personlighet otvivelaktigt i högre eller lägre grad av en avtalsenlig utgivning. Vi ha icke i vår UpphL något uttryckligt stadgande som tillläte honom att draga tillbaka ett verk, som han redan förbundit sig att utgiva. Ej heller Försl. 1953 omtalar en dylik rätt. Men den bör anses fullt motiverad och påkallad. Rätt allmänt erkännes också en dylik *droit de retrait* (droit de repentir), hos oss av både Nybergh och Kivimäki.[2] Eftersom UpphL och Försl. 1953 i flere avseenden giva upphovsmannens ideella intressen ett rätt starkt skydd, vore det inkonsekvent att vägra upphovsmannen denna droit de retrait. Han kan läderas långt starkare av en utgivning som sker mot hans vilja, låt vara att han en gång har samtyckt till den, än av att smärre ändringar göras i hans verk. Här må ytterligare hänvisas till vad i kap. 2 anförts om droit moral såsom genomgående hela upphovsmannarätten.

En droit de retrait tillerkännes upphovsmannen av Knoph s. 154 och 588 f, Jacobsen s. 214, Olagnier II s. 310, Desbois s. 573 ff. I Tyskland har författaren enligt VG § 35 rätt att i en del fall frånträda förlagsavtalet och har på senare tid ansetts berättigad därtill på grund av sin »Urheberpersönlichkeitsrecht»

[1] Så även Nybergh s. 352.

[2] Nybergh s. 347 f, Kivimäki s. 252 f och 291 f samt i LM 1945 s. 422. Observeras bör även att förebilden till vår UpphL, ett norskt lagförslag av år 1925, icke avsåg att förvägra upphovsmannen en dylik rätt, utan endast avstod från att reglera den, se Knoph i Festskrift för von Würtemberg s. 321.

också i andra fall än de av VG § 35 uttryckligen tillåtna, Nieland s. 86 f, Ulmer s. 275. Bestämmelsen i VG § 35 är enligt Adler s. 460 tillämplig även i Österrike och enligt Lüdin s. 227 ff också i Schweiz. ItalUpphL art. 142 ger upphovsmannen rätt att draga verket tillbaka, om han kan anföra viktiga upphovsmannapersonlighetsrättsliga skäl därför. — Jfr Eberstein s. 177 f, som anser svensk rätt icke ge författaren en droit de repentir, men som tillägger att en viss modifikation av regeln fordras, speciellt då fråga är om ny upplagas utgivande. Att Eberstein åtminstone de lege ferenda godtager en droit de retrait, se NFM 1945 s. 35. Lund s. 245 f, Rault s. 352 och Michaélidès s. 282 anse, att droit de retrait antagligen kräver positivt lagstadgande för att kunna erkännas. Jfr dock Lund, Jur. 1942 s. 178 f samt Lunds uttalande, Forfatterret s. 109, att förläggaren icke kan erhålla dom på manuskriptets utgivande, ifall upphovsmannen icke mera önskar stå vid dess innehåll. Chartier s. 40 anser att droit moral efter det upphovsmannarätten överlåtits blott existerar till sin negativa sida och icke ger upphov till några positiva befogenheter för upphovsmannen, varför Chartier anser att denne icke har någon rätt att frånträda avtalet, utan blott kan kräva, att tidpunkten för verkets skapande utsättes i verket. Wittenberg s. 191 är rätt avvisande till en hävningsrätt för upphovsmannen och har betecknande nog som motto för kapitlet om avtal mellan upphovsman och förläggare ett uttalande av en ansedd domare, att upphovsmannens önskningar icke tillmätas något avseende efter det han överlåtit »the title in the property».

Upphovsmannens droit de retrait sträcker sig betydligt längre än den rätt att åberopa ändrade förhållanden en avtalspart enligt den föregående framställningen äger. Förutsättningsläran t. ex. tillmäter ringa relevans åt parts förutsättningar rörande personliga förhållanden, enär dessa i regel äro alltför obestämda och vaga.[1] Men i upphovsmannarätten är förhållandet ett annat. Någon reciprocitet mellan upphovsmannens och förläggarens rätt att frånträda avtalet råder således icke.

Man kan fråga sig om icke upphovsmannen borde äga rätt att frånträda avtalet varje gång han anser sina ideella intressen kränkas av utgivningen. Ifall man ålade honom att till förläggaren utgiva full skadeersättning, kunde man göra gällande att några hinder icke borde möta en dylik rätt.[2] Detta

---

[1] Ussing, Aftaler s. 468.

[2] Detta är en vanlig ståndpunkt i Frankrike, där droit moral ju starkt betonats, se Sfetea s. 96 f, Olagnier II s. 310, Desbois s. 578, FrFörsl. 1947 art. 40. Av samma åsikt är antagligen även Mitteis s. 90, som med välbehag citerar satsen »Urheberrecht bricht Verlagsrecht». Det oaktat förundrar sig Sfetea s. 213 dock över att i en rättegång i England, se DA 1917 s. 143, upphovsmannen som ett av motiven för sin hävningsrätt åberopade, att förläggaren ådagalagt sin olämplighet som förläggare genom att visa varaktig grymhet mot sin hustru med skilsmässa som påföljd.

vore dock att utsätta förläggaren för upphovsmannens godtycke.[1] Förläggaren kan hava andra än ekonomiska intressen i verkets utgivande, låt vara att han icke har någon personlighetsrätt såsom upphovsmannen. Vore denne icke solvent kunde förläggaren orsakas en direkt ekonomisk skada. Man kunde visserligen kräva, såsom ItalUpphL art. 143 och FrFörsl. 1947 art. 40, att upphovsmannen innan han frånträder avtalet presterar skadeersättning åt de personer, vilka genom frånträdandet förlora sin rätt, eller att han, såsom enligt ItalUpphL art. 143, åtminstone ställer säkerhet därför. Utan uttryckligt lagstadgande kan detta emellertid icke krävas, och det är f.ö. knappast riktigt att göra utövningen av droit moral beroende av upphovsmannens ekonomiska situation.

Av nämnda orsaker bör man giva upphovsmannen hävningsrätt blott på grund av *objektivt godtagbara skäl*. Hans tillfälliga lynnesskiftningar och hugskott få icke inverka på saken.[2] De motiv han åberopar böra vara sådana, att det enligt objektivt godtagbara överväganden kan anses berättigat att tillmäta dem relevans. Härvid bör dock observeras att, såsom ovan anförts, droit moral i betydligt högre grad än förutsättningsläran tillåter att relevans tillmätes förutsättningar rörande upphovsmannens personliga förhållanden. Man kan ej heller ställa alltför stränga krav på den bevisning upphovsmannen bör prestera,[3] speciellt som domstol även här bör kunna tillerkänna förläggaren en lämplig ersättning, se nedan punkt C.

Såsom enligt förutsättningsläran bör man vanligen kunna kräva, att upphovsmannen gör antagligt, att han icke skulle ingått förlagsavtalet, ifall han haft vetskap om de ändrade förhållandena.[4] Däremot behöver han icke göra

---

[1] Riezler i Ehrenberg s. 78 f: upphovsmannens rätt bleve en ren »Reurecht».

[2] Så även Kivimäki s. 292. Ulmer s. 275 anser att upphovsmannens ideella intressen för att kunna åberopas i andra fall än de i VG § 35 nämnda böra vara »wesentlich gefährdet». Knoph s. 589 talar om upphovsmannens »vitale, ideelle interesser». Jfr Desbois s. 578, som anser det olämpligt att domstol bedömer upphovsmannens ideella motiv, enär i droit morals natur låge att den undandrager sig all kontroll. Fullt konsekvent är Desbois likväl icke. När han s. 579 anser, att en upphovsman, som förelagt sina ideella skäl för frånträdandet domstols godkännande, behöver prestera till motparten endast damnum emergens och icke som vanligt lucrum cessans, räknar han uppenbarligen med åtminstone något slags prövning av domstolen.

[3] Jfr Studer s. 116 f, enligt vilken en objektiv prövning rent av vore otänkbar, enär den skulle medföra ett blottställande av upphovsmannens intimaste litterära och konstnärliga förhållanden. Studer ger därför upphovsmannen en rätt omfattande hävningsrätt.

[4] Så även Kivimäki s. 292.

sannolikt, att även varje *annan* upphovsman skulle ha avhållit sig från en utgivning av verket i en liknande situation.

I Tyskland ger VG § 35 författaren rätt att frånträda avtalet, ifall det kan antas att han, om han vid avtalsslutet hade känt till de ändrade förhållandena, vid en »förståndig värdering av fallet» icke skulle ha utgett verket. I denna bestämmelse igenkänner man förutsättningslärans krav på att förutsättningen skall ha varit bestämmande för författaren, varvid prövningen förklaras böra ske objektivt. Men i stället för riskspörsmålet (punkt 3 i Ussings ovan anförda förutsättningslära) möter man kravet på att författaren icke skulle ha utgett verket *överhuvudtaget*. Det är m.a.o. enligt VG icke tillräckligt, att författaren ej skulle ha utgett detsamma på det ifrågavarande förlaget.[1] Denna inskränkning förefaller obillig gentemot författaren. Å andra sidan ger detta stadgande i VG författaren en alltför vidsträckt möjlighet att bli fri avtalet, eftersom det icke härför kräves någon avvägning av hans och förläggarens intresse av avtalets fortbestånd. Visserligen brytes udden av kritiken till stor del av att författarens ideella intressen förtjäna ett starkt skydd. Speciellt med beaktande av att förläggaren enligt VG § 35 får ersättning endast för sitt negativa avtalsintresse är sagda föreskrift emellertid icke tillfredsställande.

Som exempel på fall då upphovsmannen äger hävningsrätt kan anföras, att de åsikter han framför i verket visa sig förlegade eller oriktiga eller att han bytt yrke och i sin nya ställning skulle skadas om verket vunne publicitet. Även då förläggaren har kommit i vanrykte och ett utgivande genom honom eller hans successorer skulle kränka upphovsmannens anseende, bör avtalet kunna hävas. Frågan aktualiseras t. ex. om förläggaren utan upphovsmannens samtycke har överlåtit hela förlaget till en annan person.

Droit de retrait förutsätter ett personligt ställningstagande av upphovsmannen, varför han icke kan överlåta denna rätt till en annan person.[2] Han bör kunna avstå från att göra den gällande så vitt gäller en viss bestämd förändring eller tilldragelse, t. ex. ett konkurrerande verks utgivande. Ett generellt avstående däremot utgör visserligen ett indicium på att inga väsentliga ideella intressen stå på spel, men ifall så det oaktat vore fallet, bör upphovsmannen kunna göra dem gällande. Se f. ö. ovan s. 177 ff och 184 ff.

---

[1] Av motiven till VG, anförda av Allfeld s. 175, framgår att orsaken til inskränkningen varit att man ansett en hävningsrätt för upphovsmannen innebära en obillighet mot förläggaren, som icke hade någon motsvarande rätt. Man har således förbisett att förläggaren icke såsom upphovsmannen har någon droit moral.

[2] Så ItalUpphL art. 142. Michaélidès s. 110 säger, att en överlåtelse skulle leda till »esclavage morale» för upphovsmannen.

Efter upphovsmannens död kunna hans arvingar göra droit de retrait gällande, ty även upphovsmannarättens ideella sida övergår på dem.[1] Emellertid kunna de säkerligen sällan åberopa tillräckligt starka ideella skäl för sin önskan att frånträda avtalet. Ett fall, där ett frånträdande bör tillåtas dem, är, att ett nyutkommet modernare verk gjort de av arvlåtaren framförda åsikterna löjliga.

Då det gäller att tillgodose upphovsmannens ideella intressen bör ett inställande av verkets utgivande icke vara den enda utvägen, utan en smidigare *anpassning av avtalet* torde kunna tillgripas.[2] Sålunda bör upphovsmannen ofta förvägras hävningsrätt, ifall han genom att företaga korrigeringar i verket kan undgå de menliga påföljderna av de ändrade förhållandena. Ändringen bör dock vara utförbar utan alltför stort uppbåd av tid, arbete och kapital och utan att förläggarens intressen läderas. Man bör visserligen med synnerligen stor försiktighet skrida till en dylik positiv omgestaltning av ett avtal, men här synes mig en sådan vara befogad, i varje fall om upphovsmannen bort räkna med förändringen. En dylik befogenhet gives domstol helt säkert av bestämmelsen i Försl. 1953 § 27.

B. Om upphovsmannen vid avtalsslutet *bort förutse*, att en *ändring* i förhållandena skulle inträffa, ger VG § 35 honom icke rätt att träda tillbaka.[3] Denna bestämmelse har med fog kritiserats[4], enär den överhövan inskränker upphovsmannens droit moral. Man kunde t. ex. göra gällande, att författaren till ett vetenskapligt verk borde förutse att vetenskapen utvecklas och att han följaktligen icke kunde hindra utgivandet av en ny *oförändrad* upplaga, om han gett förläggaren rätt att utge flere upplagor. Regeln är visserligen, att det för parts rätt att åberopa ändrade förhållanden kräves, att förändringen icke bort förutses.[5] Men då förändringen berör upphovsmannens ideella intressen är ett oeftergivligt krav härpå icke på sin plats, utan i en del fall bör upphovsmannen efter prövning in casu ges hävningsrätt även om han bort förutse de ändrade förhållandena. En annan sak är, att förändringen, om den varit förutsebar, ofta kan sägas ligga inom hans sfär, varför han då han frånträder avtalet bör ersätta förläggaren dennes positiva avtalsintresse.

Också i ett annat avseende ger VG § 35 icke ett tillfredsställande droit mo-

---

[1] Se ovan kap. 2. Jfr Kivimäki s. 307.

[2] Se ovan punkt 1 E samt Desbois s. 580 ff.

[3] VG talar om att de ändrade förhållandena »nicht vorauszusehen waren».

[4] Kohler s. 321, Ulmer s. 275. Se även Försl. 1938 § 13 (»oförutsedda omständigheter inträffat») och Jacobsen s. 213. Däremot godtages regeln av Nybergh s. 347.

[5] Se ovan punkt I.

ral-skydd, nämligen då författaren berättigas häva avtalet blott innan förläggaren vidtagit med mångfaldigandet. Denna bestämmelse, som Försl. 1938 § 13 upptagit, har med rätta ansetts vara en alltför snäv och rigorös begränsning av hans rätt.[1] Starka ideella skäl kunna påkalla en hävningsrätt ända *till dess verket utsprides*.[2] Upphovsmannen kan t. ex. ha ändrat sin religiösa uppfattning och då vore det uppenbart obilligt att tvinga honom att utge ett verk, som strider mot hans övertygelse. Häremot har visserligen anförts,[3] att förläggarens anseende kan lida skada genom att han gjort reklam för ett verk, som icke utkommer, och att han kanske avvisat andra manuskript angående samma tema eller måhända gett upphovsmannen värdefulla råd och anvisningar, vilka efter avtalets hävning eventuellt komma en konkurrent till godo. Denna kritik har otvivelaktigt ett visst fog för sig och man måste medge, att förläggaren kränkes mera om verkets utgivande inställes än om det undertryckes genom att upphovsmannen inköper alla exemplaren. Det oaktat synes upphovsmannens ideella intressen förtjäna att beaktas även efter det mångfaldigandet vidtagit, såframt de äro av en särskild styrka.

Efter det verket offentliggjorts skulle en hävningsrätt för upphovsmannen skära direkt in i det »levende åndsliv».[4] Hävningsyrkandet göres här på ett så pass sent stadium, att förläggaren icke bör vara nödsakad att nöja sig enbart med en ekonomisk ersättning. Upphovsmannens ideella intresse tillgodoses då genom rätten att uppköpa exemplaren.[5]

C. Då man i litteraturen behandlat frågan om upphovsmannens rätt att frånträda avtalet på grund av ändrade förhållanden, har man mestadels utgått från att förläggaren ej bör erhålla någon ersättning alls[6] eller i varje fall icke ersättning för sitt positiva avtalsintresse. Regeln bör vara att förläggaren erhåller *ersättning* för sitt *negativa avtalsintresse*,[7] t. ex. då ett annat verk

---

[1] Kohler s. 321, Engel s. 38, Ulmer s. 192. Jfr Klostermann s. 366.

[2] Så Kivimäki s. 291 f och även Nybergh s. 82 och 348. Nybergh framhåller dock att en regel som den i VG § 35 är att föredraga, eftersom förläggarens möjligheter att erhålla skadestånd vanligen äro rätt problematiska till följd av författarnas vanligen rätt svaga ekonomi.

[3] Se fr. allt Hirsch-Ballin, GE 1939—1940 s. 409.

[4] Knoph s. 116.

[5] Michaélidès s. 277 betraktar uppköpsrätten som en droit moral-befogenhet.

[6] Så Grundtvig s. 109 f. För Arndt Müllers påstående s. 35, att en skadeersättningsplikt logiskt icke kan förenas med droit de retrait, kan icke anföras några godtagbara skäl.

[7] Så Försl. 1938 § 13, VG § 35, Kivimäki s. 292, Jacobsen s. 216 f. Jfr ItalUpphL art. 142.

behandlande samma tema utkommit och upphovsmannen får frånträda avtalet enär hans anseende toge skada ifall hans verk skulle utges. Men liksom vad under punkt 1 E antagits vara fallet, bör denna regel icke vara undantagslös.[1] Det ges fall då upphovsmannen bör få frånträda avtalet utan att ersätta förläggaren ens dennes negativa avtalsintresse. Ifall förläggaren bort beakta möjligheten av förändringen och han dessutom bort inse, att det för upphovsmannen varit en bestämmande förutsättning, att sagda förändring icke skulle inträffa, bör upphovsmannen kunna berättigas häva avtalet utan ersättningsplikt.

I ett danskt rättsfall, refererat i UfR 1950 s. 142 (se även den redogörelse Jacobsen s. 215 f ger för avgörandet), gick förläggaren på författarens begäran med på att framskjuta utgivningen av boken »Vi flydde över Öresund», enär utgivandet kunnat skada den danske författaren och danska intressen. Bl.a. visades i målet, att hot hade blivit framställda mot författaren. HD ålade författaren att utge ersättning till förläggaren för tryckningskostnaderna. En minoritet på fyra domare ville fritaga författaren från all ersättningsskyldighet, enär hindret hade varit förutsebart för förläggaren.

Betydligt oftare är en ersättning omfattande även förläggarens *positiva avtalsintresse* befogad, t. ex. då orsaken till upphovsmannens förändrade uppfattning ligger i hans egna åtgärder eller i omständigheter, som falla inom hans sfär och vilka han är närmare att bära risken för, t. ex. en förändrad livsåskådning eller politisk uppfattning utan alltför påtagbara yttre orsaker, eller då han i verket kritiserat en person, hos vilken han därpå tagit anställning. I dylika fall kan upphovsmannens droit moral stundom motivera en hävningsrätt för honom,[2] men i så fall mot att han presterar full ersättning åt förläggaren.

D. Ifall upphovsmannen efter det han hävt avtalet med förläggaren sedermera önskar utge verket, torde han i första hand böra erbjuda det åt samme förläggare. I annat fall kan förläggaren antagligen göra anspråk på ersättning för sitt positiva avtalsintresse,[3] förutsatt att det icke förflutit en alltför lång tid från förlagsavtalets ingående. VG § 35 och Försl. 1938 § 13 fastställa denna tid till ett år, vilken tidrymd Nyberg h med skäl kritise-

[1] Entwurf 1939 § 28 tillerkänner förläggaren en »angemessen» skadeersättning, som motsvarar billigheten.

[2] Jfr Nybergh s. 348, som ger författaren rätt att åberopa en förändring i sina religiösa, politiska eller vetenskapliga åsikter blott då fråga är om i det yttre till uttryck komna, rent personliga förhållanden.

[3] Så Kivimäki s. 292 och även Försl. 1938 § 13.

rar såsom alltfört kort.[1] Någon exakt tidsgräns kan, då lagbestämmelse ej finnes, självfallet icke uppställas, utan avgörandet bör ske in casu. Har förläggaren redan erhållit full skadeersättning, står det upphovsmannen fritt att utge verket på vilket förlag han önskar.

I Tyskland har en del auktorer gjort gällande, att VG § 35 borde tolkas så, att upphovsmannen redan innan ett år förflutit finge utge verket på annat förlag, ifall det därvid utgåves i bearbetad form, t. ex. försett med de av de ändrade förhållandena betingade omarbetningarna.[2] Denna åsikt är icke riktig. Då fråga är om samma verk eller en bearbetning därav, bör förläggaren ha företrädesrätt till det. Blott då fråga är om ett helt nytt verk får upphovsmannen fritt välja förläggare. Denna åsikt står i konformitet med upphovsmannens ovan (punkt 2 A in fine) anförda ändringsplikt.

3. Det kan hända, att förläggaren vill komma ifrån förlagsavtalet eller från plikten att utge en ny upplaga icke på grund av svårigheter med verkets avsättande, utan emedan verkets utgivande och spridande till följd av ändrade förhållanden ådroge honom ansvar, nedsatte hans anseende, utsatte honom för förakt eller indirekt medförde ekonomisk skada för honom, t. ex. bojkottfara. I motsvarande fall kunde upphovsmannen lita till sin droit moral, men förläggaren har icke någon droit moral som han kunde åberopa. Att förläggaren ändrat åsikt och anser verket vara undermåligt ger honom icke hävningsrätt.

I Tyskland tillåter BGB § 626 och 723 att tjänste- och bolagsavtal upphävas »wenn ein wichtiger Grund vorliegt». Denna regel har av praxis utsträckts till andra »Dauerschuldverhältnisse», vilka förutsätta en samverkan och ett tillitsförhållande mellan kontrahenterna, såsom just förlagsavtalet.[3]

Vad beträffar situationen hos oss kan till en början hänvisas till vad tidigare anförts om upphovsmannens skyldighet i fråga om verkets inre egenska-

[1] Nybergh s. 349.

[2] Hoffmann s. 138, Pauli s. 42. Häremot med rätta Heinitz & Marwitz s. 103, Runge s. 561, Bappert & Maunz s. 351. Gentemot Runges antagande, att sagda förhållande bör bedömas på samma sätt som upphovsmannens rätt att på ett annat förlag utge ett konkurrerande verk, bör likväl genmälas, att det i förevarande fall icke blir fråga om någon konkurrens mellan två verk, varför konkurrenssynpunkter icke äro tillämpliga.

[3] Ulmer s. 277 ger förläggaren hävningsrätt, ifall genom rubbandet av tillitsförhållandet avtalssyftet allvarligen sättes i fara, Hillig II s. 178 f och Ufita 1930 s. 110, om förtroendeförhållandet mellan parterna så starkt rubbats, att en fortsättning av avtalsförhållandet icke kan »zugemutet werden», vilket Hillig anser möjligen vara fallet, då författaren på ett grovt kränkande sätt uttalat sig om förläggarens uppträdande mot honom.

per samt om hans plikt att icke hindra verkets avsättande. Men utom på grund av vad där anförts synes det mig att man bör ge förläggaren rätt att frånträda avtalet, om tillitsförhållandet mellan parterna avsevärt rubbats. Här kan hänvisas till stadgandena i ArbAvtL § 30 och 31 samt JLegoL § 43.[1] Förläggarens renommé är betydligt närmare förknippad med upphovsmannens anseende än en säljares renommé med varutillverkarens anseende. Även det faktum att upphovsmannen i motsvarande fall äger hävningsrätt utgör ett visst motiv för att tillerkänna förläggaren hävningsrätt, låt vara att reciprocitet icke råder mellan deras rätt att häva avtalet. Om upphovsmannen gjort sig skyldig till nedsättande handlingar, bör förläggaren följaktligen stundom tillåtas häva avtalet, även om situationen är sådan, att upphovsmannen icke direkt kan sägas ha brutit mot sin plikt att icke störa eller hindra verkets avsättning.[2] Även då tilliten mellan kontrahenterna icke direkt rubbats, men verkets utgivande till följd av ändrade förhållanden, t. ex. en politisk omvälvning i landet, högeligen skulle kränka förläggarens anseende, vore det uppenbart obilligt att av honom fordra ett utgivande.[3] Den inträdda förändringen bör för att vara påtalbar ha varit oförutsebar för förläggaren vid avtalets ingående. Däremot kan förläggaren såsom motiv för en hävning icke åberopa, att verkets utgivande skulle skada allmänna intressen eller samhällsnyttan.[4] Vid frånträdandet bör upphovsmannen ges ersättning enligt ovan 1 E och 2 C anförda principer.

4. Slutligen återstår att med några ord beröra bestämmelsen i Normalkontr. § 9: »Har sedan verket utkom inträtt sådana ändrade förhållanden i konstnärligt, politiskt eller annat avseende, som från början med säkerhet skulle ha avhållit författaren eller förläggaren från att utge verket i detta skick, må envar av dem kräva att ny upplaga ej utges. Vill någon av dem utge verket i omarbetat skick, blir det beroende av särskilt avtal». Det är uppenbart, att denna avtalsklausul icke avser att reglera alla fall av ändrade förhållanden. Detta framgår redan därav, att den gäller endast utgivning av ny upplaga. Jacobsen anför med fog, att parts intresse och behov

---

[1] Arnholm s. 110 uttalar, att det i varaktiga kontraktsförhållanden är ett naturligt krav, att parternas personliga egenskaper »ikke synker under et visst lavmål». En väsentlig »forringelse» av parts rent personliga kvalifikationer kan ge motparten rätt att frånträda avtalet.

[2] Jfr Allfeld s. 95 ävensom Jacobsen s. 214, vilken för hävningsrätt kräver, att upphovsmannen gjort sig skyldig till »misligholdelse».

[3] En OLG-dom, Ufita 1935 s. 295 ff, gav en förläggare rätt att under Hitlerregimens tid frånträda ett med en jude ingånget förlagsavtal.

[4] Så även Hirsch-Ballin, GE 1939—1940 s. 410.

av en hävningsrätt måste vara betydligt större, då det gäller att första gången utge verket, än då fråga är om en ny upplagas utgivande.[1]

Enligt sin ordalydelse gäller föreskriften ändringar i konstnärligt, politiskt eller annat avseende. Orden »i annat avseende» kunna tolkas så, att de omfatta snart sagt vilka förändringar som helst.[2] Då det säges, att de ändrade förhållandena »med säkerhet» skulle ha avhållit parten från att utge verket, tyder detta på att avgörandet om förutsättningen varit bestämmande för parten bör ske efter en objektiv bedömningsgrund.[3] Med hänsyn till att förevarande bestämmelse icke är uttömmande och till att upphovsmannens ideella intressen i görligaste mån böra tillgodoses, synes det mig dock, att upphovsmannen på grund av sin droit de retrait kan åberopa förändringen redan om han gör *sannolikt*, att han ej skulle utgett verket, förutsatt att de ideella intressen som tala härför äro tillräckligt starka. Det torde f.ö. oftast vara närapå omöjligt för part att visa, att han med säkerhet icke skulle ingått avtalet.

Den ifrågavarande bestämmelsen i Normalkontraktet bygger på tankegångar, bekanta från förutsättningsläran. I stället för att föreskriva, att förutsättningens relevans beror på en objektiv avvägning (se ovan s. 280), kräver stadgandet, att part skulle ha avhållit sig från att utge verket *i dess förevarande skick*. Denna bestämmelse är oklar. Närmast synes den avse de fall, där hindret för utgivandet skulle bortfalla, om i verkets innehåll gjordes vissa ändringar. Med hänsyn till att klausulen avser ny upplagas utgivande syftar den säkerligen främst på det fall att verket blivit föråldrat och kräver en à jour-föring för att vinna avsättning eller motsvara upphovsmannens anseende. Att begränsa bestämmelsens tillämpningsområde till enbart dylika fall är dock olämpligt och ej heller nödvändigt. Part bör ges rätt att häva avtalet även då han ej skulle gett ut verket ens i ändrat skick, t.ex. efter en politisk omvälvning eller då verkets syfte bortfallit. Även om man tolkar bestämmelsen såsom innebärande ett krav på att de ändrade förhållandena skulle ha avhållit parten från att utge verket *överhuvudtaget*, går den ej fri från kritik. Här kan hänvisas, förutom till vad ovan i punkt 2 A uttalats om det motsvarande stadgandet i VG § 35, till att bestämmelsen i Normalkontraktet ger en förläggare, som åtagit sig att utge en ny upplaga, möjlighet att undandra sig utgivningen snart sagt varje gång han finner ut-

[1] Jacobsen s. 212.

[2] Jfr Jacobsen s. 213, som på grund av den danska textens motsvarande uttryck »på ... andet område» anser, att därmed avses något utom parternas »egne særlige forhold».

[3] Så även Jacobsen s. 213.

givandet icke lönsamt. Som en allmän anmärkning mot stadgandet kan sägas, att det icke är lämpligt att reglera upphovsmannens och förläggarens rätt att åberopa ändrade förhållanden efter samma principer. På grund av sin droit moral bör upphovsmannen ha en något gynnsammare ställning.

I fråga om den i Normalkontr. § 9 föreskrivna påföljden, att utgivning av verket i omarbetat skick kräver särskilt avtal mellan parterna, kan hänvisas till vad tidigare s. 295 anförts om önskvärdheten av att part så vitt möjligt ålägges att utföra nödiga ändringar.

Bilaga 1.

Utdrag ur auktorrättskommitténs i Kommittébetänkandet n:o 5/1953 ingående

FÖRSLAG

till LAG om upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk.

3 §.

Då exemplar av verket framställes eller verket helt eller delvis göres tillgängligt för allmänheten, skall upphovsmannen angivas i överensstämmelse med vad god sed kräver.

Verket må icke ändras eller göras tillgängligt för allmänheten på ett sätt som är kränkande för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart.

Sin rätt enligt denna paragraf kan upphovsmannen eftergiva endast såvitt angår en till art och omfattning begränsad användning av verket.

3 kap.

Upphovsmannarättens övergång.

Allmänna bestämmelser.

25 §.

Upphovsmannen må helt eller delvis överlåta sin rätt att förfoga över verket. Överlåtelse av exemplar innefattar icke sådan rätt

26 §.

Där ej annat är avtalat, må den till vilken upphovsmannarätt överlåtits icke ändra verket samt ej heller överlåta rätten vidare. Ingår rätten i en rörelse, må den överlåtas i samband med rörelsen eller avdelning därav; dock vare överlåtaren alltjämt ansvarig för avtalets fullgörande.

27 §.

Har för rätt att förfoga över ett verk avtalats villkor, som strider mot god sed på upphovsmannarättens område, eller leder avtalet eljest till uppenbar obillighet, må det jämkas efter ty prövas skäligt.

Förlagsavtal.

31 §.

Genom förlagsavtal överlåter upphovsmannen till förläggaren rätt att genom tryck eller annat dylikt förfarande mångfaldiga och utgiva litterärt eller musikaliskt verk eller alster av bildkonst.

Manuskript eller annat exemplar av verket, efter vilket detta skall mångfaldigas, förblir i upphovsmannens ägo.

32 §.

Förläggaren har, där ej annat är avtalat, rätt att utgiva en upplaga, vilken ej må överstiga av litterärt verk 2.000, av musikaliskt verk 500 och av konstverk 200 exemplar.

Med upplaga förstås vad förläggaren på en gång låter framställa.

33 §.

I samband med varje upplaga av litterärt eller musikaliskt verk äger förläggaren, där ej annat är avtalat, låta framställa överskottsexemplar till ett antal motsvarande högst tio procent av de första 2.000 exemplaren, fem procent av de följande 2.000 och två procent av resten.

Överskottsexemplar må, förutom som friexemplar till upphovsmannen, användas till utdelning för anmälan eller för reklamändamål eller ock för att ersätta förkomna eller skadade exemplar. Användas de på annat sätt, har upphovsmannen därför rätt till honorar motsvarande vad som avtalats för själva upplagan.

34 §.

Förläggaren är pliktig att inom skälig tid utgiva verket och på sedvanligt sätt sörja för dess spridning.

Underlåter förläggaren sin plikt enligt 1 mom. vare upphovsmannen berättigad att häva avtalet och behålla uppburet honorar; njute ock ersättning för skada, som ej täckes av honoraret. Sådan rätt äge upphovsmannen städse ifall litterärt verk eller alster av bildkonst icke utgivits inom två år eller musikaliskt verk inom fyra år från det upphovsmannen avlämnat fullständigt manuskript eller annat exemplar, som skall mångfaldigas, så ock om verket är utgånget och förläggaren har rätt att utgiva ny upplaga, men icke inom ett år efterkommer upphovsmannens begäran därom.

Avtalsbestämmelse, som till upphovsmannens nackdel avviker från vad i 1 och 2 mom. är sagt, skall vara utan verkan. På sätt genom förordning föreskrives kan dock medgivas att längre frister avtalas.

35 §.

Förläggaren är skyldig tillställa upphovsmannen intyg från tryckeriet eller den som eljest mångfaldigar verket om antalet framställda exemplar.

Har under räkenskapsåret skett försäljning för vilken upphovsmannen har rätt till honorar, skall förläggaren inom nio månader efter årets slut tillställa honom

redovisning, angivande försäljningen under året samt restupplagan vid årsskiftet. Även eljest äger upphovsmannen efter redovisningsfristens utgång på begäran erhålla uppgift om restupplagan vid årsskiftet.

Avtalsbestämmelse, som till upphovsmannens nackdel väsentligen avviker från vad i 1 och 2 mom. är stadgat, vare utan verkan.

36 §.

Påbörjas framställning av ny upplaga senare än ett år efter det föregående upplaga utgavs, skall upphovsmannen, där ej annat är avtalat, dessförinnan beredas tillfälle att göra sådana ändringar i verket, som kunna vidtagas utan oskälig kostnad och icke ändra verkets karaktär.

37 §.

Där ej annat är avtalat, har upphovsmannen icke rätt att på nytt utgiva verket i den form och på det sätt som avses i avtalet, förrän den eller de upplagor som förläggaren äger utgiva blivit slutsålda.

Sedan femton år förflutit efter det år, då förläggaren först utgav litterärt verk, äger dock upphovsmannen, även om annat är avtalat, intaga verket i upplaga av sina samlade eller valda arbeten.

38 §.

Bestämmelserna om förlagsavtal äga icke tillämpning på bidrag till tidning eller tidskrift. För bidrag till annat samlingsverk gäller icke vad i 34 § är stadgat.

Bilaga 2.

NORMALKONTRAKT

godkänt år 1947 av författar- och bokförläggarföreningarna i de nordiska länderna för användning i fråga om romaner, noveller, lyrik och därmed jämförliga verk.

§ 1.

Författaren upplåter till förläggaren ensamrätt att i den omfattning och på de villkor, som nedan angivas, framställa och i bokform på svenska språket utgiva författarens verk . . ., till vilket författaren äger fullständig författarrätt.

Alla övriga rättigheter till verket förbliva hos författaren. Om rätten att intaga verket i antologi, i billighetsserie, i tidning eller tidskrift eller i serie av samlade eller valda arbeten stadgas i §§ 12—14.

Fullständigt manuskript är avlämnat vid detta kontrakts undertecknande/skall vara avlämnat senast den . . .

Förläggaren å sin sida förbinder sig att inom skälig tid utgiva verket och på sedvanligt sätt sörja för dess spridning. Verket skall annonseras i dagspressen och i övrigt reklameras på sedvanligt sätt.

§ 2.

Förläggaren har rätt att mångfaldiga och utgiva verket dels i en första upplaga om . . . exemplar, dels därefter i nya upplagor i det antal exemplar, som förläggaren bestämmer.

§ 3.

Förläggaren betalar till författaren ett honorar om . . . Härav erhåller författaren ¼ av det beräknade honoraret för hela upplagan vid kontraktets undertecknande samt ¼ då verket föreligger tryckt och prissatt. Honoraret för andra hälften av upplagan utbetalas vid årsredovisning enligt § 11 för varje försålt exemplar.

Honoraret bör vara mellan 10 %—20 % av bokhandelspriset. Med bokhandelspriset förstås försäljningspriset i finska mark exclusive omsättningsskatt.

Bokhandelspriset bestämmes av förläggaren. Honoraret beräknas på bokhandelspriset för häftat exemplar av verket och, då verket endast hålles bundet, på det beräknade priset för häftat exemplar.

Realiseras verket genom bokhandeln enligt § 10 skall förläggaren till författaren erlägga ett honorar beräknat efter . . . % av priset exclusive omsättningsskatt för varje till realisationspris försålt exemplar av verket. Honoraret utgår dock icke, då restupplaga på högst 300 exemplar realiseras för högst 25 % av bokhandelspriset, liksom ej heller då den bortslumpas eller förstöres enligt § 10 mom. 3.

Honoraret får icke fastställas lägre än till 7½ % av realisationspriset exclusive omsättningsskatt.

§ 4.

Utöver varje upplaga äger förläggaren utan att betala honorar trycka överskottsexemplar till ett antal motsvarande 10 % av de första 2.000 exemplaren, 5 % av de följande 2.000 och 2 % av resten.

Författaren erhåller av första upplagan 25 friexemplar och av varje ny upplaga 10 friexemplar.

Tryckes upplaga i mindre än 1.500 exemplar eller som bibliofilupplaga, skall i stället för bestämmelserna i första och andra styckena gälla följande: . . .

§ 5.

Manuskriptet skall vid avlämnandet vara tryckfärdigt, dvs. fullt utarbetat och färdigt till innehåll och form samt i maskinskrivet eller lättläst handskrivet skick, så att icke på grund av otydlighet förläggaren får extra kostnad för tryckningen.

Har manuskriptet icke avlämnats inom avtalad tid och i nyss angivet skick, äger förläggaren giva författaren en respit på fjorton dagar och, om den tiden försittes, häva avtalet.

Manuskriptet förblir författarens egendom.

§ 6.

Författaren är skyldig att utan särskild ersättning läsa korrektur till varje upplaga.

Om författaren ändrar i verket, sedan det blivit satt, i sådan utsträckning, att

kostnaderna för korrigeringen överstiga 10 % av den ursprungliga sättningskostnaden, betalas överskjutande kostnader av författaren.

Författaren äger icke företaga sådana ändringar i verket, som väsentligen förändra dess karaktär.

Om författaren icke återsänder korrektur inom skälig tid, anses han hava godkänt detsamma så att förläggaren äger rätt att trycka verket sedan sättningsfel rättats. Alternativt har förläggaren rätt att efter respit häva avtalet på motsvarande sätt som stadgas i § 5 andra stycket.

§ 7.

Är verket icke utgivet inom 18 månader från det författaren avlämnat fullständigt manuskript, har författaren rätt att häva detta avtal. Därvid återgår förlagsrätten till författaren, men denne äger behålla vad han redan uppburit i honorar för detta verk. Har författaren genom dröjsmålet lidit skada, som ej täckes av uppburet honorar, har han dessutom rätt till skadestånd.

Om verket är utgånget och förläggaren ej begagnat sin rätt enligt detta avtal att utge ny upplaga, skall författaren, om han vill att ny upplaga utges, skriftligen begära detta hos förläggaren. Har ny upplaga icke utgivits inom 9 månader därefter, inträder för författaren motsvarande rätt som sägs i första stycket, första och andra punkterna.

De tider som angivits i föregående båda stycken må utsträckas i skälig mån, då utgivningen försvåras genom pappersransonering eller annat oförutsett produktionstekniskt hinder.

Verket skall anses vara utgånget, om högst 100 exemplar — överskottsexemplar ej inräknade — finnas till salu hos förläggaren eller i kommission hos bokhandeln. De återstående exemplaren äger förläggaren fritt försälja.

§ 8.

Överskottsexemplar skola användas som friexemplar till författaren, till utdelning för anmälan eller för reklamändamål eller ock för att ersätta förkomna eller skadade exemplar. Finnas överskottsexemplar kvar sedan upplagan gått ut, må de säljas, om författaren därför erhåller honorar efter motsvarande grund som avtalats för själva upplagan.

Friexemplar inom bokhandeln liksom exemplar som tillställes tidning eller tidskrift för anmälan skall av förläggaren märkas genom stämpling eller på annat ändamålsenligt sätt.

§ 9.

Med upplaga förstås vad förläggaren på en gång låter trycka av verket. Nytryck på samma sats räknas som ny upplaga. I varje ny upplaga skall angivas upplagans eller de däri ingående exemplarens ordningstal.

Då tryckning av ny upplaga påbörjas, skall förläggaren underrätta författaren därom samt om upplagans storlek.

I fråga om ny upplaga, som tryckes senare än ett år efter det första upplagan utkom, skall förläggaren lämna författaren lämplig tidsfrist att om han så önskar göra ändringar i verket. Därvid skall § 6 andra stycket äga motsvarande tillämpning.

Har sedan verket utkom inträtt sådana ändrade förhållanden i konstnärligt, politiskt eller annat avseende, som från början med säkerhet skulle ha avhållit författaren eller förläggaren från att utge verket i detta skick, må envar av dem kräva att ny upplaga ej utges. Vill någon av dem utge verket i omarbetat skick, blir det beroende av särskilt avtal.

§ 10.

1. Sedan 4 kalenderår förflutit efter det första upplagan utkom må förläggaren, om försäljningen under sista året nedgått under 5 % av senaste upplagas storlek, realisera restupplagan till nedsatt pris.

2. Dessförinnan skall dock förläggaren skriftligen underrätta författaren om den tillämnade åtgärden, och författaren har rätt att inom en månad därefter lösa partiet eller del därav. Om förläggaren så önskar, må han dock från inlösen undantaga högst 100 exemplar, överskottsexemplar inräknade. Inlösningspriset utgör det nedsatta priset minus bokhandelsrabatten.

3. Återstår efter realisationen alltjämt en restupplaga, äger förläggaren efter eget val realisera, bortslumpa eller förstöra upplagan men skall dessförinnan skriftligen underrätta författaren om åtgärden, därest restupplagan överstiger 100 ex. I sistnämnda fall har författaren rätt att inom en månad därefter lösa partiet eller del därav mot ett pris, varom överenskommelse träffas i varje särskilt fall.

4. När genom åtgärder enligt mom. 1—3 restupplagan nedbringats till 100 exemplar eller därunder, gäller om förlagsrättens återgång till författaren vad som stadgas i § 7.

5. Med restupplaga förstås alla exemplar, som finnas till salu hos förläggaren eller i kommission hos bokhandeln.

§ 11.

1. Omedelbart efter varje upplagas tryckning skall förläggaren utan anmaning tillställa författaren uppgift om upplagans storlek, utfärdad av tryckeriets föreståndare (tryckerisedel).

2. För varje kalenderår, varunder skett försäljning, för vilken författaren äger uppbära honorar, skall förläggaren före september månads utgång följande år tillställa författaren redovisning. Denna skall innehålla uppgifter om restupplagans storlek vid årets början och slut och om försäljningen under året samt avräkning över honorar. Har under året restupplagan helt eller delvis realiserats, bortslumpats eller förstörts enligt § 10 mom. 3, skall lämnas uppgift om hur många exemplar åtgärden omfattat och om restupplagans storlek vid årets slut. Redovisningen bekräftas och underskrives av två personer, som förläggaren särskilt utsett att på eget ansvar fullgöra denna uppgift.

Om författaren inom tre månader efter det att han mottagit redovisning skriftligen begär det, skall han erhålla bekräftelse av auktoriserad revisor eller godkänd granskningsman eller en person godkänd av ordföranden i handelskammare eller liknande institution, att redovisningen är riktigt fullgjord och överensstämmer med förläggarens bokföring. Förläggaren är skyldig att i fem år bevara kopior av de redovisningar, som tillställts författaren och att hålla dem tillgängliga för författaren eller hans ombud.

3. Förläggarens skyldighet att betala honorar och lämna redovisning upphör från och med det kalenderår, vid vars början restupplagan nedgått till 100 exemplar eller därunder. Utges därefter ny upplaga, inträder skyldigheten på nytt.

4. I fråga om upplaga, för vilken honorar ej utgår efter försäljning, gälla ej bestämmelserna under 2—3, men författaren har rätt att på skriftlig förfrågan hos förläggaren erhålla uppgift om hur många exemplar som enligt förläggarens bokföring finnas till salu hos honom samt huruvida indragning skett av alla exemplar, som finnas i kommission hos bokhandeln.

5. Restupplaga, som ej uppgår till 100 exemplar, behöver ej anges till antalet.

§ 12.

Uppkommer fråga om att intaga verket eller del därav i antologi på samma eller annat förlag, skall detta ske i samförstånd mellan parterna.

Sedan tre år förflutit från det första upplagan utkom har författaren dock rätt att utan förläggarens samtycke taga in i antologier på andra förlag viss mindre del av verket, enligt följande regler: Ur diktsamling må i varje antologi intagas högst 5 dikter. Av prosaverk må intagas högst ett tryckark. Dock må ur samling om minst 10 noveller o.d. intagas en hel novell etc. även om den går över ett ark, och likaså av en roman om minst 10 kapitel eller liknande avsnitt ett helt sådant avsnitt. Intages i antologi bidrag från flera verk av samma författare, må hans bidrag sammanlagt icke överstiga tre gånger vad nu är sagt.

Det förutsättes, att författaren alltid skall erhålla särskild ersättning, då del av verket intages i antologi.

§ 13.

Uppkommer fråga om att utgiva billighetsupplaga av verket, skall därom träffas särskilt avtal.

§ 14.

Utan förläggarens medgivande må verket icke inom tre år från första upplagans utgivande i sin helhet eller till större delen publiceras i tidning eller tidskrift.

Sedan femton år förflutit från första upplagans utgivande har författaren rätt att upptaga verket i sina samlade eller valda arbeten. Utgivningen av dessa skall erbjudas förläggaren eller, om författarens olika verk utgivits av skilda förläggare, den som kan anses vara hans huvudförläggare.

§ 15.

Förläggaren må överlåta sin rätt enligt avtalet endast i sammanhang med överlåtelse av hela sin förlagsrörelse eller särskild del därav.

§ 16.

Uppkommer vid tillämpningen av detta avtal tvist om avtalets rätta innebörd eller om vad som vid tillämpningen i visst hänseende skall anses riktigt eller skäligt, äger vardera parten begära uttalande därom av en av författarföreningarna i Finland och Finlands Förlagsförening gemensamt tillsatt Förlagsavtalsnämnd.

SAKREGISTER

Actio quanti minoris 102
Anastatiskt tryck 149
Anmälningsexemplar 194, 237 f
Annonsering 191 f, 193, 195 f
Anonym utgivning 18 f, 27, 183 f, 186 f
Anteciperad mora 88, 198 f, 276
Antikretisk pant 271
Antikvariat 218 f, 221, 224, 227, 230 f
Antologi 119, 131 f
Arbetsavtal 44 f, 64, 106, 143, 181, 241, 260, 262
Arbetsbeting 12, 44 ff, 49, 95, 100 f, 147, 162, 205 f, 211, 260
Arrangemang 126 f, 176
Ausgabefähigkeit 98 ff
Avsättningssvårigheter 145, 244, 250 ff, 283 ff, 290
Avtalslagen 56, 59 f, 62, 141
Avtalsvite 62, 71

Bandvis avsättning 85, 131, 134
Bearbetning 7, 14, 24, 81 f, 91, 122, 124 ff, 129, 136, 138, 169, 174, 176, 178 ff, 183, 240, 298
Begränsad sakrätt 38 ff
Belastningsteori 37 ff, 44
Bernkonventionen 4 f, 7, 17 f, 29, 172, 184, 226
Beskattning 2, 40, 105
Beställt verk 44 f, 63, 93, 160
Billighetsupplaga 118 f, 122, 132 f, 195, 218
Bolag 12, 47 f, 138, 208, 216, 219, 298
Bortslumpande 215, 217, 219 ff, 231, 245 f

Citat 72, 79, 141, 173
Copyright assignment 53 f, 261 f

Delrättsteori 37 ff, 44
Delupplaga 262
Dramatisering 126, 174
Droit de retrait 18, 23, 65, 69, 154, 163, 168, 266, 291 ff, 299 ff
Droit moral 17 ff, 33, 39 f, 43, 50, 69 ff, 92 f, 118 f, 122, 148, 166, 194, 197, 222, 225 f, 257, 265, 274, 291 ff
Droit moral-befogenheter 17 ff, 21 ff, 159 ff, 166, 169 ff, 182 ff, 270, 291 ff
Droit pécuniaire-befogenheter, se ekonomiska befogenheter
Dröjsmål, förläggarens 120, 198 ff, 252 f
— upphovsmannens 86 ff, 165
Dualistisk teori 22 ff, 28
Död, förläggarens 264
— upphovsmannens 7, 29 ff, 66 f, 81, 88, 91, 93, 151 f, 165 f, 168 ff, 177, 179 ff, 185, 243, 286 f, 295

Efterbildande 115 f, 190 f
Eftertryck, olovligt 1, 71 f, 77
Ekonomiska befogenheter 17, 21 ff, 33, 71
Ensamrätt 9 ff, 15 ff, 18, 52, 134, 190 f, 224
Exemplar, antal 60, 70, 117 f, 120, 147, 153 ff, 187, 247 f, 254
— förstörande av 67, 73
— förstörda, skadade, förkomna 201 ff, 207, 237, 239
— häftade, inbundna 118, 147, 216, 233, 239 f

Exemplar, införande i landet av 226 f
— olovliga 221, 229 f, 238
— upphovsmannens uppköp av 217 ff, 220, 234 ff, 296
— utlånande, uthyrande, utställande av 17, 188 f, 195, 223 ff
— framställande av, se mångfaldigande
Exemplarförvärvarens rätt 15 ff, 27, 67, 223 ff, 237
Exstinktiva förvärv 49, 75

Fel i verket (manuskriptet) 79 ff, 97 ff, 101 ff, 167, 173
Film 7, 9, 12, 76, 126, 169, 174, 178 f
Folkupplaga 118 f, 121 ff, 129, 223
Fordringar, överlåtelse av 104, 260 f, 268, 272
Format 118, 140, 147, 152
Formulär 57 f, 257
Fotografering 8 f, 81, 115, 130, 149
Framförande 12 ff, 16, 34, 60 f, 114 f, 117, 135, 195, 256
Friexemplar 150, 232 ff
Frånträdande av avtal, se hävning
Fullgörelsedom 91 ff, 201 ff, 251
Följetong 118 f, 134
Föravtal 105, 108
Förberedelse av utgivning 190 ff
Förbudsdom 190 f
Förbudsrätt 35, 52 f, 112 ff, 123 ff, 137 ff, 168 ff
Förköpsrätt 105 ff, 221 f
Förlagsavtal, oegentligt 10
Förlagsledning 50 f, 256, 266
Förlagsrätt 9 f, 34 ff, 51 ff, 77 ff, 112 ff, 116 ff, 123 ff, 135 ff, 259
— delad 77, 117 f, 123 f, 226 ff, 230
— dess förhållande till upphovsmannarätten 33 ff
— tidsbegränsad 117, 124, 190 ff, 220 f, 230 f
— dess uppkomst 74 ff, 103
— se även överlåtelse, utmätning
Förmyndare 64 ff
Förord i verk 85, 176, 197, 240
Försl. 1953 3, 7, 14 f, 16 f, 20, 30 f, 38, 64, 67 f, 73, 82, 93, 113 f, 119, 125, 134, 137, 147, 166, 170, 173, 188, 190 f, 201, 225, 227, 230, 268 f, 273, 291
— § 3: 18, 27 ff, 70, 148, 170 f, 177 f, 182, 187, 196, 216 f, 222, 225, 257
— § 25: 42
— § 26: 170, 258, 263, 268
— § 27: 58 ff, 106, 197, 203, 253, 278, 282, 288 f, 295
— § 31: 8, 11, 193, 210
— § 32: 154 ff
— § 33: 157, 237 f
— § 34: 10 f, 38, 112, 159, 196 ff, 199 ff, 210, 248 ff
— § 35: 246 f
— § 36: 118, 163 ff
— § 37: 10, 133 ff
— § 38: 8, 11, 248
Försäkring 211, 231
Förutsättningar, bestämmande 279, 286, 293 f, 297, 300
— medvetna 280 ff, 286
— objektiva 280 ff
Förutsättningsläran 278 ff, 292 ff, 300
Förväxlingsbara verk 140, 143, 145 f

Grammofonskivor 7, 9, 12

Hemulsskyldighet 77 f
Honorar 1 f, 11, 44, 48, 60 ff, 85, 102, 139, 156, 164, 203, 205, 208 ff, 213 f, 233 f, 239 ff, 253, 266 f, 270 f, 275, 290
— vid bearbetning 181
— förskotterat 107, 157, 243 f
— nedsättning av 102, 160
— för ny upplaga 253 f
— dess storlek 108, 188 f, 203 f, 222, 241 ff, 245 f, 248, 250 f, 290
— återbärande av 61 f, 67, 209 f, 213, 243 ff, 276
Hävning, från förläggarens sida 60, 67, 77 ff, 86 ff, 101 ff, 152, 168, 276, 283 ff, 298 f

Hävning, från upphovsmannens sida 60, 67, 107, 198 ff, 206, 210, 222, 242 f, 247 f, 252 f, 265 f, 274 f, 283
– se även droit de retrait

Ideella befogenheter, se droit moral-befogenheter
Ideella intressen, upphovsmannens 7, 17 ff, 20 ff, 55, 61, 64 ff, 69 ff, 138, 175, 187, 194, 197, 216, 285; se även droit moral
Illojal konkurrens 137, 142 ff, 191 f, 237
Illustrationer 85, 119, 121 f, 130, 134, 140, 148, 195, 240
Immateriellt verk 13 f, 83
Inflation 59, 246
Innehållsförteckning 84, 197, 240
Interpunktion 174
Intresseorganisation 5, 58, 104, 106, 242

Jämkning av avtalsvillkor 58 ff, 197, 206, 253, 278, 283 ff, 288 f, 295

Kommissionsförlag 12, 222
Konkurrensklausul 105, 137, 141 ff
Konkurrerande verk, utgivning av 31, 87, 123 ff, 137 ff, 285 f, 289 f, 294
Konkurs, förläggarens 231, 267, 274 ff
Konversationslexikon, se samlingsverk
Korrektur 150 ff, 154, 160, 191, 253
Krestomati 131
Kritik, kränkande 26, 146
Köp 43 f, 45 f, 49, 55, 59, 75 ff, 85 f, 88 ff, 94 f, 100 ff, 205 ff, 208, 239, 241 f, 275 f
Köpman 56

Licens 51 ff, 77, 112, 199, 249, 259, 261 f
Litterär rådgivare 82, 101
Lyxupplaga, se praktupplaga
Lånerätt, allmän 72, 141, 172 f, 175, 195
Lösöreinteckning 269

Magnetofon 76
Main de passe-exemplar 237 f
Makulering 202, 220 ff, 230 f, 277
Mandat, se sysslomannaavtal
Manultryck 149
Manuskript, dess innehåll, se fel
– kopia av 90, 94, 214
– nyskapande av 46, 89 f, 213 f
– som skadats eller gått under 89 ff, 94 ff, 210 ff
– dess yttre skick 96 f
– dess återställande 210 ff
– dess överlämnande 63, 67, 74 f, 82 ff, 100, 159, 198, 243, 266, 275 f
Mikrofilm 115, 135
Mikrofotografering 8, 120, 143
Miljö, utgivnings- 19, 23, 27, 69 f, 171, 177, 194 ff, 225 f
Monistisk teori 22 ff
Mora, se dröjsmål
Mångfaldigande 8, 16, 46 f, 101, 115 ff, 119 f, 135, 147 ff, 152 ff, 160, 190 f, 204 ff, 271, 274 f, 296
– för hand 8

Namn, se paternité
Normalkontraktet 5, 55, 58, 131, 139, 147, 201, 241
– § 1: 10, 83, 116 f, 129, 159, 193, 196, 200 f
– § 2: 116, 254
– § 3: 215 f, 239, 242, 244 f
– § 4: 157, 232
– § 5: 87, 96
– § 6: 151 f, 160 ff, 164
– § 7: 124, 200, 208 f, 210, 248, 252 f
– § 8: 233, 237 f
– § 9: 154 f, 164 f, 299 ff
– § 10: 218 ff, 221 f
– § 11: 246 f
– § 12: 132
– § 13: 132
– § 14: 108, 132
– § 15: 263
Nya utnyttjandemöjligheter 33, 256
Nytryck 165, 201 ff
Nytt verk, av förläggaren 144 ff
– av upphovsmannen 113, 137 ff

Obehörig vinst 62, 82, 209 f, 213
Offentliggörelse 14 ff, 17, 21, 30 f, 78 f, 122
Omarbetning 127
Omyndighet 64 ff
Omöjlighet, prestationens 86, 88 f, 201, 208, 212
Optionsavtal 104 ff, 265
Ortografi 175 f
Otillbörliga avtal 58 ff, 105, 109, 144, 278
Outright sale-avtal 240

Pactum de contrahendo, se föravtal
Pantsättning, av exemplar 231 f
— av förlagsrätt 269 ff
Pappersransonering 206, 208, 252, 288
Partiariskt avtal 48
Paternité 17 f, 23, 69, 169, 172, 182 ff
Personlighetsrätt 24 ff
— förläggarens 32, 99, 293, 298
Personlighetsskydd, allmänt 26 ff, 29
Potpurri 128
Praktupplaga 118 f, 121 f, 129, 223
Prestationshinder 89, 95, 200, 205 ff, 278
Pris, exemplarens 12, 118 f, 123, 129 f, 147, 215 ff, 228, 234 ff
— höjning av 217 f, 222, 245 f
— klausul rörande 222, 228 f
— nedsättning av 218 ff, 231, 244 ff
Privilegium 2
Profit sharing-avtal 146, 240 f
Propaganda 114, 144, 154, 192 ff, 237 f, 253, 296
Pseudonym utgivning 18 f, 184, 186 f
Pärm 120, 148, 195

Radiering 12, 32, 119, 195
Recensionsexemplar, se anmälningsexemplar
Redovisning av förläggaren 239, 246 f
Referat 115
Register 84, 176, 197
Reklam, se propaganda
Reklamupplaga 118, 121
Reproduktionsförfarande 11, 97, 118, 121 ff, 128 ff, 134, 139 f, 174, 177
Respekträtt 17 f, 69, 170
Restupplaga 50, 77, 218 ff, 235 f, 245 ff, 251
Risken i avtalet 11 f, 46, 48, 61
Romanbearbetning av drama 126
Royalty 239 ff

Sakkunnig, prövning av 82, 101, 246
Samlade arbeten 119, 121 f, 132 ff
Samlingsverk 11, 81, 88, 118 f, 121 f, 131 f, 175 f, 185 f, 232 f, 235, 252, 263, 286, 289
Serial rights 119
Sinnessjukdom 65
Sjukdom, upphovsmannens 83, 89, 95
Skadeersättning, åt förläggaren 77 ff, 94 ff, 101 ff, 152, 168, 292 f, 296 ff
— åt tredje man 80 ff
— åt upphovsmannen 50, 146, 150, 153, 158 f, 196, 200, 203, 205 ff, 212 ff, 222, 250 ff, 259 f, 268 f, 276 f, 284, 288 ff, 299
— för ideell skada 67 ff, 251, 289
Skrivfel 174
Skulpturer 7, 115
Spridande av exemplar 15, 46 f, 188 ff, 204, 206, 271
— orten för 117, 123 f, 189, 226 ff, 230
Spridningsrättens konsumtion 15 ff, 223 ff, 237
Språkfel 174 f
Stereotypering 149 f
Syfte, bortfallande av verkets 284 ff, 288 ff
Sysslomannaavtal 12, 46 f, 216, 246
Sättning 63, 152, 161, 172

Talerätt 37 ff, 41, 47, 52 ff, 71 ff, 109, 267 f
Tekniska framsteg 33, 119 f
Testamente, av förläggaren 264
— av upphovsmannen 30 f
Tidning, tidskrift 8, 119, 131 f, 134, 176 f, 194
Tillitsförhållande 49 ff
Titel, verkets 85, 162, 197, 240
Tolkning av förlagsavtal 54 ff, 111, 261

Transkriptioner 126, 176
Transpositioner 126
Tryckerisedel 247, 253
Tryckningsbidrag 11 f, 60, 62, 69, 150, 216, 234, 283
Tryckningstillstånd 160
Trycktyper 118, 148, 152
Typografisk utsmyckning 148

Underlåtelseplikt, för förläggaren 144 ff
— för upphovsmannen 35, 112 ff, 135, 137 ff
Undersökningsplikt, för förläggaren 80 ff, 100 f
— för upphovsmannen 150 ff
UNESCO 4
Uppförande, se framförande
Upphovsmannarätten, flere innehavare av 64, 235, 240
— dess föremål 13 f, 76
— dess innehåll 14 ff, 223 ff
Upphovsmannarättskränkning 15, 27, 53, 67 ff, 71 ff, 109, 113, 117 f, 120 ff, 135 ff, 166 f, 169 ff, 177, 182, 189 ff, 196, 198, 222 f, 226, 230, 237 f, 268
Upphovsmannaskap, se paternité
Upplaga, ny 36, 50, 65 f, 128, 148 ff, 150, 155 ff, 214, 235, 248 ff, 266, 276, 288, 299 f
— angivande av paternité vid 183, 187
— se även ändringar
Upplagans storlek, se exemplar
Upplagebegreppet 153 ff, 158, 165
Uppläsning 79, 114 f, 135
Uteslutande rätt, se ensamrätt
Utgivning 7
Utgivningsplikt för förläggaren 10 f, 36, 44, 53 f, 103 f, 112, 120, 154, 157 ff, 196 ff, 248 ff, 258 ff, 266 f, 270 f, 276
Utgivningstid 101, 196 ff
Utmätning 18, 273 f
Utstyrsel 2, 12, 118, 120 ff, 129, 147 ff, 206, 253

Valda arbeten 119, 132 ff
Verk, framtida (oskapat) 7, 44 f, 64 f, 75 f, 83 f, 86 ff, 89 ff, 94 f, 101 f, 103 ff
— dess karaktär 162 f, 164 f, 194, 265
— dess kvalitet 79 f, 98 f, 103 f, 176
— dess omfång 97 ff, 102, 162
— som kränker utomstående 79 ff
— oskyddat 10, 78, 190 f
Verkställighet 91 ff, 204 f
Vetenskapliga verk 6, 125, 138 f, 142, 167, 181, 197, 236
Vite 92, 204 f

Ändrade förhållanden, verkan av 59 ff, 65, 67, 104, 160 f, 163 ff, 168, 179, 201, 205 ff, 250, 265, 278 ff
— deras oförutsebarhet 59, 281, 286 f, 288, 295, 297, 299
Ändringar, av förläggaren 18 f, 23, 54, 79, 122, 152 f, 168 ff, 183 ff, 249 ff
— av upphovsmannen 18 f, 23, 118, 134 f, 149 f, 154 ff, 159 ff, 213, 295, 298, 300 f
— i ny upplaga 21, 134, 149, 163 ff, 179 ff, 185, 249 f
— efter upphovsmannens död 20, 30, 165 f, 168 ff, 185
Ändringskostnader 160 f, 163 ff

Överföring på mekaniska instrument 7, 115
Överlåtelse, av förlagsavdelning 263 ff, 266, 269, 274
— av förlagsrätt 37, 40, 71, 74 ff, 103, 245, 255 ff, 272 f, 276
— av hela förlaget 256, 263 ff, 266 f, 269, 273
— av upphovsmannarätt 22, 32 f, 39, 53 f, 64, 111, 169 f, 172 ff, 258, 268
— till utövning 36 ff, 41
Överskottsexemplar 157, 202, 234, 237 ff
Översättning 7, 11, 14, 45, 98, 124 ff, 129, 134, 136, 169, 175, 177, 240, 265.

I HANDELSHÖGSKOLANS VID ÅBO AKADEMI SKRIFTSERIE

ha utkommit:

SERIE A,

1. *Helmer Tegengren:* Bebyggelse och näringsliv i Kronoby älvdal 1608—1865.
2. *Carl Erik Knoellinger:* Valutaregleringen.
3. *Axel Grandell:* Fabriksdriftens organisation och rationalisering.
4. *Axel Grandell:* Fabriksdriftens kontroll.
5. *Axel Grandell:* Revision och intern kontroll.
6. *Axel Grandell:* Företagets vinst.
7. *Hans Saxén:* Förlagsavtalet.

SERIE B,

1. *Walter Qvist:* Syntetiska produkter och ersättningsämnen.
2. *Carl Erik Knoellinger:* Prisregleringens utveckling i Finland.
3. *Walter Qvist:* Om aerosoler, deras allmänna egenskaper samt tekniska och militära betydelse.
4. *Walter Qvist:* Drag ur Finlands industriella expansion 1920—1938.
5. *Nils Meinander:* Förmögenhetsbeskattningen och dess lämplighet som krigsfinansiell metod.
6. *Nils Meinander:* Skatterna och välståndet.
7. *Nils Meinander:* Beskattningen och företagsamheten.
8. *Axel Grandell:* Aktiebolagets revisorer.
9. *Ingmar Calonius:* Den geografiska kartläggningen i mellersta Österbotten före stora ofreden.
10. *Axel Grandell:* Årsomsättningens fixering.
11. *Axel Grandell:* Ur en gammal räkenskapsbok.
12. *Birger Ohlson:* Om Åbo stads vattenförsörjning.